

Srpsko udruženje
za krivičnopravnu teoriju
i praksu

Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja
u Beogradu

REVIJA

ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO

UDK
343

VOL. 59.
Br 2.

BEOGRAD, 2021.

APRIL – SEPTEMBAR 2021.

SRPSKO UDRUŽENJE
ZA KRIVIČNOPRAVNU TEORIJU I PRAKSU

INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA
I SOCIOLOŠKA ISTRAŽIVANJA

REVIJA

ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO

Tematski broj:

„EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA“

BEOGRAD, 2021.

Savet časopisa

Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu u penziji; Prof. dr Đorđe IGNJATOVIĆ – redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu; Akademik Igor Leonidovič TRUNOV – Ruska akademija nauka u Moskvi; Prof. dr Vid JAKULIN – Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani; Prof. dr Miodrag SIMOVIĆ – Pravni fakultet Univerziteta u Banjaluci; Janko LAZAREVIĆ – sudija Vrhovnog kasacionog suda; Dr Jovan ĆIRIĆ – sudija Ustavnog suda; Nenad VUJIĆ – direktor Pravosudne akademije

Međunarodni uređivački odbor

Prof. dr Claus ROXIN – Pravni fakultet Univerziteta u Minhenu; prof. dr Mohammed AYAT, potpredsednik UN Komiteta za prisilne nestanke i član Upravnog odbora Međunarodnog udruženja za kriminologiju, prof. dr Horacio RAVENNA, Fakultet društvenih nauka, Univerzitet u Buenos Airesu, prof. dr Elena BAGREEVA, redovni profesor Pravnog fakulteta Finansijskog univerziteta Moskva; prof. dr Mario CATERINI, Direktor Instituta za krivičnopravne studije „Alimena“, Univerzitet u Kalabriji; prof. dr Elizabeta IVIČEVIĆ KARAS, Pravni fakultet u Zagrebu; prof. dr Gordana LAŽETIĆ, Pravni fakultet Justinijan Prvi, Univerzitet Sv. Kirilo i Metodije u Skoplju; prof. dr Rok SVETLIČ, Pravni institut, Ljubljana; prof. dr Mile ŠIKMAN, Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci; doc. dr YANG Chao, Fakultet za krivičnopravne nauke Univerziteta u Pekingu; doc. dr Angelina STANOJOSKA, Pravni fakultet, Univerzitet Sv. Kliment Ohridski- Bitolj; doc. dr Drago RADULOVIĆ, Pravni fakultet, Univerzitet u Podgorici, prof. István László GÁL, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Pečuju, prof. Shin MATSUZAWA, profesor Vaseda Univerziteta, Tokio; doc. dr Grażyna BARANOWSKA, docent Instituta za pravne studije Poljske Akademije nauka, doc. Dr Silvia SIGNORATO docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Padovi.

Redakcija časopisa

Prof. dr Stanko BEJATOVIĆ – Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu; Dr Jasmina KIURSKI – zamenik Republičkog javnog tužioca; Prof. dr Dragana KOLARIĆ – sudija Ustavnog suda; Prof. dr Milan ŠKULIĆ – sudija Ustavnog suda; Prof. dr Božidar BANOVIĆ – Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu; Prof. dr Đorđe ĐORĐEVIĆ – Kriminalističko policijski univerzitet u Beogradu; Prof. dr Veljko TURANJANIN – Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu; Prof. dr Dragana ČVOROVIĆ – Kriminalističko policijski univerzitet u Beogradu; Dr Marina MATIĆ BOŠKOVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu; Dr Sanja ĆOPIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu; Dr Ana BATRIĆEVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu; Dr Olivera PAVIĆEVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu; Prof. dr Zoran PAVLOVIĆ, Pokrajinski zaštitnik građana.

Glavni i odgovorni urednik časopisa

Dr Milica KOLAKOVIĆ-BOJOVIĆ – Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja u Beogradu

Urednik časopisa

Dr Ivana STEVANOVIĆ, Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja u Beogradu

Gost urednik

Prof. dr Dragana ČVOROVIĆ, Kriminalističko policijski univerzitet u Beogradu

Sekretar redakcije časopisa

Ana PARAUŠIĆ, MA – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Tehnički sekretar redakcije časopisa

Isidora POLOVINA

ISSN 1820-2969

Časopis izdaju: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu
i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

---

Časopis izlazi tri puta godišnje.
Radove i ostalu poštu u vezi sa časopisom slati na
E-mail: sekretar.revija@gmail.com

U troškovima izdanja časopisa učestvovalo je Ministarstvo prosvete,
nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

Štampa i priprema: „Službeni glasnik“, Beograd.
Tiraž: 300 primeraka

Editorial Council

Prof. Zoran STOJANOVIC, PhD – University of Belgrade, Faculty of Law; Prof. Djordje IGNJATOVIC, PhD – University of Belgrade, Faculty of Law; Academician Igor Leonidovic TRUNOV, PhD – Russian Academy of Sciences, Moscow; Prof. Vid JAKULIN, PhD – Faculty of Law, University of Ljubljana; Prof. Miodrag SIMOVIC, PhD – Faculty of Law – University of Banja Luka; Janko LAZAREVIC – Supreme Court of Cassation Judge; Jovan CIRIC, PhD – Constitutional Court Judge; Nenad VUJIC – Director of the Judicial Academy

International Editorial Board

Prof. Claus ROXIN, PhD – Law Faculty, University of Munich; prof. Mohammed AYAT, PhD-Vice President, UN Committee on Enforced Disappearances, prof. Horacio RAVENNA, PhD, School of Social Sciences University of Buenos Aires; prof. Elena BAGREEVA, PhD, Law Faculty, University of Finance, Moscow; prof. Mario CATERINI, PhD, University of Calabria, Director of the Institute of Criminal Law Studies “Alimena”; prof. Elizabeta IVICEVIC KARAS, PhD, Law Faculty, University Zagreb; prof. Gordana LAZETIĆ, PhD, Faculty of Law "Iustinianus Primus", Ss. Cyril and Methodius University in Skopje; prof. Rok SVETLIČ, PhD, Law Institute, Ljubljana; assoc. prof. Mile ŠIKMAN, PhD, Faculty of Security Studies University of Banja Luka; asst. prof. YANG Chao, PhD, Beijing Normal University, College for Criminal Law Science; asst. prof. Angelina STANOJOSKA, PhD, University "St. Kliment Ohridski" Bitola, Faculty of Law; prof. Drago RADULOVIĆ, PhD, Pravni fakultet, Univerzitet u Podgorici; prof. István László GÁL, PhD, Faculty of Law, University of Pécs, prof. Shin MATSUZAWA, PhD, Waseda University, Tokyo; asst. prof. Grażyna BARANOWSKA, PhD, Institute of Legal Studies of the Polish Academy of Sciences, asst. prof. Silvia SIGNORATO, PhD, Law Faculty, University of Padua.

Editorial board

Prof. Stanko BEJATOVIC, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac; Jasmina KIURSKI, PhD – Deputy Republic Public Prosecutor; Prof. Dragana KOLARIC, PhD – Constitutional Court Judge; Prof. Milan SKULIC, PhD – Constitutional Court Judge; Professor Bozidar BANOVIC, PhD – Faculty of Security Studies, University of Belgrade; Prof. Djordje DJORDJEVIC, PhD – The University of Criminalistic and Police Studies – Belgrade; Assoc. Prof. Veljko TURANJANIN, PhD – Faculty of Law, University of Kragujevac; Assoc. Prof. Dragana CVOROVIC, PhD – The University of Criminalistic and Police Studies – Belgrade; Marina MATIC BOSKOVIC, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade; Sanja COPIC, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade; Ana BATRICEVIC, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade; Olivera PAVICEVIC, PhD – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade; Prof. Zoran PAVLOVIC, PhD – Protector of citizens – Ombudsman of the Autonomus Province of Vojvodina

Editor in chief

Milica KOLAKOVIC–BOJOVIC, PhD – Institute of Criminological
and Sociological Research, Belgrade

Editor

Ivana STEVANOVIĆ, PhD – Institute of
Criminological and Sociological Research, Belgrade

Guest Editor

Assoc. Prof. Dragana CVOROVIC, PhD – The University
of Criminological and Police Studies, Belgrade

Editorial board Secretary

Ana PARAUSIC, MA – Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade

Editorial board technical Secretary

Isidora POLOVINA

ISSN 1820-2969

The Journal is issued by: Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice
and Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade.

The Journal is published quarterly.
All articles and papers should be sent via E-mail:
sekretar.revija@gmail.com

Supported by the Ministry of Education,
Science and Technological Development

Printed and arranged by: “Službeni glasnik“, Belgrade
Number of prints: 300

**REVIJA
ZA KRIMINOLOGIJU I KRIVIČNO PRAVO**

VOL 59. BR. 2.

BEOGRAD

APRIL – SEPTEMBAR 2021.

UDK 343

ISSN 1820-2969

S A D R Ź A J

TEMA BROJA: EFIKASNOST KRIVIČNOG POSTUPKA

1. Emir ĆOROVIĆ: Marginalije uz odredbe Zakonika o krivičnom postupku o ročištu za izricanje krivične sankcije 9
2. Ivan ĐOKIĆ, Dragana ĆVOROVIĆ: Krivičnoprocesne forme za rešavanje problema sitnog kriminaliteta u srpskom i nemačkom pravu 29
3. Sadmir KAROVIĆ, Marina M. SIMOVIĆ: Kvalitativna komponenta u radu procesnih subjekata kao faktor efikasnosti krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini 45
4. Jadranka OTAŠEVIĆ, Božidar OTAŠEVIĆ: Veštačenje govora i doprinos efikasnosti krivičnog postupka 61

OSTALI ČLANCI

5. Mladen JELIČIĆ: Izazovi primene i tumačenja propisa u praksi prekršajnih sudova 73
6. Darko RADULOVIĆ: Kazneni okviri (rasponi) u Krivičnom zakoniku Crne Gore i kaznena politika. 93
7. Mladen MILOŠEVIĆ: Krivičnopravna zaštita podataka o ličnosti 113
8. Dragan BLAGIĆ: Zastarelost kazne maloletničkog zatvora. 131
9. Slađana MILOŠEVIĆ, Dragana MITROVIĆ: Mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi (norma i praksa) 143
10. Darko DIMOVSKI: Pripadnici LGBT zajednice u okviru člana 12 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava. 161

PREVODI:

11. Georgios A. ANTONOPOULOS, Srđan VUJOVIĆ: Kriminal i novac: razumijevanje trgovine ljudima i povezanih finansija u Ujedinjenom Kraljevstvu 179

PRIKAZI:

12. Miroslav ĐORĐEVIĆ, prikaz knjige: Ćirić, J. (2020) Knjiga o mržnji: sa reči na dela - od govora mržnje do zločina mržnje. Beograd: Službeni Glasnik. 203
13. Arben MURTEZIĆ, prikaz knjige: Tadić–Stojisavljević, S. i Trlina, D. (2021) Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru. Sarajevo: Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH.. . . . 207

DOGAĐAJI

14. Zaključci sa 60. redovnog godišnjeg savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu 211

**JOURNAL
OF CRIMINOLOGY AND CRIMINAL LAW**

VOL 59. No. 2.

BELGRADE

APRIL – SEPTEMBER 2021

UDK 343

ISSN 1820-2969

C O N T E N T S

THE TOPIC OF THE ISSUE: EFFICIENCY OF THE CRIMINAL PROCEDURE

1. Emir ĆOROVIĆ: Marginal notes to the provisions of the Criminal procedure code on the hearing for the imposition of criminal sanctions 9
2. Ivan ĐOKIĆ, Dragana ČVOROVIĆ: Criminal procedural forms for solving the problem of petty crime in Serbian and German law 29
3. Sadmir KAROVIĆ, Marina M. SIMOVIĆ: Qualitative component in the work of procedural entities as a factor of efficiency of criminal proceedings in Bosnia and Herzegovina 45
4. Jadranka OTAŠEVIĆ, Božidar OTAŠEVIĆ: Voice-based identification and contribution to the efficiency of criminal proceedings 61

OTHER ARTICLES:

5. Mladen JELIČIĆ: Challenges of application and interpretation of regulations in the practice of misdemeanor courts 73
6. Darko RADULOVIĆ: Sentencing scopes (ranges) in the Criminal code of Montenegro and the sentencing policy 93
7. Mladen MILOŠEVIĆ: Personal data protection in criminal law 113
8. Dragan BLAGIĆ: Statutory of limitation for juvenile imprisonment 131
9. Slađana MILOŠEVIĆ, Dragana MITROVIĆ: Safety measure of mandatory treatment freedom of alcoholics (standard and practice). 143
10. Darko DIMOVSKI: Members of the LGBT community under article 12 of the European convention for the protection of human rights 161

TRANSLATIONS:

11. Georgios A. ANTONOPOULOS, Srđan VUJOVIĆ: Crime and money: understanding human trafficking and its finances in the United Kingdom 179

BOOK REVIEWS:

12. Miroslav ĐORĐEVIĆ, book review: Ćirić, J. (2020) *Book about hatred: from words to deeds - from hate speech to hate crimes*. Belgrade: Službeni Glasnik... . 203
13. Arben MURTEZIĆ, book review: Tadić–Stojisavljević, S. i Trlina, D. (2021) *Hate speech online and in other public spaces*. Sarajevo: Centar za edukaciju sudija i tužilaca F BiH. 207

DOGAĐAJI

14. Conclusions from 60th Annual Conference of the Serbian Association for Criminal Law Theory and Practice 211

Prof. dr Emir ĆOROVIĆ*
Vanredni profesor
Departman za pravne nauke

Originalni naučni rad
UDK: 343.242(497.11)
Primljeno: 20.8.2021.
Prihvaćeno: 29.9.2021.
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.1>

MARGINALIJE UZ ODREDBE ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU O ROČIŠTU ZA IZRICANJE KRIVIČNE SANKCIJE

Članak se odnosi na ročište za izricanje krivične sankcije, kao pojednostavljenu procesnu formu koju predviđa Zakonik o krivičnom postupku Srbije. Radi se o institutu koji se u uporednom zakonodavstvu obično naziva kaznenim nalogom. U radu je kritički razmotrena regulativa ove procesne forme, a na kraju su dati i odgovarajući predlozi de lege ferenda.

Ključne reči: ročište za izricanje krivične sankcije, skraćeni postupak, pojednostavljene krivičnoprocesne forme.

1. Uvod

U savremenom krivičnom procesnom pravu značajna pažnja je usmerana ka tzv. *pojednostavljenim* ili *uprošćenim procesnim formama* (ili postupcima).

---

* e-mail: ecorovic@np.ac.rs

Njihov cilj se ogleda u ubrzanju krivičnog postupka, kao i ekonomisanju kadrovima, vremenom i sredstvima, pre svega kada je reč o lakšim, jednostavnijim ili nespornim slučajevima, koji ne iziskuju naročite teškoće u dokazivanju, usled čega nema potrebe ni za naročitim formalnostima (Brkić, 2010: 288), kojima je klasični krivični postupak redovno praćen. Kratko rečeno, reč je o formama koje doprinose efikasnosti krivičnog postupka.

Jedna od takvih formi, koju poznaje srpski Zakonik o krivičnom postupku (ZKP),¹ predstavlja *ročište za izricanje krivične sankcije* (čl. 512-520). Ovu procesnu formu, pod nazivom *postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa*, i uz nešto drugačija pravila, uveo je prethodni Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine (ZKP/2001).² U uporednom pravu svakako su poznate slične procesne forme koje se obično nazivaju postupkom povodom *kaznenog naloga* (nem. *Strafbefehl*).³ Pojedini domaći teoretičari predmetno ročište nazivaju „mandatnim krivičnim postupkom“ (Brkić, 2011: 400-401), čime se ovaj teorijski pojam približava njegovom nazivu iz uporednog zakonodavstva, s obzirom da izraz mandat, od latinske reči *mandatum*, ima značenje, između ostalog, naloga odnosno naredbe (Vujaklija, 1997: 514). Neki teoretičari, čak, smatraju da je predmetni postupak u važećem ZKP „ostao bez svog imena, jer ročište nije naziv za vrstu postupka, već za vreme i mesto određeno za preduzimanje procesnih radnji u nekom postupku“ (Grubač, 2011: 510). Otuda je prijašnji naziv bolji, u smislu da odražava suštinu ove procesne forme, mada bi se i njemu mogla spočitati jezička nezgrapnost. Možda bi najbolje bilo da jedna ovakva forma nosi naziv kao u uporednom zakonodavstvu – izdavanje kaznenog naloga, ili

1 Zakonik o krivičnom postupku - ZKP, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019 i 27/2021 - odluka US.

2 Zakonik o krivičnom postupku – ZKP/2001, *Službeni list SRJ*, br. 70/2001, 68/2002, *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004, 85/2005, 85/2005 - dr. zakon, 115/2005, 49/2007, 122/2008, 20/2009 - dr. zakon, 72/2009 i 76/2010. O tome: Vasiljević, Grubač, 2002: 836-839.

3 Nemački ZKP govori o „postupku po kaznenom nalogu“ (*Verfahren bei Strafbefehlen*). Vidi: *Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 9 des Gesetzes vom 19. April 2021 (BGBl. I S. 771) geändert worden ist.* <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (27.05.2021.); Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Njemačke. (prevod: E. Avdić). Sarajevo: University Press, 2011; Roxin, Schünemann, 2014: 532-536. ZKP Italije predviđa „postupanje po nalogu“. Vidi: Tassi, 2002: 149-155. ZKP Hrvatske reguliše izdavanje kaznenog naloga. Vidi: Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, *Narodne novine*, br. NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>, (27.05.2021); Bubalo, 2013: 278-285. Ovaj postupak poznaju i krivičnoprocesni zakoni na području Bosne i Hercegovine, Slovenije, Makedonije i Crne Gore. Vid.: Simović, Jovašević, 2018: 428-429; Jakulin, 2013: 37-38; Kaljdzijev, et al., 2018: 988-994; Radulović, 2009: 599-603.

pak, pomenuti teorijski naziv – mandatni krivični postupak, što se u suštini svodi na jedno te isto.⁴

2. Sistematika ročišta za izricanje krivičnih sankcija u ZKP

Odredbe o ročištu za izricanje krivične sankcije nalaze se u trećem delu ZKP, koji je naslovljen kao „Posebni postupci“, u glavi XX koja se odnosi na skraćeni krivični postupak. Prethodni ZKP/2001 je predviđao posebnu glavu (XXVII) koja je nosila naziv „Postupci za izricanje krivičnih sankcija bez glavnog pretresa“, u okviru koje je, pored postupka za kažnjavanje pre glavnog pretresa, bio regulisan i postupak za kažnjavanje i izricanje uslovne osude od strane istražnog sudije. Prema tome, ideja prijašnjeg zakonodavca je bila da na jednom mestu objedini sve one posebne krivičnoprocesne forme koje mogu rezultirati izricanjem krivične sankcije bez sprovođenja glavnog pretresa.

Postojeća sistematika ročišta za izricanje krivične sankcije, po nekim autorima, nije najsrećnija, jer se njome negira samostalnost ovog postupka. Po tim shvatanjima, iako između ovog ročišta i skraćenog postupka postoje sličnosti, postoji i čitav niz razlika, a naročito se razlikuje njihova priroda (Brkić, 2011: 407). Ističe se i da se, bez obzira što je reč o regulativi koja se nalazi unutar skraćenog krivičnog postupka, radi o posebnoj krivičnoprocesnoj formi (Škulić, Bugarski, 2015: 547; Knežević, 2019: 176). O prirodi ročišta, njegovoj strukturi i obeležjima biće reči u narednom izlaganju, gde će se ukazati i na argumentaciju koja se s tim u vezi navodi. Prema tome, navedeno svakako stoji.

Međutim, činjenica je da se ročište za izricanje krivične sankcije odnosi na krivična dela koja se inače sude u skraćenom krivičnom postupku. Istina, ne za sva krivična dela koja potpadaju pod režim skraćenog postupka. Skraćeni postupak se vodi za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do

---

4 U domaćoj kaznenopravnoj (i upravnoj) literaturi obično se formulacije „mandatni postupak“ i „organski mandat“ vezuju za određene skraćene forme prekršajnog postupka (upor.: Krbek, 1962: 256; Pihler, 2000: 149, 151). U krivičnoprocesnoj literaturi se ističe da naš zakonodavac uporno izbegava naziv kazneni nalog „možda i zbog toga što tradicionalnoj pravnoj poziciji osnovnih procesnih subjekata nikako ne odgovara da tužilački organ može nalagati nešto sudu, ponajmanje ne vrstu i meru kazne. Osim toga, i taj naziv nije adekvatan, zato što se tim putem ne izriču samo kazne, već i druge krivične sankcije. Ista zamerka mogla bi se dati i nazivu mandatni postupak, s obzirom na već pomenuto izvorno značenje te reči (nalog, naredba)“ (Brkić, 2011: 405). Ovi jezički prigovori svakako stoje. Međutim, njihovom upotrebom se, s druge strane, jasno ukazuje na osobenosti predmetne krivičnoprocesne forme. Prema tome, pomenuti nazivi, iako jezički nisu najprecizniji, ukazuju da je reč o jednom postupku koji se u bitnome razlikuje od klasičnog krivičnog postupka. Zbog toga smatramo da njegova upotreba u ZKP ne bi bila pogrešna, tim pre što je jezgrovitiji od sadašnjeg i prethodnog naziva.

osam godina (član 495 ZKP), dok se ročište za izricanje krivične sankcije može održati za krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do pet godina (član 512 stav 1 ZKP). Dalje, zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije ne predstavlja samostalan akt javnog tužioca, već se isti može staviti u optužnom predlogu (član 500 stav 3 i član 512 stav 1 ZKP), kao vrsti optužbe kojom se inicira skraćeni krivični postupak (član 499 stav 1 ZKP). Pri tome, javni tužilac može staviti u optužnom predlogu ovaj zahtev, što znači da nije obavezan da to učini, iz čega proizlazi da je to fakultativni element optužnog predloga, kako je to i navedeno u članu 500 stav 3 ZKP. Ukoliko je u optužnom predlogu stavljen zahtev za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije, to ne znači da je sud dužan da predmetno ročište odredi, već može u skladu sa članom 514 ZKP odrediti glavni pretres, koji će se, s obzirom na propisanu kaznu, voditi prema pravilima o skraćenom krivičnom postupku. Isto tako, ukoliko je doneta presuda na ročištu za izricanje krivične sankcije optuženi i njegov branilac mogu inicirati krivični postupak putem prigovora, a koji će se sprovesti po optužnom predlogu javnog tužioca (član 518 stav 3 ZKP), što će reći po pravilima skraćenog postupka. Otuda su u pravu pojedini autori kada kažu da je kod ovog instituta interesantan „prelazak iz jedne procesne forme – skraćenog postupka, u drugu procesnu formu – ročište za izricanje krivične sankcije bez glavnog pretresa, i eventualni povratak u formu skraćenog postupka“ (Škulić, Bugarski, 2015: 548).

Iznetim činjenicama nastojimo ukazati da postojeća sistematika ročišta za izricanje krivične sankcije nije bez odgovarajuće argumentacije. Predmetno ročište može modifikovati, u skladu sa rečenim, samo skraćeni postupak za krivična dela sa propisanom novčanom kaznom ili zatvorom do pet godina, a nikako redovni (ili opšti) krivični postupak. U tom smislu, ono predstavlja uprošćenu procesnu formu za skraćeni krivični postupak povodom krivičnih dela navedene težine. Pojedini autori, verovatno vodeći računa o navedenim arumentima, govore o „potpunom skraćenom postupku“ i varijantama tog postupka u koji spada, pored „skraćenog postupka u kome se izriče sudska opomena“, i „skraćeni postupak u kome se drži ročište za izricanje krivične sankcije“ (Grubač, 2014:214).⁵

U literaturi se sa punim pravom ukazuje da se, s obzirom na propisanu kaznu, u najvećem broju praktičnih slučajeva (80-85% po slobodnoj oceni) spro-

5 Ovakvo pristup je postojao u hrvatskom ZKP do njegovih novela iz 2013. godine. Tako se treći deo ZKP odnosio na skraćeni postupak, a u okviru njega su postojale posebne glave koje se odnose na zajedničke odredbe, te izricanje kaznenog naloga i sudske opomene. U literaturi se isticalo da je kazneni nalog „poseban postupak u okviru skraćenog postupka“ (Pavišić, 2011: 929). Novele ZKP iz 2013. godine odustalo se od razlike između redovnog i skraćenog krivičnog postupka, te je krivični postupak jedinstveno regulisan (Đurđević, 2013: 321). Posle ovih izmena treći deo ZKP Hrvatske nosi naziv „Posebni postupci“, a postupak izdavanja kaznenog naloga postao je samo jedan o tih postupaka.

vode skraćeni postupci, tako da on postaje redovni (opšti) krivični postupak, dok se sadašnji redovni (opšti) krivični postupak time pretvara u poseban postupak (Grubač, 2011: 511). Ovakva situacija zahteva temeljnu reformu sistematike krivičnoprocesnog kodeksa, gde bi dominantno mesto zauzeo sadašnji skraćeni postupak (Grubač, 2011: 511). Tek u tako ustrojenom ZKP mogla bi se bespogovorno prihvatiti teza da ročište za izricanje krivične sankcije predstavlja poseban krivični postupak, odnosno posebnu krivičnoprocesnu formu, a ne modalitet skraćenog postupka. Izneto zapažanje, prema tome, zasnivamo na normativnim rešenjima i stanju u srpskom krivičnoprocesnom zakonodavstvu.

3. Priroda ročišta za izricanje krivične sankcije i njegova obeležja

Predmetno ročište se pojašnjava kao pojednostavljena forma postupanja u krivičnim stvarima, čija osnovna karakteristika se ogleda u izostanku glavnog pretresa, čime ovaj postupak biva još kraći i efikasniji od skraćenog krivičnog postupka (Bejatović, 2014: 520), odnosno kao „veoma uprošćena“ i „maksimalno skraćena“ procesna forma koja se svodi na krivično sankcionisanje bez održavanja glavnog pretresa (Škulić, 2017: 462). Rečeno je da pojedini teoretičari nazivaju ovaj postupak mandatnim krivičnim postupkom, jer odražava njegove obrise. Naime, „mandatni postupak se ogleda u tome što sud na predlog javnog tužioca, a na osnovu uvida u prethodni prikupljeni pismeni materijal, van glavnog pretresa i najčešće bez ličnih kontakata sa strankama,⁶ izdaje nalog za kažnjavanje okrivljenog, koji u slučaju neosporavanja (najčešće izostankom blagovremenog prigovora ovlašćenog lica) postaje definitivan i izvršan, upodobljavajući se sa pravnosnažnom presudom“ (Brkić, 2011: 401).

Uzimajući u obzir navedena shvatanja, relevantene odredbe ZKP,⁷ kao i odgovarajuće argumente iznete u prethodnim delovima ovog rada, moglo bi se za-

6 Prema rešenju prihvaćenom u našem ZKP, postoji odgovarajući kontakt između suda i stranaka. Naime, na ročište za izricanje krivične sankcije se pozivaju stranke i branilac, s tim da se optuženi upozorava da se, u slučaju njegovog nedolaska ako je uredno obavešten ili, kada odbrana nije obavezna, nedolaska branioca na ročište, ročište ima održati (član 515 stav 2 ZKP).

7 Za afirmisanje pojednostavljenije krivičnoprocesne forme u vidu kaznenog naloga, odnosno ročišta za izricanje krivične sankcije, od značaja je Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope, R. Br. (87) 18, u vezi sa pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa iz 1987. godine. U Preporuci je u vezi sa predmetnim institutom propisano: „1. U slučaju dela koja su manja usled okolnosti slučaja kada se čini da su činjenice slučaja poznate i da izgleda izvesnim da je optuženo lice ono lice koje je počinilo delo, može se pribeci pojednostavljenim procedurama, tj. procedurama u pisanoj formi koje sprovodi sudski organ bez saslušanja i donošenju odluka koje su istovetne s presudama, na primer postupak kaznenog naloga. 2. Kazneni nalog treba da sadrži elemente koji su neophodni da se optuženi valjano obavesti o posledicama svog prihvatanja. To mu treba saopštiti na jasan i definitivan način, te da se zainteresovanom licu omogućiti razuman rok da uzme pravni savet ako to želi. 3. Sankcije koje se

ključiti da ročište za izricanje krivične sankcije po svojoj prirodi predstavlja jednu uprošćenu ili pojednostavljenu vrstu krivičnog postupka (ili krivičnoprocesnu formu), preciznije svojevrstu simplifikovanu modifikaciju skraćenog krivičnog postupka, namenjena pre svega za lakša, eventualno i za srednje teška krivična dela, koja u činjeničnom smislu nisu složena, gde sud na zahtev javnog tužioca, bez sprovođenja glavnog pretresa, a po okončanju posebnog ročišta, ukoliko smatra da je zahtev osnovan, donosi odluku o *causi criminalis* i u granicama predviđenim zakonom optuženom izriče odgovarajuću krivičnu sankciju, uz mogućnost da optuženi prigovorom protiv sudske odluke inicira sprovođenje glavnog pretresa u kojem bi se na redovan način raspravila optužba za krivično delo za koje se tereti, a u slučaju da prigovor izostane, donetom odlukom se definitivno rešava krivična stvar.

Na ovom mestu izdvojicemo sledeća obeležja ove krivičnoprocesne forme:

a) Pre svega, ista nije podobna da se u njoj „presude“ sva krivična dela, već samo ona koja se smatraju lakšim, eventualno srednje teškim.⁸ Ovde se misli na tzv. apstraktnu težinu krivičnog dela, izraženu kroz propisanu kaznu.

b) Ročište za izricanje krivične sankcije može se odrediti (i održati) *samo na osnovu zahteva javnog tužioca* (član 512 stav 1 ZKP). Privatni tužilac nije ovlašćen da uz privatnu tužbu stavi ovaj zahtev.⁹ Za slučaj skraćenog postupka po privatnoj tužbi, ZKP je predvideo i određena posebna pravila (član 505). Imajući u vidu ustrojstvo krivičnog postupka prema ZKP, oštećeni kao tužilac se može javiti tek ako javni tužilac odustane od optužbe od trenutka „njegov stupanja na pravnu snagu“, a to je u skraćenom postupku od određivanja pa do završetka glavnog pretresa odnosno ročišta za izricanje krivične sankcije po podnetom optužnom predlogu (Brkić, 2013: 229).¹⁰ Prema tome, oštećeni kao tužilac nikada svojom optužbom ne inicira krivični postupak, već dolazi na mesto javnog tužioca koji je podneo op-

---

izriču postupkom kaznenog naloga treba da budu ograničene na novčane sankcije i oduzimanje prava, a da isključuju zatvorske kazne. 4. Pristanak optuženog na kazneni nalog može biti izričit i prećutan i treba sam po sebi da nalog učini istovetnim s presudom koja se donese na uobičajen način sa svim zakonskim posledicama (primena načela *ne bis in idem*, mogućnost izvršenja, unošenje u kriminalnu evidenciju). 5. Nepristankom optuženog na kazneni nalog, za šta ne treba da navodi razloge, treba da nalog ipso facto učini ništavim i da proizvede potrebu za pribegavanjem uobičajenom postupku, a da se ne primenjuje zabrana *reformatio in peius*“. Preporuka R. Br. (87) 18, Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa, http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2008_01/t01_0168.htm (04.07.2021.)

8 Tako Roksin i Šineman navode da postupak izdavanja kaznenog naloga u Nemačkoj predstavlja „najvažniju vrstu postupka za kažnjavanje jednostavnog, manjeg i srednjeg kriminaliteta“ (Roxin, Schünemann, 2014: 532); ističe se da je ova procesna forma po svojoj prirodi namenjena „brzom provođenju i završetku postupka za lakša krivična djela“ (Sijerčić-Čolić, 2008: 164).

9 Specifično rešenje, prema verziji koja nam je dostupna, predviđa ZKP Italije. Naime, zahtev za izdavanje kaznenog naloga pože podneti državni (javni) tužilac ne samo za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti, već i po privatnoj tužbi, ako privatni tužilac u svom aktu nije naveo da se tome protivi (član 459 ZKP Italije).

10 Vidi član 7 stav 1 tačka 4 i član 497 u vezi člana 52 ZKP.

tužbu koja je „prekontrolisana“ od strane suda, pa je tek nakon toga od iste odustao. Zbog toga on ne može staviti zahtev da se održi ročište za izricanje krivične sankcije, kao što „izvorno“ ne može podneti optužni predlog. Međutim, zamislivo je da je javni tužilac stavio u optužnom predlogu zahtev da se održi ročište za izricanje krivične sankcije, da je po tom zahtevu sud odredio predmetno ročište (član 515 ZKP), ali da je nakon toga javni tužilac odustao od optužbe. Čini se da ne postoji smetnja da se oštećeni kao tužilac, na osnovu člana 497 u vezi člana 52 ZKP, preuzimanjem gonjenja, pojavi na već određenom ročištu za izricanje krivične sankcije sa ovlašćenjima koja su predviđena za tu situaciju (član 516 stav 1 ZKP).

c) U skladu sa prethodno rečenim, sud nikada po službenoj dužnosti ne određuje (i ne održava) ročište za izricanje krivične sankcije, već na *zahtev* javnog tužioca. Ovaj zahtev ne predstavlja vrstu optužbe u krivičnom postupku u smislu člana 2 stav 1 tačka 10 ZKP, već samo mogući, fakultativni element optužnog predloga (član 500 stav 3 ZKP).

d) Ročište za izricanje krivične sankcije *nikada ne predstavlja obaveznu procesnu formu*. Nju javni tužilac može zahtevati ukoliko su ispunjeni zakonski uslovi, ali ni tada nije dužan to da učini. Takođe, sud nije dužan da odredi ovo ročište iako ga je javni tužilac predložio, već može narediti glavni pretres. Naravno, ZKP je postavio uslove kada se određuje ročište, a kada glavni pretres. Međutim, ti uslovi su takvi da od ocene postupajućeg sudije zavisi da li će postupati prema ovoj uprošćenoj formi. Sud uvek može narediti glavni pretres ukoliko smatra da prikupljeni dokazi nisu dovoljni za odlučivanje (član 514 stav 1 tačka 3 ZKP).

e) Iz naziva ove pojednostavljene procesne forme proizlazi da ona podrazumeva održavanje *posebnog ročišta*. Ročište predstavlja tačno određeno mesto i vreme (određeno danom i satom) za preduzimanje odgovarajuće procesne radnje (Grubač, 2014: 79). Postojanje ovog ročišta nagoveštava da i u ovom postupku postoji kontradiktornost, međutim, ona je svedena na minimum. Samo ročište je praćeno manjim formalnostima nego što je to slučaj sa glavnim pretresom.

f) Da bi sud prihvatio zahtev javnog tužioca, potrebno je da se *ne radi o složenim predmetima i da prikupljeni dokazi ne iziskuju potrebu održavanja glavnog pretresa*. To nadalje znači da u trenutku kada se podnosi zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije moraju postojati relevantni dokazi. Ovi dokazi se pribavljaju tokom predistražnog postupka (čl. 287 i 289 stav 4 ZKP), odnosno kada javni tužilac preduzima određene dokazne radnje pre podnošenja optužnog predloga (član 499 stav 2 ZKP).

g) Ukoliko je sud udovoljio zahtevu javnog tužioca, te je sproveo ročište koje je okončano osuđujućom presudom, optuženi ima pravo da posebnim pravnim sredstvom, *prigovorom*, inicira glavni pretres u kome će se na način uobičajen za krivični postupak raspraviti optužba koja je podneta protiv njega.

h) Za slučaj da je prigovor optuženog izostao, donetom odlukom suda se definitivno, tj. pravnosnažno rešava krivična stvar. *Pravnosnažna sudska odluka doneta nakon održanog ročišta za izricanje krivične sankcije po svom dejstvu je u potpunosti izjednačena sa pravnosnažnom sudskom odlukom koja je doneta po sprovedenom glavnom pretresu.*

Predmetnoj krivičnoprocesnoj formi upućuju se odgovarajući prigovori: da se kazne izriču ishitreno, bez odgovarajuće mogućnosti za okrivljenog da iznese svoje stanovište; da se prekršioc i različiti razloga (ravnodušnost, uznemirenost, neznanje) ne štite od nepravednih kazni; da se krivcu ovim postupkom dovoljno ne predočava ozbiljnost njegovog krivičnog dela; da postoji opasnost da državni tužilac i sud pristupe ovom postupku samo radi uštede u poslu (radu); da se namerno izriču niske kazne da bi se sprečio prigovor okrivljenog (Roxin, C., Schünemann, B., 2014: 533). Iako su mnogi od ovih prigovora osnovani, opravdanje za postupak izdavanja kaznenog naloga (tj. ročište za izricanje krivične sankcije) nalazi se u tome što postoji veliki broj bagatelnih krivičnih dela, kojima bi pravosuđe bilo potpuno preplavljeno ako bi u svakom slučaju trebalo održati glavni pretres, što bi se loše odrazilo na postupanje u predmetima složenih i teških delikata kod kojih je potrebno vreme za njihovo brižljivo razjašnjenje (Roxin, C., Schünemann, B., 2014: 533). Prema tome, opravdanje ovog postupka leži u odgovarajućim kriminalnopolitičkim razlozima, koji su motivisani potrebom rasterećenja rada pravosudnih organa (suda i javnog tužilaštva) te brzom i efikasnom postupanju u sferi lakšeg i srednjeg kriminaliteta u onim slučajevima koji činjenično (sa stanovišta dokaza) nisu sporni.

4. Zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije

Kako je rečeno, ročište za izricanje krivične sankcije može biti određeno samo ukoliko je javni tužilac u svom optužnom predlogu zahtevao da se takvo ročište održi/ zakaže (član 500 stav 3 i član 512 stav 1 ZKP).¹¹ Navedeno je i da ovaj zahtev nema samostalnu prirodu, već se smatra fakultativnim elementom optužnog predloga, kao optužbe po osnovu koje se vodi skraćeni krivični postupak.

Ipak, može se postaviti pitanje da li predmetni zahtev treba da bude poseban podnesak uz optužni predlog, ili da bude sastavni deo optužnog predloga. Iz odredba člana 500 stav 3 i člana 512 stav 1 ZKP stiče se utisak da je zahtev „inkorporiran“ u optužni predlog. To znači da javni tužilac podnosi samo jedan podnesak sudu – optužni predlog koji u sebi sadrži zahtev da se održi ročište za izricanje krivične sankcije.

---

¹¹ U članu 500 stav 3 ZKP stoji formulacija „zahtev da se zakaže ročište za izricanje krivične sankcije“, a u članu 512 stav 1 formulaciju „zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije“.

Međutim, moguće je da sud ne udovolji zahtevu javnog tužioca, tako da ne odredi ročište za izricanje krivične sankcije, već glavni pretres (član 514 stav 1 ZKP). U tom slučaju, postupajući sudija dostavlja okrivljenom i njegovom braniocu, uz poziv za glavni pretres, i prepis optužnog predloga bez zahteva za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije (član 514 stav 2 ZKP). Iz navedenog se može steći utisak da zahtev za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije predstavlja poseban podnesak koji se sudu prilaže uz optužni predlog. Ipak, iz pažljive analize odredbe člana 514 stav 2 ZKP je jasno da postupajući sudija ne dostavlja okrivljenom i braniocu optužni predlog, već „prepis“ optužnog predloga.¹² Prema tome, predmetni zahtev je ipak sastavni deo optužnog predloga, a ne poseban podnesak. Na taj način se stvara obaveza za sud da sačini prepis optužnog predloga. Racionalnije bi bilo da je zakonodavac predvideo da se zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije dostavlja sudu kao poseban podnesak, čime bi se izbegla obaveza sačinjavanja „preписа“ optužnog predloga, ukoliko sud nađe da nema mesta da se ovom zahtevu udovolji, već da je potrebno da se glavni pretres održi. Držimo da ne bi imalo smetnje i da javni tužilac podnese zahtev da se odredi ročište za izricanje krivične sankcije kao poseban podnesak uz optužni predlog.

Ako je javni tužilac u svom optužnom predlogu (koji mora sadržati elemente iz člana 500 ZKP) stavio zahtev za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije, može predložiti sudu da izrekne (član 512 stav 3 ZKP):

a) ako je okrivljeni učinio krivično delo za koje je kao *glavna kazna propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine*: kaznu zatvora u trajanju do jedne godine, novčanu kaznu do stoosamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara, kaznu rada u javnom interesu do dvesta četrdeset časova, kaznu oduzimanja vozačke dozvole u trajanju do jedne godine, uslovnu osudu sa utvrđivanjem kazne zatvora do godinu dana ili novčane kazne do stoosamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom proveravanja do tri godine, uz mogućnost stavljanja okrivljenog pod zaštitni nadzor ili sudsku opomenu (član 512 stav 3 tačka 2 ZKP);

b) ako je okrivljeni *priznao da je učinio krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina*: kaznu zatvora u trajanju do dve godine, novčanu kaznu do dvesta četrdeset dnevnih iznosa odnosno do petsto hiljada dinara ili uslovnu osudu sa utvrđivanjem kazne zatvora do jedne godine ili novčane kazne do stoosamdeset dnevnih iznosa, odnosno do trista hiljada dinara i vremenom proveravanja do pet godina (član 512 stav 3 tačka 2 ZKP).

---

12 Prema članu 499 stav 4 ZKP optužni predlog se podnosi u potrebnom broju primeraka za sud i okrivljenog. U navedenom slučaju, optužni predlog je sačinjen sa zahtevom za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije. Podnet je u dovoljnom broju primeraka. Međutim, sud ne određuje ročište, već glavni pretres, čime stvara sebi obavezu da okrivljenom i braniocu dostavi prepis optužnog predloga koji neće sadržati predmetni zahtev.

Iz navedenog proizlazi da je zakonodavac gradirao krivična dela za koje se može primeniti ova krivičnoprocesna forma. U prvom slučaju reč je o krivičnim delima sa propisanom novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine (uslovno rečeno lakša krivična dela), a u drugom o krivičnim delima za koje je propisana kazna zatvora do pet godina (uslovno rečeno teža krivična dela). Za primenu odredaba ovog postupka kod težih krivičnih dela *neophodno je priznanje okrivljenog*. Priznanje nije uslov za primenu odredaba ovog postupka u slučaju lakših krivičnih dela (Brkić, 2013: 245-246; Grubač, 2014: 216-217).

Treba napomenuti da neke krivične sankcije koje javni tužilac može predložiti sudu u smislu člana 512 stav 3 ZKP nisu saobrazne sa odredbama Krivičnog zakonika (KZ).¹³ Naime, predviđeno je da javni tužilac može predložiti sudu, između ostalog, uslovnu osudu sa utvrđenom novčanom kaznom. Međutim, prema članu 66 KZ može se usloviti samo kazna zatvora, ne i novčana kazna. S obzirom na očiglednu koliziju odredaba KZ i ZKP po ovom pitanju, primat svakako treba dati odredbama KZ, što znači da eventualni predlog javnog tužioca da se izrekne uslovna osuda sa utvrđenom novčanom kaznom sud ne bi smeo da prihvati (Delibašić, Kostić, 2020: 321). U tom delu potrebno je uskladiti odredbe ZKP sa KZ.

5. Uslovi za stavljanje zahteva za izricanje krivične sankcije

Javni tužilac može u svom optužnom predlogu staviti zahtev da se održi ročište za izricanje krivične sankcije ukoliko su ispunjeni odgovarajući zakonski uslovi. Pre svega, *mora se raditi o krivičnim delima za koja se kao glavna kazna može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina* (u pitanju je formalni uslov – član 512 stav 1 ZKP). Imajući u vidu da se kao podnosilac zahteva javlja samo javni tužilac, mora se raditi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti.¹⁴

Javni tužilac može staviti predmetni zahtev *ako smatra da na osnovu složenosti predmeta i prikupljenih dokaza, a naročito usled hapšenja okrivljenog pri izvršenju krivičnog dela ili priznanja da je učinio krivično delo, održavanje glavnog pretresa nije potrebno* (član 512 stav 2 ZKP – reč je o materijalnom uslovu). U tom smislu ZKP nepotrebnost održavanja glavnog pretresa „povezuje sa složnošću predmeta i prikupljenim dokazima, pri čemu naročito izdvaja činjenicu flagrantnosti (hapšenje okrivljenog pri izvršenju krivičnog dela) i prizna-

---

13 Krivični zakonik - KZ, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

14 Otuda se ne bi mogao podneti ovaj zahtev za krivična dela uvrde (član 170 KZ), lake telesne povrede (član 122 stav 1 KZ) narušavanje nepovredivosti stana (član 139 stav 1 KZ) i za druga krivična dela koja se gone *ex privato*, iako prema apstraktnoj težini ispunjavaju uslov, iz prostog razloga što privatni tužilac nije legitimisan da postupa u ovoj krivičnoprocesnoj formi.

nje okrivljenog. Iz načina njihovog formulisanja proizlazi da oni ne moraju biti bezuslovno ispunjeni, odnosno da dovoljnost dokazne građe može biti obezbeđena i na druge načine“ (Brkić, 2011: 408). Međutim, za „teža“ krivična dela koja potpadaju pod mogućnost ove upošćene procesne forme (za koja je propisana kazna zatvora preko tri, a do pet godina), neophodno je priznanje okrivljenog. Iz formulacije člana 512 stav 3 tačka 1 ZKP proizlazi da mora postojati priznanje okrivljenog u trenutku kada je podnet zahtev javnog tužioca za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije, jer se isti podnosi „ako je okrivljeni priznao da je učinio krivično delo za koje je propisana kazna zatvora do pet godina“. Priznanje okrivljenog bi za potrebe ročišta za izricanje krivične sankcije moglo biti pribavljeno prema pravilima o saslušanju u predistražnom postupku na osnovu člana 289 stav 4 ZKP ili saslušanjem prilikom preduzimanja određenih dokaznih radnji pre podnošenja optužnog predloga na osnovu člana 499 stav 2 ZKP.

6. Struktura postupka povodom ročišta za izricanje krivične sankcije

U postupku povodom ročišta za izricanje krivične sankcije mogu se identifikovati sledeće faze: 1) *ispitivanje optužnog predloga koji sadrži zahtev za održavanje predmetnog ročišta*, 2) *tok ročišta*, 3) *okončanje ročišta* i 4) *pobijanje odluke donete na ročištu*. S obzirom da ova procesna forma predstavlja modifikaciju skraćenog krivičnog postupka, po optužnom predlogu koji sadrži ovaj zahtev postupa sudija pojedinac (član 22 stav 1 ZKP).

1) Kada javni tužilac podnese optužni predlog koji u sebi sadrži zahtev za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije, postupajući sudija je dužan da, prvo, *ispita valjanost same optužbe* (optužnog predloga), a *potom zahteva kojim se inicira ova uprošćena procesna forma*.¹⁵ U tom smislu sudija koji postupa dužan je da ispita da li: a) je optužni predlog propisno sastavljen, b) je nadležan, c) je potrebno bolje razjašnjenje stanja stvari da bi se ispitala osnovanost optužnog akta i d) postoje razlozi za odbacivanje ili odbijanje optužnog predloga.

Ukoliko sudija pojedinac negativno odgovori na neko od prethodnih pitanja doneće jednu od sledećih odluka: a) rešenje kojim odbacuje (nepropisno sastavljeni) optužni predlog (član 504 stav 1 u vezi člana 501 stav 2

---

15 Odredba člana 513 stav 1 ZKP glasi: „Ako ne donese nijedno od rešenja iz člana 504. stav 1. ovog zakonika, sudija će odmah po prijemu optužnog predloga ispitati da li je zahtev za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije podnet u skladu sa uslovima iz člana 512. ovog zakonika“. Navedeni član 504 stav 1 ZKP upućuje na odluke koje se donose povodom ispitivanja optužnog predloga.

ZKP),¹⁶ b) rešenje kojim se oglašava nenadležnim (član 504 stav 1 u vezi člana 501 stav 4 ZKP), c) obavestiće neposredno višeg javnog tužioca da u ostavljenom roku nisu preduzete određene dokazne radnje (član 504 stav 1 u vezi člana 501 stav 7 ZKP), d) rešenje kojim odbacuje optužni predlog (usled razloga koji privremeno sprečavaju gonjenje - član 504 stav 1 u vezi člana 502 ZKP),¹⁷ ili e) rešenje kojim odbija optužni predlog (član 504 stav 1 u vezi člana 503 ZKP).¹⁸ Ove odluke, prema tome, sprečavaju ispitivanje zahteva za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije. Tek ukoliko postupajući sudija nije doneo neku od navedenih odluka ispitaće da li je predmetni zahtev podnet u skladu sa uslovima iz člana 512 ZKP, a o kojima je bilo reči u prethodnom izlaganju.

Po ispitivanju zahteva za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije postupajući sudija će *odrediti ili glavni pretres ili ročište za izricanje krivične sankcije* (član 513 stav 2 ZKP). U prvom slučaju sudija ne udovoljava zahtevu javnog tužioca. U drugom slučaju se uslovno udovoljava predmetnom zahtevu, s obzirom da se ročište za izricanje krivične sankcije ne mora nužno završiti presudom kojom se udovoljava zahtevu javnog tužioca, jer iz tog ročišta može proizići glavni pretres.

Do određivanja glavnog pretresa doći će ukoliko sudija nađe da: a) se zahtev ne odnosi na krivično delo iz člana 512 stav 1 ZKP – tj. krivično delo za koje je propisana novčana kazna ili zatvor do pet godina, a koje se goni po službenoj dužnosti; b) je u zahtevu predloženo izricanje kazne ili krivične sankcije koja nije dopuštena po članu 512 stav 3 ZKP, odnosno koja po krivičnom zakonu nije dopuštena;¹⁹ c) složenost predmeta i prikupljeni dokazi ukazuju na potrebu održavanja glavnog pretresa. Ukratko, do glavnog pretresa dolazi ukoliko nisu ispunjeni uslovi za izricanje krivične sankcije na posebnom ročištu. Rečeno je da sudija uz poziv za glavni pretres dostavlja okrivljenom i njegovom braniocu prepis optužnog predloga, bez zahteva za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije. Glavni pretres se određuje naredbom, u kojoj se navodi dan, čas i mesto njegovog održavanja (član 514 ZKP).

16 Ovo rešenje će doneti ukoliko je prethodno vratio optužni predlog javnom tužiocu, radi ispravljanja nedostataka, u roku od 3 dana (rok može biti produžen), ali je on ostavljeni rok propustio (član 501 stav 1 ZKP).

17 Ovo rešenje postupajući sudija donosi ako ustanovi da nema zahteva ovlašćenog tužioca, potrebnog predloga ili odobrenja za krivično gonjenje, ili da postoje druge okolnosti koje privremeno sprečavaju gonjenje.

18 U pitanju su razlozi iz člana 308 ZKP. Rešenje o odbijanju se donosi ako: a) delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; b) je krivično gonjenje zastarelo ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; c) nema dovoljno dokaza za optuženje.

19 Pri tome treba voditi računa o koliziji između ZKP i KZ o kojoj je bilo reči.

Ako se postupajući sudija složi sa zahtevom za održavanje ročišta za izricanje krivične sankcije, naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja ovog ročišta. Ročište se održava u roku od 15 dana od dana donošenja naredbe. Na njega se pozivaju stranke i branilac, a uz poziv se optuženom i njegovom braniocu dostavlja i optužni predlog. U pozivu će se optuženi upozoriti da se u slučaju njegovog nedolaska, ako je uredno obavešten, ili nedolaska branioca, kada odbrana nije obavezna, ročište ima održati. Poziv optuženom mora se dostaviti tako da između dana dostavljanja poziva i dana održavanja ročišta ostane najmanje pet dana (član 515 ZKP).

2) U skladu sa prethodnim, ročištu mora prisustvovati javni tužilac, dok prisustvo optuženog i njegovog branioca nije nužno, odnosno njihov nedolazak, pod uslovom da su uredno pozvani, ne sprečava održavanje ročišta. Kako se ističe, „procesna 'svedenost' ročišta za izricanje krivične sankcije ogleda se u nastupu javnog tužioca“ (Ilić i dr., 2013: 1080). Ročište počinje sažetim izlaganjem javnog tužioca o dokazima kojima raspolaže i o vrsti i meri krivične sankcije čije izricanje predlaže. Ističe se i da bi javni tužilac trebalo, iako se u zakonu to izričito ne navodi, da navede i krivično delo za koje optuženog tereti (Ilić i dr., 2013: 1080). Nakon izlaganja javnog tužioca sudija poziva optuženog, ako je prisutan, da se izjasni i upozorava ga na posledice saglašavanja sa navodima javnog tužioca, a naročito da ne može podneti prigovor i izjaviti žalbu protiv prvostepene presude (član 516 ZKP). Na ovaj način je obezbeđenja neka „minimalna“ kontradiktornost – optuženom se „predočavaju“ raspoloživi dokazi, te vrsta i mera krivične sankcije, a isti ima prava da se o tome izjasni i eventualno da se saglasi sa zahtevom. Međutim, na njemu se ne izvode dokazi i to je ono po čemu se ono razlikuje od glavnog pretresa (Brkić, 2011: 420). Ima mišljenja da bi na ovom ročištu postupajući sudija bio dužan da sasluša optuženog, te da u tom smislu treba tumačiti formulaciju „sudija poziva optuženog da se izjasni“ (Grubač, 2014: 218).²⁰ Čini se, međutim, da način na koji je koncipirano predmetno ročište isključuje saslušanje optuženog, jer je u pitanju dokazna radnja čijim preduzimanjem bi se ono, na neki način, pretvorilo u svojevrstan glavni pretres. Pri tome, u odredbi se govori o optuženom, pa ukoliko bi se prihvatilo potonje mišljenje to bi značilo da bi optuženi iznosio svoju odbranu i bivao ispitan shodno čl. 397 i 398 ZKP,²¹ čime bi ročište za izricanje krivične sankcije dobilo konture glavnog

---

20 ZKP/2001 je izričito propisivao da se u postupku kažnjavanja pre glavnog pretresa okrivljeni sasluša (član 451 stav 2). Rešenje kao u našem ZKP/2001 sadrži crnogoraski ZKP (član 463 stav 2). Nemački ZKP, međutim, u članu 407 stav 3 propisuje da u postupku izdavanja kaznenog naloga saslušanje optuženog od strane suda nije potrebno.

21 Član 397 stav 2 ZKP predviđa da optuženi svoju odbranu iznosi prema pravilima koja po ZKP važe za njegovo saslušanje.

pretresa. Pri tome, u odeljku posvećenom ročištu za izricanje krivične sankcije se ne upućuje na shodnu primenu odredaba o glavnom pretresu, kao što se to čini povodom nekih drugih ročišta,²² tako da je procedura u ovom slučaju manje formalna od glavnog pretresa. U odsustvu izričite odredbe ZKP po kojoj je sudija dužan da sasluša optuženog trebalo bi uzeti da uloga optuženog korespondira sa predstavljenom ulogom javnog tužioca, koja se „u suštini svodi na izjašnjenje da li se saglašava sa navodima javnog tužioca“ (Ilić i dr., 2013: 1080).

3) Postupajući sudija odmah po okončanju ročišta za izricanje krivične sankcije donosi ili osuđujuću presudu ili naredbu o određivanju glavnog pretresa (član 517 stav 1 ZKP). Ovim odlukama se, prema tome, okončava posebno ročište za izricanje krivične sankcije, ali ne i nužno krivični postupak. U tom smislu, ročište za izricanje krivične sankcije može se okončati *meritorno*, kada se donosi osuđujuća presuda, ili *formalno*, kada se donosi naredba o određivanju glavnog pretresa.

Osuđujuća presuda²³ se donosi ako se: 1) optuženi saglasio sa predlogom javnog tužioca iznetim na ročištu, ili 2) optuženi nije odazvao na poziv za ročište (član 517 stav 2 ZKP). Ako se optuženi na ročištu nije saglasio sa predlogom javnog tužioca ili ako sudija nije prihvatio predlog javnog tužioca, onda naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa (član 517 stav 3 stav 2 ZKP). Nedolazak uredno pozvanog branioca, u slučaju obavezne odbrane,²⁴ ne rezultira donošenjem osuđujuće presude, već neodržavanjem ročišta (Ilić i dr., 2013: 1081). Upitno je u ovom slučaju da li se određuje novo ročište za izricanje krivične sankcije ili, pak, glavni pretres.

ZKP nije predvideo neka posebna pravila o sadržini osuđujuće presude koja se donosi po okončanju predmetnog ročišta.

4) Osuđujuća presuda se dostavlja strankama i braniocu. Optuženi i njegov branilac mogu u roku od osam dana od dana dostavljanja *podneti prigovor*²⁵ protiv osuđujuće presude koja je doneta usled nedolaska optuženog na ročište. Ako

22 Na primer, član 345 stav 4 ZKP propisuje da se na pripremno ročište shodno primenjuju odredbe o glavnom pretresu, osim ZKP nije drugačije odredio.

23 Prema ZKP/2001 se donosilo rešenje o kažnjavanju. Takva situacija je u crnogorskom ZKP. Prema ZKP Hrvatske presudom se izdaje kazneni nalog, te je i precizirano šta ovakva presuda treba da sadrži (član 541).

24 U ovom postupku se obavezna odbrana nikada ne može javiti u vezi sa apstraktnom težinom krivičnog dela, s obzirom da je obavezna odbrana po tom kriterijumu predviđena za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora od osam godina ili teža kazna. Obavezna odbrana bi, prema tome, mogla biti po osnovu nekih drugih kriterijuma (na primer, ako je okrivljeni nem, gluv, slep ili nesposoban da se sam uspešno brani; ako mu je određeno zadržavanje, zabrana napuštanja stana ili pritvor i sl.).

25 I ZKP/2001, kao i krivičnoprocesni kodeksi drugih zemalja (Hrvatska, Nemačka) predviđaju prigovor kao pravno sredstvo za pobijanje sudske odluke/kaznenog naloga. ZKP Crne Gore predviđa da se odluka suda pobija žalbom.

protiv presude ne bude podnet prigovor, ona postaje pravnosnažna (član 518 st. 1, 2 i 5 ZKP). Prigovor nije dopušten ukoliko je osuđujuća presuda doneta zbog toga što se optuženi saglasio sa predlogom javnog tužioca iznetim na ročištu za izricanje krivične sankcije.

Postupajući sudija može odbaciti prigovor ukoliko je isti neblagovremen ili nedozvoljen. Protiv rešenja o odbačaju dopuštena je žalba o kojoj odlučuje vanpretresno veće. Ako sudija ne odbaci prigovor, naredbom će odrediti dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa po optužnom predlogu javnog tužioca. Na glavnom pretresu sudija nije vezan za predlog javnog tužioca u pogledu vrste i mere krivične sankcije koja je navedena u optužnom predlogu (član 500 stav 1 tačka 6 ZKP), niti zabranom *reformatio in peius* iz člana 453 ZKP (član 518 st. 3 i 4 ZKP).

Ovde treba naglasiti da prigovor protiv presude donete na predmetnom ročištu nije pravni lek, jer se „ne izjavljuje zbog činjeničnih ili pravnih nedostataka sudske odluke i sledstveno tome, zato što izostaje poseban postupak ispitivanja njegove osnovanosti od strane suda pravnog leka“ (Brkić, 2011: 403). Reč je o posebnom pravnom sredstvu čijim se usvajanjem, kako ističu pojedini autori, „postupak vraća u "vraća" u formu skraćenog postupka (Škulić, Bugarski, 2015: 549). Otuda prigovor „ne mora biti obrazložen, a i ako jeste, sud se ne upušta u pitanje njegove osnovanosti, već je dužan da zakaže glavni pretres“ (Brkić, 2011: 403).

7. Zaključna razmatranja

U tabeli koja sledi predstavljeni se podaci Republičkog javnog tužilaštva o broju podnetih zahteva za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije, za period od 2015. do 2020. godine.

Godina	Broj optužnih predloga	Broj zahteva za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije
2020. ²⁶	30849	894
2019. ²⁷	35779	1226

26 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2020. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2020. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2021, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

27 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2019. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2019. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2020, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

2018. ²⁸	36464	777
2017. ²⁹	34633	483
2016. ³⁰	36286	422
2015. ³¹	33177	809

Treba napomenuti da se druga kolona tabele ne odnosi na ukupan broj optužbi, već samo na ukupan broj podnetih optužnih predloga, kao optužnih akata kojima se inicira skraćeni postupak. Iako se zahtev za određivanje ročišta za izricanje krivične sankcije ne može postaviti u svim skraćenim krivičnim postupcima, može se zaključiti da je njihov udeo u ukupnom broju skraćenih postupaka skroman, kreće se od nekih 1,16% tokom 2016., pa do 3,42% tokom 2019. godine. Ako se uzme u obzir da se predmetni zahtev može postaviti samo uz optužne predloge za koje je kao maksimalna kazna propisana kazna zatvora do pet godina, taj udeo je verovatno veći, mada ne nešto značajno. S druge strane, u Hrvatskoj je udeo kaznenog naloga u ukupnom broju optužbi (optužnica i optužnih predloga) prilično velik. U periodu od 2009. do 2014. godine kretao se od 22,70% do čak 53,74%, odnosno u apsolutnim brojevima od 5573 do 9570 slučajeva (vid. tabelu broj 1 u: Bonačić, 2015: 188). Neki nemački autori navode da se u toj zemlji putem kaznenog naloga izvršavaju dve trećine svih osuđujućih presuda (Roxin, Schünemann, 2014: 533).

Poznato je da nove ideje u pravu teško zaživljavaju u praksi. Međutim, brojni drugi instituti, prema kojima su praktičari izvesno vreme imali otklon, danas se široko primenjuju. Pre svega tu mislimo na načelo oportuniteta krivičnog gonjenja koje je prema punoletnim učinocima uvedeno takođe 2001. godine, kao i sporazum o priznanju krivičnog dela (uveden 2009. godine kao sporazum o

28 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2018. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2018. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2019, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

29 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2017. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2017. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2018, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

30 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2016. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2016. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2017, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

31 Statistički izveštaj o radu javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2015. godini, 32 (tekst izveštaja se nalazi u publikaciji: *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2015. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2016, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.).

priznanju krivice). Otuda bi trebalo ispitati „razloge na terenu“ zbog kojih se ova procesna forma češće ne primenjuje.

Zakonska regulativa ročišta za izricanje krivične sankcije je solidna, mada bi se odgovarajuća pitanja mogla zakonski doraditi. Tako, nije jasno šta biva sa osuđujućom presudom ukoliko optuženi izjavi prigovor. ZKP samo propisuje da će sudija naredbom odrediti dan, čas i mesto održavanja glavnog pretresa po optužnom predlogu javnog tužioca, te da nije vezan za predlog javnog tužioca u pogledu vrste i mere krivične, kao ni zabranom *reformatio in peius*, ali ništa ne govori o sudbini osuđujuće presude. Logično bi bilo da se takva presuda *stavlja van snage*, jer se samo na taj način može „utrti“ put klasičnom krivičnom postupku (u smislu sprovođenja glavnog pretresa). Postojeća regulativa je takva da omogućava da egzistiraju dve presude – prva doneta na ročištu za izricanje krivične sankcije i druga, nakon uloženog prigovora, po sprovođenju glavnog pretresa.

Potrebno je urediti i sadržinu osuđujuće presude koja se donosi na predmetnom ročištu. Naime, njeno obrazloženje se mora odnositi na uslove koji opravdavaju uvažavanje tužiočevog zahteva.

Moglo bi se razmisliti i da se propiše da oštećeni ima prava da na predmetnom ročištu podnese imovinskopravni zahtev, ukoliko ga prethodno nije podneo (prilikom preduzimanje određenih dokaznih radnji pre podnošenja optužnog predloga). Čini se da bi ovo imalo smisla tim pre što osuđujuća presuda, prema opštim pravilima (član 424 ZKP), može sadržati i odluku o imovinskopravnom zahtevu.

U svakom slučaju, potrebno je poraditi na afirmisanju ove krivičnoprocesne forme, s obzirom da ista vodi jednom efiksnijem i ekonomičnijem postupanju u krivičnim stvarima.

Literatura

- Bejatović, S. (2014). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
- Brkić, S. (2010). Klasifikacija procesnih formi u krivičnom procesnom pravu Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 44(3), str. 275-303.
- Brkić, S. (2011). Povodom decenije postojanja mandatnog krivičnog postupka u Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 45(3), str. 397-425. DOI: 10.5937/zrpfns1103397B
- Brkić, S. (2013). *Krivično procesno pravo II*. Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu.
- Bonačić, M (2015). Kritički osvrt na hrvatsko zakonodavno uređenje instituta kaznenog naloga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22(1), str. 185-216.

- Bubalović, T. (2013). Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu. U: Jovanović, I., Stanisavljević M. (ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: OEBS-Misija u Srbiji, str. 262-287.
- Delibašić, V., Kostić, T. (2020). Pojedina sporna pitanja u vezi sa uslovnom osudom. *Crimen*, 11(3), str. 314-324. doi: 10.5937/crimen2003314D
- Đurđević, Z. (2013). Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europaizacija hrvatskog kaznenog postupka v. novelom ZKP/2008: Prvi dio. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 20(2), str. 315-362.
- Grubač, M. (2011). Nove ustanove i nova rešenja ZKP Srbije od 26. septembra 2011. godine. *Pravni zapisi*, 2(2), str. 467-514. DOI: 10.5937/pravzap1102467G
- Grubač, M. (2014). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Projuris.
- Ilić, G. i dr. (2013). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
- Jakulin, V. (2013). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnoprocesnom zakonodavstvu u Slovenije U: Jovanović, I., Stanisavljević, M. (ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*. Beograd: OEBS-Misija u Srbiji, str. 32-44.
- Kalajdžijev, G. i dr. (2018). *Komentar na Zakonot za krivičnata postapka*. Skopje: OEBS.
- Knežević, S. (2019): *Krivično procesno pravo – Posebni deo*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Krbek, I. (1962). *Pravo jugoslovenske javne uprave – III knjiga – Funkcioniranje i upravni spor*. Zagreb: Birozavod.
- Pavišić, B. (2011). *Komentar Zakona o kaznenom postupku*. (autor komentara uz Glavu XI E. Kunštek). Rijeka: Dušević&Kršovnik.
- Pihler, S. (2000). *Prekršajno pravo*. Novi Sad: Graphica Academica.
- Radulović, D. (2009). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku Crne Gore*. Podgorica: Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore.
- Roxin, C., Schünemann, B. (2014). *Strafverfahrensrecht*. München: Beck.
- Sijerčić-Čolić, H. (2008). *Krivično procesno pravo: II knjiga – Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Simović, M., Jovašević, D. (2018). *Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Škulić, M. (2017). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

- Škulić, M., Bugarski, T. (2015). *Krivično procesno pravo*. Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu.
- Tassi, A. (2002). Knjiga Šesta – Posebna postupanja. U: Pavišić, B. (red.), *Talijanski kazneni postupak*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 149-155.
- Vasiljević, T., Grubač, M. (2002). *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd: Službeni glasnik.
- Vujaklija, M. (1997). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.
- Krivični zakonik - KZ, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Zakonik o krivičnom postupku - ZKP, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019 i 27/2021 - odluka US.
- Zakonik o krivičnom postupku – ZKP/2001, *Službeni list SRJ*, br. 70/2001, 68/2002, *Službeni glasnik RS*, br. 58/2004, 85/2005, 85/2005 - dr. zakon, 115/2005, 49/2007, 122/2008, 20/2009 - dr. zakon, 72/2009 i 76/2010.
- Zakon o kaznenom postupku, pročišćeni tekst zakona, *Narodne novine*, br. NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, <https://www.zakon.hr/z/174/Zakon-o-kaznenom-postupku>, (27.05.2021).
- Zakon o krivičnom postupku Savezne Republike Njemačke. (prevod: E. Avdić). Sarajevo: University Press, 2011.
- Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987 (BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 9 des Gesetzes vom 19. April 2021 (BGBl. I S. 771) geändert worden ist. <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (27.05.2021.).
- Preporuka R. Br. (87) 18, Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa pojednostavljenjem krivičnog pravosuđa, http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2008_01/t01_0168.htm (04.07.2021.).
- *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2020. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2021, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.
- *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2019. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2020, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.
- *Rad javnih tužilaštava na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2018. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2019, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.

- *Rad javnih tužilaštava na na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2017. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2018, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.
- *Rad javnih tužilaštava na na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2016. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2017, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.
- *Rad javnih tužilaštava na na suzbijanju kriminaliteta i zaštiti ustavnosti i zakonitosti u 2015. godini*, Republičko javno tužilaštvo, Beograd, 2016, <http://www.rjt.gov.rs/>, 14.07.2021.

Emir ĆOROVIĆ, PhD
Associate Professor
Department of Law Science
State University in Novi Pazar

MARGINAL NOTES TO THE PROVISIONS OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE ON THE HEARING FOR THE IMPOSITION OF CRIMINAL SANCTIONS

The article refers to the hearing for imposing a criminal sanction, as a simplified procedural form provided by the Serbian Criminal Procedure Code. It is an institute which in comparative legislation is usually called a penal order. The paper critically considers the regulation of this procedural form, and at the end are given some proposals de lege ferenda.

Keywords: hearing for the Imposition of a criminal sanction, summary procedure, simplified criminal procedure forms.

Prof. dr Ivan ĐOKIĆ, docent
Pravni fakulter, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Dragana ČVOROVIC**
Vanredni profesor,
Kriminalističko-policijski univerzitet
u Beogradu*

*Originalni naučni rad
UDK: 343.131(497.11+430)
Primljeno: 1. avgust 2021.
Prihvaćeno: 2. septembar 2021.
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.2>*

KRIVIČNOPROCESNE FORME ZA REŠAVANJE PROBLEMA SITNOG KRIMINALITETA U SRPSKOM I NEMAČKOM PRAVU

Predmet rada je analiza rešenja koja postoje u srpskom i nemačkom krivičnom procesnom pravu a tiču se slučajeva u kojima je javni tužilac u sferi sitnog kriminaliteta ovlašćen da prema punoletnim učiniocima krivičnih dela postupa u skladu sa načelom oportuniteta krivičnog gonjenja. I dok u odnosu na jednu varijantu ovog načela koja podrazumeva uslovno i inicijalno privremeno odustajanje od krivičnog gonjenja postoji izrazita sličnost u oba navedena zakonodavstva, u pogledu klasične forme ovog procesnog principa koja omogućava uzdržavanje javnog tužioca od podnošenja odgovarajućeg optužnog akta iz razloga celishodnosti, uvažavanjem pre svega obzira nedostajućeg javnog interesa da se krivično gonjenje preduzme, postoji upadljiva razlika, jer naše krivično procesno pravo takvu varijantu u svom čistom obliku ne poznaje. To je razlikovanje uslovljeno drugačijim kriminalnopolitičkim pristupom da se problem bagatelnog kriminaliteta rešava isključivo procesnim mehanizmima, ili komplementarnom primenom i materijalnopравnih i procesnopravnih instrumenata.

Ključne reči: bagatelni kriminalitet, javno tužilaštvo, načelo oportuniteta krivičnog gonjenja, odlaganje krivičnog gonjenja.

---

* e-mail: djokic@ius.bg.ac.rs

** E-mail: dragana.cvorovic@kpu.edu.rs

1. Uvod

Prema principu legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja javni tužilac je dužan da preduzme krivično gonjenje kada postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo ili da je određeno lice učinilo krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti (član 6. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku¹). To znači da je javni tužilac, kao reprezent državne vlasti u domenu krivičnog progona, obavezan da za dela za koja važi oficijelno načelo započne krivično gonjenje uvek kada su ispunjeni svi stvarni i pravni uslovi predviđeni u zakonu. Stvarni uslovi su ispunjeni kad su prisutni dokazi koji potvrđuju odgovarajući stepen sumnje da je učinjeno određeno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, a pravni uslovi ako ne postoji neka zakonska prepreka krivičnom gonjenju (npr. zastarelost, amnestija, pomilovanje) (Grubač, 1988: 77). Kada je reč o krivičnim delima koja se gone po privatnoj tužbi nasuprot načelu legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja u potpunosti važi tzv. načelo dispozitivnosti, shodno kome isključivo od volje lica kome zakon daje pravo podnošenja tužbe zavisi da li će krivični postupak biti pokrenut ili ne (Škulić, 2020: 58-59).² Međutim, ni obaveza javnog tužioca da uvek kada su ostvareni svi potrebni uslovi preduzme krivično gonjenje nije apsolutna. Ne samo u srpskom, već i u uporednom krivičnom procesnom pravu predviđeni su sve brojniji izuzeci od ovog principa,³ što se uglavnom označava kao ispoljavanje njemu opozitnog načela oportuniteta krivičnog gonjenja, kada javni tužilac, rukovođen razlozima celishodnosti, koji su ipak zakonski uokvireni,⁴ ima mogućnost da uprkos ispunjenosti svih pretpostavki za krivično gonjenje ne podnese odgovarajući optužni akt i uzdrži se od krivičnog gonjenja. Razlozi zbog kojih se u određenim slučajevima odustaje od imperativa da se svaka krivična stvar raspravi pred nadležnim sudom su različiti i mogu

---

1 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 72 od 28. septembra 2011, 101 od 30. decembra 2011, 121 od 24. decembra 2012, 32 od 8. aprila 2013, 45 od 22. maja 2013, 55 od 23. maja 2014, 35 od 21. maja 2019, 27 od 24. marta 2021 - US, 62 od 17. juna 2021 - US – u daljem tekstu: ZKP.

2 Oštećeni kao privatni ili supsidijarni tužilac ili sa predlogom za gonjenje ima pravo raspolaganja (dispozicije) krivičnom tužbom i predlogom za krivično gonjenje, pa može, ali ne mora krivično da goni, što je ostavljeno njegovom slobodnom nahođenju (Đurđić, 2011: 201).

3 U literaturi se govori o svojevrsnoj „infekciji“ načelom oportuniteta, koja vlada u uporednom pravu (Đurđić, 2011: 204).

4 To u stvari znači da javni tužilac za svoju odluku da se uzdrži od krivičnog gonjenja mora imati razuman i prihvatljiv razlog. „Zbog toga načelo oportuniteta ne znači samovolju javnog tužioca i pravo na proizvoljan izbor između gonjenja i negonjenja (koje ima privatni tužilac), iako mu daje široku vlast, neuporedivo širu od one koju ima kad je krivično gonjenje zasnovano na principu legaliteta.“ (Grubač, 1988: 78). U stvari, javni tužilac obzire celishodnosti treba da ceni sa stanovišta javnog interesa, tj. da li je u javnom interesu da se učinilac krivično goni ili ne (Đurđić, 2011: 200).

se odnositi na uzrast učinioca, mali značaj krivičnog dela i odsutnost štetnih posledica, činjenicu da je šteta nanescena vršenjem krivičnog dela u potpunosti nadoknađena, nesrazmeru između troškova suđenja i očekivanih efekata sudskog postupka, zatim tu su i obziri prema zahtevima državne politike u međunarodnim odnosima i sl. (Grubač, 1988: 78). U ovom radu će ipak biti razmotreni samo oni vidovi načela oportuniteta u srpskom i nemačkom krivičnom procesnom pravu koji se tiču odustajanja javnog tužioca od krivičnog gonjenja punoletnih učinilaca u sferi sitnijeg, bagatelnog, kriminaliteta.

2. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja u srpskom krivičnom procesnom pravu

I novije srpsko krivično pravo je delimično ostalo verno posleratnoj jugoslovenskoj pravnoj tradiciji izgrađivanoj pod snažnim uticajem tadašnjeg sovjetskog zakonodavstva prema kojoj je problematika bagatelnog kriminaliteta prevashodno u domenu materijalnog krivičnog prava, što znači da je potrebno u okviru osnovnih pravila o krivičnom delu predvideti kakav osnov koji bi zbog malog značaja dela isključio njegovo postojanje, uprkos tome što su u konkretnom slučaju ispunjena sva obeležja određene inkriminacije. Ranije je taj osnov bio formulisan kroz institut neznatne društvene opasnosti, što je bilo sasvim u skladu sa vladajućim stavom, koji je naišao i na zakonsko priznanje, da je krivično delo pre svega jedna realna pojava sa negativnim predznakom u društvenom životu, te da bi postojanje nepravda trebalo isključiti u onim slučajevima kada se njegov intenzitet spusti toliko nisko da se može označiti zanemarljivim. Drugim rečima, nije krivično delo ono delo koje iako ostaruje sva zakonska obeležja krivičnog dela nije u dovoljnoj meri opasno za društvo. Iako je prihvatanjem jedne u osnovi moderne kriminalnopolitičke platforme 2005. Godine, kada je usvojen novi Krivični zakonik,⁵ pojam krivičnog dela doživeo značajnu transformaciju, koja je podrazumevala napuštanje materijalnog elementa društvene opasnosti i predviđanje strogo formalnog pojma krivičnog dela, naše krivično zakonodavstvo je zadržalo institut neznatne društvene opasnosti, koji je tada preimenovan u institut dela malog značaja.⁶ To znači da se naše ranije, ali i važeće

---

5 Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019 – u daljem tekstu: KZ.

6 Član 18. KZ glasi: (1) Nije krivično delo ono delo koje, iako sadrži obeležja krivičnog dela, predstavlja delo malog značaja. (2) Delo je malog značaja ako stepen krivice nije visok, ako su štetne posledice odsutne ili neznatne i ako opšta svrha krivičnih sankcija ne zahteva izricanje krivične sankcije. (3) Odredbe st. 1. i 2. ovog člana mogu se primeniti na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.

krivično zakonodavstvo priklonilo shvatanju da prvi filter u razmatranju relevantnosti ostvarenog zakonskog bića krivičnog dela treba da budu odgovarajuće norme materijalnog krivičnog prava. No, to ne isključuje potrebu da se ista svrha postigne i komplementarnom primenom određenih mehanizama procesne prirode.⁷ Doduše, u našem ranijem krivičnom procesnom pravu, barem kada je reč o punoletnim učinocima krivičnih dela, nije bila predviđena mogućnost primene principa oportuniteta krivičnog gonjenja, tako da je selekcija relevantnog kriminalnog ponašanja potpuno pripadala normama materijalnopravnog karaktera. Načelo oportuniteta je u naše krivično procesno zakonodavstvo uvedeno značajnom reformom koja je izvršena 2001. godine, usvajanjem novog Zakonika o krivičnom postupku, i to je bila jedna od njegovih upadljivih novina.⁸ Ono uprkos određenim prigovorima uživa danas široku podršku stručne javnosti,⁹ pošto prema rečima sve brojnijih pristalica kida vezu sa teorijama apsolutnog kažnjavanja i doprinosi boljoj organizaciji pravosudnih organa, jer omogućava racionalnije korišćenje raspoloživih kadrova, oslobađajući javno tužilaštvo i sud jednog broja krivičnih dela, u prvom redu onih koja imaju mali značaj (Grubač, 1988: 79). Njime se krivični postupak pojednostavljuje i čini efikasnijim. Doduše, preciznosti radi, ovde se ne bi moglo govoriti o efikasnosti krivičnog postupka u ko-

---

7 Ranije je doduše u našoj literaturi bio prisutan stav da načelo oportuniteta nije neophodno u onim zakonodavstvima koja poput našeg omogućavaju isključenje postojanja krivičnog dela usled njegovog zanemarljivog značaja već na terenu materijalnog krivičnog prava. Tako Grubač ističe da je princip oportuniteta nužan u onim krivičnopravnim sistemima koji pojam krivičnog dela određuju isključivo formalno, a ne i materijalno, kao društveno opasno delo. „Krivični zakon, koji za konstrukciju pojma krivičnog dela ne zahteva društvenu opasnost, ne poznaje ni osnove po kojima se isključuje postojanje krivičnog dela zbog neznatne društvene opasnosti, pa se krivičnim delom smatra i radnja sasvim malog značaja kojom je ostvarena neznatna štetna posledica ili štetne posledice uopšte nije bilo, ako je protivpravna i u zakonu predviđena kao krivično delo. Ta dela, iako formalno krivična dela, nema nikakvog smisla uključivati u krivični postupak. Njihova eliminacija se postiže uvođenjem procesnog principa oportuniteta, koji ovlašćuje javnog tužioca da u tim slučajevima ne pokrene krivični postupak.“ (Grubač, 1988: 78). Iako i u našoj novijoj doktrini postoje predlozi da se i srpsko krivično pravo odrekne instituta dela malog značaja (to je učinjeno u Austriji, čije je rešenje poslužilo kao uzor zakonodavcu prilikom oblikovanja ustanove iz člana 18. KZ, kao i u Sloveniji i Crnoj Gori), pre svega zbog toga što je njegova primena u poslednje vreme jako retka (vid. Tešović 2014: 99-100; Kiurski, 2015: 160), ipak je opravdaniji stav da ima mesta i punog opravdanja za paralelno postojanje obe ove krivičnopravne forme, jer služe istoj svrsi i međusobno se dopunjuju u ostvarivanju osnovnog cilja – eliminaciji zanemarljivih ostvarenja bića krivičnih dela iz sfere krivičnopravnog intervenisanja (Đokić, 2009: 315).

8 Više o tome vid. Kiurski, 2015: 98-107. Naravno, ovde se misli na ozakonjenje slučajeva oportuniteta u sferi lakšeg kriminaliteta punoletnih učinilaca, jer je i u našem ranijem procesnom zakonodavstvu bilo određenih izuzetaka od načela legaliteta (npr. kod ustupanja krivičnog gonjenja stranoj državi, davanja odobrenja za krivično gonjenje itd). Tradicionalno, načelo oportuniteta je prihvaćeno u maloletničkom krivičnom pravu.

9 Prigovori uglavnom gravitiraju oko stava da se principom oportuniteta ugrožava pravna jednakost građana, te da je on stoga nepravičan (Đurđić, 2011: 203-204). Vid. Čvorović, 2008: 160.

me je primenjen oportunitet, jer takvog klasičnog postupka ovde i nema, pošto je oportunitet sam po sebi diverziona forma. Reč je zapravo o racionalizaciji krivičnog postupka posmatranog u celini, što se postiže rasterećem sudova za onaj broj predmeta u kojima je primenjeno načelo oportuniteta krivičnog gonjenja. Na taj način se smanjuje pritisak na sudove, jer se osigurava da na glavni pretres budu izneseni samo teži i ozbiljniji krivični slučajevi (Đurđić, 2011: 204).

Izuzetak od načela legaliteta oficijelnog krivičnog gonjenja u odnosu na punoletne učinioce relativno lakših krivičnih dela u srpskom zakonodavstvu postoji u dve procesne forme: najpre, u vidu odlaganja krivičnog gonjenja, procesne ustanove koja predstavlja slučaj uslovljenog oportuniteta, i u obliku postupanja javnog tužioca zbog nesvršishodnosti krivičnog gonjenja usled stvarnog kajanja osumnjičenog. Zakonodavac je na taj način mogućnost primene načela oportuniteta proširio i na krivična dela iz sfere sitnog kriminaliteta koja se ne mogu podvesti pod institut dela malog značaja, ali u odnosu na koja ne postoji potreba iniciranja mehanizama krivične kažnjivosti, jer učinilac svojim ponašanjem nakon ostvarenja krivičnog neprava ipak zaslužuje ovaj svojevrsni vid abolicije (Đokić, 2009: 309). Radi se praktično o oceni javnog tužioca da krivično gonjenje osumnjičenog za određeno lakše krivično delo nije celishodno, ili zbog toga što je osumnjičeni u periodu odlaganja krivičnog gonjenja ispunio određene obaveze (uslovljeni oportunitet krivičnog gonjenja), ili zato što je tako odlučeno iz razloga pravičnosti (bezuslovni oportunitet krivičnog gonjenja) (Škulić, 2020: 308).

2.1. Odlaganje krivičnog gonjenja (uslovljeni oportunitet) *– (član 283. ZKP)*

Kada je reč o institutu odlaganja krivičnog gonjenja, odluka javnog tužioca da se uzdrži od krivičnog gonjenja osumnjičenog inicijalno je privremena i zavisi od toga da li će osumnjičeni u ostavljenom roku ispuniti jednu ili više obaveza koje su mu određene. Pošto odluka da se postupak shodno ovom procesnom instrumentu ne pokrene nije definitivna, već je vezana za ispunjenje određenih obaveza od strane osumnjičenog, to se ovaj slučaj označava kao tzv. uslovljeni oportunitet. Naime, javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih obaveza: 1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu, 2) da na račun propisan za uplatu javnih prihoda uplati određeni novčani iznos, koji se koristi za humanitarne ili druge javne svrhe, 3) da obavi određeni društvenokorisni ili humanitarni rad, 4) da ispunji dospеле obaveze izdržavanja, 5) da se podvrgne

odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, 6) da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja, 7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom (član 283. stav 1. ZKP). U slučaju da osumnjičeni prihvati da ispuni određenu obavezu javni tužilac donosi naredbu o odlaganju krivičnog gonjenja, kojom određuje i rok u kome osumnjičeni treba da ispuni preuzetu obavezu, s tim da taj rok ne može biti duži od godinu dana (član 283. stav 2. ZKP). Ukoliko osumnjičeni u ostavljenom roku ispuni obavezu koja mu je određena javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu, o čemu obaveštava i oštećenog koji u tom slučaju nema pravo da preduzme krivično gonjenje i stekne svojstvo supsidijarnog tužioca, a osim toga nema ni pravo da se prigovorom obrati neposredno višem javnom tužiocu (Škulić, 2020: 310). Kao što se može videti, naš zakonodavac je primenu ovog procesnog instrumenta ograničio na krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. U vreme kada je odlaganje krivičnog gonjenja, kao jedan vid uslovljenog oportuniteta, uvedeno u naše krivično procesno pravo (2001. godine) ono je bilo ograničeno na krivična dela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (član 236. ZKP), ali je usvajanjem novog Zakonika o krivičnom postupku 2011. godine proširena mogućnost njene primene. S tim u vezi, u literaturi se ističe da primena oportuniteta i kod krivičnih dela kod kojih je kao posebni maksimum predviđena kazna zatvora u trajanju do pet godina možda i nije najbolje rešenje, jer je, barem na apstraktnom planu, ipak reč o nešto ozbiljnijim delima (Ćorović, Turanjanin, Šemović, 2017: 205-206).¹⁰

Obaveze koje javni tužilac može odrediti osumnjičenom su prilično heterogene i različitog su karaktera. Dok jedne imaju za cilj odgovarajuću reparaciju i zasnovane su na ideji restorativne pravde (otklanjanje štetnih posledica, naknada štete, ispunjavanje dospelih obaveza izdržavanja), druge imaju izrazitu humanitarnu dimenziju (plaćanje na račun propisan za uplatu javnih prihoda određenog novčanog iznosa, obavljanje određenog društvenokorisnog ili humanitarnog rada), treće su pak medicinsko-psihološke prirode (podvrgavanje osumnjičenog odvikavanju od alkohola, ili opojnih droga, podvrgavanje osumnjičenog psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja), dok su četvrte mešoviteg karaktera (izvršavanje obaveze ustanovljene pravnosnaž-

---

10 To je rešenje u vreme usvajanja bilo usklađeno sa odredbom člana 18. KZ, s obzirom na to da je nakon Novele KZ iz 2009. godine institut dela malog značaja bilo moguće primeniti kod krivičnih dela za koja je zaprećena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina. Međutim, nakon izmena i dopuna KZ iz 2016. godine zakonodavac se vratio prvobitnom rešenju koje je usvojeno 2005. godine, tako da je institut dela malog značaja moguć samo kod krivičnih dela kod kojih je propisana novčana kazna ili zatvor do tri godine.

nom odlukom suda, odnosno poštovanje ograničenja utvrđenog pravnosnažnom sudskom odlukom) (Škulić, 2020: 308-309). Iako ih je više, u javnotužilačkoj praksi najčešće se osumnjičenom određuje obaveza plaćanja određenog novčanog iznosa na račun propisan za uplatu javnih prihoda koji se koristi za humanitarne ili druge svrhe.¹¹ Ova sredstva se dodeljuju humanitarnim organizacijama, fondovima, javnim ustanovama ili drugim pravnim ili fizičkim licima, po sprovedenom javnom konkursu, koji raspisuje ministarstvo nadležno sa poslove pravosuđa.¹² Karakter ove obaveze je takav da ona u suštini predstavlja neku vrstu kvazi novčane kazne, tj. njome se može postići svrha kažnjavanja u dobroj meri na isti način kao i primenom novčane kazne, iako u konkretnom slučaju formalno ne dolazi do izricanja kazne i stigmatizacije osuđivanosti, pa su prednosti ovog diverzionog modela nesumnjive. Iako osumnjičeni teret plaćanja određenog novčanog iznosa može razumeti tako da je zapravo kažnjen i jednako kao da mu je u redovnoj procesnoj formi izrečena novčana kazna, formalno stvari nisu izjednačene, jer primena instituta odlaganja krivičnog gonjenja ne dovodi do osude, štaviše, čitava procedura se zaustavlja na prvom koraku, tj. i ne dolazi do pokretanja krivičnog postupka.¹³

Iako zakonodavac to posebno ne zahteva u nabranjanju uslova za odlaganje krivičnog gonjenja ispravno je shvatanje da javni tužilac treba da ceni (ne) celishodnost krivičnog gonjenja u konkretnom slučaju (Škulić, 2020: 308). Dakle, odluka javnog tužioca da se barem privremeno uzdrži od krivičnog gonjenja ne sme ni u kom slučaju biti proizvoljna, šablonska, niti automatska, ukoliko konstatuje da je učinjeno neko relativno lakše krivično delo, jer težina učinjenog dela, kao i okolnosti pod kojima je delo učinjeno, ne bi trebalo da budu jedini kriterijum za odustajanje od uobičajene krivične procedure.¹⁴ Ocena bi trebalo

---

11 Prema podacima do 2012. godine ova obaveza je bila zastupljena u 63,5% slučajeva (Bejatović i dr, 2012: 105).

12 Izuzetno, komisija koja sprovodi javni konkurs, a koju obrazuje ministar pravde, može, na zahtev fizičkog lica, bez sprovođenja javnog konkursa, predložiti da se navedena sredstva dodele radi lečenja deteta u inostranstvu, ako sredstva za lečenje nisu obezbeđena u Republičkom fondu za zdravstveno osiguranje (član 283. stav 6. ZKP).

13 Tu je interesantno pitanje da li načelo *ne bis in idem* važi i u slučaju kada je zbog primene načela oportuniteta prema jednom licu krivična prijava odbačena. Iako u ZKP nema izričite zabrane za pokretanje krivičnog postupka prema istom licu za isto delo u odnosu na koje je prethodno primenjen institut oportuniteta krivičnog gonjenja, s pravom se u literaturi ocenjuje da bi takvo postupanje bilo krajnje nepravično, naročito u slučaju uslovljenog oportuniteta krivičnog gonjenja. Čak se i jednim širim tumačenjem 1. člana ZKP, kojim je pravično vođenje postupka deklarirano kao važan cilj Zakonika, može izvući zaključak da javni tužilac ni formalno ne bi imao pravo da ponovo krivično goni lice u pogledu kojeg je prethodno krivična prijava odbačena, jer je javni tužilac postupio po načelu oportuniteta krivičnog gonjenja (Škulić, 2020: 64-65).

14 Npr. ne bi imalo opravdanja za primenu odlaganja krivičnog gonjenja, uprkos tome što je konkretno učinjeno delo takvo da daje osnova da se učinilac na ovakav način privileguje, ukoliko je pre-

da bude šira i da pre svega počiva na razmatranju postojanja javnog interesa za krivično gonjenje u konkretnom slučaju. Jednako je i u našem ranijem procesnom zakonodavstvu bila odsutna odredba koja bi ukazivala na nedvosmisleni pretpostavku koja je ugrađena u sam *ratio* ovog instituta, a to je procena javnog tužioca da iz razloga svrsishodnosti nije nužno redovnim putem rešavati određenu krivičnu stvar. U tom pravcu je i kritika stručne javnosti da bi odredbe o ovom institutu trebalo precizirati i dopuniti na navedeni način sasvim opravdana, jer kako sada stvari stoje, javnim tužiocima preostaje da ocenu opravdanosti primene odlaganja krivičnog gonjenja vrše s obzirom na teorijsku definiciju načela oportuniteta, što znači da bi trebalo utvrditi da izvršenje naloženih obaveza osumnjičenom u potpunosti odstranjuje javni interes za krivičnim gonjenjem (Đurđić, 2011: 213).

2.2. Odustajanje od krivičnog gonjenja iz razloga pravičnosti – (član 284. ZKP)

Postupanje javnog tužioca po osnovu oportuniteta krivičnog gonjenja moguće je i iz razloga pravičnosti. Naime, u slučaju krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine javni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni, usled stvarnog kajanja, sprečio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, a javni tužilac, prema okolnostima slučaja, oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično (član 284. stav 3. ZKP). Ovaj vid načela oportuniteta spram prethodnog omeđen je na kategoriju apstraktno posmatrano još lakših krivičnih dela i moguć je ukoliko su ostvarena dva uslova. Najpre je potrebno da je učinilac usled stvarnog kajanja sprečio nastupanje štete, ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, kao i procena javnog tužioca da izricanje krivične sankcije u konkretnom slučaju ne bi bilo pravično. Za razliku od prethodnog vida ispoljavanja načela oportuniteta odbacivanje krivične prijave iz razloga pravičnosti nije uslovljeno, tj. odluka je definitivna. Ni u ovom slučaju oštećeni nema pravo da preduzme krivično gonjenje, tj. odredba člana 51. stav 2. ZKP se ne primenjuje.

---

ma njemu već u više navrata primenjena ova procesna forma. Tako je prema Uputstvu Republičkog javnog tužilaštva A. br. 246/08 od 28. avgusta 2008. godine utvđena obaveza za javna tužilaštva mesečno dostavljaju izveštaje Republičkom javnom tužilaštvu sa podacima o licima prema kojima je primenjeno načelo oportuniteta krivičnog gonjenja. Prema ovom uputstvu, ukoliko se radi o licu prema kome je načelo oportuniteta primenjeno dva puta za isto krivično delo, javni tužilac ne može ponovo postupiti na isti način, a kada se radi o licu prema kome je načelo oportuniteta primenjeno za neko drugo krivično delo, onda je javnom tužiocu ostavljena sloboda da proceni da li će primeniti oportunitet ili ne (Bejatović i dr, 2012: 83).

3. Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja u nemačkom krivičnom procesnom pravu

Nemačko krivično procesno pravo poznaje više vidova primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja (počev od klasične forme koja podrazumeva odustajanje od krivičnog gonjenja kod lakših krivičnih dela, preko uslovljenog oportuniteta koji podrazumeva ispunjenje određenih obaveza od strane osumnjičenog, zatim, odustanka od krivičnog gonjenja zbog mogućnosti oslobođenja od kazne, ili iz političkih razloga, kao i za krivična dela učinjena u inostranstvu, ili usled stvanog kažnjavanja itd, pa sve do primene ovog načela kod tačno određenih krivičnih dela, vid. Čvorović, 2008: 155-156), kome se inače pridaje izuzetna pažnja u nauci, što je uslovalo i odgovarajuće zakonodavne intervencije (Bejatović, 2009: 20-23). Izrazita sličnost između nemačkog i srpskog procesnog zakonodavstva u ovoj oblasti postoji u odnosu na ustanovu uslovljenog oportuniteta, dok je značajna razlika vidljiva u načinu na koji je u nemačkom krivičnom procesnom pravu regulisan klasičan vid primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja.

3.1. Odustajanje od krivičnog gonjenja zbog malog značaja dela (*Einstellung wegen Geringfügigkeit – § 153 nemačkog Zakonika o krivičnom postupku - StPO*)

Kada je reč o klasičnoj varijanti primene ovog načela u domenu lakših krivičnih dela, tj. odustajanju od krivičnog gonjenja zbog malog značaja dela, ono dolazi u obzir isključivo kod krivičnih dela kod kojih je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora čiji je zakonski minimum ispod jedne godine zatvora. Takva dela se u nemačkom krivičnom zakonodavstvu označavaju prestupima (*Vergehen*), dok se za teža krivična dela (to su ona dela sa zaprećenom minimalnom kaznom od jedne godine ili više) koristi izraz zločini (*Verbrechen*) [§ 12 nemačkog Krivičnog zakonika - StGB]. Tako, ukoliko je predmet krivičnog postupka prestup, javni tužilac, uz saglasnost suda, može odustati od krivičnog gonjenja, ukoliko je stepen krivice učinioca nizak i ako ne postoji javni interes za krivičnim gonjenjem. Javni tužilac može odustati od krivičnog gonjenja učinioca prestupa i bez saglasnosti suda, pod uslovom da je reč o prestupu za koji zakonom nije propisana najmanja mera kazne i ako je posledica prouzrokovana delom nezatna (§ 153 I StPO). Za procenu stepena krivice učinioca, koji treba da je nizak (što znači da je znatno ispod jednog uobičajenog proseka) uzimaju se u obzir način preduzimanja radnje izvršenja, skrivljene posledice dela, stepen nepažnje i povrede zahteva brižljivosti kod nehatnih dela, kao i ostale okolnosti koje su od

značaja za procenu stepena prekora (Meyer-Goßner, 2010: 708).¹⁵ Vladajući je stav da ovaj uslov treba šire shvatiti, tako da se on vezuje za sve one pretpostavke koje sud inače uzima u obzir kada odmerava kaznu (Mavany, 2019: 85), što znači da su relevantne i one okolnosti koje nisu isključivo povezane sa ličnošću učinioca. Osim toga, potrebno je i odsustvo javnog interesa za pokretanjem postupka, gde treba ceniti zahteve specijalne i generalne prevencije u konkretnom slučaju, kao i interese javnosti, shvaćene u najširem smislu (npr. sprečavanje dodatne viktimizacije oštećenog, zbog njegovog položaja u društvu i sl; nastupanje krajnje neočekivanih i neuobičajenih posledica dela, naročito ako se one učiniocu ne mogu subjektivno pripisati itd) (Meyer-Goßner, 2010: 708). Smatra se da pojačan interes medija za konkretan slučaj, bez obzira da li je to zbog načina izvršenja krivičnog dela, ličnosti samog učinioca, ili drugih okolnosti sam po sebi ne može da bude podloga za procenu ovog zakonskog uslova. Ukoliko pojedine okolnosti govore u prilog, a pojedine protiv postojanja javnog interesa za preduzimanjem krivičnog progona, odlučujuće je koje okolnosti pretežu prilikom sveukupne procene (Mavany, 2019: 88-89).

Vidi se da je nemački zakonodavac ovaj klasičan vid načela oportuniteta (čiji se koreni protežu sve do sredine dvadesetih godina XX veka) formulisao tako da se široko postavljenim uslovima pruža prostor za relativno jednostavnu i efikasnu primenu u onim slučajevima kada je krivična stvar toliko bagatelna da ne zavređuje angažovanje mehanizama krivičnog prava. No, važno je istaći da nemačko krivično pravo ne poznaje materijalnopравни institut koji bi imao istu svrhu, da isključi primenu krivičnog prava u oblasti lakšeg kriminaliteta, tako da je i to jedan od razloga za nešto fleksibilnije oblikovan institut oportuniteta krivičnog gonjenja. U odnosu na kategoriju lakših krivičnih dela (prestupa) ovaj procesni instrument ima izuzetan praktični značaj, jer se gotovo četvrtina slučajeva (24%) u domenu tih delikata rešava na ovaj način (Mavany, 2019: 76).¹⁶

Uz ispunjenost nužnih uslova (da je reč o lakšem krivičnom delu, da je stepen krivice učinioca nizak i uz odsustvo javnog interesa da se sprovede krivični postupak) obustavljanje postupka je moguće i nakon podnošenja optužnog akta, s tim što o tome odlučuje sud (posebnim rešenjem koje se ne može osporavati) uz saglasnost javnog tužioca i optuženog (§ 153 II StPO).¹⁷

---

15 Naravno, za procenu ovog uslova nije nužno da je krivica učinioca dokazana. Dovoljno je da u tom pogledu samo postoji i kredibilna verovatnoća, tj. da ne postoji velika šansa da učinilac bude oslobođen ukoliko postupak bude pokrenut (Meyer-Goßner, 2010: 707).

16 Štaviše, uzimajući u obzir sve slučajeve primene načela oportuniteta krivičnog gonjenja u Nemačkoj preko 60% otpada upravo na primenu § 153 StPO (Bejatović, 2009: 24).

17 Pristanak optuženog nije potreban ukoliko mu se sudi u odsustvu, ili ako se glavni pretres ne može održati usled odsutnosti, ili drugih smetnji na strani optuženog.

3.2. Uslovljeni oportunitet – odustajanje od krivičnog gonjenja usled ispunjenja određenih obaveza i naloga (Absehen von der Verfolgung unter Auflagen und Weisungen – § 153a StPO)

Odustajanje javnog tužioca od krivičnog gonjenja pod uslovom da osumnjičeni ispuni neku od nametnutih obaveza, kao najčešća forma načela oportuniteta u srpskom procesnom pravu, ima mnogo dužu tradiciju u nemačkom zakonodavstvu. Reformom procesnog zakonodavstva sredinom sedamdesetih godina XX veka proširene su mogućnosti javnog tužioca da raspolaže državnim zahtevom za krivičnim gonjenjem u oblasti lakšeg kriminaliteta. Ovim zakonodavnim intervencijama dato je ovlašćenje javnom tužiocu da već u fazi pripremnog postupka privremeno odustane od podizanja tužbe, a potom i od krivičnog gonjenja uopšte (Bejatović, 2009: 26). Kriminalnopolitička osobenost ovog diverzionog modela ogleda se u tome što za razliku od klasičnog vida primene načela oportuniteta i drugih vidova odstupanja od načela legaliteta ne podrazumeva inicijalno definitivnu odluku o odustajanju od krivičnog gonjenja, kao i to što za posledicu nema безусловni oprostaj učiniocu lakšeg krivičnog dela, tako da obezbeđuje i odgovarajuću legitimišuću podlogu za prihvatanje stava da ostvareno nepravo ipak nije ostalo bez ikakve „sankcije“. Krivično gonjenje koje bi u ishodu imalo izricanje odgovarajuće krivičnopravne sankcije ovde izostaje, jer osumnjičeni dobrovoljnim ispunjenjem određenih obaveza i naloga preuzima na sebe približno jednako uporedivo zlo, zbog čega je formalno kažnjavanje iz preventivnih razloga nepotrebno (Mavany, 2019: 131).

I ovaj procesni mehanizam oblast primene ima isključivo u sferi lakših krivičnih dela, tj. prestupa. Tako, javni tužilac, uz saglasnost suda i pristanak okrivljenog može privremeno odustati od pokretanja krivičnog postupka za učinjeni prestup, ako se s obzirom na stepen krivice okrivljenog i njegovu spremnost da ispuni određeni nalog ili obavezu može otkloniti javni interes za krivičnim gonjenjem. U ranijim propisima se jednako kao što važi i za tipičan vid oportuniteta krivičnog gonjenja koji je predviđen u § 153 StPO zahtevao nizak stepen krivice učinioca, ali je kasnije taj uslov preformulisan, tako da prema važećem pravilu sadržanom u § 153a StPO stepen krivice učinioca ne sme biti tako izražen da ne opravdava primenu ove procesne figure. Iako je formulacija pravila jezički poprimala drugačiji izgled, tehnikom negativno određenog uslova, u literaturi je prisutan stav da zahtev niskog stepena krivice u suštini nije promenjen, već samo modifikovan. Međutim, kako je i prema zvaničnom obrazloženju koje je pratilo novelu ovog paragrafa istaknuto da je cilj ustanove iz § 153a StPO da bude svojevrsna diverziona forma u oblasti ne samo sitnog, već i srednjeg kriminaliteta, u doktrini se zauzima i stav da ne samo nizak stepen krivice učinioca, već i

neki uobičajeni („srednji“) stepen njegovog protivpravnog raspoloženja ne stoji nasuprot mogućnosti privremenog odustajanja od krivičnog progona (Mavany, 2019: 148-149).

Dok je u § 153 StPO istaknuto da javni interes ne zahteva krivično gonjenje (ispravnije kažnjavanje), § 153a StPO pretpostavlja da prihvatanje i ispunjenje određenih obaveza i naloga od strane osumnjičenog otklanja javni interes za krivičnim gonjenjem (kažnjavanjem). Odgovarajuća činidba učinioca krivičnog dela na izvestan način kompenzuje imperativ pravnog poretka da se svakom krivcu nakon sprovedenog postupka izrekne zaslužena kazna (ili druga mera) (Mavany, 2019: 150).

Javni tužilac može okrivljenom naložiti da obavi određenu uslugu u cilju saniranja štete prouzrokovane krivičnim delom, da u korist kakve humanitarne organizacije ili u državnu kasu uplati određeni novčani iznos,¹⁸ ili obavi određeni društveno korisni rad, da izvrši obaveze izdržavanja u određenoj visini, da postigne poravnanje sa oštećenim, ili da pohađa određene kurseve i seminare. U cilju ispunjenja navedenih obaveza i naloga javni tužilac okrivljenom ostavlja rok, koji u zavisnosti od obaveze ne može biti duži od šest meseci ili godinu dana, s tim što se rok u jednom navratu može produžiti najviše za tri meseca.¹⁹ Obaveze i naloge je moguće kombinovati, tako da se osumnjičeni optereti i većim brojem obaveza, odnosno naloga, s tim što se i rokovi za njihovo ispunjenje mogu razlikovati (Mavany, 2019: 156). Ukoliko okrivljeni ispuni preuzeti nalog, odnosno obavezu krivično gonjenje se ne može preduzeti, dok s druge strane, ukoliko on ne ispuni sve obaveze nema pravo na nadoknadu za onaj deo obaveze koji je ispunio. Isto kao i u prethodno opisanom slučaju primene načela oportuniteta (§ 153 StPO), ukoliko je javni tužilac već podigao tužbu sud može uz saglasnost javnog tužioca i optuženog odlučiti da privremeno obustavi postupak i da naloži optuženom neki od navedenih naloga ili obaveza. I u tom slučaju se shodno primenjuju sva pravila koja se odnose na posledice (ne)ispunjenja preuzetih obaveza i tok zastarelosti, a koja inače važe za uobičajenu primenu ovog vida načela oportuniteta od stane javnog tužioca (§ 153a II StPO). Iz navedenog se vidi da između srpskog i nemačkog zakonodavstva u pogledu procesne forme uslovljenog odustajanja od krivičnog gonjenja ne postoje značajnije razlike.

U suštini, kada je reč o načinu na koji je u nemačkom krivičnom procesnom pravu regulisan princip oportuniteta krivičnog gonjenja može se zaključiti-

---

18 Upravo je to, kao i u našoj javnotužilačkoj praksi, najčešća obaveza koju javni tužilac nameće osumnjičenom. U Nemačkoj od svih obaveza i naloga gotovo 85% otpada na obavezu isplate određenog novčanog iznosa (Mavany, 2019: 147).

19 Za vreme dok traje rok za ispunjenje obaveza nastupa obustava zastarelosti krivičnog gonjenja (§ 153a III StPO).

ti da dok je § 153 StPO rezervisan za retke slučajeve sasvim sitnog kriminaliteta, procesna forma iz § 153a StPO, zbog već navedenih odlika da ne predstavlja apsolutni oprostaj učiniocu, dolazi u obzir i u odnosu na neke forme srednjeg kriminaliteta. Uobičajeno se primenjuje u odnosu na ne tako teške forme imovinskih delikata, lakše i srednje teške oblike krivičnih dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja, ali često i kod krivičnog dela nedavanja izdržavanja (Meyer-Goßner, 2010: 717).

4. Zaključak

Ako se sagledaju oba navedena slučaja primene načela oportuniteta u našem krivičnom procesnom pravu može se zaključiti da zakonodavac sprovođenje ovog načela nije oblikovao na način koji je uobičajen u pojedinim krivičnoprocesnim sistemima, iako se i za postojeće rešenje mogu pronaći odgovarajući pandani u uporednom pravu. Osnovna ideja na kojoj je zasnovano ovo načelo počiva na proceni javnog tužioca da zbog necelishodnosti i odsustva javnog interesa za krivičnim gonjenjem u određenoj bagatelnoj krivičnoj stvari ne treba formalno inicirati krivični postupak. Pri tome se uglavnom navode i drugi odgovarajući uslovi (npr. nizak stepen krivice učinioca), ali su oni zapravo u funkciji utvrđivanja centralnog uslova da vođenje krivičnog postupka u konkretnom slučaju nije svrsishodno. Dok tu pretpostavku utkanu u samo biće ovog mehanizma naš zakonodavac uopšte ne spominje kod odlaganja krivičnog gonjenja (u drugoj varijanti se spominje pravičnost), za obe varijante postupanja javnog tužioca u skladu sa načelom oportuniteta u našem krivičnom procesnom pravu važi da je nužan uslov odgovarajuće ponašanje učinioca nakon učinjenog krivičnog dela, s tim što u jednom slučaju reč o obavezi naloženoj od strane javnog tužioca, dok u drugom slučaju učinilac i pre nego što je otkriven pokazuje odgovarajući odnos prema žrtvi i učinjenom delu koji opravdava odricanje od državnog zahteva za primenom kazne i uopšte raspravljanjem konkretnog krivičnog predmeta pred sudom. Dakle, naše krivično procesno pravo ne prihvata načelo oportuniteta u svojoj čistoj formi, a koja se sadržinski oslanja na odgovarajuću procenu javnog tužioca da u nekoj bagatelnoj stvari pre svega zbog odsustva javnog interesa nije opravdano voditi krivični postupak, pri čemu ponašanje osumnjičenog nakon izvršenja dela nema presudan karakter, kao što je to slučaj kod nas. Mogući razlog tome je višedecenijska tradicija prihvatanja instituta neznatne društvene opasnosti (dela malog značaja), s posledicom isključenja postojanja krivičnog dela, što na neki način implicira da diverzione procesne forme ipak treba oblikovati tako da se omogući komplementarna primena i materijalnopравnih i procesnopравnih

instituta. Čini se ispravnim stav da ako se ubuduće prihvati predlog da ako se naše materijalno krivično pravo odrekne instituta dela malog značaja, onda bi trebalo šire postaviti granice načelu oportuniteta krivičnog gonjenja u procesnom pravu, tj. redefinisati pravila ZKP kako bi se omogućila jednostavnija primena načela oportuniteta u pogledu bagatelnih dela (Škulić, 2020: 60).²⁰ Uzor u tom pogledu mogla bi biti odredba § 153 nemačkog Zakonika o krivičnom postupku koja široko formulisanim uslovima omogućava da se iz razloga celishodnosti u bagatelnim stvarima javni tužilac uzdrži od krivičnog gonjenja, a da pri tome nije nužno nametanje osumnjičenom bilo kakvih obaveza.

Literatura

- Bejatović, S. (2009) Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja u nemačkom krivičnom procesnom pravu. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 47(1), str. 19-38.
- Bejatović, S. Đurđić, V. Škulić, M. Ilić, G. Kiurski, J. Matić, M. Lazić, R. Nenedić, S. Trninić, V. (2012) *Primena načela oportuniteta u praksi. Izazovi i preporuke*. Beograd: Udruženja javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
- Čvorović, D. (2008) Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 46(1), str. 153-168.
- Čorović, E. Turanjanin, V. Šemović, A. (2017) Delo malog značaja i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja (norma i praksa). *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle) - krivičopravni aspekti*. Zlatibor-Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 191-206.
- Đokić, I. (2009) Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja. U: Đ. Ignjatović, (ur.) *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja. III deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 303–316.
- Đurđić, V. (2011) Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja u krivičnom postupku Srbije. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 49(2-3), str. 199-219.

---

20 Važno je istaći i izvesno preplitanje pretpostavki za primenu instituta dela malog značaja i načela oportuniteta krivičnog gonjenja, s obzirom na to da je zakonodavac uslov koji je u uporednom pravu uobičajen kao nužan za odluku javnog tužioca da iz razloga celishodnosti i pored ispunjenosti svih zakonskih pretpostavki ne započne krivično gonjenje, a to je da se svrha krivičnih sankcija može ostvariti i bez njenog izricanja, odnosno gonjenja za bagatelna krivična dela, ugradio u konstrukciju dela malog značaja (Đurđić, 2011: 202). Kritički u tom kontekstu Pihler ističe da je na taj način u pojam krivičnog dela uvedena svrha krivične sankcije. „Jer, ako svrha krivičnih sankcija može biti uslov za nepostojanje krivičnog dela, tada je ona na neki način i uslov za postojanje krivičnog dela, tj. svrha sankcije je u pojmu krivičnog dela.“ (Pihler, 2005: 49).

- Grubač, M. (1988) Načelo legaliteta u krivičnom procesnom pravu SFRJ. *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 36(3), str. 75-88.
- Kiurski, J. (2015) *Načelo oportuniteta krivičnog gonjenja*. Doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.
- Mavany, M. (2019) Löwe/Rosenberg. Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz Großkommentar. (Jörg-Peter Becker, Volker Erb, Robert Esser, Kirsten Graalman-Scheerer, Hans Hilger, Alexander Ignor), 27. Auflage,
- Meyer-Goßner, L. (2010) *Strafprozessordnung. Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen*. München: Beck.
- Pihler, S. (2005) Novele opštih ustanova u krivičnom zakonodavstvu Srbije. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 39(3). Novi Sad, str. 41-58.
- Škulić, M. (2020) *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Tešović, O. (2014) Delo malog značaja i načelo oportuniteta krivičnog gonjenja. *Crimen*, 5(1), str. 89-102.

Ivan ĐOKIĆ, PhD
Assistant professor,
Faculty of Law, University of Belgrade

Dragana ČVOROVIĆ PhD,
Associate professor,
University of Criminal Investigation and Police Studies

CRIMINAL PROCEDURAL FORMS FOR SOLVING THE PROBLEM OF PETTY CRIME IN SERBIAN AND GERMAN LAW

The subject of the paper is the analysis of solutions that exist in Serbian and German criminal procedural law and refer to cases in which the public prosecutor in the field of petty crime is authorized to act towards adult perpetrators in accordance with the principle of opportunity of criminal prosecution. In relation to one variant of this principle, which implies conditional and temporary restraint of criminal prosecution, there is a distinct similarity in both mentioned legislations. However, with regard to the classic form of this procedural principle, which enables the public prosecutor to refrain prosecution for reasons of expediency, where he primarily values the public interest in prosecuting, there is a striking difference, because our criminal procedural law does not allow such a variant of the principle of opportunity of criminal prosecution. This difference is a consequence of a different criminal policy approach, because while in German criminal law the problem of petty crime is solved exclusively by procedural mechanisms, in Serbian criminal law, in addition to procedural law, there are also appropriate instruments in the substantive criminal law.

Keywords: *petty crime, public prosecution, principle of opportunity of criminal prosecution, postponement of criminal prosecution.*

Prof. dr Sadmir KAROVIĆ*,
Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku
Državna agencija za istrage i zaštitu
Bosna i Hercegovina
Prof. dr Marina M. SIMOVIĆ**,
Sekretar u Ombudsmanu
za djecu Republike Srpske
Fakultet pravnih nauka Panevropskog
univerziteta „Apeiron“

Pregledni naučni rad
Primljeno: 9. jun 2021.
Prihvaćeno: 2. septembar 2021.
UDK: 340.134:343.13(497.6)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.3>

KVALITATIVNA KOMPONENTA U RADU PROCESNIH SUBJEKATA KAO FAKTOR EFIKASNOSTI KRIVIČNOG POSTUPKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Svaka ljudska djelatnost bez obzira na njenu prirodu, vrstu i druge specifičnosti, teži postizanju što veće efikasnosti. U tom smislu, neophodno je posmatrati i tendenciju efikasnosti krivičnog postupka na planu rasvjetljavanja i rješenja određene krivične stvari, kao i donošenje sudske odluke. Efikasnost krivičnog postupka neposredno se ispoljava i artikuliše kroz krivičnoprocesne aktivnosti koje se preduzimaju od strane krivičnoprocesnih subjekata prilikom realizacije krivičnoprocesnog zadatka. Intencija autora je da prepoznaju, identifikuju i apostrofiraju ključne ili najvažnije aspekte kvalitativne komponente u radu glavnih i sporednih krivičnoprocesnih subjekata od kojih neposredno zavisi efikasnost krivičnog postupka. Takođe, pažnja i interes su usmjereni na međusobni odnos, interakciju i suprotstavljenost dvije tendencije, i to tendenciju efikasnosti krivičnog postupka i tendenciju zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda, sa posebnim osvrtom na zadovoljenje standarda dokazivanja u različitim fazama preduzimanja krivičnoprocesnih aktivnosti (osnovi sumnje, osnovana sumnja, izvjesnost).

Ključne reči: Bosna i Hercegovina, efikasnost, krivični postupak, krivičnoprocesni subjekti.

---

* e-mail: karovic.s@hotmail.com.

** e-mail: marina.simovic@gmail.com

1. Uvod

Opštepoznato je da svaka ljudska djelatnost, bez obzira na njenu prirodu i vrstu, nastoji da postigne, odnosno, obezbijedi adekvatan stepen efikasnosti, s obzirom na to da je u ljudskoj prirodi da očekivanja i planove praktično implementira i operacionalizuje u skladu sa realnim mogućnostima i kapacitetima u cilju postizanja odgovarajućeg ili očekivanog uspjeha. Kroz prizmu efikasnosti, neophodno je posmatrati i efikasnost krivičnog postupka koji se neposredno manifestuje ili ispoljava kroz blagovremenost i adekvatnost djelovanja glavnih i sporednih ili pomoćnih krivičnoprocesnih subjekata na planu rasvjetljavanja i rješenja konkretne krivične stvari koja je predmet interesovanja u krivičnom postupku. Predmet krivičnog postupka jeste krivična stvar (Halilović, 2019:21). Međutim, pored krivične stvari kao glavnog predmeta krivičnog postupka, u ovom postupku se mogu razmatrati i o njima odlučivati i druga pitanja koja svrstavamo u sporedne ili pomoćne predmete krivičnog postupka, a to su: 1) imovinskopravni zahtjev; 2) troškovi postupka i 3) prejudicijalna ili prethodna pitanja (Karović, Simović, 2020:215). U centru pažnje je blagovremeno otkrivanje, istraživanje i dokazivanje postojanja određenog krivičnog djela, ali i krivice koje se odnosi na rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari u konačnici. Djelatnost krivičnoprocesnih subjekata u svakom konkretnom krivičnom slučaju zavisi, prije svega, od prirode i vrste određenog krivičnog djela, fenomenološkog aspekta ispoljavanja u materijalnom svijetu i brojnih drugih krivičnopravnih specifičnosti i okolnosti koje neposredno determiniraju neposredno postupanje.

Svaki krivični događaj na određen način predstavlja autentičan i jedinstven događaj, bez obzira na sličnosti i srodnosti određenih krivičnih događaja, odnosno, krivičnih djela. Centralno ili glavno pitanje krivičnog postupka odnosi se na postavljeni krivičnoprocesni zadatak koji treba da riješe krivičnoprocesni subjekti preduzimanjem određenih krivičnoprocesnih aktivnosti, a to je rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari koja predstavlja glavni predmet krivičnog postupka. Dok krivično materijalno pravo utvrđuje pod kojim pretpostavkama jedno ponašanje postaje krivično djelo i koje pravne posljedice njegovo vršenje podrazumijeva, krivično procesno pravo propisuje pravila krivičnog postupka, u kojem se učiniocu krivičnog djela izriče krivična sankcija (Vuković, 2021:4). Osnov za iniciranje i pokretanje krivičnog postupka u skladu sa propisanim procesnim odredbama predstavlja postojanje određene ili konkretne krivične stvari kao neophodan uslov za iniciranje preduzimanja određenih otkrivačkih aktivnosti. Posljednjih godina zahtjevi koji se postavljaju pred pravosuđe Bosne i Hercegovine uglavnom su fokusirani na borbu protiv korupcije i organizovanog kriminaliteta, a posebno na zahtjeve za podizanjem nivoa efikasnosti procesuiranja koruptivnih krivičnih djela (Bijelić, 2015:153).

2. Efikasnosti krivičnog postupka – raskol između normativnog i stvarnog

Određeni krivični događaj, po svojoj destruktivnoj prirodi koja se odnosi, prije svega, na negativne posljedice kojima se povređuju određena dobra i vrijednosti kojima je propisana krivičnopravna zaštita, zahtijeva adekvatno djelovanje nadležnih subjekata, odnosno, agencija za sprovođenja zakona. Krivično pravo ima, za sada, najznačajnije i nezamjenjivo mjesto u politici suzbijanja kriminaliteta, ali njegova uloga nije rješavajuća, već relativna i ograničena (Stojanović, 2016:42). Zakonodavac je zakonski normirao djelatnost, odnosno, propisao aktivnosti krivičnoprocesnih subjekata počev od otkrivačke faze, tj. od inicijalnog (početnog) saznanja koje ukazuje na postojanje određenog krivičnog događaja (krivične stvari u užem smislu), iniciranja i sprovođenja krivične istrage, okončanja istrage i podizanja optužnice (krivična stvar u pravom smislu), glavnog pretresa, uključujući posebno dokazni postupak kao njegov centralni dio, pravnih lijekova pa sve do donošenja pravosnažne sudske odluke kojom se u potpunosti rasvjetljava i rješava određena krivična stvar. Navedeni procesni ciklus od početnog saznanja koje ukazuje na postojanje određenog krivičnog djela pa sve do donošenja pravosnažne sudske odluke, pravno je normiran po procesnim fazama postupanja, tako da su sve krivičnoprocesne aktivnosti određene ili propisane zakonom, odnosno, procesnim normama, kako bi se izbjegla bilo kakva proizvoljnost, pristrasnost ili neki oblik samovolje u postupanju.

Kontrolna funkcija suda praktično omogućava da se otklone postojeće pravne anomalije koje su inkompatibilne sa procesnim normama, a posebno u segmentu koji se odnosi na krivičnoprocesne aktivnosti kojima se ograničavaju određena ljudska prava i slobode, tj. obezbjeđenje kataloga prava osumnjičenom, odnosno, optuženom licu, kao i primjenu univerzalnih garancija u krivičnom postupku. Efikasnost krivičnog postupka neophodno je posmatrati i kroz prizmu međusobnog odnosa i interakcije, prije svega, glavnih, ali i sporednih ili pomoćnih krivičnoprocesnih subjekata koji suštinski možemo posmatrati kroz funkciju krivičnog progona (optuženja), odbrane i (pre)suđenja. U centru pažnje su glavni krivičnoprocesni subjekti (osumnjičeno, odnosno, optuženo lice, tužilac i sud), ali su istovremeno značajni i pomoćni ili sporedni krivičnoprocesni subjekti (oštećeni, branilac, ovlašćena službena lica/policija, vještak, stručna lica, zakonski punomoćnici i dr) koji svojim djelovanjem doprinose rasvjetljavanju i rješavanju određene krivične stvari u cilju donošenja ispravne sudske odluke.

Uvažavajući navedeno, okončanje krivičnog postupka u smislu donošenja pravosnažne sudske odluke u konačnici (nakon sprovednih odgovarajućih krivičnoprocesnih aktivnosti kojom se rješava krivičnoprocesni zadatak, tj. rasvjetljava

i rješava konkretna krivična stvar) zasniva se na međusobnom dokaznom „dvo-boju” dvaju ravnopravnih krivičnoprocesnih stranaka u krivičnom postupku, s jedne strane tužioca u funkciji krivičnog progona, odnosno, optuženja i, s druge strane, osumnjičenog, odnosno, optuženog koji ostvaruje materijalnu odbranu i njegovog branioca u smislu ostvarivanja formalne odbrane. Na glavnom pretresu, stranke i branilac imaju dominantnu ulogu tokom dokaznog postupka.

Kompleksnost utvrđivanja, postojanja, odnosno, dokazivanja određenog krivičnog djela i krivice se, prije svega, odnosi na nemogućnost obezbjeđenja zakonito prikupljenih dokaza preduzimanjem adekvatnih krivičnoprocesnih aktivnosti kojima se sa pouzdanošću utvrđuje postojanje objektivno-subjektivnih obilježja bića krivičnog djela. Komponente efikasnosti krivičnog postupka zavise od brojnih faktora koji neposredno ili posredno doprinose blagovremenom, efikasnom i zakonitom ostvarenju krivičnoprocesnog zadatka od strane krivičnoprocesnih subjekata. Kada su u pitanju navedeni faktori, cijeneći njihovu brojnost pomenućemo samo određene, i to: adekvatnost zakonske norme, stručna osposobljenost lica kojima su povjerena javna ovlašćenja na planu ispravne i dosljedne primjene zakona, politička i svaka druga nezavisnost i operativna samostalnost, profesionalna zainteresovanost i lična odgovornost, odgovarajući materijalno-tehnički resursi i kapaciteti, međusobna saradnja i koordinacija aktivnosti, rukovođenje i organizacione sposobnosti i drugo.

Iako je krivično pravo u krajnjoj liniji upravljeno na prevenciju, ono nije dovoljno i naročito u oblastima, kao što su terorizam, organizovani kriminalitet i korupcija, moraju se preduzimati mnogobrojne i vrlo različite mjere koje su upravljene na to da se otklone uzroci koji pogoduju vršenju tih krivičnih djela ili da se oteža njihovo izvršenje (Stojanović, Kolarić, 2020:16). Uz to, kriminalitet nikada neće moći da se kontroliše samo posredstvom sistema krivične pravde. To nas upućuje, ali i obavezuje da pažnju i interes usmjerimo više i na vaninstitucionalne (vanpravne/vankrivične) mogućnosti i kapacitete koji mogu doprinijeti ukupnoj efikasnosti krivičnog pravosuđa, s obzirom na to da je efikasna i energična borba protiv kriminaliteta opšti ili zajednički interes svih društveno odgovornih građana kao aktivnih učesnika svih društvenih događaja i procesa.

Statističke pokazatelje o ukupnom broju optužnica i sudskih odluka u određenom vremenskom periodu, kao kvantitativnu komponentu moramo posmatrati i analizirati sa rezervom i oprezom jer ovi pokazatelji ne iskazuju kvalitativnu komponentu rada, odnosno, efikasnosti krivičnog pravosuđa. Takođe, prilikom ocjene rada krivičnog pravosuđa, odnosno, efikasnosti, ne smijemo zanemariti i tzv. skraćene krivične postupke koji predstavljaju novinu opšte reforme krivičnog procesnog zakonodavstva iz 2003. godine, i to: a) imunitet svjedoka, b) izjašnjenje o krivici, c) pregovaranje o krivici i d) izdavanje kaznenog naloga.

Navedeni skraćeni krivični postupci po svojoj pravnoj prirodi, cilju i svrsi upravo inkorporiraju komponentu efikasnosti krivičnog postupka koja se njihovom neposrednom primjenom praktično operacionalizuje na provedbenom ili izvršnom nivou. Skraćeni krivični postupci (*abbreviated criminal procedure*) predstavljaju posebne, zakonom uređene, postupke u kojima se uvođenjem pojednostavljenih procesnih formi postupanja i izostavljanjem pojedinih stadija odstupom od redovnog krivičnog postupka s ciljem omogućavanja jednostavnijeg i bržeg rješavanja određenih krivičnih predmeta (Bubalović, 2013:264).

Vremenski okvir za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima određen je Pravilnikom o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini kojim su utvrđeni kriteriji i metodologija za određivanje i praćenje poštovanja optimalnih i predvidivih rokova za rješavanje predmeta u sudovima i tužilaštvima u skladu sa smjernicama Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ). Pravilnikom se utvrđuju: a) optimalni rokovi za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima, b) metodologija za određivanje predvidivih rokova za rješavanje predmeta, c) način obavještanja stranaka o predvidivim rokovima za rješavanje predmeta i činjenja dostupnim javnosti podataka o optimalnim i predvidivim rokovima u sudovima i tužilaštvima, d) vođenje statističkih podataka o poštivanju optimalnih i predvidivih rokova, e) nadzor nad primjenom Pravilnika²¹.

U vezi sa praćenjem rezultata rada sudova i tužilaštava, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je odredilo set osnovnih pokazatelja za procjenu rezultata rada sudova i tužilaštava u toku jedne godine: protok predmeta (broj neriješenih predmeta na početku izvještajnog perioda, primljeni i riješeni predmeti u toku izvještajnog perioda, kao i neriješeni predmeti na kraju izvještajnog perioda), kolektivna orijentaciona norma i kolektivni kvalitet odluka. Osim toga, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine prati i podatke o starosnoj strukturi neriješenih predmeta u sudovima i tužilaštvima prema godini inicijalnog akta u predmetu.²²

S druge strane, kriminalitet kao složena pravna i društvena pojava u savremenim uslovima se veoma brzo i jednostavno prilagođava na nove političke, ekonomske, demografske i druge uslove i specifičnosti koje determiniraju opšti društveni ambijent. Svaki pokušaj da se kriminalitet objasni zahtijeva i analizu prilika da se određeni prestup učini, motiva koji učesnike dovode do toga da iskoriste takve prilike, kao slabosti u formalnoj socijalnoj kontroli (Passas, 2019:28).

---

21 Član 2 Pravilnika o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini.

22 Dostupno na: <https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/vijesti.jsp?id=7902>, pristupljeno 14. 5. 2021. godine.

U vezi sa efikasnošću krivičnog pravosuđa u savremenim uslovima, postavlja se poseban zahtjev koji se odnosi na blagovremeno, efikasno i zakonito otkrivanje, istraživanje i dokazivanje krivičnih djela u vezi sa organizovanim kriminalitetom (zloupotreba opojnih droga, trgovina ljudima, privredni i finansijski kriminalitet, terorizam i dr), kao i nekim novim fenomenološkim oblicima visokotehnološkog kriminaliteta svojstvenim za savremeno doba. Posebnosti sajber kriminala proizilaze iz karakteristika korišćenih informacionih tehnologija - određene specifičnosti sajber prostora predstavljaju pogodnost i za učinioce krivičnih djela, ali istovremeno i ozbiljnu prepreku za nadležne organe prilikom otkrivanja krivičnih djela i gonjenja učinilaca. U tom kontekstu, pred zakonodavcem se postavlja novi izazov kao zahtjev u vezi sa postojanjem adekvatnosti zakonske norme koji sadrži i artikuliše realnu i svrsishodnu potrebu usklađivanja materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa realnim otkrivačkim, istražnim i dokaznim ciljevima i zahtjevima, cijeneći osnovna ljudska prava i slobode svakog pojedinca.

3. Odnos i uslovljenost tendencije efikasnosti i zaštite ljudskih prava i sloboda u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

Reformisano krivično procesno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine iz 2003. godine²³, sa naknadnim parcijalnim intervencijama zakonodavca u smislu izmjena i dopuna, prepoznatljivo je po značajnim i brojnim pa, možemo konstatovati, i radikalnim izmjenama, s obzirom na to da su usvojene i određene novine, odnosno, određena zakonska rješenja procesne prirode koja su svojstvena za anglosaksonski pravni sistem. U navedenim reformskim procesima, određena procesna zakonska rješenja su modifikovana i prilagođena savremenim uslovima i potrebama krivičnog pravosuđa u kontekstu pravnog normiranja krivičnog postupka, dok su, s druge strane, usvojena i potpuno nova zakonska rješenja koja predstavljaju novinu u krivičnom procesnom zakonodavstvu (pojednostavljene forme postupanja - tzv. skraćeni krivični postupci, tužilački koncept istrage, direktno i unakrsno ispitivanje svjedoka, primjena posebnih istražnih radnji u novoj procesnoj formi i dr). U tom smislu, praktično je nemoguće povući striktnu liniju razgraničenja između evropskog kontinentalnog i anglosaksonskog pravnog sistema, uvažavajući da su pojedina zakonska rješenja sadržajno modifikovana i prilagođena realnim otkrivačkim, istražnim i dokaznim potrebama te na taj način dobijaju svoju univerzalnost. Savremeno krivično procesno pravo se, inače, karakteriše

---

23 Zakon o krivičnom postupku Bosne, Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

i sve izrazitijom konvergencijom elemenata iz dva velika svjetska krivičnoprocesna sistema, što je posljedica kako opštih globalističkih tendencija, tako i svijesti o potrebi ugrađivanja u pojedine pravne sisteme onih elemenata koji su potencijalno efikasni i korisni, nezavisno od toga da li potiču iz jednog ili drugog velikog krivičnoprocesnog sistema (Stojanović, Škulić, Delibašić, 2018:35).

Kao i svaka ranija reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine i ova opšta reforma iz 2003. godine sublimira i artikuliše osnovne ili primarne ciljeve. Tu se, prije svega, misli na ove primarne ciljeve: efikasnost krivičnog postupka u smislu propisivanja pravnog instrumentarija za borbu protiv kriminaliteta i suzbijanje njegovih negativnih i destruktivnih posljedica, zaštita temeljnih i, međunarodnim pravom, afirmisanih prava i sloboda učesnika u krivičnom postupku, naročito pretpostavljenog izvršioca krivičnog djela, otklanjanje dugotrajnosti krivičnih postupaka i uticanje na ubrzanje krivičnog postupka u smislu otklanjanja onih prepreka koje usporavaju tok konkretnog krivičnog postupka, rasterećenje krivičnog pravosuđa pojednostavljenjem procesnih oblika i instituta kroz koje se razvija krivični postupak za lakša krivična djela, odnosno, krivična djela koja u ukupnom fundusu materijalnog krivičnog prava čine gotovo 80 odsto propisanih inkriminacija (Sijerčić-Čolić, 2003:190).

Pravno uređenje i normiranje krivičnoprocesne djelatnosti krivičnoprocesnih subjekata na planu rješenja krivičnoprocesnog zadatka koji se odnosi na rasvjetljavanje i rješenje određene krivične stvari i donošenje sudske odluke možemo posmatrati kroz odnos kao i međusobnu povezanost i uslovljenost dvije dijametralno sukobljene tendencije koje je neophodno „pomiriti” i to tendencija efikasnosti i tendencija zaštite ljudskih prava i sloboda u krivičnom postupku. Članom II Ustava Bosne i Hercegovine garantovan je najširi katalog ljudskih prava i osnovnih sloboda, a Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli dobili su snagu ustavnih odredaba, što podrazumijeva njenu neposrednu primjenu u Bosni i Hercegovini i nadređenost svim zakonima te obavezu svih nivoa vlasti da neposredno osiguravaju primjenu prava iz člana II Ustava, odnosno, Evropske konvencije (M. M. Simović, M. Simović, 2021: 464). Tendencija humanizacije savremenog krivičnog procesnog prava u Bosni i Hercegovini koja se ispoljava u zaštiti osnovnih ljudskih prava i sloboda svakog pojedinca, obavezuje i na dosljednu primjenu kataloga prava osumnjičenog, odnosno, optuženog lica u krivičnom postupku od strane krivičnoprocesnih subjekata.

Izvođenje, odnosno, primjenu opštih dokaznih radnji i posebnih istražnih radnji u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini neophodno je razjasniti dvojako, i to sa aspekta efikasnosti u vezi sa postizanjem zakonskog cilja koji se odnosi na prikupljanje zakonitih dokaza i s druge strane, poštovanja ljudskih prava

i sloboda, tj. katalog prava osumnjičenog, odnosno, optuženog lica, uključujući i univerzalne garancije u krivičnom postupku. Zadovoljenje zakonom propisanih uslova materijalne i formalne prirode prilikom izvođenja ili primjene određenih krivičnoprocesnih radnji predstavlja imperativ. Uvažavajući da je država Bosna i Hercegovina usvojila i ratifikovala brojne međunarodnopravne dokumente upravo iz oblasti zaštite ljudskih prava i sloboda, proizilazi i njena obaveza da svoje nacionalno krivičnoprocesno zakonodavstvo prilagodi i harmonizuje sa međunarodnopravnim standardima.

Komponenta efikasnosti ni u kojem slučaju ne može biti implementirana i operacionalizirana na štetu (povreda ili ugrožavanje) zaštite ljudskih prava i sloboda, što obavezuje da sve aktivnosti na planu otkrivanja, istraživanja i dokazivanja postojanja krivičnih djela i krivice moraju biti u skladu sa restriktivnim zakonskim uslovima. Centralno ili ključno pitanje istražno-dokaznog karaktera, u smislu efikasnosti krivičnog postupka, zavređuje pitanje zakonitosti prikupljenih dokaza, s obzirom na to da sud svoju sudsku odluku ne može zasnivati na nezakonito pribavljenim dokazima. Savremeni demokratski koncept rada krivičnoprocesnih subjekata se upravo zasniva na njihovom zakonitom djelovanju. Represivne aktivnosti od strane subjekata, odnosno, agencija za sprovođenje zakona su svedene na neophodni minimum, kako bi se mogao postići legitiman zakonski cilj i na taj način spriječila eventualna samovolja i razni oblici zloupotrebe u postupanju od strane lica kojima su povjerena ovlašćenja.

Zakonodavac je poseban senzibilitet iskazao prilikom izrade i usvajanja zakona na način da je izdvojio krivičnopravne odredbe koje se odnose na maloljetne učinioce krivičnih djela iz opšteg dijela zakona u posebne zakone na nivou entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska) i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine gdje se sasvim jasno prepoznaje opravdan i svrsishodan protektivni ili zaštitnički odnos prema ovoj specifičnoj starosnoj kategoriji. Na nivou države, u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine i Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, odredbe koje se odnose na maloljetne učinioce krivičnih djela još uvijek nisu izdvojene u poseban zakon, već su sadržane u ovim zakonima u posebnom poglavlju.

4. Inicijalno saznanje, istraga, optužnica, presuda – standardi dokazivanja

U pogledu efikasnosti krivičnog postupka, ali i efikasnosti rada krivičnog pravosuđa u cjelosti, neophodno je apostrofirati važnost zadovoljenja standarda dokazivanja u određenim fazama postupanja i preduzimanja određenih krivič-

noprocesnih radnji od strane krivičnoprocesnih subjekata, a u vezi sa rješavanjem konkretnog krivičnoprocesnog zadatka. Određeni broj zaostalih predmeta, zastarijevanje u određenim slučajevim, veoma često nekažnjavanje, nepoštovanje procesne discipline i drugi segmenti neefikasnosti krivičnog postupka, narušavaju ugled pravosuđa, diskredituju parolu o neisplativosti nepoštovanja zakonskih normi, ali su i u direktnoj korelaciji sa prevencijom kriminaliteta (Tomić, 2019:454).

Pravilno razumijevanje i tumačenje standarda dokazivanja od strane krivičnoprocesnih subjekata u različitim fazama krivičnog postupka je suštinski važno za efikasno vođenje krivičnog postupka posmatrano sa aspekta obezbjeđenja potrebnog stepena sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo. U pogledu utvrđivanja postojanja, odnosno, dokazivanja krivičnog djela i krivice u dokaznom postupku, kao centralnom dijelu glavnog pretresa, različito razumijevanje i tumačenje standarda dokazivanja od strane postupajućeg tužioca koji zastupa optužnicu, s jedne strane, i suda, s druge strane, izaziva brojne probleme dokazne prirode. Postojanje dijametralno suprotnih stavova u pogledu zadovoljenja restriktivnih zakonskih uslova od strane tužilaštva i suda u konačnici ima za posljedicu nemogućnost dokazivanja ili utvrđivanja postojanja obilježja bića određenog krivičnog djela, odnosno, krivice, i to najčešće zbog nedostatka dovoljno dokaza.

Neuspjeh postupajućeg tužioca u vezi sa nemogućnošću zadovoljenja standarda dokazivanja u smislu postojanja obilježja bića konkretnog krivičnog djela na određen način devalvira i obezvjeđuje cjelokupne istražne i dokazne aktivnosti na planu prikupljanja, odnosno, pribavljanja dokaza. U tom smislu, postavlja se pitanje opravdanosti ili svrsishodnosti državne reakcije na kriminalitet u vezi sa adekvatnošću i efikasnošću preduzimanja cjelokupnih istražnih i dokaznih aktivnosti u istrazi, kao i pitanje adekvatnosti procjene postupajućeg tužioca u kontekstu zadovoljenja restriktivnih zakonskih uslova. Neuspjeh tužioca u dokaznom postupku ima dvojako negativno dejstvo, i to sa aspekta specijalne ili posebne prevencije u odnosu na konkretno osumnjičeno, odnosno, optuženo lice u krivičnom postupku, ali i sa aspekta opšte ili generalne prevencije. Ovaj raskol, u smislu različitog razumijevanja i tumačenja standarda dokazivanja u krivičnom postupku između tužilaštva i suda, ide u prilog optuženom licu koje najčešće bude oslobođeno od optužbe zbog nedostatka dokaza.

4.1. Otkrivanje postojanja krivičnog djela - inicijalna faza postupanja

U otkrivačkoj fazi, dominantnu otkrivačku ulogu imaju ovlašćena službena lica, i to prilikom obavljanja redovnih poslova i zadataka iz nadležnosti na planu sprečavanja i otkrivanja postojanja krivičnih djela, iako otkrivanje postojanja krivičnih djela nije njihova isključiva i jedina uloga i nadležnost (Karović,

Orlić, 2020:112-125). Pored ovlašćenih službenih lica, otkrivačku ulogu, po prirodi poslova, uvažavajući njegove izvorne nadležnosti, ima i tužilac, ali i drugi subjekti, organi i agencije za sprovođenje zakona (poreske i carinske službe, inspeksijske službe, zdravstvene službe, banke, osiguravajuća društva i dr). Međutim, u otkrivačkoj fazi veoma značajnu ulogu imaju i svi društveno odgovorni i savjesni građani kao učesnici svih društvenih procesa i događaja u svakodnevnom životu koji u partnerskom odnosu sa subjektima za sprovođenje zakona (prije svega, policijom i tužilaštvom), blagovremenim prijavljivanjem krivičnih djela mogu pružiti značajan doprinos na planu blagovremenog i efikasnog otkrivanja krivičnih djela.

Rad policije u zajednici predstavlja jedan od aktuelnih projekata koji zavređuju posebnu pažnju, a koji, po svojoj prirodi i sadržaju, afirmiše i promovira partnerstvo i saradnju lokalne zajednice, odnosno, građana i policije upravo na planu prijavljivanja krivičnih djela. Pored toga, u kontekstu zadovoljenja standarda dokazivanja, potrebno je utvrditi postojanje osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo, o čemu se u propisanim rokovima obavještava tužilaštvo, u skladu sa odredbama zakona o krivičnom postupku.

4.2. Iniciranje, pokretanje i sprovođenje krivične istrage – osnovi sumnje

Analizom odredbi zakona o krivičnom postupku koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, ukazuje se da je za pokretanje i sprovođenje krivične istrage neophodno zadovoljiti postojanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo. Tada tužilac naređuje sprovođenje istrage - donošenjem naredbe o sprovođenju istrage kojom formalizuje istražne aktivnosti. Postojanje osnova sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo predstavlja najniži stepen sumnje.

Stupanjem na snagu novih zakona o krivičnom postupku, 2003. godine, prihvaćen je tužilački koncept istrage gdje se tužilac pojavljuje kao jedini zakonom ovlašćeni autoritet na planu pokretanja i sprovođenja krivične istrage. Radi se o tužilačko-policijskom konceptu istrage zbog veoma izražene i važne istražne uloge policije, odnosno, ovlašćenih službenih lica u vezi sa sprovođenjem cjelokupnih istražnih i dokaznih aktivnosti (primjena opštih radnji dokazivanja i posebnih istražnih radnji i dr). Ovaj koncept istrage je sublimirao raniji pretkrivični postupak i istragu u jednu jedinstvenu tužilačku istragu za razliku od ranijeg istražnog modela ili koncepta istrage. U komparativnom smislu postoji razlika i u pogledu zadovoljenja postojanja stepena sumnje u ranijem istražnom i novom tužilačkom konceptu istrage, s obzirom na to da je, kako je već navedeno, za po-

kretanje i sprovođenje istrage prema novom tužilačkom konceptu istrage potrebno zadovoljiti niži stepen sumnje (osnovi sumnje) za razliku od ranije istražnog koncepta istrage gdje se zahtijevalo postojanje osnovane sumnje.

Uvažavajući pravnu prirodu tužilačkog koncepta istrage u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, kao i provedbeni aspekt u smislu značajno izmijenjene uloge krivičnoprocesnih subjekata, (pre)poznaju se osnovne karakteristike ovog koncepta:

- o pokretanju i sprovođenju istrage, na osnovu prikupljenih inicijalnih ili početnih saznanja o postojanju određenog krivičnog djela, autonomno i samostalno odlučuje postupajući tužilac;

- za pokretanje i sprovođenje istrage zahtijeva se postojanje standarda „osnovi sumnje” kao (naj)nižeg stepena sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo za razliku od ranijeg sudskog koncepta istrage gdje se za pokretanje i sprovođenje istrage zahtijevalo postojanje višeg stepena sumnje, odnosno, postojanje dokaznog standarda „osnovana sumnja”;

- standard „osnovi sumnje” je potrebno zadovoljiti kada je u pitanju izdavanje naredbe za provođenje dokaznih radnji (pretres stana, prostorija, lica i stvari; privremeno oduzimanje predmeta i imovine; ispitivanje osumnjičenog; saslušanje svjedoka; vještačenje, uviđaj i rekonstrukcija događaja) i posebnih istražnih radnji;

- sublimiranje ili spajanje ranijeg pretkrivičnog postupka i istrage u jedinstvenu istragu;

- značajno ili radikalno izmijenjena uloga subjekata u istrazi s obzirom na to da tužilac preuzima proaktivnu ulogu u vezi sa pokretanjem i sprovođenjem istrage, ali i snosi teret dokazivanja, dok je uloga suda u fazi istrage pasivna;

- tužilac ima rukovodnu ulogu u istrazi, ali i nadzornu ulogu u odnosu na ovlašćene službene osobe u vezi sa realizacijom zahtjeva i naredbi tužioca koje se odnose na preduzimanje određenih dokaznih radnji i posebnih istražnih radnji te preduzimanja drugih aktivnosti u istrazi na planu prikupljanja potrebnih obavještenja koja se odnose na postojanje obilježja bića konkretnog krivičnog djela i izvršioca;

- afirmacija i praktična implementacija osnovnih ljudskih prava i sloboda koja se neposredno odnose na katalog prava osumnjičenog lica (pravo na branioca od prvog saznanja da je pokrenuta istraga i prilikom prvog ispitivanja u svojstvu osumnjičenog);

- sudska kontrola u istrazi se odnosi na kontrolni aspekt u odnosu na preduzimanje određenih krivičnoprocesnih radnji kojima se ograničavaju prava i slobode osumnjičenom licu (izdavanje naredbi za provođenje dokaznih radnji i posebnih istražnih radnji);

- realizacija značajnih istražno-dokaznih aktivnosti u istrazi, uključujući i ispitivanje osumnjičenog, povjerena su na izvršenje policiji, odnosno, ovlaštenim službenim licima zbog čega se ovaj koncept istrage često naziva i tužilačko-policijski koncept. Ovlaštene službene osobe zadužene su za realizaciju svih zahtjeva i naredbi tužilaštva, ali i suda u istrazi;

- istraga se može okončati na dva načina i to: obustavom istrage ili podizanjem optužnice od strane postupajućeg tužioca, ukoliko je na osnovu prikupljenih dokaza i provedenih ukupnih istražno-dokaznih aktivnosti zadovoljen standard „osnovana sumnja” (Karović, Mirić, Krštenić, 2020: 63-64).

4.3. Kvalitativni aspekt optužnice

U kontekstu sačinjavanja i podizanja optužnice od strane postupajućeg tužioca, neophodno je posebno apostrofirati njenu kvalitativnu komponentu koja se odnosi na postojanje dokaznog standarda „osnovana sumnja” od koje zavisi i efikasno vođenje krivičnog postupka u vezi sa rasvjetljavanjem i rješavanjem određene krivične stvari i donošenja sudske odluke. Prilikom preduzimanja krivičnoprocesnih radnji u istrazi od strane ovlašćenih službenih lica i postupajućeg tužioca koji ima rukovodnu ulogu, neophodno je prikupiti potrebne dokaze u cilju zadovoljenja osnovane sumnje da je izvršeno određeno krivično djelo od strane poznatog (identifikovanog) lica. Postupajući tužilac snosi teret odgovornosti u vezi sa dokazivanjem postojanja određenog krivičnog djela i krivice.

U dokaznom postupku kao centralnom dijelu glavnog pretresa, tužilac ima ključnu dokaznu ulogu, a tom prilikom do izražaja dolaze njegove dokazne sposobnosti (stručna osposobljenost, adekvatno poznavanje standarda dokazivanja, njegove oratorske sposobnosti i dr). U ovoj fazi postupanja se prepoznaje opravdanost i svrsishodnost optužnog zahtjeva, s obzirom na realan i uvjerljiv odnos dokaza koji, s jedne strane, potvrđuju i, s druge strane, opovrgavaju navode optužbe u smislu izvjesnosti, tj. (ne)postojanja obilježja bića konkretnog krivičnog djela i krivice u odnosu na optuženo lice.

4.4. Odluka suda

Uloga suda u otkrivačkoj, istražnoj i dokaznoj fazi krivičnog postupka je pasivna i odnosi se prvenstveno na kontrolnu funkciju u vezi sa poštovanjem kataloga prava osumnjičenog, odnosno, optuženog lica, kao i univerzalnih garancija. Svrha dokazivanja u krivičnom postupku jeste spoznavanje materijalno i procesnopravno relevantnih činjenica, na temelju kojih će onda sud samostal-

no ili u vezi sa činjeničnim utvrđenjima koja su rezultat njegovog vlastitog opažanja, donijeti ispravnu odluku (Halilović, 2010:52). Ispravna sudska odluka se mora zasnivati na zakonito prikupljenim dokazima koji se odnose na postojanje obilježja bića određenog ili konkretnog krivičnog djela i krivice u smislu postojanja stepena izvjesnosti. U anglosaksonskom pravnom sistemu se koristi specifičan termin „izvan razumne sumnje” kao dokazni standard koji se odnosi na jedini razuman zaključak koji potvrđuje postojanje određenog krivičnog djela i krivice.

5. Zaključak

Pitanje efikasnosti krivičnog postupka, s obzirom na svoju važnost, zavrđuje posebnu pažnju naučne i stručne javnosti, tako da je predmet brojnih rasprava. Pod efikasnim krivičnim postupkom podrazumijevamo postupak u kojem se u određenom prihvatljivom i primjerenom vremenskom periodu, počev od njegovog pokretanja pa sve do okončanja, poštujući dosljedno provedbeni aspekt u smislu primjene zakonskih normi u vezi sa rasvjetljavanjem i rješenjem određene krivične stvari, donese ispravna sudska odluka. Efikasnost krivičnog postupka je potrebno posmatrati kroz prizmu uspješne borbe protiv kriminaliteta kojim se postižu postavljeni ciljevi preventivne prirode (specijalna i generalna prevencija). Međutim, potrebno je posebno apostrofirati da efikasnost ne smije biti na štetu zakonitosti i dosljedne primjene međunarodnopravnih standarda koji se odnose na zaštitu ljudskih prava i sloboda te je, stoga, zakonodavac propisao restriktivne zakonske uslove koje je potrebno zadovoljiti u svakom konkretnom slučaju. Primjena represivnih aktivnosti je smanjena na minimum koji je neophodan da se postigne legitiman zakonski cilj u vezi sa uspješnom borbom protiv kriminaliteta.

Izvođenje ili primjena opštih dokaznih radnji, kao i posebnih istražnih radnji su neposredno uslovljene i determinisane restriktivnim zakonskim uslovima, kako bi se spriječila samovolja u postupanju i različiti oblici zloupotrebe od strane lica kojima su povjerena ovlašćenja na planu praktične primjene. Cjelokupne krivičnoprocesne aktivnosti, počev od inicijalnog ili početnog saznanja koje ukazuje na postojanje određenog krivičnog djela, zatim istrage, postupka optuženja i glavnog pretresa pa sve do donošenja ispravne i zakonite odluke kojom se rasvjetljava i rješava konkretna krivična stvar - normirane su zakonom. Kroz navedeni krivičnoprocesni ciklus se artikuliše komponenta efikasnosti od koje u konačnici zavisi rasvjetljavanje i rješenje određene krivične stvari.

Literatura

- Bijelić, S. (2015) Potreba osavremenjivanja krivičnih zakona u BiH i usklađivanje sa međunarodnim konvencijama sa posebnim osvrtom na krivična djela protiv službene dužnosti i krivična djela protiv privrede i platnog prometa. *Pravo i pravda*, XIV(1), str. 153-167.
- Bubalović, T. (2013) Skraćeni kazneni postupci u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu u: Jovanović, I., Stanisavljević, M. (ur.) *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima: regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primjeni*. Beograd: Misija OEBS u Srbiji, str. 262-287.
- Halilović, H. (2010) *Predmeti i tragovi kao izvor saznanja o odlučnim činjenicama u krivičnom postupku*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu.
- Halilović, H. (2019) *Krivično procesno pravo, Knjiga druga: Teorija dokaza i radnje dokazivanja u krivičnom postupku*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu.
- Karović, S. Mirić, F. Krštenić, J. (2020) Pravna priroda i osnovne karakteristike koncepta istrage u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine sa komparativnim osvrtom na koncept istrage u Srbiji. U: *Zbornik radova 33. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava Slobodan Perović, Tom II*. Beograd, str. 59-73.
- Karović, S. Orlić, S. (2020) Otkrivačka, istražna i dokazna uloga ovlašćenih službenih osoba u kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini. *Policija i sigurnost*, 29(1-2), str. 112-125.
- Karović, S. Simović, M. M. (2020) Rasvjetljavanje i rješenje krivične stvari u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - raskol između normativnog i stvarnog, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Aperion“*, 10(10), str. 208-218.
- Passas, N. (2019) *Organizovani kriminalitet, Izbor tekstova II, članak Prekogranični kriminalitet i povezanost legalnih i ilegalnih aktera*. Priredili: Đorđe Ignjatović i Aleksandar Stevanović, Beograd: Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Sijerčić-Čolić, H. (2003) Rasprava o reformi u krivičnom pravosuđu i krivičnom zakonodavstvu BiH s posebnim osvrtom na novo krivično procesno pravo, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 10(1), str. 181-208.
- Simović, M., Simović, M., Vulin, D. (2020) *Mehanizmi borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije u Bosni i Hercegovini*, Grafomark, Laktaši.
- Simović, M., Simović, V. (2019) *Krivično procesno pravo, uvod i opšti dio, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Bihać, Pravni fakultet.

- Simović, M., Šikman, M. (2019) Adequacy of penal policy in criminal cases of organized crime, „Teme“, Niš, Vol. XLIII, no 4.
- Simović, M., Simović, V. (2018) *Krivično procesno pravo II (Krivično procesno pravo – posebni dio), 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo.
- Simović, M., Šikman, M. (2017) *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*, Pravni fakultet, Banja Luka.
- Simović, M., Jovašević, D., Simović, V. (2016) *Privredno kazneno pravo*, Pravni fakultet, Istočno Sarajevo.
- Simović, M., Jovašević, D., Simović, M. (2016) *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Centar za vještačenje „Zenit“ Banja Luka.
- Stojanović, Z (2016) *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Beograd: Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Stojanović, Z. Kolarić, D. (2020) *Krivičnopravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije, Drugo izmijenjeno izdanje*. Beograd: Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Stojanović, Z. Škulić, M. Delibašić, V. (2018) *Osnovi krivičnog prava, Krivično procesno pravo, Krivični postupak kroz praktičnu primjenu, Knjiga II*. Beograd: Službeni glasnik.
- Tomić, M. (2019) Neefikasnost krivičnog postupka i prevencija kriminala, LIX Redovno godišnje savjetovanje na Zlatiboru, *Zbornik radova - Izmjene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)*, Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, str. 454-461.
- Vuković, I. (2021) *Krivično pravo, Opšti dio*. Beograd: Pravni fakultet. Univerzitet u Beogradu.

Propisi

- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine - „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/5, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18;
- Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13 i 59/14;
- Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske – „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17 i 66/18;

- Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine – „Službeni glasnik br. 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14 i 3/19;
- Pravilnik o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini – „Službeni glasnik BiH” br. 5/13, 101/13 i 61/14.

Sadmir KAROVIĆ, PhD

*Associate Professor, Faculty of Law, University in Travnik,
employed State Agency for investigations and protection, Bosnia and Herzegovina*

Marina M. SIMOVIĆ, PhD

*Secretary of the Ombudsman for Children of the Republika Srpska
Associate Professor at the Faculty of Law, University Apeiron Banja Luka*

QUALITATIVE COMPONENT IN THE WORK OF PROCEDURAL ENTITIES AS A FACTOR OF EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Every human activity, regardless of its nature, type and other specifics, strives to achieve the highest possible efficiency. In that sense, it is necessary to observe the tendency of the efficiency of criminal proceedings in terms of clarifying and resolving certain criminal matters, as well as making a court decision. The efficiency of the criminal procedure is directly manifested and articulated through the criminal procedure activities that are undertaken by the criminal procedure subjects during the realization of the criminal procedure task. The intention of the authors is to recognize, identify and emphasize the key or most important aspects of the qualitative component in the work of the main and secondary criminal procedure subjects on which the efficiency of the criminal procedure directly depends. Also, attention and interest are focused on the mutual relationship, interaction and opposition of two tendencies, namely tendencies of efficiency of criminal procedure and tendencies of protection of basic human rights and freedoms with special reference to meeting the standard of proof in different phases of undertaking criminal proceedings.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, efficiency, criminal procedure, criminal procedure subjects.*

dr Jadranka OTAŠEVIĆ, Asistent*
Pravni fakultet, Univerzitet Crne Gore
Fakultet za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
Prof. dr Božidar OTAŠEVIĆ** Docent,
Kriminalističko-policijski univerzitet u Beogradu

Pregledni naučni rad
UDK: 343.982.323
343.983.2:81'342.1
Primljeno: 15. jul 2021.
Prihvaćeno: 31. avgust 2021.
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.4>

VEŠTAČENJE GOVORA I DOPRINOS EFIKASNOSTI KRIVČNOG POSTUPKA

Danas je forenzička identifikacija govora moćno sredstvo u borbi protiv kriminala, u situacijama kada treba identifikovati osumnjičenog ili osloboditi sumnje nevinog. U ovoj vrsti veštačenja primenjuje se multidisciplinarni pristup u kojem učestvuju više naučnih disciplina – lingvistika, fonetika, akustika, psihologija, matematička statistika, pravo i kriminalistika. Glas učinioca krivičnog dela karakteriše boja, jačina, snaga i brzina, odnosno niz individualnih karakteristika koje glas svakog pojedinca, nezavisno od izraženih varijacija, čini pogodnim za identifikaciju. Neka od navedenih obeležja prirodna su datost koju određuju nasledni i fiziološki faktori, a neka stečenih navika. Cilj ovog rada je da predstavi najčešće korištene procedure i načine analize-procene glasa i govora u cilju identifikacije lica kao i savremenije pristupe analizi govornog signala.

Ključne reči: identifikacija lica, glas-govor, veštačenje, krivično delo

---

* e-mail: jadrankastevovic@yahoo.com

* e-mail: bozidarotasevic@yahoo.com

1. Uvod

Svako učinjeno krivično delo zahteva primenu kriminalističkih procedura, bez čije primene bi učinjeno delo ostalo siromašno u smislu nedovoljnih i nepotpunih informacija s prektičnog aspekta. Procedure se sprovode od strane ovlašćenih lica - eksperata kriminalistike, koji su dužni sprovesti kriminalističku istragu. Kriminalističke procedure podrazumevaju kriminalističko istraživanje činjeničnih okolnosti, koje posredno ili neposredno ukazuju na postojanje krivičnog dela ili izvršioca. Važnu ulogu igra struktura istraživanja koja podrazumeva sistem istraživanja krivičnih dela, koji uključuje mere i radnje otkrivanja krivičnih dela i njihovih izvršitelja, primenom neformalnih i formalnih procesnih radnji (Modly, Korajlić, Šuperina 2008: 47).

U savremenoj krivično-procesnoj praksi za uspešnost postupka utvrđivanja materijalne istine od suštinskog značaja je postojanje materijalnih dokaza. Forenzika, kao multidisciplinarna oblast, kao glavni zadatak ima obezbeđivanje materijalnih dokaza svih vrsta. U širem smislu u delokrug forenzike spadaju i sve preliminarne aktivnosti koje čine neophodan preduslov za kasnije obezbeđivanje dokaza (fiksiranje tragova krivičnih dela), kao i rad na rasvetljavanju krivičnih dela, naročito onih sa nepoznatim učinioцем. Jedan od glavnih ciljeva forenzike jeste identifikacija lica. Ona se najčešće vrši na osnovu tragova koje osoba ostavlja na licu mesta ili na nekom predmetu. Opšte je poznato da čovek od rođenja nosi informacije koje su jedinstvene i specifične za svakog pojedinca. Takve informacije su DNK, otisak prsta, boja glasa, geometrija šake, potpis, struktura oka i dr. Biometrija je nauka koja se bavi ispitivanjem tih karakteristika i osobina sa ciljem potvrde identiteta neke osobe, i polako postaje vodeća tehnologija određivanja identiteta (Ross, Jain, 2003: 2118). Razlikujemo dve osnovne klase biometrijskih tehnika i to fiziološku tehniku koja meri fiziološke karakteristike osobe, i tehniku u čijoj osnovi je ponašanje osobe. Najpoznatije fiziološke tehnike baziraju se na analizi otisaka prstiju, otisaka dlanova, analizi DNK i analizi lica, a ostale tehnike su : analiza dužice oka, rožnjače oka, geometrije dlanova i druge. Najpoznatije među tehnikama koje se baziraju na analizi ponašanja osobe su : analiza glasa, rukopisa i načina kucanja na tastaturi (Phillips, i dr., 2000:59).

Danas je kao parametar za identifikaciju lica sve više prisutan govor, zbog rastuće primene elektronskih tehnologija u javnom ili tajnom audio-snimanju u ambijentu, snimanju telefonskih i drugih razgovora. Prilikom rasvetljavanja krivičnog dela, kao i u postupku pribavljanja materijalnih dokaza, sve češće je vrlo dragoceno utvrditi ko je govornik nekog snimljenog govora ili učesnik u snimljenom razgovoru. Forenzička analiza govornog signala, kao jedna od definisanih disciplina forenzike, koristi dostignuća više različitih nauka u cilju identifikacije

govornika. Naime, nekada kao izvor forenzičkog dokaza služi snimak, tonski zapis ljudskog govora za koga treba utvrditi kojoj osobi pripada.

Govor, posmatran kao zvučni signal, nosi u sebi mnoštvo informacija. On u sebi, osim sadržaja govorne poruke nosi i informacije o govorniku, njegovom polu, starosti, poreklu, zdravstvenom i emocionalnom stanju, nivou obrazovanja itd. Pri razumevanju onoga što je rečeno čovek koristi svoje poznavanje jezika i razumevanje konteksta. Jezik ne čini samo usmena forma izražavanja već i druge simboličke forme i to akcenat, tok izgovaranja, prateća gestikulacija, mimika (verbalni usmeni govor i govor tela). Zbog toga je značajno na poseban način “slušati i čuti”, a zatim analizirati govor i jezik. Kod ovakvog načina slušanja, ciljnog i svrsishodnog, veoma je važno da subjekt koji sluša poseduje određenu veštinu slušanja. Veština ili, kako je neki teoretičari nazivaju – umeće slušanja podrazumeva mnogo toga.

2. Karakteristike ljudskog glasa

Vokalni trakt čoveka je specifičan izvor akustičkog signala (glasa). Frekvencijski opseg govora kreće se u rasponu od 80 Hz do 12 kHz. To je takozvano govorno frekvencijsko područje. Najvažniji je frekvencijski opseg između 250 i 5000 Hz u kojem je najveća razumljivost govora. Istraživanja na ovom području su pokazala da su frekvencije od 500 Hz, 1 kHz i 2 kHz najznačajnije za dobro razumijevanje govora. Vokali su u nižem frekvencijskom području, oni daju glasnost govoru i nosioci su govorne energije, dok su konsonanti nosioci razumljivosti govora.¹ Prosečna snaga vokala u govoru iznosi oko 50 W (kod glasnog govora muškarca snaga može dostići vrednost od 2000 W), snaga najtiših konsonanata iznosi svega 0,03 W (Hedeber, Kovačić, 1997:104-129).² Dakle, iako je u proseku snaga vokala oko 1600 puta veća od snage konsonanata, ipak su konsonanti važniji za razumljivost govora. To potvrđuje da objektivne akustičke vrednosti nisu uvek u korelaciji sa subjektivnim osećajem. Za govornu komunikaciju osim akustičkih karakteristika govornog signala i njegove proizvodnje jednako je značajno i kako percipiramo glas odnosno govor (Musiek, Chermak, 2007). Svoj vlastiti govor percipiramo putem sluha i propriocepcije, a govor druge osobe percipiramo slušno i vizuelno (u neposrednom kontaktu). S aspekta percepcije

---

1 To znači da je govorna poruka dovoljno čujna zahvaljujući vokalima, a razumljiva zahvaljujući konsonantima.

2 Iako je u proseku snaga vokala oko 1600 puta veća od snage konsonanata, ipak su konsonanti važniji za razumljivost govora. To potvrđuje da objektivne akustičke vrednosti nisu uvek u korelaciji sa subjektivnim osećajem.

možemo govoriti o tri osnovne osobine zvuka. To su intenzitet, visina i boja zvuka. Normalan intenzitet glasa (govora) pojedinca u tihom okruženju iznosi između 60 i 65 db. Ometajući faktori kod percepcije i razumevanja govora su: udaljenost između govornika (izvora zvuka) i slušaoca, nivo buke (ometajućeg šuma) i vreme reverberacije (odjeka).

Organi koji neposredno učestvuju u proizvodnji glasa čine efektorni komunikativni sistem. Ovaj sistem čine četiri mehanizma: respiratorni, fonatorni, rezonatorni, i artikulatorni. Čovek je tokom procesa disanja iskoristio vazдушnu struju, koja cirkuliše kroz bronhijalno stablo i pluća kao pokretačku snagu za vibraciju glasnica³. Vibracijom glasnica nastaje glas (proces fonacije) (Keramičijevski, 1990: 78.). Fonacija je proces koji se uči i tokom vremena se automatizuje, samim tim podložna je spoljnim uticajima tokom učenja a i kasnije. Laver (1980) ističe, da iskusan stručnjak može na osnovu glasa i govora određene osobe da proceni njegovu građu i razmeru tela, pol, uzrast, zdrastveno stanje i dr. Može se uopšteno odrediti i socijalni položaj, iz kog kraja potiče i sl. (Laver, 1980: 83). Prilikom forenzičkog upoređivanja govornih uzoraka, često se u izveštajima govori o “sličnosti kvaliteta glasa”. Takođe kada se u postupcima od svjedoka traži da opišu glasove koje su čuli oni obično komentarišu akcent i dodatno opisuju glas terminima poput “grub” ili “rezonantan” što se može shvatiti kao neformalna oznaka kvaliteta glasa⁴.

3. Forenzička analiza govora

Nekada kao izvor dokaza služi snimak, tonski zapis govora za koji treba utvrditi kojoj osobi pripada. Forenzička analiza govornog signala se sastoji iz tri analize: auditivno lingvističke analize, fonetsko akustičke analize, akustičko instrumentalne analize. Auditivno lingvistička analiza se sprovodi kroz preslušavanje snimljenih govornih signala i uočavanje određenih lingvističkih karakteristika govornika. Kako svaka osoba ima nešto karakteristično u svom govoru - način izgovaranja određenih reči, česta upotreba poštapalica ili uzrečica, karak-

---

3 *Plicae vocales* glasnice su trakasti mišićno – vezivni nabori koji se pružaju od ugla štitaste hrskavice do voklanog nastavka aritenoidne hrskavice. U toku respiracije glotis (prostor između glasnica) ima trouglasti oblik. Pri fonaciji se glasnice primiču jedna drugoj i potpuno zatvaraju otvor grkljana. Njihovo primicanje do sredine grkljana i vibriranje dovodi do nastanka zvuka.

4 Tokom akustičke analize, poređenja govornih uzoraka naglasak se stavlja na segmentalne osobine ili na dugotrajne osobine povezane s osnovnim tonom. Na ovaj način se ispoljavaju individualne karakteristike govornika, koje su određene dinamikom formanta u prelaznim delovima govornog signala, koji i daju krajnji govornikov „potpis“.

terističan naglasak, na forenzičaru je da tako nešto primeti i da svoje subjektivno mišljenje. Na osnovu detaljne analize moguće je odrediti u kom delu zemlje je osumnjičeni rođen, gde je živeo i gde se školovao, napraviti njegov sociolingvistički profil (verbalni kapacitet, obrazovanje, upotreba žargona), kao i psiholingvistički profil (temperament, ekspresivnost, stalozhenost). U fonetsko akustičkoj analizi, se utvrđuju fizičke i fiziološke osobine glasa, kao i patološke karakteristike koje se javljaju kod govornika. Zadatak je da se na osnovu preslušanog snimka glasa i detaljne analize govornog signala otkrije niz specifičnosti koje će biti jak forenzički “marker” i sa velikom sigurnošću potvrditi identitet učinioca krivičnog dela. Forenzički marker može biti neka patologija govora, poštapalica u govoru ili karakteristike i specifičnosti svakog glasa ponaosob (Otašević, Atanasov, Čolić, 2019). Vrlo česti su zahtevi da se utvrdi da li je osoba maskirala glas, zapušila nos, stavila maramicu preko usta ili je reč o imitaciji. Analiza snimka razgovora zavisi od kvaliteta snimka, dužine razgovora i maskiranosti drugim šumovima (kao što su buka u saobraćaju ili žagor u kafiću). Smetnje i ambijentalna buka ne samo da maskiraju određena obeležja u govornom signalu nego i utiču na promene karakteristika govora. (Stacey i dr.,2018).

Za forenzičke metode je karakteristika da koriste sve moguće markere koji se mogu registrovati u govornom signalu, kao i lingvističke informacije koje u sebi nosi svaka govorna poruka (Kašić, Đorđević, 2009). Pored toga vrlo je važno naglasiti da kod forenzičkog prepoznavanja kvalitet govornih snimaka zavisi od velikog broja nepredviđenih uslova i uslovi se ne mogu kontrolisati, a snimci se ne mogu ponoviti. Prema međunarodnim standardima ova specifična veštačenja može sprovesti samo stručnjak koji ima akademsko obrazovanje u području govora kao i određena znanja iz područja elektroakustike. U našoj zemlji za ovakva veštačenja ne postoje propisane norme niti protokoli, pa se veštačenja sprovode u skladu sa kodeksom Međunarodnog udruženja forenzičara-fonetičara – The International Association for Forensic Phonetics (IAFP). Suština forenzičkog prepoznavanja je diskriminacija karakteristika u govoru dva govornika i određivanje kriterijuma na osnovu kojih se može sa manjom ili većom sigurnošću utvrditi da li postoji sličnost dva govornika. Ova procena se može dati parcijalno za svako obeležje ponaosob. Konačna ocena se daje posmatrajući celokupni milje opservacija. Tu dolaze do izražaja znanje i iskustvo forenzičara koji integriše sve rezultate analiza i okolnosti pod kojima su izvršene (Rose, 2002). Formulisanje konačne procene sprovodi se po standardima za poređenje glasova međunarodne asocijacije International Association for Identification donesenim 1991 godine, a koji su na osnovu potreba iskustava iz prakse prošireni od strane Forensic Science Service, 2000 godine (Jovičić, 2001: 41-60). Formulirana skala verbalnih ocena primenjuje se u većini Evropskih zemalja, a koristi se i kod nas u Laboratoriji za forenzičku

akustiku i fonetiku, Centra za unapređenje životnih aktivnosti, a prikazana je u tabeli 1. (Association of Forensic Sciences Providers, 2009.

Tabela 1. Skale verbalnih ocena identifikacije glasa

IAI standardi (1991)	Forensic Science Service (2000)	Laboratorija za akustičku fonetiku i forenziku Beograd
Potpuna identifikacija	Vrlo jaka sličnost	Vrlo visok stepen verovatnoće sličnosti
–	Jaka sličnost	Visok stepen verovatnoće sličnosti
Verovatna identifikacija	Umereno jaka sličnost	Značajan stepen verovatnoće sličnosti
–	Umerena sličnost	Određen stepen verovatnoće sličnosti
Moguća identifikacija	Ograničena sličnost	Postoji sličnost i osoba se ne može isključiti
Neodređen slučaj	Neodređen slučaj	Neodređen slučaj
Moguća eliminacija	Ograničena različitost	Postoji različitost i osoba se ne može isključiti
–	Umerena različitost	Određen stepen verovatnoće različitosti
Verovatna eliminacija	Umereno jaka različitost	Značajan stepen verovatnoće različitosti
–	Jaka različitost	Visok stepen verovatnoće različitosti
Potpuna eliminacija	Vrlo jaka različitost	Vrlo visok stepen verovatnoće različitosti

3.1. Akustičko instrumentalna analiza govora-glasa

Akustičko instrumentalna analiza zapravo predstavlja primenu metoda korišćenjem savremene tehnologije (računara), kako bi se došlo do određenih podataka i parametara koji su sadržani u akustičkom talasu, a do kojih se ne može doći korišćenjem samo čula sluha. Komunikaciona moć govora leži u signalu koji nosi govornu informaciju odnosno u akustičkom talasu. Proces nastajanja govora je izuzetno složen proces. Od abstraktne slike sadržaja koji treba da bude izgovoren formira se niz nervnih impulsa koji aktiviraju čovekov artikulacioni aparat kako bi kao rezultat nastao akustički talas koji sadrži informaciju sadržanu u početnoj abstraktnoj ideji ili poruci. Informacija koja se kroz govornu komunikaciju prenosi sastoji se od niza elemenata (glasova) iz skupa sa konačnim brojem elemenata. Simboli pomoću kojih se svaki izgovoreni glas nekog jezika može zabeležiti i koji međusobno klasifikuju različite glasove, zovu se *foneme*. Naš jezik ima 30 fonema. Brzina razmene informacija, kada je govor u pitanju, određena je fizičkim ograničenjima kojim govorni aparat čoveka podleže. Ova

ograničenja su takva da u uobičajenom govoru čovek prosečno proizvodi 10 fonema u sekundi.

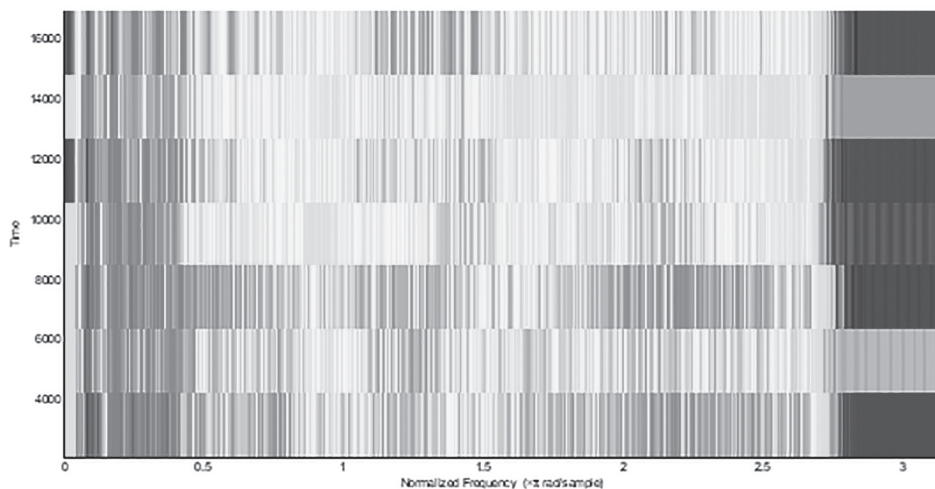
Da bi se pristupilo analizi govornog signala pomoću računara, akustički talas treba pretvoriti u električni signal. Mikrofon je taj, koji akustički talas pretvara u električni signal, ali se u zvučnim karticama računara, ovaj signal dodatno prilagođava mnogostrukim aplikacijama. Konačno, kada je signal reprezentovan na takav način moguće je primeniti veliki broj sofisticiranih⁵ postupaka koji će iz signala izvući sve ono što je značajno i korisno sa stanovišta krajnjeg cilja, a potisnuti sve ono što je nepotrebno i neinformativno. Neki od tih postupaka su: Furijeova⁶ transformacija, spektrogram, kepsstralna analiza, razne estimacione procedure, izdvajanje specifičnih frekvencijskih obeležja i druge.

Furijeova transformacija zvučnog signala omogućava prelaz zvuka iz vremenskog domena u frekvencijski domen. Posmatranjem signala u vremenskom domenu, jasno se mogu uočiti segmenti zvučnog i bezzvučnog signala, a ključna razlika jeste amplituda signala. Otklanjanjem bezzvučnog dela, tačnije otklanjanjem pauza koje se javljaju pri govoru, smanjilo bi se vreme trajanja signala, a samim tim i broj odbiraka, što bi signal činilo lakšim za obradu i analizu. Algoritmi koji se bave ovakvom problematikom, bazirani su na izračunavanju kratkovremenske energije govornog signala (*short-time signal energy*) i kratkovremenske brzine prolaska kroz nulu (*short-time zero crossing rate*) (Schafer, Rabiner, 1975:670). Frekvencijski domen predstavlja ključ svih analiza govornog signala. Osnovna frekvencija glasa muškaraca javlja na oko 100Hz, žena na oko 200Hz, a dece na oko 300Hz na zapisu se traže u kom frekvencijskom opsegu su „najveći pikovi“ i dobija se podatak o polu govornika. Moguće je odrediti osnovnu učestalost govornika koja je od velikog značaja i ima veliku primenu u forenzičkim aplikacijama, opseg frekvencije glasa, izdvojiti šum iz signala i još mnogo toga. Ukoliko se posmatra spoj vremenskog i frekvencijskog domena signala, odnosno kako se menja frekvencija signala u toku vremena dobija se *Spektrogram* (eng. voiceprint), a procedura se naziva *Spektrografija*. Spektrogram je trodimenzionalna predstava govornog signala, gde je na x-osi prikazano vrijeme trajanja signala, na y-osi je prikazana frekvencija, a boje od najsvetlijih do najtamnijih su mera jačine frekvencijskih komponenti govornog signala u određenom trenutku. Svetlije boje na dijagramu označavaju one frekvencije u govoru koje su najizraženije odnosno energetske najjače (slika 1.).

---

5 Sofisticiranih - komplikovanih ali efikasnih

6 Žozef **Furije** (eng. *Joseph Fourier*) bio je francuski matematičar i fizičar. Poznat je po teoriji iz oblasti matematike koja po njemu i nosi ime, Furijeovi redovi.

Slika 1. Spektrogram govornog signala

3.1.1 Kepstralna analiza

Kepstralna analiza se temelji na primeni Furijeove transformacije. Najčešće se koristi za određivanje osnovne učestalosti govornog signala, odnosno primenjuje se za određivanje osnovne frekvencije glasa govornika (Nešić, Kovačević, Stevović-Otašević, 2011).

3.1.2. Količnik verodostojnosti

Količnik verodostojnosti (LR - Likelihood Ratio) je, može se reći, jako moćna alatka kada je reč o forenzičkoj analizi, ne samo govornih signala, već i mnogo šire. Ima široku primenu u oblasti prepoznavanja oblika, a bazira se na izračunavanju odnosa verovatnoća hipoteza „suprotnih“ značenja (Nešić, Kovačević, Stevović-Otašević, 2011).

Kada postoje dva govorna signala, jedan signal je govorni signal osumnjičenog lica (uzorak osumnjičenog), a drugi pripada nepoznatom licu (uzorak nepoznatog). Formiraju se dve hipoteze. Prva glasi: uzorak osumnjičenog i nepoznatog pripadaju istom govorniku (zvaćemo je hipoteza tužioca (H_T)), dok druga glasi: uzorak osumnjičenog i nepoznatog ne potiču od istog govornika (zvaće-

mo je hipoteza odbrane (H_o). Neka su $p(E|H_p)$ ⁷ i $p(E|H_o)$ verovatnoće nastanka tih hipoteza. Odnos ovih verovatnoća se naziva količnik verodostojnosti. To znači da snaga dokaza prikazana putem odnosa dve verovatnoće: verovatnoće dokaza da dva uzorka potiču od istog govornika i verovatnoće dokaza da dva uzorka potiču od različitih govornika, predstavlja količnik verodostojnosti (eng. *likelihood ratio LR*).

Drugi način razumevanja LR je da brojic u izrazu predstavlja stepen sličnosti između uzorka nepoznatog i osumnjičenog, a da imenioc predstavlja koliko su oni karakteristični, u smislu, da postoji mogućnost pronalazjenja merenja kao kod nepoznatog i osumnjičenog uzorka ali u određenoj populaciji (Rose, 2002).

Ako pretpostavimo da je verovatnoća dobijanja prve hipoteze 80%, a druge 10%, tada je $LR=0,8/0,1=8$. To znači da je verovatnoća da oba uzorka govornog signala pripadaju istom govorniku osam puta veća od verovatnoće da ne pripadaju istom govorniku.

Cena koju količnik verodostojnosti izražava je stepen u kojoj meri je dokaz približan hipotezi tužioca. Što je veća razlika između uzorka nepoznatog i osumnjičenog, vrednost broioca postaje manja, a što su sličniji, vrednost broioca je veća. Ako je LR veliko, tada je data tačnija podrška hipotezi tužitelja, a kada je LR vrednost manja tada tačnost odluke podržava hipotezu branioca. Vrednost podrške u oba slučaja je proporcionalna veličini LR (Rose, 2002).

3.1.3. PRAAT- program za analizu glasa, govora i zvuka

Ovaj program može da obrađuje učitani audio signal i ističe pojedina frekvencijska područja odnosno može da radi detaljne analize segmenata audio zapisa. Program ima mogućnost tabelarnog i grafičkog prikaza, a prikazuje spektrogram, visinu glasa, intezitet zvuka, promene u amplitudi i frekvenciji glasa i zvuka, podrhtavanja i druge parametre u zavisnosti od potrebe. Pored ovog savremenog programa koji predstavlja moćno sredstvo u domenu forenzičke analize glasa, govora i zvuka danas se koriste i drugi osavremenjeni programski paketi u kojima prednjače oni iz firme KAYPENTAX i to dva programa koja su intezivno u upotrebi CSL (Computer Speech Lab i Multi-Speech) i MDVP (Multidimensional Voice Program). Ovi programi daju mnogo više akustičkih parametara i zato su vrlo pogodni za forenzičku analizu glasa i govora.

⁷ $p(E|H_p)$ i $p(E|H_o)$ su verovatnoće nastanka hipoteza. Odnos ovih verovatnoća određuje se jednačinom i naziva se količnik verodostojnosti.

4. Zaključak

Sve rasprostranjenija upotreba računara dovodi do poboljšanja određenih analitičkih postupaka i procesa. Tehnološki napredak je doprineo boljim rezultatima u svim oblastima pa i u oblasti kriminalistike što svakako daje doprinos ishodima krivičnih postupaka. Dobijeni podaci su tačniji, precizniji i pouzdaniji, što je važno za rasvetljenje krivičnog dela.

Pored toga, forenzička akustika se promenila tokom proteklih decenija i razvila novu dimenziju - akustičku instrumentalnu analizu. Lingvističke i fonetске analize nisu zanemarene niti odbačene. Naprotiv, zaključci koji proizlaze iz ovih polja potvrđuju da se one i dalje razvijaju kroz ove nove analize i satavni su i neodvojivi deo forenzičkog veštačenja govora. To ukazuje na to da i pored primene softverskih programa, ljudski faktor odnosno znanje i iskustvo stručnjaka koji se bave ovim poslom je i dalje nezamenljivo.

Literatura

- Heđever, M., Kovačić, G. (1997). *Akustika glasa i govora, Skripta za kolegij Govorna akustika za studente logopedije*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu.
- Jovičić, S.T. (2001) Forenzički aspekti prepoznavanja govornika. *Nauka Tehnika Bezbednost*, 1, str. 41-60.
- Kašić, Z. & Đorđević, J. (2009) About linguistic expertise in crime solving. In: *Proceeding of First conference with international participation: Law and forensics in criminal law*, (str. 333-340) Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies.
- Keramitičjevski, S.(1990) *Opšta logopedija*, Beograd: Naučna knjiga.
- Laver, J. (1980) The phonetic description of voice quality. *Cambridge Studies in Linguistics London*, 31, str. 1-186.
- Modly, D. Korajlić, N., Šuperina, M. (2008) *Rječnik kriminalistike*, Zagreb: Strukovna Udruga kriminalista Hrvatske.
- Musiek, F.E, Chermak, G.D. (2007). *Handbook of (central) auditory processing disorders: Auditori neuroscience and diagnosis. V. 1*. San Diego: Plural Publishing.
- Nešić, L., Kovačević, J, Stevović-Otašević, J. (2011) Forenzička analiza govornog signala. *Pravni život*, 60(5-6), str. 87 – 102.
- Otašević J, Atanasov S, Čolić G. (2019) Utilization of voice analysis method in criminal investigations, U: S. Jaćimovski et al. (Eds.) *International Scienti-*

fic Conference “Archibald Reiss days” of international significance, Thematic Collection of papers II, Belgrade: University of Criminal Investigation and Police Studies, str.261-271.

- Phillips, P.J., Martin, A., Wilson, C.L., Przybocki, M, (2000) An introduction evaluating biometric systems. *Computer*, 33(2), str. 56-63. doi:10.1109/2.820040
- Rose, P. (2002) *Forensic speaker identification*, London and NY: CRC Press.
- Rose, P. (2002) *Forensic speaker recognition*, London and NY: Taylor & Francis.
- Ross, A, Jain, A, (2003) Information fusion in biometrics. *Pattern recognition letters*, 24(13), str.2115-2125. doi: 10.1016/S0167-8655(03)00079-5
- Schafer, R.W, Rabiner, L.R (1975) Digital representations of speech signals. *Proceedings of the IEEE*, 63(4), str.662-677. doi: 10.1109/PROC.1975.9799
- Stacey, P., Dunn, A., Smith, H., Robson, J., Baguley, T. (2018). Forensic voice discrimination: The effect of speech type and background noise on performance. doi: 10.1002/acp.3478

Jadranka Otašević PhD,

Assistant

Faculty for Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade

Božidar Otašević PhD,

Assistant professor,

University of Criminal Investigation and Police Studies

VOICE-BASED IDENTIFICATION AND CONTRIBUTION TO THE EFFICIENCY OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Today, forensic voice identification is a powerful tool in the fight against crime, in situations where it is necessary to identify a suspect or to acquit an innocent person. In this type of expertise, multidisciplinary approach is applied in which several scientific disciplines are included - linguistics, phonetics, acoustics, psychology, mathematical statistics, law and criminalistics. The perpetrator's voice is characterized by pitch, volume, timbre, or tone of the sound produced i.e., a series of individual characteristics that make each individual's voice, regardle-

ss of the variations expressed, suitable for identification. Some of these characteristics are natural features, determined by hereditary and physiological factors, and some are acquired habits. The aim of this paper is to present the most commonly used procedures and methods of analysis-assessment of voice and speech in order to identify persons as well as more modern approaches to the analysis of the speech signal.

Keywords: *identification of persons, voice-speech, expertise, criminal offense*

DR MLADEN JELIČIĆ*
Naučni saradnik
Sudija prekršajnog suda u Šapcu

Originalni naučni rad
Primitljeno: 7. septembar 2021.
Prihvaćeno: 1. oktobar 2021.
UDK: 340.142:343.232(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.5>

IZAZOVI PRIMENE I TUMAČENJA PROPISA U PRAKSI PREKRŠAJNIH SUDOVA

Autor u radu analizira uvek aktuelno pitanje primene i tumačenja propisa u praksi prekršajnih sudova. Ukazano je na obim i složenost materije u kojoj postupaju prekršajni sudovi, ali i na činjenicu da nedostaci u normiranju propisa predstavljaju veliki problem u sudskoj praksi. Predmet interesovanja autora su bazični principi primene prava kao osnovne delatnosti prekršajnih sudova, zbog čega je razmotrena struktura pravne norme i razgraničenje činjeničnih i pravnih pitanja. Zatim, analiziran je pojam sudskog tumačenja propisa i skrenuta pažnja na opasnosti primene analogije u materijalnom prekršajnom pravu. Autor je razmotrio pitanja sudskog tumačenja propisa kojima je predviđena objektivna odgovornost fizičkog lica i različitog tumačenja propisa kao uzroka neujednačene sudske prakse. Brojne sudske odluke navedene u radu su poslužile kao osnov da se ukaže i na značaj sudskog tumačenja pravnih instituta za prekršajnu odgovornost. Autor je kroz teorijski aspekt i bogatu sudsku praksu analizirao pojedina sporna pitanja i ponudio rešenja problema, zaključujući da sudije prekršajnih sudova u svakodnevnom radu imaju velike izazove koji se odnose na primenu i tumačenje propisa po kojima postupaju.

Ključne reči: prekršajni sudovi, primena prava, tumačenje propisa, sudska praksa.

---

* e-mail: mladen.jelicic.kaishin@gmail.com

1. Uvodna razmatranja

Prekršajni sudovi u Republici Srbiji¹ primenjuju veliki broj propisa kojima se regulišu najrazličitiji društveni odnosi. Prekršajnopравни odnosi nastaju iz svakodnevnog ponašanja pravnih subjekata,² njihovog međusobnog odnosa ali i odnosa prema imperativnim normama. Društveni odnosi svoju pravnu egzistenciju stiču u trenutku propisivanja pravne norme koja ih reguliše (Jeličić, 2018a: 149). Raznolikost propisa koji su u vezi s prekršajnim pravom ukazuje da je građanin stalno u kontaktu sa normama koje spadaju u ovu granu prava. U jednom danu, građanin Srbije je potencijalni učinilac i žrtva nedozvoljenog ponašanja koje spada u domen prekršaja, počev od saobraćajnih prekršaja do prekršaja protiv javnog reda i mira među kojima ima onih koji se direktno „dodiruju“ sa pojedinim krivičnim delima (Pašalić, 2014: 65,66.) Opravdano se ukazuje da je reakcija države na vršenje prekršaja sve oštija posmatrajući visine zaprečenih novčanih kazni i kazni zatvora, dok se s druge strane pokušava da se građani relaksiraju uvođenjem prekršajnog naloga sa mogućnošću plaćanja polovine kazne u roku od osam dana, kao i sporazuma o priznanju prekršaja kao najefikasnijeg načina za brzo, efikasno, prihvatljivo i ekonomično okončanje prekršajnog postupka (Popović, Kozarski, 2019: 658,659). Sudije prekršajnih sudova sude u predmetima iz oblasti korupcije, carina, budžetskog sistema, deviznog poslovanja, poreza, pristupa informacijama od javnog značaja, zaštite tržišta i potrošača, zaštite od požara, radiodifuzije i oglašavanja, prometa eksplozivnih materija, radnih odnosa, vojske, sporta, bezbednosti saobraćaja, javnog reda i mira, sprečavanja nasilja u porodici i nasilja na sportskim priredbama itd. Postupati po velikom broju različitih pravnih propisa u praksi nije jednostavno. U doktrini se ističe da je mnogobrojnost i raznovrsnost prekršaja predstavlja poseban problem kako u pozitivnom pravu (regulisanju materije), tako i u prekršajnoj praksi (primeni propisa), ali i u teoriji prekršajnog prava (Dimitrijević, 2001: 16).

Nije pretenciozna tvrdnja da su u sistemu sudske vlasti Republike Srbije sudije prekršajnih sudova u samom vrhu po broju propisa³ koje koriste u svakodnevnom radu. Kada se ima u vidu struktura pravnih propisa i nužnost njihovog stalnog praćenja zbog obaveze primene blažeg propisa, jasno je da svakodnevni posao su-

---

1 U prekršajnoj materiji u Republici Srbiji postupaju prekršajni sudovi i Prekršajni apelacioni sud kao drugostepeni sud.

2 Subjekti prekršajne odgovornosti su fizičko lice, preduzetnik, pravno lice i odgovorno lice u pravnom licu.

3 Sudije prekršajnih sudova postupaju po skoro 300 zakona koji u sebi sadrže prekršaje kao kaznene delikte i po oko 800 podzakonskih akata.

dija prekršajnih sudova zahteva izuzetnu koncentraciju (Jeličić, 2019a: 530). To se pre svega odnosi na zadatak da se u svakom konkretnom slučaju upoznaju sa sadržinom pravnog propisa koji reguliše određenu spornu situaciju, što zahteva sposobnost tumačenja pravnih normi i njihovo upodobljavanje činjenicama konkretnog slučaja u cilju utvrđivanja postojanja pravnog silogizma (Ibidem).

U doktrini se ukazuje da srpsko prekršajno zakonodavstvo uglavnom predviđa tri modela propisivanja prekršaja. Najčešće se u materijalnopравnim odredbama propisuje određeno pravilo ponašanja, a u kaznenim odredbama sankcija za suprotno postupanje. Drugi način propisivanja prekršaja postoji kada se u okviru kaznenih odredbi propisuje protivpravno ponašanje i određuje sankcija. U određenim slučajevima zakonodavac propisujući prekršaj upućuje na druge propise koji regulišu određenu materiju. Za sagledavanje suštine norme kojom je određeno ponašanje propisano kao kažnjivo, neophodno imati u vidu sadržinu više zakona odnosno, podzakonskih akata (Jeličić, 2018a: 152,153). Da bi se apstraktna pravna norma objektivizovala u konkretnom slučaju, neophodno je istu protumačiti, otkriti njen smisao, a sve u cilju primene prava kao osnovne delatnosti prekršajnih sudova.

Navedeni zadatak ponekad može biti jednostavan i tada je lako utvrditi postojanje usklađenosti pravne norme i konkretnog događaja. Međutim, s obzirom da se shodno odredbama Zakona o prekršajima,⁴ prekršaji mogu propisivati zakonom ili uredbom, odnosno odlukom skupštine autonomne pokrajine, skupštine opštine, skupštine grada i skupštine grada Beograda, veliki broj subjekata koji su tvorcii prekršajno pravnih normi, tehnika i kvalitet propisivanja predstavljaju dodatni problem u praksi. Nesavršenstvo pravnih normi je nužna posledica činjenice da je život uvek ispred prava i da normotvorac ne može da predvidi sve moguće životne situacije i unapred ih reguliše. U gomili propisa koje primenjuju sudije prekršajnih sudova ima i onih koji nisu jasni i dovoljno precizni, a njima se predviđaju određeni prekršaji (Jeličić, 2019a: 531). Nesavršenstvo zakonskih izvora prava se može ogledati kako u određenim normativnim greškama, tako i u propuštanju da se neka pitanja koja se pojavljuju ili se mogu pojaviti u praksi, eksplicitno reše postojanjem odgovarajućih zakonskih odredbi. (Škulić, 2009: 82). Samo potpuno jasna i precizna norma garantuje pravnu sigurnost time što u praktičnoj primeni svodi na minimum potrebu za ciljnim (teleološkim) tumačenjem norme od strane suda, koje u sebi nosi opasnost od sudskog „stvaranja norme“, što sudiju dovodi u položaj zakonodavca koji mu ne pripada (Važić, 2019: 55).

---

4 Zakon o prekršajima – ZOP (Sl. glasnik RS br. 65/13, 13/16, 98/16, 91/19).

2. Primena prava kao osnovna delatnost prekršajnih sudova – interaktivnost činjeničnih i pravnih pitanja

U užem značenju, primena prava označava primenu opšte pravne norme na konkretan slučaj koji je u njoj predviđen, što se manifestuje u dva modaliteta: kao utvrđivanje da se opšta norma odnosi na dati konkretan slučaj, tj. izvođenje odgovarajućeg logičkog zaključka – pravnog silogizma, ali i kao izvođenje pojedinačne pravne norme za taj konkretan slučaj iz opšte norme, konkretizaciju i individualizaciju opšte norme shodno konkretnom slučaju, kao i izvršenje sankcije (Lukić, 1977: 221,222).

Zadatak sudova je da rešavaju pravne sporove. A rešiti pravni spor znači najpre utvrditi određene činjenice, dakle određeno činjenično stanje (kao skup takvih činjenica) i zatim, na ovako utvrđeno činjenično stanje primeniti određeno pravno pravilo (pravnu normu) sadržano u zakonu (Grubiša, 1987: 51). Činjenice praktičnog života premise su svih pravnih sudova (Kraljević, 1940: 37). U doktrini se ističe da pravne norme, naročito opšte, odnosno apstraktne, predviđaju određene činjenice kao uslov za svoju primenu, a prvo se normativnopravno utvrđuju činjenice, putem tumačenja, pa onda u stvarnosti; tj. utvrđuje se da li činjenice koje predviđa pravna norma postoje u stvarnosti. To je domen rešavanja činjeničnih pitanja u primeni prava (Blagojević, 1997: 159). Zakon mora biti u vezi sa činjenicama, jer one proizilaze iz života ljudskih zajednica čije odnose je zakon stvoren da reguliše (Hart, 1934: 11,12). U cilju primene prava na određeni spor (slučaj), moraju se odrediti činjenice tog spora. Činjenice su u vezi sa zakonom preko procesa primene zakona na činjenice konkretnog slučaja (Meier, 2014: 8,9).

Navedeno nameće zaključak da se aktivnost suda u primeni zakona (u širem smislu) sastoji iz: a) rešavanja činjeničnih pitanja i b) rešavanja pravnih pitanja, a druga aktivnost se deli na pravno kvalifikovanje ili supsumiranje, koje se sastoji u oceni odgovara li svaka pojedina utvrđena odlučna činjenica određenom pojmu iz pravne norme i da li su se stekle sve činjenice što ih pravna norma traži za primenu sankcija (odnosno odricanje njene primene), što se sastoji u određivanju za konkretni slučaj pravne posledice koja je predviđena u pravnoj normi (Grubiša, 1980: 161).

Sudije prekršajnih sudova, postupajući u širokoj materiji različitih kaznenih delikata, u praksi moraju da primenjuju navedeni proces primene prava. Da bi se navedeni proces uspešno primenjivao u praksi, nužno je imati u vidu strukturu pravne norme. Naime, samo jasna i precizna norma koja u sebi sadrži sve potrebne elemente može biti uspešno primenjena na konkretan slučaj.

2.1. Sumarni osvrt na strukturu pravne norme

Pravna norma jeste obavezno pravilo (imperativ, zapovest) o ponašanju (držanju, delatnosti, aktivnosti) ljudi u društvu garantovano državnim autoritetom (Čavoški, Vasić, 2011: 217). U pravnoj teoriji su uglavnom prisutna stanovišta da strukturu pravne norme čine četiri elementa: dispozicija, sankcija, pretpostavka dispozicije i pretpostavka sankcije. Dispozicija norme predstavlja pravilo ponašanja ljudi, a sankcija se sastoji u pravilu ponašanja onog lica na koje se odnosila dispozicija, ali koje je ovu prekršilo, kao i o ponašanju odgovarajućeg državnog organa koji prema tom licu ima da upotrebi odgovarajuću meru državne prinude ako ono neće da se ponaša po sankciji (Lukić, Košutić, 2003: 261). Pretpostavka za primenu sankcije je kršenje dispozicije. Pravna norma sadrži pretpostavku (hipotezu) dispozicije, odnosno onaj deo pravne norme koji određuje činjenice ili okolnosti koje moraju postojati da bi se dispozicija primenila. Pretpostavka (hipoteza) sankcije sadrži opis činjenica ili okolnosti koje predstavljaju uslov za primenu pravila sadržanog u sankciji, a uslov za primenu sankcije jeste ponašanje suprotno onom koje se dispozicijom zahteva (Čavoški, Vasić, 2011: 224, 234). Okolnosti i situacije koje dispozicija pretpostavlja u sebi sadrže pravne činjenice, a to su okolnosti za koje pravo vezuje odgovarajuće pravne posledice (Ibid, 226).

S obzirom da proces primene prava pretpostavlja rešavanje činjeničnih i pravnih pitanja, kao dva nerazdvojna elementa, neophodno je napraviti razliku između ove dve delatnosti, odnosno ukazati na razliku između činjeničnih i pravnih pitanja.

2.2. Razgraničenje činjeničnih i pravnih pitanja kao uslov za pravilnu primenu prava

U postupku, sud mora pri rešavanju činjeničnih pitanja utvrditi celokupnu delatnost optuženog (dakle, sve pojedine činjenice obuhvaćene tom delatnošću) i pri rešavanju pravnih pitanja mora ocenjivati odgovara li svaka od tih činjenica pojedinom određenom pojmu iz pravne norme koju treba primeniti, te da li su se, prema tome, stekle sve činjenice što ih pravna norma traži da bi se mogla primeniti u konkretnom slučaju (Grubiša, 1987: 53). U pravnoj normi ne postoji ništa što ima činjenični karakter. Ona se zasniva na generalizirajućoj apstrakciji, odnosno logičko pravnoj konstrukciji, dakle na uopštavanju i u tom smislu pravna norma predstavlja apstraktno obeležje određenog krivičnog dela. Na primer, napad kakav se odigrao u stvarnosti jeste činjenica i činjenično pitanje, dok ocena da li on odgovara pravnom pojmu napada koji je neophodan za

primenu instituta nužne odbrane, predstavlja pravno pitanje, a to će važiti za svaki pojedini element nužne odbrane (Džinić, 2004: 61,63).

Putokaz za rešenje problema razgraničenja činjeničnih i pravnih pitanja postavio je Grubiša. On navodi da, kada se nađemo u pojedinom slučaju u nedoumici predstavlja li neki pojam činjenicu ili pravno pitanje, onda, ako ono što promatramo, ispitujemo i utvrđujemo, ono što stranke pobijaju ili ono što je viši sud utvrdio drugačije od nižeg, predstavlja konkretnu okolnost iz stvarnog života, reč je o činjeničnom pitanju; a ako to (što se promatra, ispituje, utvrđuje, pobija ili preinačuje) predstavlja ocenjivanje (zaključivanje) da li ta konkretna okolnost odgovara pojmu iz pravne norme, reč je o pravnom pitanju (Grubiša, 1980: 161).

Bitno je istaći da je pravno pitanje (primena zakona) uvek ovisno o činjeničnom pitanju (o utvrđenom činjeničnom stanju) budući da se primena zakona uvek temelji na određenom činjeničnom stanju i zato se svaka promena u činjeničnom stanju mora na odgovarajući način odraziti na primenu zakona (Grubiša, 1987: 62). Naravno, da bi sud primenio pravo na utvrđeno činjenično stanje on mora da protumači pravnu normu.

3. Sudsko tumačenje propisa kao uslov za njegovu primenu

Sadržinski posmatrano sudsko tumačenje pravnih normi se svodi na određivanje pravog smisla ili pravog značenja konkretne pravne norme u odnosu na konkretni slučaj, i to se realizuje kada sud svojom odlukom rešava konkretni slučaj. Sudska odluka o krivičnom postupku je materijalizacija sudskog tumačenja pravnih normi, a njena pravnosnažnost i izvršnost su konačna potvrda sudskog tumačenja pravne norme (Bejatović, 2009: 49, 50). Nije moguće odvojiti sudsko tumačenje pravne norme od same primene norme, jer tumačeći normu sud je već primenjuje, a bez tumačenja norme, nije moguća ni njena primena (Škulić, 2009: 87).

Primena prava na konkretan slučaj uslovljena je pronalažanjem suštine pravne norme koju treba primeniti. Bez obzira da li je u pitanju norma materijalnopravnog karaktera (kojom su propisani opšti instituti prekršajnog prava ili bića pojedinih prekršaja) ili procesnopravnog karaktera (kojom su uređeni instituti prekršajnog postupka), obaveza sudije je da normu pravilno protumači i primeni na utvrđeno činjenično stanje. Proces tumačenja prava uvek je prisutan u radu sudija prekršajnih sudova. Ne samo u situacijama kada postoji potreba za pronalažanjem smisla i suštine određene nejasne pravne norme (pa je potrebno primeniti neki od ustaljenih načina tumačenja pravne norme) već i u slučaju „klasičnih“ aktivnosti sudije: ispitivanja činjenične identifikacije prekršaja navedene u zahtevu za pokretanje prekršajnog postupka kroz upoređivanje sa pravnom normom, uslova za primenu instituta materijalnog i procesnog karaktera itd.

U slučajevima nedefiniranih pravnih kategorija ili pojmova koji su značajni za konkretan slučaj, sudija je dužan da tumači pravnu normu, pronađe njen smisao i shodno tome utvrdi da li utvrđeno činjenično stanje može podvesti pod pravnu normu. Budući da su svi metodi tumačenja legitimni i neophodni, akcentat je na davanju prednosti metodi koji je najprihvatljiviji u konkretnom slučaju (Kremnitzer, 1986: 360.361). U vezi s navedenim, sudija mora da „poznaje pravo“ a tehnika tumačenja koju će primeniti ne zasniva se na slobodnom sudijskom uverenju već na njegovom znanju i veštini da pronikne u suštinu pravne norme (Jeličić, 2018b: 350). S tim u vezi, potrebno je imati u vidu stav Ustavnog suda Srbije da se pravo na pravično suđenje može povrediti ili uskratiti i pogrešnim tumačenjem, odnosno pogrešnom primenom materijalnog prava.⁵

3.1. Granice sudskog tumačenja propisa – opasnost od primene analogije kao metoda tumačenja u materijalnom prekršajnom pravu

Analogija je tumačenje po sličnosti: na jedan slučaj koji nije uređen pravnom normom, pa zbog toga predstavlja pravnu prazninu, primenjuje se pravna norma kojom je uređen neki drugi slučaj bitno sličan ovom koji predstavlja pravnu prazninu. (Đurđić, 2009: 142). Jedinstveno je stanovište doktrine da je u krivičnom materijalnom pravu primena analogije, shodno načelu legaliteta, striktno zabranjena. Ona se zabranjuje pre svega iz razloga pravne sigurnosti, jer bi bilo nedopustivo i potencijalno izuzetno plodotvorno za teške zloupotrebe, da se takvim širokim metodom tumačenja pravnih praznina praktično omogućava kreiranje novih inkriminacija ili njihovih delova, odnosno drugih krivično pravnih odredbi, koje inače nisu striktno propisane zakonskim normama. (Škulić, 2009: 83). S obzirom da je prekršajno pravo vrsta kaznenog prava, u materijalnom prekršajnom pravu je primena analogije strogo zabranjena. S druge strane, osnovani su stavovi da u krivičnom procesnom zakonodavstvu, a samim tim i u prekršajnom, važe opšta pravila tumačenja bez ikakvih ograničenja u pogledu pojedinih sredstava ili oblika tumačenja, što znači da je i analogija dopuštena. S jedne strane, procesno pravo je zbog svoje izrazite složenosti i velike međusobne povezanosti i velike međuslovljenosti njegovih odredbi ostavlja daleko veći prostor za postojanje pravnih praznina, a primenom analogije u procesnom pravu načelno daleko je manje moguće povrediti nečija prava i slobode, nego što bi to bio slučaj sa njenom primenom u krivičnom materijalnom pravu (Bejatović, 2009: 62).

---

5 Zakon o prekršajima – ZOP (Sl. glasnik RS br. 65/13, 13/16, 98/16, 91/19).

Postavlja se pitanje gde se nalazi granica između dozvoljenog tumačenja propisa i primene analogije koja je kao metod tumačenja nedopuštena u materijalnom prekršajnom pravu, a koja se, u najširem smislu može ispoljiti i u radnji suda kojom se „dopunjuju“ pojedini elementi bića prekršaja. S tim u vezi, interesantno je razmotriti obrazloženje presude Prekršajnog apelacionog suda, odeljenja u Novom Sadu III-312 Prž. br. 10913/20 od 30.06.2020. godine, u kojem je navedeno: „Činjenica je da Zakon o deviznom poslovanju, a ni podzakonski akti koji se odnose na uslove i način obavljanja menjačkih poslova, ne propisuju rok u kojem je ovlašćeni menjač dužan da ispuni napred navedene obaveze, međutim, s tim u vezi, pogrešan je zaključak prvostepenog suda da radnje koje su opisane u delu II izreke pobijane presude, ne predstavljaju prekršaj. Imajući u vidu značaj menjačkih poslova, te mogućnosti zloupotreba vezano za menjačke poslove, a uopšte uzev rokove propisane Odlukom o uslovima i načinu obavljanja menjačkih poslova, nije teško zaključiti, suprotno oceni prvostepenog suda, da praktično i nema potrebe da se propisuju posebni rokovi za svaku obavezu ovlašćenog menjača, već u situaciji kada nije određen rok za ispunjenje neke od obaveza treba tumačiti da je ovlašćeni menjač dužan da odmah ili najkasnije narednog radnog dana ispuni obaveze koje ima, kako se to ističe i u izjavljenoj žalbi“.

Iz obrazloženja citirane odluke drugostepenog suda proizilazi da je prvostepeni sud, u situaciji kada nije propisan rok za ispunjenje obaveze, morao da „stvori pravo“, odnosno dopuni pravnu normu koja ima očiglednu anomaliju – nepropisanost roka za ispunjenje određene obaveze. Ukoliko se i samo površno analizira sporna situacija, jasno je da se ovakvim uputstvom drugostepenog suda nalaže prvostepenom sudu da popunjava pravnu prazninu tako što će, iako to nije propisano za konkretnu obavezu, smatrati da je ovlašćeni menjač bio dužan da odmah, ili najkasnije narednog radnog dana, ispuni svoju obavezu. Rokovi za ispunjenje obaveze kao bitan element pojedinih prekršaja značajni su ne samo zbog određivanja vremena izvršenja prekršaja, a samim tim i primene instituta zastarelosti prekršajnog gonjenja i primene blažeg propisa, već i kao bitan segment pravne sigurnosti – nosioci određenih obaveza propisanih različitim propisima treba da znaju kada su dužni da ispune svoje obaveze. Odredba čl. 11 Zakona o prekršajima propisuje da je prekršaj izvršen u vreme kada je učinilac radio ili bio dužan da radi, bez obzira kada je posledica nastupila. Ukoliko propis ne definiše vremenski okvir u kojem je okrivljeni bio dužan da preduzme određenu radnju, koja je propisana kao obavezna, to znači da tu radnju može preduzeti bilo kada. Ovakav propis je manjkav jer ne definiše kada je učinilac bio dužan da radi, kako predviđa citirana odredba Zakona o prekršajima. Očigledna anomalija pravne norme kojom nije propisan rok za ispunjenje obaveze ne sme biti ispravljena od strane suda tumačenjem propisa na način da se za konkretan

slučaj primeni rok propisan za drugu obavezu. Na ovaj način sud ne tumači propis već stvara pravo, čime preuzima ulogu zakonodavca. Ovakvim postupanjem narušava se osnovno načelo podele vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu, kao temelj demokratski uređenih država. Osnovano se može postaviti pitanje zašto se u propisima određuju rokovi za postupanje po obavezama (što predstavlja odlučnu činjenicu za postojanje bića prekršaja) ako bi sud mogao sam da određuje ovu odlučnu činjenicu, po svom nahođenju? Iz ovih razloga, mišljenja smo da prekršajni sudovi moraju da štite prava građana i da u situacijama kada postoji očigledna manjkavost pravnih propisa to ne sme da se odražava na položaj okrivljenog u prekršajnom postupku. Anomalije propisa koje ih čine pravno nevaljanim isključuju odgovornost okrivljenog jer pravne norme ne predviđaju sve suštinske elemente prekršaja kao kaznenog delikta. Treba ukazati na stavove doktrine da pojedina prava i obaveze treba zakonski urediti da bi se kršenje takvih normi tretiralo kao prekršaj, a da kaznena odredba bez adekvatne materijalnopravne odredbe postoji samo latentno, odnosno stupa na scenu kada se određeno ponašanje reguliše (Delibašić, 2012: 12,13).

Izazovi primene i tumačenja propisa u praksi prekršajnih sudova se ne iscrpljuju u napred navedenom. Često su propisi kojima se predviđaju pojedini prekršaji u suprotnosti sa osnovnim načelima prekršajnog prava koji se odnose na prekršajnu odgovornost.

3.2. Sudsko tumačenje propisa kojima se predviđa objektivna odgovornost fizičkog lica

Centralni pojam subjektivne prekršajne odgovornosti jeste prekršajna krivica; ona predstavlja „most“ koji spaja objektivni pojam prekršaja, kao protivpravnog dela objektivizovanog u realnosti, i prekršajnu odgovornost, kao neophodnog uslova primene prekršajne sankcije (Jeličić, 2017: 349). Bez obzira što je subjektivna prekršajna odgovornost u odnosu na fizičko lice osnovno načelo prekršajnog prava, pojedini propisi, pa i sam Zakon o prekršajima u pojedinim odredbama, odstupaju od ovog načela.

S tim u vezi, u doktrini se utemeljeno kritikuje zakonsko rešenje iz člana 72 stav 1 Zakona o prekršajima⁶ koje se odnosi na odgovornost roditelja za prekršaj koji učini dete koje nema navršenih četrnaest godina života, kada se

---

6 Ovim članom propisano je da kada je dete učinilo prekršaj zbog propuštanja dužnog nadzora roditelja, usvojitelja, staratelja, odnosno hranitelja, a ova lica su bila u mogućnosti da takav nadzor vrše, roditelji, usvojitelji, staratelj odnosno hranitelj deteta kazniće se za prekršaj kao da su ga sami učinili.

stiče prekršajna odgovornost. Napominje se da je u pitanju objektivna odgovornost jer se roditelj ne kažnjava za prekršaj propuštanja dužnog nadzora, kao samostalnog prekršaja, već se kažnjava kao da je sam učinio prekršaj (Ristivojević, Milić, 2016: 160,161).

Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja⁷ propisao je dva prekršaja koja može da učini roditelj. Radnje izvršenja tih prekršaja su različite i prekršajnu odgovornost roditelja opredeljuju kao neposrednu (autonomnu) i posrednu (izvedenu) (Jeličić, 2019b: 144). Sa aspekta prekršajne odgovornosti, posebno su sporni slučajevi posredne odgovornosti roditelja, gde on odgovara za radnju deteta. Da bi učinilac prekršaja mogao biti kažnjen za delo, on mora da ima određeni psihički odnos prema delu kao svom ostvarenju a ako takvog odnosa nema, onda nema ni njegove odgovornosti, pa ni kažnjivosti (Jovašević, 2012: 84). Za postojanje subjektivnog odnosa prema prekršaju, u slučajevima odgovornosti za radnje drugog lica, nužno je dovesti u vezu sledeće parametre: radnju izvršenja prekršaja kao objektivno ispoljavanje prekršaja u stvarnosti i adekvatan unutrašnji, psihički odnos okrivljenog prema preduzetoj radnji drugog lica (Jeličić, 2017: 356). Čini se da je namera zakonodavca bila da odredbama navedenog Zakona propiše objektivnu prekršajnu odgovornost roditelja, koja se temelji na izvršenoj protivpravnoj radnji njegovog deteta. Zakonodavac nije propisao odgovornost roditelja za propuštanje vršenja dužnog nadzora nad detetom, kao poseban prekršaj, već je eksplicitno predvideo odgovornost roditelja za nedozvoljeno ponašanje učenika. Bez obzira na ovu činjenicu, na prekršajnim sudovima je da postupaju u skladu s načelima prekršajnog prava i odredbama koje se odnose na prekršajnu odgovornost fizičkog lica (Jeličić, 2019b: 157). Navedena anomalija u zakonskoj regulativi nužno trpi korekcije u praksi, gde sudovi moraju da utvrde postojanje subjektivnog odnosa roditelja prema izvršenoj radnji njegovog deteta. Ukoliko tog odnosa nema, sud je dužan da donese oslobađajuću presudu.

Isti slučaj postoji i u Zakona o sprečavanju dopinga u sportu⁸ koji propisuje prekršajnu odgovornost sportiste za povredu antidoping pravila predviđenih u članu 3. navedenog zakona. U doktrini se ističe i da je uvođenje objektivne odgovornosti cena uspešne borbe protiv dopinga, a da je teret dokazivanja postojanja krivice sportiste prilikom unošenja zabranjenih supstanci od strane sportskih organizacija bila nepremostiva prepreka uspešnoj borbi protiv dopinga. Zato je neuporedivo lakše obezbediti pozitivni test uzorak prisustva zabranjene supstance u telu sportiste i na taj način po automatizmu konstatovati postojanje doping prekršaja i propisane sankcije (Galantić, 2017: 648). Međutim, iako sportista

---

7 Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja (Sl. glasnik RS br. 88/17, 27/18, 10/19 i 6/20).

8 Zakon o sprečavanju dopinga u sportu (Sl. glasnik RS br. 111/14 i 47/21).

može biti disciplinski sankcionisan za povredu antidoping pravila i ukoliko ne postoji njegov subjektivni odnos prema delu (na primer, drugo lice mu je sa prevarnom namerom dalo nedozvoljena sredstva na nedozvoljen način), za prekršajnu odgovornost sportiste nužno je utvrditi postojanje prekršajne krivice. Samo na osnovu objektivnih činjenica, tj. prisustva zabranjenih supstanci u telu sportiste, ne može se zasnivati prekršajna odgovornost sportiste (Jeličić, 2020: 710).

Iako postoje propisi kojima se narušavaju postulati prekršajnog prava koji se odnose na subjektivnu prekršajnu odgovornost, na prekršajnim sudovima je obaveza da obezbede sprovođenje pravičnog postupka, ispoštuju načela prekršajnog prava i postupka i shodno tome donesu odgovarajuću odluku. Na ovom mestu, treba ukazati da je različito tumačenje propisa vrlo često uzrok neujednačene sudske prakse.

3.3. Različito tumačenje propisa kao uzrok neujednačene sudske prakse

Suprotni pravni stavovi i odluke Ustavnog suda i Vrhovnog kasacionog suda u odnosu na (ne)mogućnost izdavanja prekršajnog naloga za prekršaj za koji je u vreme izvršenja prekršaja bila propisana novčana kazna u rasponu, a nakon izmene propisa predviđena fiksna novčana kazna⁹ dovode do pravne nesigurnosti. Razlike u tumačenjima između navedenih sudova svode se na sledeće (Jeličić, 2019c: 668,669): Ustavni sud je stava da se nadležnost prekršajnog suda za vođenje prekršajnog postupka određuje prema vremenu izvršenja prekršaja. Ako je izmenjen propis i propisana fiksna novčana kazna za prekršaj za koji je u vreme izvršenja bila predviđena novčana kazna u rasponu, nije moguće naknadno izdati prekršajni nalog. U svojim odlukama, Ustavni sud je naglašavao da odredbe važećeg procesnog zakona kojima se uređuje prekršajni postupak ne predviđaju više mogućnost da u bilo kom slučaju, sem izuzetka izričito utvrđenog Zakonom, prvostepeni postupak vodi bilo koji drugi organ sem prekršajnog suda.

S druge strane, Vrhovni kasacioni sud smatra da u navedenoj situaciji za stvarnu nadležnost prekršajnog suda nije relevantna novčana kazna u vreme izvršenja prekršaja. Naknadna izmena propisa i propisivanje fiksne novčane kazne za koju se izdaje prekršajni nalog, isključuje nadležnost prekršajnog suda za vođenje

---

9 Videti, pre svega, odluku Ustavnog suda Srbije, IIIU-157/2016 od 15.09.2016. godine i odluku Vrhovnog kasacionog suda Kzz Pr 10/2017 od 31.05.2017. godine, kao i odluke Ustavnog suda Srbije IIIU-9/2016 od 17.03.2016. godine i IIIU-9/2017 od 06.04.2017. godine i odluke Vrhovnog kasacionog suda, Przz 47/2018 od 28.02.2019. godine, Przz 2/2019 od 28.02.2019. godine, Przz 5/2019 od 21.03.2019. godine, Przz 7/2019 od 23.05.2019. godine.

postupka. Ovaj sud stvarnu nadležnost prekršajnog suda za vođenje prekršajnog postupka ne vezuje za vreme izvršenja prekršaja i propisanu novčanu kaznu, već za propis koji važi u trenutku procesuiranja (podnošenja zahteva za pokretanje prekršajnog postupka ili izdavanja prekršajnog naloga) i propisanu novčanu kaznu u tom momentu.

Posebno je značajno što se radi o pravnom pitanju koje ima veliki uticaj na praksu prekršajnih sudova, jer nije beznačajno da li je prekršajni sud nadležan da postupa.¹⁰

U sudskoj praksi se pojavljuju određene nedoumice oko primene procesnih instituta i uzrokuju različite odluke veća istog suda. Primera radi, u odlukama Prekršajnog apelacionog suda, odeljenja u Novom Sadu III 305 Prž. 731/19 od 22.01.2019. godine i III 305 Prž. 9150/19 od 14.05.2019. godine drugostepeni sud je konstatovao da u „izreci prvostepene presude nije navedena tačno određena površina javne namene na kojoj je okrivljeni ostavio svoje vozilo, što izreku presude čini nejasnom i nerazumljivom u pogledu svih bitnih obeležja prekršaja“, zbog čega je prvostepena presuda ukinuta. Prvostepenom sudu je naloženo da „zakaže pretres na koji će pozvati okrivljenog, ovlašćenog predstavnika izdavaoca prekršajnog naloga koji će imati mogućnost da u skladu sa odredbom člana 243 Zakona o prekršajima upotpuni činjenični opis prekršaja u pogledu svih bitnih obeležja prekršaja koji se okrivljenom stavlja na teret“.

Međutim, u odluci istog suda III 307 Prž. 14405/19 od 16.07.2019. godine istaknuto je „da se prekršajni nalog može uređivati pre pokretanja prekršajnog postupka a ne može se uređivati ukoliko je postupak pokrenut, iz kog razloga drugostepeni sud nije uzeo u obzir precizirani činjenični opis radnje izvršenja prekršaja sa ročišta održanog dana 25.04.2019. godine, već je pošao od činjeničnog opisa radnje izvršenja prekršaja kako je to opisano u samom prekršajnom nalogu.“ Potrebno je ukazati da je Prekršajni apelacioni sud usvojio pravno shvatanje da se nakon pokretanja prekršajnog postupka prekršajni nalog ne može uređivati.

4. Značaj sudskog tumačenja pravnih instituta za prekršajnu odgovornost – primeri iz sudske prakse

Od toga kako će sud tumačiti postojanje određenih činjenica koje čine bitna obeležja prekršaja često zavisi postojanje prekršajne odgovornosti. Primera

---

¹⁰ Autor je mišljenja da je odluka Ustavnog suda ispravna, a argumentacija za ovakvo shvatanje je izložena u citiranom radu.

radi, odredbom člana 274 stav 1 Zakona o bezbednosti saobraćaja¹¹ na putevima propisano je da vlasnik, odnosno korisnik registrovanog vozila, ako u roku od 60 dana od dana isteka važenja registracione nalepnice ne podnese zahtev za izdavanje nove registracione nalepnice, dužan je da vrati registarske tablice organu koji je iste izdao. Postupanje suprotno citiranoj odredbi inkriminisano je kao prekršaj iz člana 332 stav 1 tačka 102 istog Zakona. U sudskoj praksi se postavlja pitanje koje lice se smatra vlasnikom vozila, odnosno, da li se vlasnikom vozila smatra lice upisano u saobraćajnu dozvolu iako je to lice vozilo prodalo ili poklonilo drugom licu u skladu sa propisima kojima se reguliše promet pokretnih stvari. Imajući u vidu značaj razmatranog pitanja, a kako bi sagledali način tumačenja propisa i argumentaciju za zauzeta pravna shvatanja sudova, detaljno ćemo citirati obrazloženja sudskih odluka.

U više presuda Prekršajnog apelacionog suda, odeljenja u Novom Sadu, zauzet je stav da se vlasnikom vozila smatra lice upisano u saobraćajnu dozvolu i jedinstveni registar vozila. U presudi Prekršajnog apelacionog suda, odeljenja u Novom Sadu III - 311 Prž broj 23627/19 od 26. 11. 2019. godine¹² navedeno je „da se neosnovano žalbom ističe da okrivljena nije vlasnik vozila, jer ga je prodala BB i da pisana forma ugovora o kupoprodaji nije obavezna. Prema članu 268 stav 1 Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima za registrovano vozilo se izdaje saobraćajna dozvola, registarske tablice i registraciona nalepnica; dok se prema članu 271 stav 1 istog zakona i članu 4 stav 1 Pravilnika o registraciji motornih i priključnih vozila vozilo upisuje na ime vlasnika vozila. Dakle, u smislu Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima vlasnikom vozila se smatra lice koje je kao vlasnik upisano u saobraćajnu dozvolu - što je u konkretnom slučaju okrivljena.“ U presudi istog suda III-306 Prž. br. 10456/21 od 18.05.2021. godine, osvrćući se na navode žalbe „da je okrivljeni ovlastio treće lice da izvrši prenos vlasništva, da predmetno vozilo otuđi i istim upravlja, a navedeno ovlašćenje je overeno pred javnim beležnikom pred istek registracije, a prilikom overe navedenog punomoćja došlo je do predaje vozila R.N. koji je stekao pravo svojine na predmetnom vozilu, zbog čega je obaveza registracije bila na novom vlasniku“ drugostepeni sud je istakao „da se vozilo registruje na ime vlasnika (propisano članom 271 stav 1 Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima) što praktično znači da je u smislu člana 274 istog Zakona vlasnik vozila ono lice koje je kao takvo upisano u saobraćajnu dozvolu. Okrivljeni se

---

11 Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima - ZOBS (Službeni glasnik RS”, br. 41/09, 53/10, 101/11, 55/14, 32/13 - Odluka US RS, 96/15 - drugi zakon, 9/16 - Odluka US RS. 24/18, 23/19 i 128/20)

12 Sentenca iz presude dostupna u aplikaciji Ing pro propisi.

svoje zakonske obaveze nije mogao osloboditi sačinjavanjem ovlašćenja na koje se poziva i koje se nalazi u prekršajnom spisu, kako to žalba pogrešno smatra.“ Odlučujući o žalbi branioca okrivljenog u kojoj je navedeno da „okrivljeni negira da je bio vlasnik i korisnik predmetnog vozila u vreme izvršenja prekršaja, da sud nije izveo predloženi dokaz da se sasluša svedok V.I. na okolnost da je on bio vlasnik, odnosno korisnik vozila u vreme izvršenja prekršaja, te da je Zakon o osnovama svojinskopravnih odnosa *lex specialis* u odnosu na sve druge propise kada je reč načinu sticanja svojine, u konkretnom slučaju na predmetnom vozilu“ Prekršajni apelacioni sud, odeljenje u Novom Sadu je u obrazloženju presude III – 306 Prž. br. 16891/21 od 10.08.2021. godine naglasio da „s obzirom da upis u jedinstveni registar vozila, izdavanje saobraćajne dozvole, registarskih tablica i registracione nalepnice obavlja teritorijalno nadležna organizaciona jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova prema mestu prebivališta, odnosno sedištu vlasnika vozila (član 268 stav 5 Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima), a da se vozilo registruje na ime vlasnika (član 271 stav 1 navedenog Zakona), vlasnik, odnosno korisnik vozila je ono lice koje je kao takvo upisano u saobraćajnu dozvolu. Kako iz zapisnika o izvršenoj kontroli učesnika u saobraćaju proizilazi i izvoda jedinstvenog informacionog sistema proizilazi da je okrivljeni vlasnik vozila, to pogrešno žalba smatra da je vlasnik odnosno korisnik vozila neko drugo lice i da okrivljeni nije imao svojstvo vlasnika vozila, a kod takvog stanja stvari naprosto nije bilo potrebe da se tokom prvostepenog postupka u svojstvu svedoka sasluša V.I.“

I pored navedenog jedinstvenog stava drugostepenog suda, korisno je ukazati i na drugačije odluke u kojima se daje prednost činjenici da je na pravno vaļjan način došlo do prenosa svojine i da činjenica da je neko lice upisano kao vlasnik u saobraćajnoj dozvoli ne implicira da je ono zaista i vlasnik vozila.

Pre svega, potrebno je ukazati na odluku Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 3733/18 od 05. 07. 2018. godine¹³ u kojoj je navedeno da „kako je vozilo pokretna stvar, to je za sticanje prava svojine potrebno da je zaključen pravni posao i da je vozilo predato u državinu sticaoca. Shodno načelu konsensualizma predviđenom u članu 67 stav 1 ZOO, takav pravni posao ne mora biti zaključen u pismenoj formi. Sada vaļeći Zakon o osnovama bezbednosti saobraćaja na putevima, propisuje kao jedan od uslova da se vozilo upiše u jedinstveni registar vozila i da se izda saobraćajna dozvola, da postoje dokazi o poreklu i vlasništvu

---

13 Odluka je dostupna u bazi sudske prakse Vrhovnog kasacionog suda: https://www.vk.sud.rs/sr/solr-search-page/results?redirected=213&court_type=vks&matter=19&registrant=27&subject_number=3733%2F2018&date_from%5Bdate%5D=&date_to%5Bdate%5D=&keywords=&phrase=&sorting=by_date_down&results=10&level=0
Stranici pristupljeno 15.07.2021.

vozila u pisanoj formi, dok Zakon o obaveznom osiguranju u saobraćaju u članu 32 propisuje da ako se u toku važenja ugovora o osiguranju od autoodgovornosti promeni vlasnik motornog vozila, prava i obaveze iz tog ugovora prelaze na novog vlasnika i traju do isteka tekućeg perioda osiguranja. Imajući u vidu izneto, ne može se prihvatiti zaključak drugostepenog suda da s obzirom da je iz saobraćajne dozvole utvrđeno da je vozilo registrovano na tuženog, da je on samim tim i vlasnik vozila i solidarno odgovoran za nastalu štetu osiguravaču.

Naime, polazeći od odredbe člana 34 Zakona o osnovama svojinskopравnih odnosa, te člana 454 stav 1 ZOO, kojom je propisano da se ugovorom o prodaji obavezuje prodavac da prenese na kupca pravo svojine na stvari i da mu u tu svrhu stvar preda, proizlazi da je za zaključenje ugovora o kupoprodaji pokretnih stvari dovoljna predaja stvari, odnosno da se pravo svojine stiče predajom te stvari i da za punovažnost zaključenja ugovora o prodaji pokretnih stvari nije obavezna pismena forma, kako to pogrešno zaključuje drugostepeni sud u pobijanoj presudi, već je dovoljno i usmena saglasnost o bitnim elementima ugovora. Iz ovako zaključenog usmenog ugovora o kupoprodaji predmetnog motornog vozila, pravilno prvostepeni sud zaključuje da se tuženi ne može smatrati vlasnikom i imaoцем predmetnog putničkog vozila kao opasne stvari u smislu odredbe člana 178 ZOO, niti da su u odnosu na njega ispunjeni uslovi za zasnivanje odgovornosti u smislu odredbe člana 28 stav 2 Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju, kao i čl. 919 stav 1, 414 stav 1 i 423 stav 1 ZOO, s obzirom da tužilac može osnovano isticati regresni zahtev povodom isplate naknade štete oštećenom licu samo prema licu koje je odgovorno za nastalu nezgodu, a ne i protiv tuženog koji nije faktički vlasnik vozila kojim je prouzrokovana materijalna šteta, a koji je u toku postupka dokazao da je pravo svojine preneo trećem licu, koje je potom pravo svojine preneo na supruga učesnice saobraćajne nezgode - VV.“

Interesantno je razmotriti obrazloženje Apelacionog suda u Beogradu izloženo u rešenju Gž. 3107/18 od 10.05.2018. godine¹⁴ u kojem je navedeno da „okolnost što u javnom registru nije izvršen prenos vlasništva sa tuženog na kupca, usled čega se do isteka registracije 28. 6. 2010. godine vozilo vodilo na ime tuženog, ne ukazuje da tuženi nije preneo pravo svojine na vozilu na treće lice, jer saobraćajna dozvola ne predstavlja dokaz o vlasništvu na vozilu već dokaz o ispravnosti i podobnosti vozila da bude učesnik u saobraćaju.“

Tragom navedenih shvatanja je presuda Prekršajnog suda u Šapcu 17 Pr. 1586/20 od 30.09.2020. godine kojom je okrivljena oslobođena odgovornosti da je izvršila prekršaj koji joj se stavlja na teret. U obrazloženju presude je navedeno

---

14 Sentenca iz presude dostupna u aplikaciji Ing pro propisi.

da „iz odbrane okrivljene, iskaza svedoka i ovlašćenja UOP-II:8237-2019 overenog pred javnim beležnikom dana 28.09.2019.godine, proizilazi da je okrivljena svoje vozilo prodala dana 25.08.2019. godine kupcu N.S. i da je ovlašćenje pred javnim beležnikom overeno dana 28.08.2019.godine. S tim u vezi, sud ukazuje da odlučna činjenica - da je okrivljena vlasnik predmetnog vozila, nije dokazana u ovoj prekršajnoj stvari.“

Navedeni primeri iz sudske prakse jasno ukazuju koliki je značaj sudskog tumačenja propisa i koje posledice to ima na prekršajnu odgovornost okrivljenog.

5. Zaključna razmatranja

Prekršajni sudovi u Republici Srbiji su dužni da postupaju po propisima koji predviđaju prekršaje kao kaznene delikte, primenjujući materijalne i procesne institute Zakona o prekršajima. Anomalije propisa svakako otežavaju aktivnost primene prava stvarajući prostor za različita tumačenja i neujednačenu sudsku praksu. U prekršajnom zakonodavstvu Republike Srbije ovaj problem je posebno izražen s obzirom na veliki broj subjekata - donosioca normi kojima se propisuju prekršaji kao kazneni delikti, a koji vrlo često nemaju potrebna pravnička znanja i veštine. Brojni propusti zakonodavca potvrđuju osnovanost stavova doktrine da se u Srbiji primećuje izrazito nemaran odnos i prema „zanatskom“ delu posla, tj. prema pisanju norme i poštovanju pravila legislativne tehnike, što stvara i suštinske probleme (Stojanović, 2011: 40). Anomalije propisa zapravo otežavaju ovlašćenom tužiocu realizaciju svoje procesne funkcije koja se odnosi na teret dokazivanja obeležja prekršaja i prekršajne odgovornosti. Ovakvi propisi su nesvrshodi jer ne uređuju na adekvatan način društvene odnose.

Međutim, osnovni postulati kaznenog prava i zaštita ljudskih prava jesu imperativ u prekršajnom postupku. U duhu navedenog, sud je dužan da primenjuje i tumači pravo. Sve sporne situacije koje se mogu pojaviti u praksi moraju biti razrešene u skladu sa osnovnim načelima pravičnog postupka. Drugačije postupanje suda neminovno dovodi do toga da on iskoračuje iz granica dozvoljenog i preuzima ulogu stvaraoca norme, što je nedopustivo.

Sudije prekršajnih sudova konstantno moraju raditi na svom usavršavanju i veštini tumačenja i primene prava, a uvažavanjem stavova teorije i struke neophodno je izvršiti izmene neadekvatnih propisa, što je obaveza predstavnika zakonodavne vlasti.

Literatura

- Bejatović, S. (2009) Pojam, vrste i značaj tumačenja kaznenopravne norme. U: S. Bejatović, (ur.) *Tumačenje kaznenopravne norme i adekvatnost njene primene*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 31-67.
- Blagojević, S. (1997) *Metodologija prava*. Beograd: Službeni glasnik SRJ.
- Čavoški, K., Vasić, R. (2011) *Uvod u pravo, šesto jedinstveno izdanje*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu,
- Delibašić, T. (2012) *Praktična primena Zakona o prekršajima*. Beograd: Službeni glasnik.
- Dimitrijević, P. (2001) *Prekršajno pravo opšti deo*. Beograd: Službeni glasnik i Savet za državnu upravu Vlade Republike Srbije.
- Važić, N. (2019) Pojedini problemi u praksi kao rezultat normativnih nejasnoća i nepreciznosti u oblasti materijalnog krivičnog prava. *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2, str. 55 – 90.
- Džinić, S. (2004) Aktuelna problematika u rešavanju činjeničnih i pravnih pitanja u krivičnom postupku. *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, 3. str. 36-67.
- Đurđić, V. (2009) Analogija i tumačenje kaznenopravne norme. U: S. Bejatović, (ur.) *Tumačenje kaznenopravne norme i adekvatnost njene primene*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 137-171.
- Galantić, M. (2017) Primena objektivne odgovornosti u sportskom pravu-anti-doping. *Pravni život*, 9, str. 641 – 657.
- Grubiša, M. (1980) *Činjenično stanje u krivičnom postupku*. Zagreb: Informator.
- Grubiša, M. (1987) *Krivični postupak postupak o pravnim lekovima*. Zagreb: Informator.
- Hart, W. O. (1934) Facts and Law. The Bell Yard, no. XIII / 1934, *The journal of the Law Society's School of Law*, str. 4 – 12.
- Jeličić, M. (2017) Procesni aspekti prekršajne krivice. Godišnjak Fakulteta *bezbednosti*, str. 345 – 366.
- Jeličić, M. (2018a), Činjenična identifikacija prekršaja. *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2, str. 147 – 166. [https:// doi:10.5937/nabepo23-18125](https://doi.org/10.5937/nabepo23-18125)
- Jeličić, M. (2018b) Načelo slobodnog sudijskog uverenja u srpskom kaznenom pravu. U: M. Simović (ur.) *Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države*. Međunarodna naučno-stručna konferencija (Trebinje, 20-21. april 2018.). GrafoMark Laktaši, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Grad Trebinje, Ministarstvo pravde Republike Srpske, str. 347 – 364.

- Jeličić, M. (2019a) Položaj sudija prekršajnih sudova u Republici Srbiji. *Pravna riječ*, 60, str. 523 – 538.
- Jeličić, M. (2019b) Prekršajna odgovornost roditelja po Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. *Civitas*, 9(2), str. 140 – 160.
- Jeličić, M. (2019c) Stvarna nadležnost prekršajnih sudova i prekršajni nalog – Vrhovni kasacioni sud vs Ustavni sud. U: S. Bejatović (ur.) *Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)* Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermeks, Zlatibor-Beograd, str. 660 – 675.
- Jeličić, M. (2020) Prekršajno zakonodavstvo u Republici Srbiji – nedostaci norme i uticaj na sudsku praksu. U: M. Simović (ur.) *Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta (norma i praksa)*. Jedanaesta međunarodna naučnostručna konferencija (Trebinje, 23-24. april 2020.). GrafoMark Laktaši i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 699 – 716.
- Jovašević, D. (2012) *Prekršajno pravo*. Niš: Sven.
- Kraljević, N. (1940) *Predmet i smisao prava*. Beograd: Izdanje s francusko-srpske knjižare A. M. Popovića.
- Kremnitzer, M. (1986) Interpretation in criminal law. *Israel Law Review* vol. 21, p. 358 – 387.
- Lukić, R. (1961) *Tumačenje prava*. Beograd: Savremena administracija.
- Lukić, R. (1977) *Metodologija prava*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Lukić, R, Košutić B. (2003) *Uvod u pravo*. Beograd: Službeni list SCG.
- Meier, L. (2014-2015) Probability, Confidence, and the Constitutionality of Summary Judgment, *Hastings Constitutional Law Quarterly*, 42, str. 1 - 72
- Pašalić, Z. (2014) Prekršajno zakonodavstvo kao instrument državne reakcije na nedozvoljena ponašanja. U: S. Bejatović (ur.) *Optuženje i drugi krivičnopravni instrumenti državne reakcije na kriminalitete*. Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermeks, Zlatibor-Beograd, str. 65 – 89.
- Popović, L, Kozarski K. (2019) Prekršajne sankcije i adekvatnost državne reakcije na prekršaje. U: S. Bejatović (ur.) *Izmene u krivičnom zakonodavstvu i statusu nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)* Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermeks, Zlatibor-Beograd, str. 647 – 659.
- Ristivojević, B, Milić, I. (2016) Odgovornost roditelja za prekršaje koje učine njihovi potomci. *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu*, 64(1), str. 154 – 173.
- Stojanović, Z. (2011) Krivično pravo u doba krize, *Branič* br. 1-2, str. 27 – 49.

- Škulić, M. (2009) Sud kao subjekt tumačenja kaznenopravne norme. U: S. Bejatović, (ur.) *Tumačenje kaznenopravne norme i adekvatnost njene primene*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 69-101.

Propisi

- Zakon o prekršajima – ZOP, Sl. glasnik RS br. 65/2013, 13/2016, 98/2016, 91/2019.
- Zakon o sprečavanju dopinga u sportu, Sl. glasnik RS br. 111/14 i 47/21.
- Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima, Službeni glasnik RS br. 41/09, 53/10, 101/11, 55/14, 32/13 - Odluka US RS, 96/15 - drugi zakon, 9/16 - Odluka US RS. 24/18, 23/19 i 128/20.
- Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, Sl. glasnik RS br. 88/17, 27/18, 10/19 i 6/20.

Sudska praksa

Odluke Ustavnog suda Srbije:

- UŽ. 290/07 od 21. 1. 2010. godine
- IIIU-157/2016 od 15.09.2016. godine
- IIIU-9/2016 od 17.03.2016. godine
- IIIU-9/2017 od 06.04.2017. godine

Odluke Vrhovnog kasacionog suda:

- Kzz Pr 10/2017 od 31.05.2017. godine
- Rev. 3733/18 od 05. 07. 2018. godine
- Przz 47/2018 od 28.02.2019. godine
- Przz 2/2019 od 28.02.2019. godine
- Przz 5/2019 od 21.03.2019. godine
- Przz 7/2019 od 23.05.2019. godine

Odluke Prekršajnog apelacionog suda, odeljenja u Novom Sadu:

- III - 305 Prž. 731/19 od 22.01.2019. godine
- III - 305 Prž. 9150/19 od 14.05.2019. godine
- III 307 Prž. 14405/19 od 16.07.2019. godine
- III - 311 Prž broj 23627/19 od 26. 11. 2019. godine
- III - 312 Prž. br. 10913/20 od 30.06.2020. godine
- III -306 Prž. br. 10456/21 od 18.05.2021. godine
- III - 306 Prž. br. 16891/21 od 10.08.2021. godine

- Odluka Apelacionog suda u Beogradu Gž. 3107/18 od 10.05.2018. godine
- Odluka Prekršajnog suda u Šapcu 17 Pr. 1586/20 od 30.09.2020. godine

Mladen JELIČIĆ, PhD
Research Fellow
Judge of the Misdemeanor Court in Šabac

CHALLENGES OF APPLICATION AND INTERPRETATION OF REGULATIONS IN THE PRACTICE OF MISDEMEANOR COURTS

The author analyzes the always current issue of application and interpretation of regulations in the practice of misdemeanor courts. The scope and complexity of the matter in which misdemeanor courts act is pointed out, but also the fact that shortcomings in the regulation of regulations represent a major problem in court practice. The subject of the author's interest are the basic principles of application of law as the basic activity of misdemeanor courts, which is why the structure of the legal norm and the distinction between factual and legal issues are considered. Then, the notion of court interpretation of regulations was analyzed and attention was drawn to the dangers of applying the analogy in substantive misdemeanor law. The author considered the issues of court interpretation of regulations which provide for the objective responsibility of a natural person and different interpretations of regulations as the cause of uneven court practice. Numerous court decisions listed in the paper served as a basis to point out the importance of court interpretation of legal institutes for misdemeanor liability. Through the theoretical aspect and rich case law, the author analyzed some controversial issues and offered solutions to the problem, concluding that judges of misdemeanor courts in their daily work have great challenges related to the application and interpretation of regulations.

Key words: *misdemeanor courts, law enforcement, interpretation of regulations, case law.*

Prof. dr Darko RADULOVIĆ*
Docent
Pravni fakultet Univerziteta Crne Gore

Pregledni naučni rad
Primljeno: 26. jul 2021.
Prihvaćeno: 10. septembar 2021.
UDK: 343.2/.7(497.16)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.6>

KAZNENI OKVIRI (RASPOLI) U KRIVIČNOM ZAKONIKU CRNE GORE I KAZNENA POLITIKA

Odmjeravanje kazne predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja kako u krivičnompravnoj teoriji, tako i u praksi. U određenom smislu sve odredbe krivičnog zakonodavstva svoje oživotvorenje nalaze upravo kroz odmjerenje kazne. Odmjeravanje kazne zavisi od toga kako su normativno postavljeni zakonski kazneni okviri. Ovaj rad je posvećen sagledavanju kaznenih raspona u Krivičnom zakoniku Crne Gore. Na početku se govori o tri sistema određivanja kazne zatvora, zatim o različitim modelima kaznenih okvira (zatvoreni, otvoreni i poluotvoreni). Potom se izlaže o zastupljenosti ovih modela u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore kod normativnog uređenja pojedinih kazni u posebnom dijelu KZ i u njegovoj praktičnoj primjeni. Govori se i o odnosu kaznene politike zakonodavstva i sudske kaznene politike.

Ključne riječi: Krivični zakonik, kazneni okvir, odmjerenje kazne, kaznena politika.

1. Uopšte o određivanju kazne i kaznenim okvirima

U dosadašnjem razvoju krivičnog prava bila su zastupljena tri pristupa prilikom propisivanja kazne. Ta tri sistema ne samo da su bila zastupljena u teoriji kroz učenje u pojedinim školama i pravcima, nego su našla svoje mjesto i u

---

* e-mail: darko77@t-com.me.

krivičnom zakonodavstvu. Najstariji sistem jeste sistem apsolutno neodređenih kazni gdje je sudu ostavljena potpuna sloboda u određivanju vrste i visine kazne, a zakonodavac ne određuje nikakva pravila o odmjeravanju kazne niti sudu postavlja bilo kakva ograničenja. Ovaj sistem omogućuje sudu da, vodeći računa o težini krivičnog djela i stepenu krivice izvrši individualizaciju kazne. Prednost ovog sistema je što sudu omogućava da, vodeći računa o težini krivičnog djela i ličnosti učinioaca, sprovede individualizaciju, ali je to u isto vrijeme i mana ovog sistema jer je vodio prevelikoj arbitrarnosti sudova. Ovaj sistem propisivanja kazni, koji je danas neprihvatljiv, u nekim zemljama je primjenjivan pred uticajem pozitivističkih orijentacija u krivičnom pravu koje su njegovu svrhu vidjele u resocijalizaciji i tretmanu učinilaca krivičnih djela. Polazeći od stava da je sudu u momentu suđenja teško da predvidi koliko vremena je potrebno da bi se učinilac krivičnog djela resocijalizirao, ostavljeno je da penitencijarni radnici u toku izvršenja kazne sami odrede trajanje izrečene kazne. Međutim, pokazalo se da je ideja resocijalizacije, u dobroj mjeri neostvarljiva, a uz to ne može da bude osnovni stub na kome se kažnjavanje zasniva i ono što je takođe važno došla je u sukob sa idejom pravednosti i srazmjernosti u kažnjavanju (Stojanović, 2020:9).

Kao reakcija na ovaj sistem javlja se sistem apsolutno određenih kazni koji je po prvi put uveden u Francuskoj u Krivičnom zakoniku iz 1791. godine. Po ovom sistemu u zakonu se precizno određuje vrsta i visina kazne koja se izriče u svim slučajevima određenog krivičnog djela. Ovdje zakonodavac isključivo ima u vidu opštu opasnost krivičnog djela ne upuštajući se u to da kazna za isto krivično djelo u odnosu na različite učinioce može da bude različita. Dakle, u ovom sistemu sud nema nikakvu slobodu što se tiče izbora i odmjeravanja kazne, nego samo ima da jedno određeno krivično djelo podvede pod odgovarajuću zakonsku odredbu i da to isto učini kad je izvršeno isto takvo krivično djelo. Insistirajući na jednakosti građana pred zakonom i isključenju bilo kakve arbitrarnosti kod izricanja kazne, ovaj sistem se pokazao nepravičnim, jer sud kod odmjeravanja kazne nije mogao da uzme u obzir konkretne okolnosti vezane za krivično djelo i učinioaca krivičnog djela. Zapravo, ovdje se ne može govoriti o sudskom odmjeravanju kazne u pravom smislu (značenju) tog pojma, nego se radi o proglašenju ili izricanju zakonski odmjerene kazne.

Ovaj sistem je važio negdje do početka devetnaestog vijeka, kada ustupa mjesto sistemu relativno određenih kazni u zakonu koji sistem je prvo inaugurisan u francuskom Krivičnom zakoniku iz 1810.godine, a potom je prihvaćen u najvećem broju savremenih zakonodavstava.

Sistem relativno određenih kazni u zakonu može da ima različite modalitete kaznenih okvira, pa se može govoriti o zatvorenom, otvorenom i poluotvorenom modalitetu (Miladinović – Stefanović, 2014:560). Zatvoren modalitet ima

određenu i donju i gornju granicu, tj. posebni minimum i posebni maksimum kazne za određeno krivično djelo. Suprotno tom je otvoreni modalitet gdje nema posebnog minimuma ni posebnog maksimuma, nego „pozajmljuje“ limite opštih kaznenih okvira – opšti minimum i opšti maksimum. Poluotvoreni model relativno određenih kazni je jedno srednje rješenje, koje nomotehnički može da bude tako izraženo da je propisan posebni minimum, a ne i posebni maksimum, u kom slučaju se „pozajmljuje“ opšti maksimum (tzv. otvorenost na gore) ili obrnuto, da je propisan posebni maksimum, a ne i posebni minimum, pa se primjenjuje opšti minimum (tzv. otvorenost na dolje).

Tek u sistemu relativno određenih kazni možemo govoriti o sudskom odmjeravanju kazne, odnosno o tzv. redovnom odmjeravanju kazne u užem smislu (Stojanović, 2008:287; Kambovski, 2006:697; Babić-Marković, 2009:385; Jovanović-Jovašević, 2002:235). Osnovni kriterijumi kod ovog odmjeravanja kazne su: 1. da se odmjeri kazna u granicama zakonom propisane kazne za to djelo, 2. da se pri tome ima u vidu svrha kažnjavanja i 3. da se uzmu u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude veća ili manja (otežavajuće i olakšavajuće okolnosti). Ove okolnosti (pod 3.) su po svom karakteru ambivalentne jer svaka od njih zavisno od konkretne situacije može da bude ili olakšavajuća ili otežavajuća. Propisani raspon kazne za određeno krivično djelo treba da bude osnovni orijentir prilikom odmjeravanja kazne. Kod odmjeravanja kazne u propisanim zakonskim okvirima značajno je pitanje koliko su široki ti kazneni rasponi što se nalazi u sferi diskrecionih ovlaštenja zakonodavaca, jer, uostalom, nijedno savremeno zakonodavstvo ne sadrži pravila koliko može da iznosi razmak između minimuma i maksimuma propisanog za neko krivično djelo. Zadatak je zakonodavca da u pogledu širine tih kaznenih okvira pronađe pravu mjeru, tj. da, s jedne strane, omogući da se za različite slučajeve po težini, odmjeravaju i izriču kazne koje će odraziti tu težinu, a ipak da oni ne budu preširoki u mjeri koja bi dozvoljavala arbitrarnost sudova i različito postupanje prilikom odmjeravanja kazne u približno istim, odnosno sličnim slučajevima (Stojanović, 2020:7).

Inkriminišući neko ponašanje kao krivično djelo zakonodavac određuje kaznu (apstraktno) vodeći računa o prosjeku, a na sudu je dužnost kad izriče kaznu da ista bude primjerena kako težini krivičnog djela tako i ličnim svojstvima učinioca i stepenu njegove krivice (Tomanović, 198:33). Kako naći pravu mjeru kod propisivanja kaznenih raspona, upravo zbog nepostojanja zakonom utvrđenih kriterijuma, od samog uvođenja sistema relativno određenih kazni, pa sve do danas, je pitanje po kojem postoje različita stanovišta u literaturi. Sužavanju kaznenih raspona treba ići tamo gdje su oni zaista preširoki, kao i u onim slučajevima krivičnih djela kod kojih se može izvršiti diferencijacija prilikom njihovog propisivanja na osnovne, teške i lakše oblike. Bilo je slučajeva i u novijoj legi-

slativi da se dodatnim pravilima ograniči sloboda suda prilikom odmjeravanja kazne, kakav je slučaj zabilježen u Makedoniji gdje su posebnim zakonom¹ bila propisana pravila pomoću kojih se skoro matematički utvrđuju kazne, gdje je sloboda suda bila ograničena. Na svu sreću taj zakon se nije dugo zadržao „u životu“ jer je odlukom Ustavnog suda proglašen neustavnim.

Zbog prigovora da se sudovima ostavlja prevelika sloboda pri odmjeravanju kazni za krivična djela kod kojih je raspon u propisanim kaznama veliki, ima mišljenja da bi trebalo razmotriti mogućnost o ograničenju suda u kojoj mjeri i u kojim granicama, može izricati kaznu između minimuma i maksimuma zakonom propisane kazne (Tomanović, 1998:34).

Dakle, i dalje ostaje dilema da li je bolje imati šire kaznene okvire propisanih kazni, čime se, na prvi pogled sudu ostavlja veća sloboda da kaznu prilagodi djelu i učiniocu ili bi ove okvire trebalo svesti na manju mjeru što bi predupredilo eventualne zloupotrebe. U literaturi su mišljenja podijeljena. Ima mišljenja da nije u skladu sa zakonitošću, pa ni sa pravnom sigurnošću kad zakon propisuje široke kaznene okvire (Perić, 2000:72), te što je veća sloboda suda kod odlučivanja u pojedinim slučajevima, manje su garancije da će učinilac biti osuđen prema unaprijed propisanim pravilima (Bačić, 1973:46), a postoji vjerovatnoća da će prava pojedinaca biti ugrožena samovoljom i pristrasnošću sudije (Bayer, 1969:24). Nasuprot ovom shvatanju imamo stanovište da se odgovarajuća kazna može primijeniti na pravi način samo onda kad je sudiji ostavljeno široko diskreciono ovlaštenje (Petrić, 1972:26). Da ovu raspravu zaključimo konstatacijom da velika širina kaznenih okvira može biti u suprotnosti sa ciljevima jedne razumne kaznene politike, pa čak da može dovesti u pitanje ostvarivanje načela zakonitosti eliminišući u isto vrijeme princip jednakosti građana pred zakonom prenošenjem velikih ovlaštenja sa zakonodavca na sud (Tomanović, 1997:70). Nesumnjivo je da preko kaznenih okvira, razumno postavljenih i usklađenih, zakon vrši usmjeravanje kaznene politike sudova i njeno relativno ujednačavanje (Sržentić, 1978:171; Perić, 1994:68). Međutim, u našoj teoriji i praksi se dosta dugo ukazuje na neadekvatnost kaznenih okvira (Lazarević, 1994:11) što je uslovalo da se izrečene kazne kreću oko zakonskog minimuma, što samo po sebi ukazuje na neslaganje između proklamovanih ciljeva kriminalne politike i njihovog ostvarivanja u praksi (Đorđević, 1994: 166). Nisu usamljena mišljenja da se suviše fleksibilnim i preširokim kaznenim okvirima upravo stimuliše ovakva sudska praksa (Stojanović, 2012:9) pa osim što se time ozbiljno ugrožava načelo zakonitosti, preširoki kazneni rasponi mogu voditi i neujednačenoj kaznenoj politici, odnosno tome da se u sličnim slučajevima izriču, po težini, sasvim različite kazne.

---

1 Zakon za određivanje na vidot i odmerivanje na visinata na kaznata (Sl. Vesnik na RM, br.199 od 30.12.2014.).

2. Kazne i kazneni rasponi u Krivičnom zakoniku Crne Gore

U Krivičnom zakoniku Crne Gore² (u daljem tekstu KZ) postoje četiri kazne:

- a) kazna dugotrajnog zatvora
- b) kazna zatvora
- c) novčana kazna
- d) rad u javnom interesu.

Ako se ovaj sistem kazni u KZ CG uporedi sa stanjem u drugim zakonodavstvima može se zaključiti da je riječ o sistemu sa najmanjem brojem kazni. Ima mišljenja da je to posljedica neraščišćene koncepcije o odnosu kazne i mjera bezbjednosti, tako da su neke sankcije koje su kod nas svrstane u mjere bezbjednosti u drugim zakonodavstvima predviđene kao kazne (Lazarević i drugi, 2010:113). Prihvatajući sistem relativno određenih kazni, zakonodavac za svako krivično djelo određuje kaznene okvire čime nastoji da utiče na usmjeravanje kaznene politike pa i koliko je to moguće, njeno relativno ujednačavanje.

2.1. Kazna dugotrajnog zatvora

Nakon brisanja smrtno kazne iz registra krivičnih sankcija zakonodavac u Crnoj Gori našao se pred izazovom koju kaznu predvidjeti kao zamjenu za smrtnu kaznu. Opredijelio se za kaznu zatvora od trideset godina i to je tada bila u odnosu na sve države u regionu najblaža kazna zatvora kao supstitut smrtnoj kazni, ali se smatralo da je adekvatno zamijenila smrtnu kaznu. Ovo rješenje u fiksnom trajanju od trideset godina opravdava se time da je u pitanju posebna kazna koja zamjenjuje smrtnu kaznu ili eventualno kaznu doživotnog zatvora (Đorđević, M., 2005:130). Radi se, prije svega, o kriminalnopolitičkoj procjeni prilikom opredjeljivanja za najtežu kaznu i jedva da se ona može temeljiti na nekim naučnim kriterijumima, što ukazuje da je opredjeljenje za najtežu kaznu istovremeno dobar primjer da je stvaranje krivičnog prava i subjektivan čin (Stojanović, 2005:27). U tom smislu u članu 35. KZ je propisano „da se za najteže oblike teških krivičnih djela može propisati kazna zatvora od trideset godina, s tim da se ne može propisati kao jedina kazna za određeno krivično djelo“. Međutim ako se pogleda posebni dio KZ onda se može primijetiti da zakonodavac nije ostao dosljedan članu 35. st.1. budući da je taj zatvor propisao i za neka krivična djela koja nemaju teže oblike, kao što je genocid,

---

2 Službeni list RCG br. 70/03, 13/04, 47/06, Službeni list RCG br. 40/08, 25/10, 32/11, 40/13, 42/15, 58/15, 44/17 i 49/18.

zločin protiv čovječnosti i slično. Nije prošlo dugo vremena i pristupilo se izmjenama i dopunama KZ donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama KZ 2006.godine³ kojim je kazna od trideset godina zamjenjena kaznom od četrdeset godina zatvora. Šta je bio *ratio legis* ove izmjene nije sasvim jasno, ako se za tako kratko vrijeme nije moglo sagledati kriminalnopolitičko opravdanje dotadašnje kazne imajući u vidu da u tom periodu nije ni izricana ili je izricana u zanemarivom broju slučajeva. Možda je jedan od razloga bio to što je u odnosu na zakonodavstva u okruženju to bila najniža kazna zatvora kao zamjena za smrtnu kaznu. Svakako razlog nije u tome što za period od trideset godina nije moguća potpuna resocijalizacija osuđenog, pa bismo mogli reći da su za ovu promjenu primarni razlozi generalne prevencije. I dalje je ostalo da se kazna zatvora od četrdeset godina može propisati za najteže oblike teških krivičnih djela i pored toga što je u posebnom dijelu KZ, kao što smo već naglasili, propisan i za neka krivična djela koja nemaju teške oblike. Zakonodavcu je trebalo sedam godina da uoči tu nedosljednost, pa je Zakonom o izmjenama i dopunama KZ⁴ iz 2010.godine otklonio tu protivrečnost time što je u članu 35. st.1. riječi „najteže oblike teških krivičnih djela“ zamijenio riječima „najteža krivična djela“.

Iako je povećanjem fiksnog iznosa kazne zatvora sa 30 na 40 godina zatvora, gledano sa legislativnog aspekta, pooštrena kaznena politika, mislimo da to u praktičnom pogledu neće imati značajnog uticaja. I dok je ta kazna bila 30 godina, pa i nakon toga, 40 godina, osnovni problem je bio što se u onim slučajevima kada su izricane te kazne zapravo nije vršilo odmjeravanje kazne nego izbor kazne. Zbog velike razlike između opšteg maksimuma kazne „običnog“ zatvora i ove najteže kazne u fiksnom iznosu, ima slučajeva da je teško nekom učiniocu ili saučesniku izreći najstrožu kaznu, a i opšti maksimum kazne zatvora. To će u praksi uticati da će se sudovi radije odlučivati za opšti maksimum kazne „običnog“ zatvora, nego za najstrožu kaznu.

Nakon eksperimentisanja sa fiksnim iznosom najstrože kazne zatvora, zakonodavac se konačno priklonio onim zakonodavstvima koja zamjenu za smrtnu kaznu nalaze u kazni dugotrajnog zatvora, pa je Zakonom o izmjenama i dopunama KZ⁵ iz 2017.godine i nominalno uveo kaznu dugotrajnog zatvora i odredio je u rasponu od 30 do 40 godina. Obrazloženje ove izmjene dato je samo u jednoj rečenici : „Predložena izmjena je potreba prakse naročito u slučajevima kada su izvršena najteža krivična djela od strane saizvršilaca, a u odnosu na jednog saizvršioca postoje dvije ili više naročito olakšavajućih okolnosti“. Postavlja se

---

3 Službeni list RCG br. 47/06.

4 Službeni list CG br. 25/10.

5 Službeni list CG br. 44/17.

pitanje da li je dotadašnje rješenje (kada je ta kazna bila u fiksnom iznosu) adekvatno u ovim slučajevima, tj. da se tom saizvšiocu može izreći kazna zatvora od 20 godina ili kazna zatvora od 40 godina. Ako se vratimo unazad i pogledamo kakvo je bilo zakonsko uređenje ove najstrože kazne vidimo da je ovdje za minimum kazne dugotrajnog zatvora, uzeta ona u fiksnom iznosu iz 2003.godine, a maksimum (40 godina) ona koja je uvedena novelom KZ iz 2006.godine. Ovom novelom KZ i uvođenjem kazne dugotrajnog zatvora u rasponu, a ne u fiksnom iznosu, učinjen je izvjestan napredak ka individualizaciji ove kazne (a ne samo izboru što je bilo prije toga), ali problemi su samo ublaženi, ali nijesu riješeni. Po našem mišljenju i dalje je ostala velika diskrepanca između opšteg maksimuma zatvora i posebnog minimuma kazne dugotrajnog zatvora. Raspon od deset godina koji razdvaja ova dva modaliteta kazne zatvora mislimo da je dugačak. Ako su ispunjeni uslovi za strogo kažnjavanje sudu se ostavlja mogućnost ili maksimum kazne zatvora od 20 godina, ili zatvor između 30 i 40 godina (dugotrajni zatvor). Šta ako se sudu čini da je 20 godina malo, a 30 puno?

2.2. Kazna zatvora

Pored kazne dugotrajnog zatvora u KZ CG postoji i kazna zatvora, tako da se može govoriti od dvije kazne zatvora. Bez obzira na prigovore koji se upućuju kazni zatvora, naročito kada se radi o kratkotrajnim kaznama zatvora (Radulović, 2009:36), možemo reći da ona predstavlja stub politike suzbijanja kriminaliteta kada se ona sprovodi represivnim mjerama. Bez obzira što je u sudskoj praksi zastupljena tek negdje oko 25% može se reći da ona obuhvata i veći broj lica, jer je, potencijalno, sadržana i u velikom broju uslovnih osuda, koje su, inače, najzastupljenije u sudskoj praksi. U članu 36. KZ određen je opšti minimum kazne zatvora od trideset dana i opšti maksimum od dvadeset godina. Kazna zatvora izriče se na pune godine i mjesece, a do šest mjeseci i na dane. Ovom odredbom ograničen je i zakonodavac i sud – zakonodavac kod propisivanja kazne za pojedina krivična djela, a sud prilikom izricanja kazne. Kao što je vidljivo, u odnosu na ranije nam zajedničko krivično zakonodavstvo, povećan je i opšti minimum i opšti maksimum kazne zatvora. Ranije je opšti maksimum bio petnaest godina a kazna od dvadeset godina bila je predviđena kao zamjena za smrtnu kaznu. Međutim, i ranije je bilo prigovora zbog isključivosti zakonodavca, jer bi sudovima dobro došao interval između petnaest i dvadeset godina, radi odmjeravanja odgovarajuće kazne (Đorđević M., 1986:138; Čejović, 1989:38).

Postavlja se pitanje da li se podizanjem opšteg minimuma kazne zatvora nameće strože kažnjavanje za djela za koja je propisana kazna zatvora bez poseb-

nog minimuma. Prema jednom mišljenju u takvim slučajevima sudu stoje na raspolaganju druge sankcije, kao što je novčana kazna i uslovna osuda, tako da će bezuslovna kazna zatvora za lakša krivična djela ostati u primjeni samo za nešto teže slučajeve i time će se izbjeći kratkotrajne kazne zatvora koje se u penološkom smislu, smatraju nepoželjnim (Đorđević M., 2000:41). Drugi su mišljenja da podizanje opšteg minimuma sa petnaest na trideset dana nije neki značajan skok, a mogao bi se braniti onemogućavanjem da se izriču kratkotrajne kazne zatvora (Lazarević 2006:39). Što se tiče opšteg maksimuma kazne zatvora mislimo da je prihvaćeno jedno optimalno rješenje kojim se, kako se ističe u teoriji, ostvaruju ciljevi i generalne i specijalne prevencije (Tomanović, 1997:67).

Prihvatajući sistem relativno određenih kazni, kad je u pitanju kazna zatvora zakonodavac se opredijelio za zatvoreni i poluotvoreni model i za veliki broj modaliteta u odnosu na ranije zakonodavstvo. U tom smislu uvidom u posebni dio Krivičnog zakonika možemo zapaziti sljedeće kombinacije:

- a) zatvoreni kazneni okvir kod kazne zatvora (određen i posebni minimum i posebni maksimum) zastupljen je u 548 slučajeva,
- b) poluotvoreni kazneni okvir (određen samo posebni maksimum) zastupljen je u 75 slučajeva,
- c) poluotvoreni kazneni okvir (određen samo posebni minimum) zastupljen je u 29 slučajeva,
- d) kazna zatvora alternativno sa kaznom dugotrajnog zatvora zastupljena je u 28 slučajeva,
- e) kazna zatvora alternativno sa novčanom kaznom zastupljena je u 190 slučajeva,
- f) kazna zatvora kumulativno sa novčanom kaznom zastupljena je u 17 slučajeva.

Ovi podaci ukazuju da je procentualno najzastupljeniji zatvoren kazneni okvir što bi moglo upućivati na manji „manevarski“ prostor sudu kod odmjeravanja, odnosno izbora krivične sankcije. Međutim, da li je taj prostor toliko sužen i koliko je ograničen možemo vidjeti tek ako pogledamo sve modalitete u okviru zatvorenog kaznenog okvira kazne zatvora. U kakvom obliku se javljaju i kako su distribuirani ovi rasponi može se vidjeti iz sljedećeg pregleda:

- od 3 mjeseca do 2 godine (1)⁶ slučaj
- od 3 mjeseca do 3 godine (83)
- od 3 mjeseca do 4 godine (5)
- od 3 mjeseca do 5 godina (47)

---

6 U zagradi se nalazi broj slučajeva za koje je propisana navedena kazna

- od 6 mjeseci do 5 godina (115)
- od 6 mjeseci do 6 godina (2)
- od 1 do 3 godine (1)
- od 1 do 5 godine (15)
- od 1 do 6 godina (8)
- od 1 godine do 8 godina (99)
- od 1 do 10 godina (14)
- od 1 do 12 godina (1)
- od 2 godine do 8 godina (1)
- od 2 do 10 godina (60)
- od 2 do 12 godina (32)
- od 3 do 12 godina (9)
- od 3 do 15 godina (23)
- od 5 do 15 godina (23)
- od 5 godina 18 godina (1).

Ono što je, na prvi pogled, vidljivo jeste da su uvedeni neki posebni rasponi koje nismo imali u ranijem krivičnom zakonodavstvu čiju tradiciju slijedimo (na primjer zatvor od 3 mjeseca do 4 godine, 1-6 godina, 2 do 8, 2 do 10, 2 do 12 i slično), gdje su neki zastupljeni samo u jednom ili par slučajeva, pa se postavlja pitanje kriminalnopolitičkog opravdanja ovih novina. Takođe se da primijetiti da ni u jednom slučaju (sem raspona od 5 do 18 godina) nije predviđen poseban maksimum kazne zatvora iznad 15 godina, a podsjećamo da je i ranije dok smo imali u krivičnom zakonodavstvu kaznu zatvora od 20 godina kao zamjenu za smrtnu kaznu bilo kritika zašto je ostavljen toliki raspon između tadašnjeg opšteg maksimuma kazne zatvora od 15 godina i kazne od 20 godina zatvora. Tako sudu ostaje mogućnost da izrekne kaznu zatvora od 20 godina u onim slučajevima gdje je predviđen samo poseban minimum kazne zatvora (otvoreni kazneni raspon na gore), a to je u slučajevima gdje je kazna zatvora propisana uz kaznu dugotrajnog zatvora, kao i u osam slučajeva gdje je propisana samo kazna zatvora sa propisanim posebnim minimumom. Tu imamo dva slučaja gdje je propisan minimum kazne zatvora od 3 godine i šest slučajeva gdje je propisan minimum od pet godina zatvora. U slučajevima propisivanja kazne zatvora uz kaznu dugotrajnog zatvora kazneni okviri izgledaju ovako:

- najmanje pet godina zatvora ili kazna dugotrajnog zatvora, 1 slučaj,
- najmanje osam godina ili kazna dugotrajnog zatvora, 1 slučaj,
- najmanje deset godina zatvora ili kazna dugotrajnog zatvora, 20 slučajeva,
- najmanje dvanaest godina zatvora ili kazna dugotrajnog zatvora, 1 slučaj.

Ne znamo koji kriminalnopolitički razlozi su zakonodavca opredjeljivali da izdvoji ova tri raspona koja su zastupljena samo sa po jednim slučajem, jer je uobičajeno u savremenom zakonodavstvu da se kazna dugotrajnog zatvora propisuje uz kaznu zatvora čiji je posebni minimum 10 godina.

Druga varijanta poluotvorenog okvira gdje je propisan samo posebni maksimum zastupljen je u 75 slučajeva i u KZCG je raspoređena ovako:

- do jedne godine zatvora – 7 slučajeva,
- do tri godine zatvora – 64 slučaja,
- do četiri godine zatvora – 3 slučaja,
- do pet godina zatvora - 1 slučaj.

Novčana kazna alternativno sa kaznom zatvora predviđena je u 205 slučajeva, pri čemu je kazna zatvora u poluotvorenom okviru gdje je propisan posebni maksimum kazne zatvora, a novčana kazna je data u otvorenom okviru. Propisani su sledeći kazneni okviri:

- novčana kazna ili zatvor do 6 mjeseci (17),
- novčana kazna ili zatvor do 1 godine (108),
- novčana kazna ili zatvor do 2 godine (47),
- novčana kazna ili zatvor do 3 godine (32),
- novčana kazna ili zatvor do 4 godine (1).

Kazna zatvora kumulativno sa novčanom kaznom zastupljena je u 17 slučajeva i zastupljena je u kombinacijama: zatvor do 2 godine i novčana kazna, zatvor od 3 mjeseca do 3 godine i novčana kazna, zatvor od jedne do 6 godina i novčana kazna.

U slučaju kažnjavanja za krivična djela učinjena iz nehata imamo sljedeće kaznene okvire:

- do 3 godine zatvora (9),
- novčana kazna ili zatvor do 6 mjeseci (5),
- novčana kazna ili zatvor do 1 godine (16),
- novčana kazna ili zatvor do 2 godine (4),
- novčana kazna ili zatvor do 3 godine (2),
- zatvor od 3 mjeseca do 3 godine (2),
- zatvor od 1 do 8 godina (1).

Iz naprijed navedenih podataka vidljivo je da je zakonodavac propisao veliki broj modaliteta kaznenih raspona pa se može postaviti pitanje šta je uslovilo takav pristup zakonodavca. Jedan od razloga sigurno se nalazi u činjenici da je veliki broj krivičnih djela iz sporednog zakonodavstva premješten u Krivični zakonik. Osim toga, krivično zakonodavstvo, ne samo materijalno nego i procesno, zadnjih decenija se često mijenja, pogotovo posebni dio Krivičnog zakonika gdje se često

uvode nove inkriminacije te i to može da ima uticaja na veliki broj modaliteta kaznenih okvira. Međutim, važnije od broja kaznenih okvira jeste pitanje njihovih raspona koji su u nekim slučajevima toliko široki da se može postaviti pitanje da li je to opravdano, da li to može da bude u suprotnosti sa načelom zakonitosti, pa i jednakosti građana pred zakonom. Ako je zakonodavac propisivanjem tako širokih raspona išao za tim da omogući što adekvatniju individualizaciju kazne, odnosno njeno prilagođavanje težini krivičnog djela i ličnosti učinioca onda to nema naročito opravdanja, jer u opštem i posebnom dijelu Krivičnog zakonika postoje drugi instituti i mogućnosti koje dozvoljavaju sudu da kaznu prilagodi djelu i učiniocu. Ima mišljenja da se kazneni okviri postavljaju tako široko, više nego što je to realno, posebno polazeći od pogrešne pretpostavke da će strogost propisanih kazni djelovati generalno-preventivno uz napomenu da ne treba isključiti ni kazneni populizam (Stojanović, 2012:10; Ćirić, 2013:380).

2.3. Novčana kazna

Novčana kazna, od uvođenja u krivično zakonodavstvo, pa sve do danas bila je izložena kritici počev od toga da je isključivo retributivnog karaktera, da nema nikakav vaspitni uticaj prema učiniocu krivičnog djela, da ne pogađa samo učinioca krivičnog djela nego i njegovu porodicu, da nejednako pogađa siromašne i bogate i slično. Da bi se otklonili ili ublažili nedostaci novčane kazne, u zakonodavstvu se izgrađuju određeni sistemi propisivanja i odmjeravanja novčane kazne. U KZ Crne Gore prihvaćen je mješoviti sistem – sistem fiksnih novčanih kazni (čl. 39.) i sistem novčane kazne u dnevnim iznosima (čl. 40.). U čl. 39. st. 1. određen je jedan opšti minimum novčane kazne (200 eura) i dva opšta maksimuma (dvadeset hiljada eura, odnosno sto hiljada eura za krivična djela učinjena iz koristoljublja). U posebnom dijelu KZ nije propisan posebni minimum i maksimum novčane kazne izuzev kada je za krivično djelo propisana samo novčana kazna (a samo su tri takva djela: Iznošenje ličnih i porodičnih prilika, Povreda ugleda naroda, manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica, Povreda ugleda stane države ili međunarodne organizacije). Radi toga je zakonodavac u članu 39. st. 2. uveo jednu novinu tzv. raspone novčane kazne vezane za visinu zapriječene kazne zatvora uz koju je propisana. U tom dijelu novčana kazna izriče se u sljedećim iznosima: 1. do dvije hiljade eura, za krivična djela za koje je propisana kazna zatvora do 3 mjeseca; 2. od četiri stotine do četiri hiljade eura za krivična djela za koje je propisana kazna zatvora do šest mjeseci; 3. od šest stotina do osam hiljada eura za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do jedne godine; 4. od osam stotina do šesnaest hiljada eura za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do dvije godine; 5. najmanje hiljadu i dvije stotine eura za krivična djela za koja je propisana

kazna zatvora do četiri godine; 6. najmanje hiljadu i dvjesta eura za krivična djela za koja je kao jedina kazna propisana novčana kazna. Ovdje se, u stvari, radi o posebnim minimumima i maksimumima, a iz pravno-tehničkih razloga navedeni su u opštem dijelu da se ne bi ponavljali u posebnom dijelu kod pojedinih inkriminacija. U literaturi se ističe da je ovim smjernicama učinjen pozitivan pomak u uređenju novčane kazne i data značajna pomoć u njenom odmjeravanju, što bi trebalo da spriječi „lutanje“ u širokom rasponu i spriječi odmjeravanje kako preniskih, tako i previsokih novčanih kazni (Miladinović – Stefanović, 2014:566). Drugi ističu da se prihvatanje ovog sistema može tumačiti samo ocjenom zakonodavca da su do sada izricane blage kazne i da je to neophodno da se na ovaj način sudovi prinude da izriču novčane kazne u većim iznosima (Lazarević i drugi, 2010:24).

Pravilo je da se novčana kazna izriče za krivična djela za koje je propisana. Međutim, u članu 39. st. 3. KZ predviđen je izuzetak od tog pravila, pa se ona kao sporedna može izreći za krivična djela učinjena iz koristoljublja i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora. Ovakva odredba ima opravdanja budući da zakonodavac ne može unaprijed predvidjeti koje djelo može da bude izvršeno iz koristoljublja da bi za njega propisao novčanu kaznu. Koristoljublje ne mora da bude zakonsko obilježje djela da bi se izrekla sporedna novčana kazna. U ovom slučaju kada se izriče kao sporedna kazna, primjenjuje se opšti minimum i maksimum ove kazne, a ne ograničenja iz člana 39. st. 2. KZ, što se u literaturi ocjenjuje kao logično s obrazloženjem da se upravo kod djela učinjenih iz koristoljublja primjena teže novčane kazne, pa i kao sporedne, čini opravdanom (Lazarević i drugi, 2010:124).

Drugi sistem, novčana kazna u dnevnim iznosima predviđen je u članu 40. KZ gdje se novčana kazna po ovom sistemu može izreći ukoliko je moguće utvrditi prihode i rashode učinioca krivičnog djela. Broj dnevnih iznosa ne može biti manji od deset, niti veći od tristašezdeset dana, a odmjerava se shodno opštim pravilima o odmjeravanju kazne. Visina dnevnog iznosa novčane kazne utvrđuje se dijeljenjem razlike između prihoda i nužnih rashoda učinioca krivičnog djela u protekloj kalendarskoj godini sa brojem dana u godini, s tim da jedan dan novčane kazne ne može biti manji od pet eura, niti veći od hiljadu eura. Do iznosa novčane kazne sud će doći množenjem odmjerenog broja dnevnih iznosa sa utvrđenom vrijednošću dnevnog iznosa. U KZ nije rečeno koji je od ova dva sistema primaran, a koji suspidijarni, ali imajući u vidu redosljed kojim su u KZ regulisani, kao i odrednicu u članu 40. „kada je moguće utvrditi prihode i rashode učinioca“, onda se može zaključiti da je sistem fiksnih iznosa primaran, a sistem dnevnih iznosa suspidijaran (Stojanović, 2010:170).

Činjenica da u našim sudovima još nije izrečena ni jedna kazna u dnevnim iznosima, sama za sebe dovoljno govori kakva je spremnost za njenu primjenu.

2.4. Rad u javnom interesu

Rad u javnom interesu kao kazna prvi put je uveden u KZ Crne Gore 2003. godine i za razliku od kazne zatvora i novčane kazne nije u KZ propisan ni za jedno krivično djelo, što znači da se uvijek odmjerava u granicama opšteg minimuma i opšteg maksimuma. Može se izreći samo kao glavna kazna (čl. 34 .st.1.) odnosno kao zamjena za neplaćenu novčanu kaznu (čl. 39. st. 1.). Može se izreći za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, a uz to se traži pristanak učinioca krivičnog djela (čl. 41. st. 1. i 3.). Tumačenjem ove odredbe dolazi se do zaključka da u ovom slučaju sudu stoje na raspolaganju tri mogućnosti – da izrekne novčanu kaznu ili kaznu zatvora, ili uz pristanak učinioca, rad u javnom interesu. To dalje znači da će sud prvo cijeliti da li je potrebno da se izrekne kazna zatvora ili eventualno novčana kazna, te ako, uzimajući u obzir težinu krivičnog djela, kao i ličnost učinioca, ocijeni da za ostvarivanje svrhe kažnjavanja nije neophodno izreći zatvor ili novčanu kaznu, izreći će kaznu rada u javnom interesu (Lazarević, 2005:182).

Ima i suprotnih mišljenja po kojima bi u slučaju da učinilac ne da pristanak, sud vjerovatno izrekao kaznu zatvora, jer je rad u javnom interesu alternativa toj kazni, a ne novčanoj kazni (Stojanović, 2010:173).

Rad u javnom interesu ne može da bude kraći od šezdeset časova niti duži od tristašezdeset časova i određuje se na vrijeme koje ne može da bude kraće od trideset dana, niti duže od šest mjeseci, a u toku jednog mjeseca ne može biti duži od šezdeset časova.

Sadržina ovog rada u članu 41. st. 4. KZ uopšteno je određena uz navođenje tri bitna elementa: da je rad društveno koristan, da se njime ne vrijeđa ljudsko dostojanstvo i da se ne vrši u cilju sticanja dobiti ili moći. On treba da stvori osjećaj kod učinioca da svojim radom i pozitivnim odnosom prema drugima može da kompenzuje zlo koje je pričinio vršeći krivično djelo (Stojanović, 2005A:17). Pitanje obavljanja rada u javnom interesu regulisano je posebnim zakonom.

3. Sudska kaznena politika

Poslije analize kaznenih raspona u zakonodavstvu, valja napraviti kratki pogled i na sudsku kaznenu politiku. Kaznena politika sudova se pojavljuje kao realizacija osnovne intencije zakonodavca i njena konkretizacija u svakom pojedinačnom slučaju (Đorđević, 2018: 164). Inače, korišćenje termina „kaznena politika“ uobičajeno je u literaturi iako se ovdje ne radi ni o kakvo politici, već o primjeni normi krivičnog prava na određeno činjenično stanje, vodeći pri tome računa o zapriječenoj sankciji i karakteristikama krivičnog djela i učinioca (Ignjatović, 2011:1579). Osnovni mehanizam kojim sudovi sprovode kaznenu politiku jeste

odmjeravanje i izricanje kazne i drugih krivičnih sankcija učinicima krivičnih djela, a u okviru zakonom ustanovljenih raspona. U nastavku predstavljamo statističke podatke o izrečenim krivičnim sankcijama i za neke grupe krivičnih djela u sudovima u Crnoj Gori u 2018. i 2019. godini punoljetnim učiniocima krivičnih djela.

Tabela 1. Osuđena punoljetna lica za krivična djela prema izrečenim sankcijama za 2018.g. (statistički godišnjak Crne Gore za 2019.g.)

	UKUPNO	KRIVIČNA DJELA PROTIV									
		ŽIVOTA I TIJELA	SLOBODE I PRAVA ČOVJEKA I GRAD. I BRAK I PORODICE	BRAK I PORODICE	POLNE SLOBODE	IMOVINE	OPŠTE SIG. LJUDI I IMOVINE	BEZBEDNOSTI JAVNOG SAOBRAĆAJA	JAVNOG REDA I MIRA	PRAVNOG SAOBRAĆAJA	OSTALO
UKUPNO	2199	226	110	222	11	479	27	343	292	93	394
ZATVOR	762	90	28	64	7	221	10	35	110	22	175
Preko 15g. zatvora	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Preko 10-15 god.	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Preko 5-10 god.	9	1	-	-	2	2	-	-	-	-	4
Preko 3-5 god.	15	3	-	-	-	1	2	-	-	-	9
Preko 2-3 god.	31	9	1	-	-	7	-	-	3	-	11
Preko 1-2 god.	55	5	-	2	-	25	-	2	4	-	16
Preko 6-12 mjeseci	143	4	2	2	1	68	4	5	18	3	36
Preko 3-6 mjeseci	209	24	6	17	-	56	4	10	44	2	46
Preko 2-3 mjeseci	127	17	8	21	1	20	2	4	23	5	26
Preko 1-2 mjeseci	83	14	7	7	2	21	-	3	11	5	13
30 dana	85	9	4	15	1	21	-	9	6	6	14
NOVČANA KAZNA	69	7	13	5	-	12	2	12	-	1	15
SUDSKA OPOMENA	48	-	2	2	-	8	-	29	-	-	7
USLOVNA OSUDA	1153	106	60	130	4	205	15	251	155	62	165
RAD U JAVNOM INTERESU	167	23	7	21	-	33	-	16	27	8	32
MJERE BEZBJEDNOSTI	257	4	2	7	1	24	2	19	90	25	83

Tabela 1. Osuđena punoljetna lica za krivična djela prema izrečenim sankcijama za 2019.g. (statistički godišnjak Crne Gore za 2020.g.)

	UKUPNO	KRIVIČNA DJELA PROTIV									
		ŽIVOTA I TIJELA	SLOBODE I PRAVA ČOVJEKA I GRAĐ.	BRAKA I PORODICE	POLNE SLOBODE	IMOVINE	OPŠTE SIG. LJUDI I IMOVINE	BEZBEDNOSTI JAVNOG SAOBRAĆAJA	JAVNOG REDA I MIRA	PRAVNOG SAOBRAĆAJA	OSTALO
UKUPNO	1985	2174	98	202	9	369	22	338	269	108	396
ZATVOR	652	58	26	59	9	197	4	36	100	12	151
Preko 15g. zatvora	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Preko 10-15 god.	4	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Preko 5-10 god.	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Preko 3-5 god.	5	1	-	-	1	-	-	-	-	-	3
Preko 2-3 god.	26	7	-	-	-	5	-	1	3	-	10
Preko 1-2 god.	75	5	-	1	1	32	-	3	3	-	30
Preko 6-12 mjeseci	114	7	2	3	-	49	3	5	17	-	28
Preko 3-6 mjeseci	196	8	8	11	4	69	-	11	37	2	43
Preko 2-3 mjeseci	105	7	9	15	-	19	1	6	24	5	19
Preko 1-2 mjeseci	85	15	6	20	1	17	-	6	6	3	11
30 dana	40	3	1	9	-	6	-	3	9	-	7
NOVČANA KAZNA	46	14	7	2	-	6	-	11	1	-	5
SUDSKA OPOMENA	47	1	5	3	-	11	-	23	-	-	4
USLOVNA OSUDA	107	85	53	118	-	133	17	250	141	82	208
RAD U JAVNOM INTERESU	153	16	7	20	-	22	1	18	27	14	28
MJERE BEZBJEDNOSTI	259	8	6	18	-	11	-	15	92	18	91

Naprijed navedeni statistički podaci (tabele 1 i 2) gdje je prikazan pregled naznačenih krivičnih sankcija za grupe krivičnih djela najzastupljenijih u sudskoj praksi potvrđuje od ranije prisutna zapažanja da imamo blagu sudsku kaznenu politiku, a strogu kaznenu politiku zakonodavca (Lazarević, 2006:43). Vidljivo je da su izricane kazne zatvora bliže minimumu, odnosno donjoj polovini raspona. Uz to već tradicionalno, je najzastupljenija uslovna osuda koja u ukupnome broju izrečenih sankcija participira sa oko 50%. Doduše u savremenom zakonodavstvu sve više je zastupljena tendencija ka alternativama kazni lišenja slobode, ali da se ta alternativa ne svodi, ili isključivo svodi, na uslovnu kaznu, nego i na druge sankcije. Tako se može postaviti pitanje zašto se malo primjenjuje novčana kazna (vidimo da je u drugoj posmatranoj godini manje izricana), ako imamo u vidu da je u nekim zemljama (na primjer Njemačka) najčešće izricana krivična sankcija (Ignjatović, 2012:120). Tako neke zemlje u Evropi, prije svega skandinavske, uprkos globalističkim tendencijama odolijevaju novom punitivizmu i njegovim negativnim posljedicama, i istraživanja pokazuju da ove zemlje imaju nisku kvotu osuđenih na zatvorske kazne, ali i najviša izdvajanja za programe socijalne politike, a uz to veoma visok nivo javnog povjerenja i političke legitimnosti (Soković, 2012:205).

Nesporno je da postoji raskol između kaznene politike zakonodavca i kaznene politike sudova. Taj, nazovi „konflikt“ između zakonodavca i sudske prakse treba rješavati tako što će sudska praksa svoju politiku približavati kaznenoj politici zakonodavca. S druge strane zakonodavac bi morao da odustane od uzaludnih pokušaja da propisivanjem sve strožih kazni prinudi sudsku praksu da vodi strožu kaznenu politiku, jer time samo produbljuje jaz i još više otežava sudskoj praksi da svoje uporište za kaznenu politiku nalazi u zakonu (Stojanović, 2012:20).

Na kaznenu politiku sudova osim medija, pa i političkih faktora, o čemu se dosta pisalo, utiče i državno tužilaštvo. Ono taj uticaj vrši time što, po novom zakonu, tužilac predlože vrstu i visinu kazne, odnosno neku drugu sankciju, pa iako sud nije vezan tim predlogom, on će prilikom izricanja krivične sankcije to imati u vidu. Još veći uticaj na kreiranje sudske kaznene politike državni tužilac ima kod zaključivanja sporazuma o priznanju krivice budući da sudovi u postupku odlučivanja u sporazumu, uglavnom samo vode računa o zakonitosti kazne iz predloženog sporazuma, a ne i o njenoj težini. Ima mišljenja da sudovi najčešće griješe onda kada izriču tzv. „kompromisne presude onda kada nisu sigurni u svoju odluku o krivici, bilo da krivica nije potkrijepljena i odgovarajućim dokazima, bilo da se radi o „podržavanju“ optužnice tužioca po svaku cijenu, u kojim situacijama sudovi „pokrivaju“ osuđujuće presude izricanjem uslovnih osuda ili isuviše blagim kaznama (Cvetković, 2019:50).

4. Zaključak

Na kraju, možemo da zaključimo da veliki broj zakonskih modela kod odmjeravanja kazne doprinosi boljoj individualizaciji kazne, odnosno njenom prilagođavanju težini krivičnog djela i ličnosti učinioca. Problem se kreće na relaciji, od onog šta se najmanje može učiniti kada je u pitanju inividualizacija kazne, do onoga dokle najviše može da se ide u tom pravcu. Problem su, u suštini, isuviše široki kazneni okviri koji ostavljaju veliku mogućnost sudiji da u sličnim situacijama izriču blaže ili strože kazne, što u krajnjem slučaju dovodi ne samo do neujednačenosti kaznene politike zakonodavca i sudske kaznene politike, nego i do neujednačenosti same sudske kaznene politike. I pored svega iznesenog ostaje nam i dalje nezadovoljavajući odgovor na suštinsko pitanje, koji su to okviri kojih bi se trebalo pridržavati i u kojoj razmjeri treba da su definisani.

Literatura

- Babić, M., Marković, J. (2009) *Krivično pravo, Opšti dio*. Banja Luka: Pravni fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci.
- Bačić, F. (1973) Državnopravni postulati suvremene države i njihovo mjesto u krivičnom pravu. *JRKK*, (1), str. 43-56.
- Bayer, M. (1969) Odnos svrhe krivičnih sankcija i kriterija njihove primjene, *JRKK*, (1), str. 22-34.
- Cvetković, M. (2019) Kazneni okviri u KZ Republike Srbije (adekvatnost ili ne). U: *Izmene u krivičnom zakonodavstvu i status nosilaca pravosudnih funkcija i adekvatnost državne reakcije na kriminalitet (međunarodni pravni standardi i stanje u Srbiji)*. Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 589-599.
- Ćirić, J. (2013) Kazneni okviri u Krivičnom zakoniku Srbije. U: *Nova rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije i njihova praktična primena*. Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 380-396.
- Čejović, B. (1989) Sistem krivičnih sankcija i budući razvoj jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva, *JRKK*, (4), str. 35-49.
- Đorđević, Đ. (2018) Kaznena politika sudova u Srbiji – izazovi i mehanizmi unapređenja. U: *Organizacija pravosuđa i efikasnost sudske zaštite (evropski standardi i stanje u Srbiji – krivičnopravni aspekt)*. Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 163-175.
- Đorđević, M. (1986) Krivično pravo i kaznena politika, *JRKK* (1-2), str. 133-147.

- Đorđević, M. (1994) Osnovne karakteristike Nacrta Krivičnog zakonika Srbije, *Bezbednost*, (2), str. 167-180.
- Đorđević, M. (2000) Krivične sankcije prema najnovijim rešenjima u Nacrtu Krivičnog zakonika. U: *Reforma izvršenja krivičnih sankcija*. Beograd: Udruženje penologa Jugoslavije, str. 41-53.
- Đorđević, M. (2005) Kazneni okviri u Predlogu novog Krivičnog zakonika. U: *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo*, Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str.125-139.
- Ignjatović, Đ. (2011) *Kriminologija*. Beograd: Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Ignjatović, Đ. (2012) Da li je kaznena politika sudova u Srbiji odgovarajuća. U: *Kaznena politika (raskol između zakona i njegove primjene)*. Istočno Sarajevo, str. 101-128.
- Jovanović, Lj., Jovašević, D. (2002) *Krivično pravo, Opšti deo*. Beograd: Pravna knjiga.
- Kambovski, V. (2006) *Kazneno pravo, Opšti deo*. Skoplje: Prosvetno delo.
- Lazarević, Lj. (1994) Aktuelna pitanja jugoslovenskog krivičnog prava, *Referat podnijet na interkatedarskom sastanku na katedri za krivično pravo*, Niš, 26-28 maj 1994.
- Lazarević, Lj. (2006) Kritički osvrt na neka rešenja u Krivičnom zakoniku Srbije. U: *Novo krivično zakonodavstvo-dileme i problemi u praksi*. Beograd, str. 39-51.
- Lazarević, Lj. i drugi (2010) *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*. Tivat: Fakultet za mediteranske poslovne studije.
- Lazarević, Lj. (2005) *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Savremena administracija.
- Miladinović-Stefanović D. (2014) Odmjeravanje kazne i propisani kazneni rasponi u Krivičnom zakoniku Srbije. U: *Optuženje i drugi krivičnopravni instrumenti državne reakcije na kriminalitet*. Beograd: Srpsko udruženje za krivično pravnu teoriju i praksu, str. 557-574.
- Perić, O. (1994) Kazneni okviri u jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu. U: *Slobode i prava građana i jugoslovensko krivično zakonodavstvo*. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije.
- Perić, O. (2000) Kazneni okviri u Predlogu Krivičnog zakonika. U: *Osnovne karakteristike Predloga novog jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str. 69-83.
- Petrić, B. (1972) Individualizacija kazne, *Glasnik AKV*, (10), str. 15-29.

- Radulović, D. (2009) *Alternative kazni zatvora*. Podgorica: Pravni fakultet.
- Srzentić (redaktor 1978) *Komentar Krivičnog zakonika SFRJ*. Beograd: Savremena administracija.
- Soković, S. (2012) Savremena kaznena politika - globalne tendencije i perspektive. U: *Kaznena politika – raskol između zakona i njegove primjene*. Istočno Sarajevo, str. 195-211.
- Stojanović, Z. (2005) Tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i neka pitanja materijalnog krivičnog zakonodavstva. U: *Nove tendencije u savremenoj nauci krivičnog prava i naše krivično zakonodavstvo*. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str. 11-40.
- Stojanović, Z (2005A) Osnovne karakteristike u predlogu Krivičnog zakonika Srbije i Krivičnog zakonika Crne Gore, *RKK*, (1), str. 11-40.
- Stojanović, Z. (2008) *Krivično pravo*. Podgorica: CID.
- Stojanović, Z. (2012) Kaznena politika - raskol između zakona i njegove primene. U: *Kaznena politika - raskol između zakona i njegove primene*, Istočno Sarajevo.
- Stojanović, Z. (2020) Kazneni rasponi i represivnost krivičnog zakonodavstva – uporednopravna analiza, *CRIMEN*, (1), str. 3-33. doi:10.5937/crimen2001003S
- Tomanović, M. (1997) Sistem krivičnih sankcija i njihova funkcionalna povezanost sa politikom suzbijanja kriminaliteta, *JRKK*, (2-3), str. 55-83.
- Tomanović, M. (1998) Kazneni okviri po Nacrtu Krivičnog zakonika SRJ. U: *Aktuelna pitanja tekuće reforme jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva*. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, str. 25-21.
- Krivični zakonik Crne Gore, *Službeni list RCG* br.70/2003, br.13/2004, br.47/2006, br.40/2008, br.25/2010, br.32/2011, br.40/2013, br.56/13, br.14/2015, br.42/2015, br.44/2017, br.49/2018 i br.3/2020.

Darko RADULOVIĆ, PhD
Assistant Professor
Law Faculty, University of Montenegro

SENTENCING SCOPES (RANGES) IN THE CRIMINAL CODE OF MONTENEGRO AND THE SENTENCING POLICY

The fixing of sentence is one of the most important issues in both criminal law theory and practice. In a certain sense, all provisions of the criminal legislation are embodied precisely in the fixing of sentence. The fixing of sentence depends on the manner in which the legal sentencing scopes have been set normatively. This paper is dedicated to the analysis of the sentencing ranges in the Criminal Code of Montenegro. It first discusses the three systems of imposition of a sentence of imprisonment, and then the different models of sentencing scopes (closed, open and semi-open). This is followed by a presentation of the prevalence of said models in the criminal legislation of Montenegro in terms of the normative determination of individual sanctions in a separate part of the Criminal Code and its practical application. There is also an examination of the relationship between the legislative sentencing policy and the judicial sentencing policy.

Keywords: *Criminal Code, sentencing scope, fixing of sentence, sentencing policy.*

Prof. dr Mladen M. MILOŠEVIĆ*
Vanredni profesor
Fakultet bezbednosti,
Univerzitet u Beogradu

Originalni naučni rad
Primljeno: 3. avgust 2021.
Prihvaćeno: 16. septembar 2021.
UDK: 342.738(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.7>

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA PODATAKA O LIČNOSTI

Rad je posvećen analizi krivičnopravnog aspekta zaštite podataka o ličnosti u Republici Srbiji. Donošenjem Opšte Uredbe o zaštiti podataka o ličnosti EU i novog domaćeg zakona kojim je započet proces harmonizacije sa evropskim propisima i standardima, aktualizovalo se pitanje krivične odgovornosti za povrede ustavnog prava na privatnost u domenu ličnih podataka. Autor predstavlja norme srpskog krivičnog zakonodavstva i analizira njihovu primenljivost i usklađenost sa normama drugih pravnih grana. Osim krivičnog dela iz člana 146 Krivičnog zakonika, u radu se obrađuju i druge inkriminacije, čija kriminalna zona obuhvata i povrede prava na zaštitu podataka o ličnosti. Uz razmatranje nedoumica koje mogu izazvati probleme u praktičnoj primeni prava, autor nudi i rešenja de lege ferenda, naglašavajući veliki značaj optimalnog pravnog uređivanja svih aspekata zaštite podataka o ličnosti.

Ključne reči: krivičnopravna zaštita, podaci o ličnosti, prava na privatnost.

---

* e-mail: milosevic@fb.bg.ac.rs

1. Uvod

Član 146 Krivičnog zakonika Republike Srbije (dalje: KZ)¹ inkriminiše radnje neovlašćenog prikupljanja, obrade i korišćenja podataka o ličnosti. Odredba ovog člana, uvedena stupanjem na snagu KZ-a, je novina u našem zakonodavstvu. Krivičnopravnu zaštitu ličnih podataka nije predviđalo savezno krivično zakonodavstvo u doba SFRJ i SRJ.²

Zanimljivo je da domaći zakonodavac nije prepoznao potrebu za inkriminisanjem radnji neovlašćenog postupanja sa ličnim podacima sve do 2005. godine, imajući u vidu da je zaštita podataka o ličnosti zajemčena još Ustavom Republike Srbije iz 1990. godine.³

Član 20 stav 1 tadašnjeg Ustava jemči zaštitu tajnosti podataka o ličnosti, dok stav 2 istog člana određuje da je zakonodavac dužan da uredi ovu materiju. Član 33 Ustava Savezne Republike Jugoslavije takođe sadrži odredbe o zaštiti ličnih podataka, za nijansu detaljnije i konkretnije u odnosu na republički Ustav.⁴ Ipak, srpski i jugoslovenski ustvotvorac nisu eksplicitno propisali kažnjivost radnji nezakonitog postupanja sa podacima o ličnosti.

Nekoliko godina kasnije, 1998. godine, donet je prvi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Savezne Republike Jugoslavije.⁵

Ovaj zakon je u članu 25 propisao niz prekršaja. Prekršajna odgovornost je bila predviđena za pravna lica, preduzetnike i odgovorna lica „u državnom organu ili organizaciji ili organu lokalne samouprave, u preduzeću ili drugom pravnom licu“ (član 25 stav 3 Zakona). Zakon je prestao da važi tek 2008. godine. Te godine je donet Zakon o zaštiti podataka o ličnosti Republike Srbije⁶, koji će važiti sve do avgusta 2019. godine, kada na snagu stupa novi zakon istog naziva (u daljem tekstu: ZZPL),⁷ donet kako bi se srpsko zakonodavstvo harmonizova-

---

1 Krivični zakonik Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, br. . 85/05, 88/05 , 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19.

2 Krivični zakon SFRJ/SRJ/Osnovni krivični zakon, „Sl. list SFRJ“, br. 44/76, 36/77 - ispravka, 34/84, 37/84 - ispravka, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - ispravka, 54/90 - ispravka, „Sl. list SRJ“ br. 35/92, 16/93 - dr. zakon, 31/93 - dr. zakon, 37/93, 50/93 - dr. zakon, 24/94, 61/01, „Sl. glasnik RS“ br. 39/03; Krivični zakon Republike Srbije, „Službeni glasnik SRS“, br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89 i 42/89, „Službenik glasnik RS“, br. 21/90, 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02, 80/02, 39/03 i 67/03.

3 Ustav Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, broj 1/90.

4 Ustav Savezne Republike Jugoslavije, „Sl. list SRJ“, broj 1/92.

5 Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Sl. list SRJ“, br. 24/98, 26/98.

6 Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Sl. glasnik RS“, br. 97/08, 104/09 - dr. zakon, 68/12 - US i 107/12).

7 Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Sl. glasnik RS“, broj 87/18.

lo sa pravom Evropske unije, nakon početka primene čuvene Opšte uredbe o zaštiti podataka o ličnosti EU.⁸

Aktuelni Ustav, u članu 42, utvrđuje pravo na zaštitu ličnih podataka i eksplicitno propisuje da se „prikupljanje, držanje, obrada i korišćenje podataka o ličnosti uređuju zakonom“.⁹ Ustavotvorac izričito zabranjuje upotrebu podataka za svrhe u koje nisu prikupljeni. Izuzeci su mogući samo za potrebe krivičnog postupka i zaštite bezbednosti države, ali samo na način predviđen zakonom. Član 42 stav 2 se ne zadržava na zabrani korišćenja podataka u druge svrhe, već ustanovljava da je takva upotreba kažnjiva. Ova odredba je osnov za uvođenje prekršaja i krivičnih dela vezanih za zloupotrebu ličnih podataka.

Odredbe o prekršajnoj odgovornosti u oblasti zaštite podataka o ličnosti su smeštene u kaznene odredbe ZZPL, pto je bio slučaj i sa prethodnim zakonom. Što se krivičnopravne dimenzije tiče, usko gledano, jedino je član 146 KZ-a posvećen inkriminisanju neovlašćenih radnji uperenih prema ličnim podacima. Međutim, treba imati u vidu da je zaštita podataka o ličnosti deo šireg kompleksa – prava na privatnost (Popesku, 2016). Krivična dela koja sankcionišu kršenje drugih aspekata prava na privatnost, obuhvataju širu kriminalnu zonu, tako da pod njih potpadaju i pojedine nezakonite radnje prema ličnim podacima.

Analiza krivičnopravnih normi kojima se štiti pravo na zaštitu podataka o ličnosti treba da obuhvati sva relevantna krivična dela, čijom radnjom izvršenja može biti primarno povređeno ovo pravo. Osim dela iz člana 146, to su i: neovlašćeno otkrivanje tajne (član 141); proganjanje (član 138a stav 1 tačka 3), povreda tajnosti pisma (član 142); neovlašćeno prisluškivanje i snimanje (član 143); neovlašćeno fotografisanje (član 144) i neovlašćeno objavljivanje i prikzivanje tuđeg spisa, poretreta i snimka (član 145); pa i krivično delo iznošenja ličnih i porodičnih prilika (član 172), a možda i druga. Ali, mi ćemo se posvetiti samo krivičnim delima čijim je izvršenjem, po pravilu, primarno povređeno pravo na zaštitu podataka o ličnosti, te nećemo uzeti u razmatranje povredu tajnosti pisma (jer je pismo ili drugo zatvoreno pismeno zaseban objekt zaštite u odnosu na sadržaj, koji je podatak o ličnosti), niti iznošenje ličnih i porodičnih prilika (zato što je objekt zaštite kod tog krivičnog dela čast i ugled, a ne ljudska prava i slobode), iako su i ona, u širem smislu, namenjena i zaštitu ličnih podataka.

Počecemo od neovlašćenog prikupljanja ličnih podataka, kao osnovne inkriminacije, a zatim ćemo se osvrnuti i na ostale, prikazujući situacije u kojima se njihova radnja ispoljava u povredi prava na zaštitu podataka o ličnosti.

8 Opšta Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Saveta od 27. aprila 2016. godine o zaštiti fizičkih lica u odnosu na obradu podataka o ličnosti, i o slobodnom kretanju takvih podataka i o stavljanju Direktive 95/46/EZ van snage.

9 Ustav Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, broj 98/06.

2. Neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka

Podaci o ličnosti su, zahvaljujući Internetu i digitalnim tehnologijama, postali daleko dostupniji nego ranije. Činjenica da brojni korisnici Interneta svojevremeno (pitanje koliko promišljeno) omogućuju pristup svojim ličnim podacima, posebno na društvenim mrežama, stvorila je ogroman prostor za zloupotrebe i manipulacije, koje zaslužuju krivičnopravnu reakciju. (Mandić, Putnik, Milošević, 2017; Prlja, 2018: 89-90). Domišljati učinioci koriste često nizak nivo bezbednosne kulture pojedinaca, dolazeći do njihovih podataka o ličnosti na jednostavan način, nakon čega ih koriste za izvršenje težih krivičnih dela. Ova pojava nije ekskluzivno vezana za korišćenje Interneta i podataka u digitalnom obliku, jer se lični podaci prikupljaju i distribuiraju i u fizičkom prostoru i obliku, te su pojavni oblici neovlašćenog postupanja sa ovim podacima veoma raznovrsni. (Diligenski i dr., 2018). Suština zakonodavnog regulisanja obrade podataka o ličnosti je da se građanima pruži adekvatna pravna zaštita od neželjene i nezakonite obrade njihovih podataka. (Vodinelić, 1989: 189).

Donošenje Opšte uredbe, na kojoj se intenzivno radilo od 2012. godine, pokazalo je volju Evropske unije da se problemu zaštite podataka o ličnosti pristupi na sistematski i sveobuhvatan način. I pored postojanja niza međunarodnopravnih dokumenata koji su posredno ili neposredno regulisali određene aspekte obrade podataka o ličnosti (uključujući i Direktivu EU o zaštiti građana u vezi sa obradom podataka o ličnosti i o slobodnom kretanju takvih podataka 1995/46; u daljem tekstu: Direktiva iz 1995. godine), donošenje Opšte uredbe je označilo prekretnicu, koja prevazilazi okvire Evropske unije i ima globalni značaj (Lambert, 2018). Srpski zakonodavac je pokušao da sledi ili čak doslovno preuzima njena osnovna rešenja i principe. Domaći zakon je pretežno sačinjen po ugledu na Opštu uredbu, te je za tumačenje temeljnih pojmova potrebno oslanjanje na istu (Diligenski i dr, 2018).

Osnovni oblik ovog krivičnog dela postoji kada učinilac podatke o ličnosti, koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona, „neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrebi u svrhu za koju nisu namenjeni“ (član 146 stav 1 KZ). Drugi osnovni (posebni) oblik čini onaj „ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi“ (član 146 stav 2 KZ). Za oba oblika je propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine. Oba oblika se gone po privatnoj tužbi, a ne po službenoj dužnosti. Ova činjenica pokazuje da je krivičnopravnoj zaštiti ipak dat sekundaran značaj.

Teži oblik postoji ukoliko je delo iz stava 1 ili 2 učinilo službeno lice u vršenju službe. Zaprećena je zatvorska kazna u trajanju do tri godine. Ovaj oblik se goni po službenoj dužnosti.

Radnja osnovnog oblika krivičnog dela je alternativno postavljena. Prva alternativna radnja je neovlašćeno pribavljanje ili saopštavanje podatka o ličnosti koji se prikuplja, obrađuje ili koristi u skladu sa zakonom. Ovde je reč o podatku koji se zakonito nalazi u posedu rukovaoca ili obrađivača¹⁰ ali dospe u ruke nepozvanog lica. Nepozvano lice je ono koje nema pravni osnov da se upozna sa podatkom. U slučaju ovog krivičnog dela, nepozvano lice samo neovlašćeno pribavlja podatak ili mu ga neko saopštava. Na primer, Dom zdravlja kao rukovalac poseduje zdravstveni karton lica NN. Njegov komšija, koristeći poznanstvo sa medicinskom sestrom, uđe u kartoteku. Kada medicinska sestra ode da skuva kafu gostu, on hitro pronalazi karton lica NN i uzme ga ili fotografiše i tako preuzme lične podatke. Ili, u drugačijem scenariju, komšija zamoli medicinsku sestru da mu fotografiše zdravstveni karton lica NN ili mu prepíše ili usmeno iznese određene podatke o njegovom zdravstvenom stanju. U prvom slučaju, reč je o neovlašćenom pribavljanju i izvršilac je komšija, dok je u drugom slučaju reč o saopštavanju i izvršilac je medicinska sestra, dok je komšija podstrekač.

Druga alternativna radnja postoji kada lice upotrebi podatke u svrhu za koju nisu namenjeni. Možemo da „režiramo“ sledeći slučaj: medicinska sestra iz prethodnog primera reši da pruža kozmetičarske usluge van radnog vremena. Kako bi prikupila klijentelu, ona uzima podatke o adresama građana iz zdravstvenog kartona i šalje im ponude poštom. Dakle, ona je učinila radnju krivičnog dela jer je podatke koji su prikupljeni shodno zakonu za jednu svrhu, upotrebila za ostvarivanje drugačijih ciljeva.

Slična situacija bi postojala i ako bi advokatski pripravnik, zaposlen u kancelariji advokata A, pristupio digitalnoj bazi klijenata svog principala i bez njebove dozvole, odnosno bez saglasnosti lica na koja se podaci odnose, poslao na svoju privatnu adresu elektronske pošte čitavu bazu sa ličnim poacima klijenata, kako bi ih kontaktirao i nudio svoje usluge kada se upíše u imenik advokata i otvori sopstvenu kancelariju. Dakle, ovaj oblik krivičnog dela može da učini lice koje je ovlašćeno od strane rukovaoca da postupa sa podacima shodno svrsi u koju su prikupljeni.

Drugi osnovni (posebni) oblik postojaće kada lice protivpravno prikuplja podatke o ličnosti ili upotrebljava tako prikupljene podatke. Za razliku od prvog oblika, kada su podaci zakoniti prikupljeni, ovde učinilac neovlašćeno, odnosno bez

---

10 Pojmovi rukovalac i obrađivač su određeni Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Rukovalac je „je fizičko ili pravno lice, odnosno organ vlasti koji samostalno ili zajedno sa drugima određuje svrhu i način obrade. Zakonom kojim se određuje svrha i način obrade, može se odrediti i rukovalac ili propisati uslovi za njegovo određivanje“ (član 4 tačka 8 Zakona o zaštiti podatak o ličnosti, 2018).
Obrađivač je „je fizičko ili pravno lice, odnosno organ vlasti koji obrađuje podatke o ličnosti u ime rukovaoca. (član 4 stav 9 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, 2018).

pravnog osnova dolazi do tuđih ličnih podataka ili ih koristi. Na primer, učinilac poziva telefonom pasivne subjekte i zamoli ih da mu saopšte svoju adresu i jedinstveni matični broj građanina (kako bi, na primer, učestvovali u izmišljenoj nagradnoj igri). Ovakvo prikupljanje podataka bi predstavljalo radnju krivičnog dela. Ako bi isti učinilac saopštio drugom licu ove podatke a to lice ih zatim dalje koristilo (recimo, da šalje svoj reklamni materijal na adrese tih građana), i ono bi bilo učinilac ovog oblika krivičnog dela, jer koristi nezakonito prikupljene podatke.

Teži oblik postoji u slučaju da je učinilac službeno lice. Primer: ovlašćeni policijski službenik koji pristupi službenoj evidenciji i sazna nečiji lični podatak (adresu, jedinstveni matični broj građanina, registarski broj lične karte; podatak o osuđivanosti, itd) iako za to nije postojao pravni osnov i razlog opravdan potrebama službe. Ili, ako tako saznat podatak policijac saopšti drugome, takođe nepozvanom licu.¹¹

Oblik krivice kod sva tri oblika je umišljaj. Ukoliko bi se podaci neovlašćeno pribavili, saopštili ili upotreбили iz nehata, ne bi bilo krivičnog dela. Učinilac treba da umišljajem obuhvati sve elemente zakonskog opisa krivičnog dela, uključujući i protivpravnost ponašanja. Činjenica da je učinilac postupao u stvarnoj zabludi, čak i otklonjivoj, dovodi do isključenja krivice, s obzirom da i stvarna zabluda iz nehata isključuje umišljaj. (Stojanović, 2018). Na primer, ako bi lice imalo pogrešnu predstavu o postojanju pristanka oštećenog, bila bi reč o stvarnoj a ne pravnoj zabludi (lice A, koje postupa u ime rukovaoca, prikupi lične podatke lica B radi reklamacije robe i pogrešno protumači da je isto pristalo da mu se dostavlja i reklamni materijal, ili da se njegovi podaci ustupe ćerki-kompaniji rukovaoca, jer je lice B izjavilo da svojevolejno ustupa podatke i da ima poverenje u rukovaoca).

Pravna zabluda bi postojala u slučaju da učinilac pogrešno tumači propis, pa smatra da mu pristanak lica nije potreban. S obzirom da pravna zabluda ne isključuje umišljaj, ovde bi krivično delo postojalo, osim u slučaju da je pravna zabluda neotklonjiva, što je veoma redak slučaj. (Vuković, 2021; Stojanović, 2019; Lazarević, 2011).

---

11 Poznat je slučaj otkriven od strane državne revizorske institucije u Minesoti, SAD (Minnesota), 2016. godine, kada je utvrđeno da je 88 policijskih službenika iz policijskih stanica (police departments) širom ove federalne države, u periodu od 2013. do 2015. godine neovlašćeno pristupalo službenim evidencijama (bazi lica sa izdatom vozačkom dozvolom), kako bi dolazilo do ličnih podataka svojih devojaka, prijatelja, članova porodice, itd. Auditori su izneli tvrdnju da ova praksa nije neuobičajna, te da je preko polovine policijskih službenika ulazilo u bazu iz nedovoljno razjašnjenih razloga, odnosno uz sumnju da li je postojao osnov za vršenje pretrage. (Half of MN law enforcement users misuse database searches, audit finds, 2016). Slična situacija je konstatovana i u nekim drugim američkim državama. (AP investigation: Across U.S., police officers abuse confidential database, 2016).

2.1. Analiza inkriminacije

Razmatranje kvaliteta predloženog zakonskog rešenja započinjemo analizom sistemske povezanosti ove inkriminacije sa odredbama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, kao „krovnog“, materijalnog propisa, od kog zavisi i primena krivičnog prava.

Prvo, delo iz člana 146 KZ-a ima blanketni karakter. Zakonodavac govori o podacima koji se prikupljaju i obrađuju na osnovu zakona, što znači da stvarno značenje upotrebljenih pojmova možemo da saznamo tek uvidom u materijalni propis, odnosno predmetni zakon iz 2018. godine. Zakon utvrđuje značenje pojma „podatak o ličnosti“ saglasno Opštoj uredbi. Određenje podatka u Opštoj uredbi je praktično preuzeto iz Direktive iz 1995. godine i veoma je široko, tako da obuhvata sve podatke koje se odnose na fizičko lice čiji je identitet poznat ili se može utvrditi, nezavisno od oblika u kom se nalaze, odnosno dokumenta u kom su sačuvani ili predstavljeni. (Diligenski idr, 2018: 23-36). Pojam podatka o ličnosti treba interpretirati shodno ZZPL-u i Opštoj uredbi i prilikom primene krivičnopravnih normi. Takođe, treba imati u vidu da osmo poglavlje Opšte uredbe, pod nazivom „Pravna sredstva, odgovornost i sankcije“ reguliše i problematiku utvrđivanja i izricanja novčanih kazni i drugih sankcija u sferi zaštite podataka. (Diligenski idr., 2018: 13). I te odredbe bi vredelo imati na umu, jer su od značaja za razumevanje zakonodavčevog motiva inkriminisanja. Drugim rečima, važno je da se u primeni krivičnih normi veoma vodi računa o sadržaju i smislu ZZPL-a i Opšte uredbe.

Problem u praksi svakako predstavlja paralelno postojanje krivičnog dela i prekršaja sa gotovo identičnim opisom. Kaznene odredbe ZZPL propisuju prekršajnu odgovornost rukavaoca i obrađivača u svojstvu pravnog lica, kao i fizičkog odnosno odgovornog lica. Opisi pojedinih prekršaja se praktično poklapaju sa bićem krivičnog dela neovlašćenog prikupljanja podataka o ličnosti. Na primer, prekršaj iz člana 95 stav 1 tačka 1 u vezi sa čl. 6 i 7 ZZPL čini onaj ko obrađuje podatke o ličnosti u druge svrhe (a ne one zbog čijeg ostvarenja su dati). On je istovetan kao druga alternativna radnja osnovnog oblika krivičnog dela. Slično se može reći i za prekršaje iz člana 95 stav 1 tač. 5 i 6, kod kojih učinilac „obrađuje podatke o ličnosti bez saglasnosti lica na koje se podaci odnose, a nije u mogućnosti da predoči da je lice na koje se podaci odnose dalo pristanak za obradu svojih podataka“ odnosno obrađuje posebne vrste podataka o ličnosti suprotno zakonu. U ovom slučaju može se govoriti o barem izvesnom ako ne i potpunom poklapanju sa prvom alternativnom radnjom osnovnog oblika. Šta više, obrada posebnih vrsta podataka o ličnosti na nezakonit način deluje kao objektivno društveno opasnije ponašanje od onog predviđenog u zakonskom opisu osnovnog oblika krivičnog dela, jer se potonje odnosi u istoj meri na sve vrste podataka, dok ovo govori o tzv. naročito osetljivim podacima. (Diligenski idr, 2018: 23). Navedeno možemo

da konstatujemo i za prekršaj iz člana 95 stav 1 tačka 30, koji se odnosi na iznošenje podataka iz zemlje, što može predstavljati dovoljnu društvenu opasnost za krivičnopravnu a ne samo prekršajnu reakciju.

S obzirom da je za prekršajnu odgovornost dovoljan umišljaj ili nehat,¹² za razliku od krivičnog dela iz člana 146 koje se može učiniti samo sa umišljajem, jasno je da je daleko jednostavnije utvrditi odgovornost za prekršaj. Očekivano je, stoga, da će se u praksi po pravilu podnositi prekršajne a ne krivične prijave, što dovodi u pitanje opravdanost propisivanja ovog oblika inkriminacije.

Ako ovaj prekršaj učini „fizičko lice, odnosno odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, odnosno organu teritorijalne autonomije i jedinici lokalne samouprave, kao i ..... u predstavništvu ili poslovnoj jedinici stranog pravnog lica“ (član 95 stav 3 ZZPL) predviđena je novčana kazna od 5.000 do 150.000 dinara. Za isto delo pravnog lica, određena je kazna u rasponu od 50.000 do 2.000.000 dinara.

U vezi sa ovim, treba se podsetiti i da naše zakonodavstvo od 2008. godine poznaje odgovornost pravnih lica za krivična dela¹³ (Milošević, 2012). Posmatrajući zaprećene kazne, dolazimo do zaključka da je posebni maksimum prekršajne kazne dvostruko stroži od krivične, ukoliko je učinilac pravno lice. Za osnovni oblik neovlašćenog prikupljanja podataka o ličnosti iz člana 146 KZ-a predviđena je novčana kazna ili zatvor do godinu dana. Prema članu 14 stav 3 tačka 1 ZOPLKD, za pravna lica ta kazna se „transformiše“ u novčanu kaznu od sto hiljada do milion dinara. Iz ovoga proizlazi da je u slučaju gore pomenute iste radnje prekršaja i krivičnog dela (korišćenja podataka u druge svrhe) za pravno lice lakša krivična nego prekršajna kazna. I ne samo to. I za ostale prekršaje pravnog lica iz člana 95 stav 1, propisana je kazna od 50.000 do 2.000.000 miliona dinara. Među njima je niz radnji koje su očito manjeg stepena društvene opasnosti/štetnosti u odnosu na neovlašćeno pribavljanje, saopštavanje ili korišćenje podataka u drugu svrhu (npr. član 95 stav 1 tač. 28 i 29) ali je zaprećeni posebni maksimum dvostruko veći. Istine radi, ova nelogičnost se može ublažiti činjenicom da se ZOPLKD do sada neobično retko primenjivao, te imamo izuzetno mali broj presuda za 13 godina važenja ovog propisa. (Milošević, Simović, 2018).

Čini nam se očiglednim da je ovde reč o nepostojanju sistemske povezanosti zakona. Inkriminacija iz člana 146 se nije menjala od uvođenja u krivično zakonodavstvo, iako su se drugi dotični propisi menjali. Imajući u vidu teorijsku i praktičnu potrebu za različitim kažnjavanjem krivičnih dela i prekršaja, smatramo da bi zakonodavac trebao da razmotri izmenu zakonskog opisa ovog krivičnog dela ili usaglašavanje odgovarajućih odredbi ZZPL-a. Takođe, treba uzeti u obzir

---

12 Zakon o prekršajima, „Sl. glasnik RS br. 65/13, 13/16, 98/16 - US, 91/19 - dr. zakon, 91/19“.

13 Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, „Sl. glasnik RS“, broj 97/08; u daljem tekstu: ZOPLKD.

da kod oblika iz st.1 i 2 člana 146 gonjenje preduzima po privatnoj tužbi, kao i da je moguća primena instituta dela malog značaja i oportuniteta krivičnog gonjenja, što sveukupno ukazuje na potencijalno slabljenje oštice krivičnopravne represije.

Interesantno je uporediti inkriminaciju iz domaćeg zakonodavstva sa hrvatskim i slovenačkim kaznenim zakonodavstvom. Kazneni zakon Hrvatske¹⁴ (u daljem tekstu: KZ Hrvatske) ima sličan osnovni oblik krivičnog dela kao srpski zakonodavac, ali poznaje i kvalifikovane oblike (stav 2 i 3 člana 146 KZ Hrvatske), koji postoje: a. kada su podaci nezakonito izneti iz države ili je učinilac sebi ili drugome stekao znatnu imovinsku korist ili prouzrokovao znatnu štetu (ovo je posebno važno u doba prodaje ličnih podataka, posebno preko Interneta) i b. kada je delo učinjeno prema detetu ili u odnosu na tzv. naročito osetljive podatke (kod nas: posebne vrste podataka).

Slovenački Kazneni zakon¹⁵ veoma detaljno uređuje inkriminaciju iz člana 143. Tako, osim osnovnog oblika (član 143 stav 19 slovenački zakonodavac u stavu 2 dotičnog člana propisuje posebni oblik koji se sastoji iz neovlašćenog ulaska u kompjutersku bazu podataka sa namerom učinio da sebi ili drugome pribavi kakav tuđi lični podatak. Takođe, inkriminiše se objavljivanje ili omogućavanje objavljivanja poverljivih ličnih podataka iz sudskih presuda na Internetu ili drugde (član 143 stav 3), kao i zloupotrebu tuđih ličnih podataka radi lažnog predstavljanja (krađe identiteta) u cilju sticanja određenih prava ili koristi odnosno nanošenja štete ličnom dostojanstvu tog lica (član 143 stav 4). Stav 5 istog člana donosi kvalifikovan oblik krivičnog dela, koji je prisutan u slučaju da je reč o posebnim vrstama podataka, a stav 6 inkriminiše objavljivanje fotografija ili poruka seksualnog sadržaja, bez pristanka lica na koje se one odnose.

3. Ostala krivična dela kojima se ugrožava/povređuje pravo na zaštitu ličnih podataka

3.1. Neovlašćeno prisluškivanje i snimanje

Ovo krivično delo postoji kada učinilac, primenom posebnih uređaja, prisluškuje ili snima razgovor, izjavu ili saopštenje koji mu nisu namenjeni. Reč je o tzv. „društveno opasnoj indiskreciji“. (Srzentić i dr., 1986: 216). Propisani su alternativno novčana kazna ili zatvor od tri meseca do tri godine.

---

14 Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

15 Kazenski zakonik Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20 in 95/21.

Osim osnovnog, predviđen je i poseban oblik, koji je prisutan kada učinilac „omogućiti nepozvanom licu da se upozna sa razgovorom, izjavom ili saopštenjem koji su neovlašćeno prisluškivani, odnosno tonski snimani“. Kazna je ista kao za osnovni oblik. Teži oblik, za koji je propisana kazna od šest meseci do pet godina, postoji kada delo iz stava 1 ili 2 učini službeno lice u vršenju službe.

Da bi prisluškivanje i/ili snimanje tuđeg razgovora bilo krivično delo, potrebno je da se ispune dva uslova: da je korišćeno određeno sredstvo (posebni uređaj) i da je radnja činjena neovlašćeno (bez pristanka učesnika u razgovoru, odnosno lica koje je dalo izjavu ili saopštenje ili bez zakonskog osnova za prisluškivanje ili snimanje).

Korišćenje naročitih uređaja se kod radnje snimanja i podrazumeva, jer je nemoguće snimiti razgovor bez njih. S druge strane, prisluškivanje može da se vrši i bez posebnog sredstva, te je zakonodavac naglasio da je inkriminisano samo prisluškivanje uz pomoć uređaja (dakle, ako bi neko prisluškivao isključivo svojim organom sluha razgovor u susjednoj sobi, ne bi bila reč o ovom krivičnom delu).

Neovlašćenost prisluškivanja i snimanja je pravilo, dok je izuzetak da je ono dozvoljeno, u skladu sa članom 41 stav 2 Ustava. Odstupanje od tajnosti komunikacije je dozvoljeno na osnovu određenih zakona.¹⁶

Ipak, ova materija nije bila na zadovoljavajući način uređena, te je Ustavni sud ukinuo pojedine odredbe Zakona o VBA i VOA i Zakona o BIA. Ustavni sud je utvrdio da je neustavna odredba člana člana 13. stav 1. Zakona o VBA i VOA, „kojom je propisano da se posebni postupci i mere tajnog prikupljanja podataka iz člana 12. tačka 6) Zakona (tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja podataka o telekomunikacionom saobraćaju i lokaciji korisnika, bez uvida u njihov sadržaj) preduzimaju samo na osnovu naloga direktora Vojnobezbednosne agencije ili lica koje on ovlasti“, jer se time odstupa „od zajemčene nepovredivosti tajnosti sredstava komuniciranja i bez odluke suda“.¹⁷ Suština je u činjenici da je zakon dozvoljavao da se bez sudске odluke, samo na bazi dozvole direktora VBA, prikupljaju tzv. meta podaci o komunikaciji, kojima se ne otkriva sadržaj razgovora, već samo činjenice poput: ko je sa kim razgovarao, u koje vreme i sa kog mesta i koliko dugo (odnosno otkrivaju se samo okolnosti komunikacije).

---

16 Zakonik o krivičnom postupku, „Sl. Glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – US, u daljem tekstu: ZKP; Zakon o vojnobezbednosnoj i vojnoobaveštajnoj agenciji, „Sl. Glasnik RS“, br. 88/09, 55/12 - US, 17/13, u daljem tekstu: Zakon o VBA i VOA; Zakon o bezbednosno-informativnoj agenciji, „Sl. Glasnik RS“, br. 42/02, 111/09, 65/14 - US, 66/14, 36/18, u daljem tekstu Zakon o BIA.

17 Odluka Ustavnog suda RS, „Sl. Glasnik RS“, broj 55/12.

Međutim, Ustavni sud je, pozivajući se i na praksu Evropskog suda za ljudska prava, ustanovio da zaštita tajnosti komunikacije obuhvata i okolnosti a ne samo sadržaj komunikacije, iz čega proizlazi da se ne mogu pratiti odnosno snimati ni meta podaci korisnika bez dozvole suda.¹⁸

Takav stav se zasniva na pravilnom tumačenju člana 8 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava (Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava, 2003). Iz praktično istih razloga su ukinute (u odgovarajućem delu) odredbe člana 128 stav 1 i stav 5 i člana 129 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama.¹⁹

Međutim, postavlja se još jedno važno pitanje. Da li se neovlašćenim smatra snimanje sopstvenog razgovora bez saglasnosti drugog učesnika u razgovoru? U literaturi se iznosi mišljenje da je snimanje bez saglasnosti druge strane neovlašćeno i da predstavlja radnju ovog krivičnog dela. Ukoliko bi lice A snimilo svoj telefonski razgovor sa licem B, bez njegovog znanja, time bi učinilo ovo krivično delo. (Stojanović, Delić, 2020: 68; Srzentić i dr., 1986: 219; Delić, 2021; Čejović, 2008).

Često se postavlja i pitanje da li se snimljeni razgovor može koristiti kao dokaz u krivičnom ili drugom pravnom postupku (na primer, ukoliko neko snimi telefonski razgovor u kom mu sagovornik prethodi ubistvom ili teškom telesnom povredom). (Lazić, Radisavljević, 2018; Živković, 2020; Krapac, 2010). Ukoliko bi snimanjem razgovora bez saglasnosti bilo učinjeno krivično delo, onda bi ovakav dokaz bio nezakonit i ne bi mogao da se koristi u postupku, shodno članu 16 stav 1 ZKP-a (Zakonik o krivičnom postupku, 2011).

Ali, formulacija člana, po našem mišljenju, ne ide u prilog ovoj interpretaciji. Jezičko tumačenje govori da je učinilac lice kom razgovor, izjava ili saopštenje nisu namenjeni. Sagovorniku koji je učesnik komunikacije razgovor, izjava ili saopštenje jesu namenjeni, te ovde nema krivičnog dela.

---

18 Duhovito i slikovito je opisan stvarni značaj meta podataka u redovima koji slede: „Znaju da si zvao “vrući” (seks) telefonski broj u 2:24 ujutro i razgovarao 18 minuta. Ali ne znaju o čemu si pričao. Znaju da si zvao broj savetovališta za prevenciju samoubistava sa sredine mosta. Ali tema razgovora ostaje tajna. Znaju da si dobio imejl iz laboratorije za HIV testiranje, da si zatim zvao svog lekara a onda posetio sajt grupe za podršku obolelima od HIV-a, sve u toku istog sata. Ali ne znaju koji je sadržaj imejla ili o čemu si pričao telefonom. Znaju da si primio imejl od aktivističke grupe koja se bori za digitalna prava sa temom: “Još 52 sata preostalo da se zaustavi usvajanje zakona o sprečavanju piraterije na internetu” i da si odmah zatim zvao svog zvaničnog predstavnika. Ali sadržaj vaše komunikacije ostaje nepoznat vladinim organima. Znaju da si zvala ginekologa, pričala pola sata a kasnije tog dana tražila na internetu broj telefona lokalnih klinika u kojima se vrši prekid trudnoće. Ali niko ne zna o čemu si pričala“. (Opsahl, 2013, <https://www.eff.org/deeplinks/2013/06/why-metadata-matters>).

19 Zakon o elektronskim komunikacijama, „Sl. glasnik RS“, broj 44/10, 60/13 - US, 62/14, 95/18 - dr. zakon; i Odluka Ustavnog suda RS, „Sl. Glasnik RS“, broj 60/13.

Snimljeni razgovor bi mogao da se koristi jedino radi opravdane zaštite sopstvenih prava, u krivičnom ili drugom pravnom postupku. U suprotnom, mogla bi da budu ispunjena obeležja krivičnog dela iz člana 144 stav 1 (ako se time osetno zadre u lični život snimljenog lica) - „ko neovlašćeno načini fotografski, filmski, video ili drugi snimak nekog lica i time osetno zadre u njegov lični život ili ko takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogućiti da se sa njim upozna, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine“(član 144 stav 1 KZ).

Zanimljivo rešenje predviđa član 143 stav 4 KZ Hrvatske. Njime je predviđeno da nema krivičnog dela ukoliko je radnja snimanja ili prisluškivanja učinjena radi zaštite javnog interesa ili drugog interesa koji je pretežniji od zaštite privatnosti snimanog lica. Ovakvom formulacijom odredbe bi se otklonile nedoumice u tumačenju i postavile adekvatne granice krivičnopravne reakcije.

3.2. Proganjanje

Proganjanje je relativno novo krivično delo u našem zakonodavstvu, uvedeno Novelom KZ-a iz 2016. godine. Inkriminacija je delimično izmenjena 2019. godine, kada je dobila sadašnji izgled. U savremenom društvu je sve češća pojava da pojedinci uporno i bezobzirno uznemiravaju druge osobe, praveći im ozbiljne neprijatnosti u svakodnevnom životu, posebno uz pomoć visokih tehnologija. Međunarodnopravni razlozi za uvođenje inkriminacije su vezani za ratifikaciju tzv. Istanbulske konvencije. (Miladinović Stefanović, 2017; Stojanović, 2016; Škulić, 2016).

Osnovni oblik krivičnog dela postoji kada učinilac u toku određenog vremena i uporno preduzima neku od pet alternativno navedenih radnji. Da bi neka od tih radnji poprimila karakter proganjanja, nužno je da se izvodi uporno i u vremenskom kontinuitetu. Ove dve odrednice predstavljaju način izvršenja dela (objektivni element bića inkriminacije) i upravo njihovo prisustvo opravdava kriminalizaciju ovog ponašanja. Za naš rad je zanimljiva jedna od alternativnih radnji osnovnog oblika (treća po redosledu navođenja – stav 1 tačka 3).

Ova radnja će postojati kada učinilac „zloupotrebjava podatke o ličnosti drugog lica ili njemu bliskog lica radi naručivanja robe ili usluga“. (član 138a stav 1 tačka 3).²⁰ I ovde je potrebno da se ispune dva uslova: da su podaci zloupotrebje-

---

20 Ovde je zamisliva situacija kada lice pošalje uzora krvi ili urina na testiranje a da podatke drugog lica kako bi sakrilo svoj identitet (i, recimo, kao kontakt ostavi adresu elektronske pošte kojoj ima pristup ili lično preuzme rezultate ispitivanja). Moguće je i da lice kao garanciju za preuzetu robu kao garanciju ostavi podatke iz tuđe lične karte, mada je pitanje da li bi odrednica „naručivanje robe i usluga“ mogla da obuhvati i ovu radnju. Jasnija je situacija kada neko da lažne podatke kako bi rezervisao smeštaj u hotelu ili drugom ugostiteljsko-smeštajnom objektu.

ni, što se procenjuje na osnovu odredbi ZZPL i da se ova radnja sprovodi u vremenskom kontinuitetu i uporno.

Ipak, odredba ovog stava izaziva određene nedoumice. Ukoliko je intencija zakonodavca bila da zaštiti lične podatke od neovlašćenog preuzimanja, odnosno da spreči vrstu lažnog predstavljanja, postavlja se pitanje zašto je neophodno da takva radnja ima karakter uporne i vremenski kontinuirane. Na primer, ako lice A zloupotrebi ime, prezime i matični broj (ili pak adresu) B da bi naručilo robu ili usluge, ne vidimo zašto bi to moralo da učini više puta kako bi delo dobilo karakter krivičnog.

Drugo pitanje je zašto se opseg dela ograničio samo na naručivanje roba ili usluga. Šta ukoliko učinilac zloupotrebi tuđe podatke da bi stekao određeno pravo ili zloupotrebi tuđe podatke kako bi drugom licu povredio dostojanstvo ili ga izložio sramoti?

Ukupno uzev, zakonsko određenje ovog oblika krivičnog dela deluje konfuzno. Mislimo da bi jednostavnije i praktičnije bilo da je biće glasilo ovako: *ko se lažno predstavi koristeći tuđe podatke o ličnosti, radi naručivanja roba ili usluga, sticanja određenog prava, davanja garancija ili obezbeđenja ili drugih sličnih razloga, kazniće se..* Uz to, bilo bi bolje da se ova radnja premesti iz krivičnog dela proganjanja u inkriminaciju posvećenu neovlašćenom prikupljanju podataka o ličnosti.²¹

3.4. Inkriminacije iz čl. 141, 144 i 145. KZ-a

Krivično delo povrede tajnosti čini „advokat, lekar ili drugo lice koje neovlašćeno otkrije tajnu koju je saznalo u vršenju svog poziva“. Osnov isključenja kažnjivosti je predviđen u stavu 2 istog člana. Krivično delo neće postojati ako je tajna otkrivena u opštem interesu ili drugom pretežnijem interesu lica. Gonjenje se preduzima po predlogu.

Nesumnjivo je da tajna, kao objekt radnje ove inkriminacije, može da sadrži i lične podatke. Po pravilu će tu biti reč o posebno poverljivim podacima, koje lice želi da deli sa veoma ograničenim krugom osoba.

---

21 Peta alternativna radnja osnovnog oblika proganjanja je postavljena kao generalna klauzula i ostvarena je kada učinilac „preduzima druge slične radnje na način koji može osetno da ugrozi lični život lica prema kome se radnje preduzimaju“. Sigurno je da i radnje preduzete zloupotrebom ličnih podataka mogu da budu ostvarene kroz ovaj oblik krivičnog dela. Tu mislimo na situacije poput uznemiravanja korisnika od strane trgovaca uz korišćenje ličnih podataka suprotno svrsi za koju su prikupljeni. Na primer, kada lice ostavi podatke radi reklamacije robe, a trgovac te podatke koristi da bi ga uporno pozivao telefonom, slao mu neželjenu elektronsku poštu ili poštanske pošiljke. Da bi ovo ponašanje steklo karakter proganjanja, potrebno je i da se njime osetno zadre u privatni život oštećenog, što bi, primera radi, bilo ostvareno u slučaju kupovine robe ili usluga koje se odnose na intimnu sferu oštećenog.

Ipak, slično kao kod inkriminacije iz člana 146 KZ-a, i ovde dolazi do „sudara“ krivične i prekršajne norme. Član 95 stav 3 ZZPL-a propisuje novčanu kaznu od 5.000 do 150.000 dinara za fizičko lice koje ne „čuva kao profesionalnu tajnu podatke o ličnosti koje je saznalo tokom obavljanja poslova“. Ova odredba se odnosi na slučajeve iz čl. 58 i 76 ZZPL, odnosno na a. lica za zaštitu podataka o ličnosti i b. Poverenika, njegovog zamenika i zaposlene u njegovoj službi. Dakle, ako oni otkriju tajnu u obavljanju svojih poslova, odnosno vršenju funkcije, postavlja se pitanje da li će se primeniti prekršajna ili krivičnopravna norma. I ovu neusaglašenost bi trebalo otkloniti zakonodavnom intervencijom.

Član 144 (neovlašćeno fotografisanje) inkriminiše sačinjavanje fotografije, video, filmskog ili drugog snimka kojim se osetno zadire u lični život pojedinca, kao i radnje kojima se „takav snimak preda ili pokazuje trećem licu ili mu na drugi način omogući da se sa njim upozna“. Kvalifikovani oblik, za koji je propisana kazna do tri godine zatvora, postoji ukoliko je delo učinilo službeno lice.

Imajući u vidu odredbe ZZPL-a, smatramo da bi u inkriminaciju trebalo uneti element pristanka oštećenog. Tačnije, da bi se isključila protivpravnost, potrebno je da učinilac dokaže da je imao eksplicitan pristanak lica odnosno zakonskog zastupnika. Vredelo bi razmisliti i o uvođenju kvalifikovanog oblika koji bi se odnosio na snimke koji su eksplicitno seksualnog sadržaja (a nisu ispunjeni uslovi za primenu inkriminacije iz člana 185 KZ-a, to jest, kada je reč o punoletnom licu). Poseban oblik bi se mogao uvesti ukoliko je na snimku odnosno fotografiji maloletno lice (osim u slučaju ispunjenosti uslova iz člana 185 KZ-a, kada se primenjuje ta inkriminacija). Ove posebno treba razmotriti zbog brojnih primera iznošenja fotografija ili snimaka maloletnih lica na društvene mreže, uz očigledne posledice u vidu omalovažavanja, povrede dostojanstva, odnosno osetnog zadiranja u njihove lične živote.

Slični zaključci važe i zakrivično delo iz člana 145 KZ-a (neovlašćeno objavljivanje i prikazivanje tuđeg spisa, portreta i snimka). Ipak, kod ovog dela je jasno pomenut pristanak oštećenog kao element bića krivičnog dela, što je prednost u odnosu na prethodno analiziranu inkriminaciju.

4. Zaključak

Krivičnopravna zaštita podataka o ličnosti u našem zakonodavstvu je ostvarena propisivanjem nekoliko inkriminacija. Prekršajna zaštita je obezbeđena kroz kaznene odredbe ZZPL-a. Posmatrajući kvantitativno, broj krivičnih dela i prekršaja kojima se sankcionišu društveno opasna i štetna ponašanja u oblasti obrade ličnih podataka je na zadovoljavajućem nivou. Međutim, činjenica da je zaštita podataka o ličnosti ustavno i međunarodno ljudsko pravo, zahteva postojanje kva-

litetnih, međusobno povezanih i primenljivih kaznenopravnih normi, koje će osigurati adekvatnu reakciju u slučaju nezakonitog postupanja sa podacima.

Naša analiza pokazuje da postoji značajan prostor za poboljšanje zakonskog okvira. Preklapanje bića krivičnog dela i pojedinih prekršaja dovodi do obesmišljavanja krivičnopravne zaštite. Ovo posebno dolazi do izražaja kod odgovornosti pravnih lica za prekršaje i krivična dela, gde je očigledna sistemski nepovezanost zakonskih rešenja. Inkriminacija iz člana 146 KZ-a nije dovoljno fleksibilna i ne sledi u potpunosti duh predmetnog zakona. Digitalno doba nosi broje izazove, na koje krivično pravo mora da odgovori ukoliko zakonodavac namerava da od njega učini koristan instrument kriminalne politike, a ne „ukras“ kojim se samo deklarativno ispunjavaju međunarodnopravne obaveze i standardi. Izmenama i dopunama zakonskih opisa analiziranih krivičnih dela (pre svega krivičnih dela iz čl. 138a, 144 i 146), odnosno njihovim boljim osmišljavanjem, uvođenjem kvalifikovanih oblika, kao i smisaonim povezivanjem sa odredbama ZZPL-a otklonile bi se teškoće u tumačenju i primeni zakona i stvorio valjan temelj za uspešnije suprotstavljanje kriminalitetu u oblasti zloupotrebe ličnih podataka. Iako je krivičnopravna zaštita ultima ratio i ima sekundaran značaj, treba razmisliti o činjenici da pojedini vidovi povrede prava na zaštitu podataka o ličnosti imaju vrlo ozbiljan karakter (posebno ako je reč o iznošenju u inostranstvu ili naročito osetljivim kategorijama podataka). Imajući to u vidu, valjalo bi razmotriti uvođenje kvalifikovanih oblika, kod kojih bi kazna bila stroža (tako da ne bude mesta primeni instituta dela malpog značaja, na primer) a gonjenje se pokretalo po službenoj dužnosti (kao kod stava 3 člana 146).

Literatura

- *AP investigation: Across U.S., police officers abuse confidential database.* (2016), tekst dostupan na: <https://www.chicagotribune.com/nation-world/ct-ap-police-database-abuse-20160928-story.html>, pristupljeno: 01.07.2021.
- Čejović, B. (2008). *Krivično pravo u sudskoj praksi*, III izdanje. Kragujevac: Lion Mark.
- Delić, N. (2021). *Krivično pravo – posebni deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu: Pravni fakultet.
- Diligenski, A., Prlja, D., Cerović, D. (2018). *Pravo zaštite podataka GDPR*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Half of MN law enforcement users misuse database searches, audit finds, tekst dostupan na: <https://www.twincities.com/2016/09/28/audit-half-of-mn-law-enforcement-users-made-questionable-database-searches/>, pristupljeno: 30.06.2021.

- Kazenski zakonik Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20 in 95/21
- Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.
- Krapac, D. (2010) Nezakoniti dokazi u kaznenom postupku prema praksi Evropskog suda za ljudska prava. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 60(6), str. 1207-1240.
- Krivični zakon Republike Srbije, „Službeni glasnik SRS“, br. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89 i 42/89, „Službenik glasnik RS“, br. 21/90, 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 11/02, 80/02, 39/03 i 67/03
- Krivični zakon SFRJ/SRJ/Osnovni krivični zakon, „Sl. list SFRJ“, br. 44/76, 36/77 - ispravka, 34/84, 37/84 - ispravka, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - ispravka, 54/90 - ispravka, „Sl. list SRJ“ br. 35/92, 16/93 - dr. zakon, 31/93 - dr. zakon, 37/93, 50/93 - dr. zakon, 24/94, 61/01, „Sl. glasnik RS“ br. 39/03.
- Krivični zakonik Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, br. . 85/05, 88/05 , 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16, 35/19.
- Lambert, P. (2018). *Understanding the New European Data Protection Rules*. Boca Raton: CRC Press.
- Lazarević, Lj. (2011). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta Union.
- Lazić, D., Radisavljević, I. (2018). Dokazni značaj amaterskih audio i video zapisa. *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, broj 1/2018, str. 371-389.
- Mandić, G., Putnik, N., Milošević, M. (2017). *Zaštita podataka i socijalni inženjering – pravni, organizacioni i bebednosni aspekti*. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti.
- Miladinović Stefanović, D. (2017). Istanbulska konvencija i krivičnopravna zaštita žena od nasilja u Republici Srbiji. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 56(76), str. 231-252. doi:10.5937/zrpfni1776231M
- Milošević, M. (2008). *Odgovornost pravnih lica za krivična dela*, doktorska disertacija. Univezitet u Beogradu: Pravni fakultet.
- Milošević, M., Simović, I. (2018). Pojam odgovornog lica u Zakonu o odgovornosti pravnih lica za krivična dela. U: *Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države*, međunarodna naučno-stručna konferencija (str. 365-382). Trebinje: Ministarstvo pravde Republike Srpske, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Odluka Ustavnog suda RS, „Sl. Glasnik RS“, broj 55/12.
- Odluka Ustavnog suda RS, „Sl. Glasnik RS“, broj 60/13.

- Opsahl, K. (2013). *Why Metadata Matters*. Tekst dostupan na: <https://www.eff.org/deeplinks/2013/06/why-metadata-matters> (pristupljeno: 19.04.2021).
- Opšta Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Saveta od 27. aprila 2016. godine o zaštiti fizičkih lica u odnosu na obradu podataka o ličnosti, i o slobodnom kretanju takvih podataka i o stavljanju Direktive 95/46/EZ van snage.
- Popesku, D. (2016) Zaštita prava na privatnost i njegove sfere. *Strani pravni život*, 60(1), str. 73-88.
- Prlja, S. (2018). Pravo na zaštitu ličnih podataka u EU. *Strani pravni život*, 62(1), str. 89-99.
- Srzentić, N., Stajić, A., Kraus, B., Lazarević, Lj., Đorđević, M. (1986). *Komentar krivičnih zakona SR Srbije, SAP Kosova i SAP Vojvodine*. Beograd: Savremena administracija.
- Stojanović, Z. (2016). Usaglašavanje KZ Srbije sa Istanbulsom konvencijom. U: *Dominantni pravci razvoja krivičnog zakonodavstva i druga aktuelna pitanja u pravnom sistemu Srbije*. Beograd: Udruženje tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 27-28.
- Stojanović, Z. (2018). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
- Stojanović, Z., Perić, O. (2006). *Krivično pravo – posebni deo*, 11. izdanje. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Škulić, M. (2016). Proganjanje i polno uznemiravanje. *Tužilačka reč*, broj 31/2016, str. 14 – 22.
- Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Saveta od 27. aprila 2016. godine o zaštiti fizičkih lica u odnosu na obradu podataka o ličnosti, i o slobodnom kretanju takvih podataka i o stavljanju Direktive 95/46/EZ van snage (Opšta uredba o zaštiti podataka).
- Ustav Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, broj 1/90.
- Ustav Republike Srbije, „Sl. Glasnik RS“, broj 98/06.
- Ustav Savezne Republike Jugoslavije, „Sl. list SRJ“, broj 1/92.
- Vodinelić, V. (1989). Obrada podataka i zaštita ličnosti. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 37(2-3), str. 172 – 196.
- Vuković, I. (2021). *Krivično pravo – opšti deo*. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Pravni fakultet.
- Zakon o bezbednosno-informativnoj agenciji, „Sl. Glasnik RS“, br. 42/02, 111/09, 65/14 - US, 66/14, 36/18.
- Zakon o elektronskim komunikacijama, „Sl. glasnik RS“, broj 44/10, 60/13 - US, 62/14, 95/18 - dr. zakon.
- Zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična dela, „Sl. glasnik RS“, broj 97/08.

- Zakon o prekršajima, „Sl. glasnik RS br. 65/13, 13/16, 98/16 - US, 91/19 - dr. zakon, 91/19“.
- Zakon o vojnobezbednosnoj i vojnoobaveštajnoj agenciji, „Sl. Glasnik RS“, br. 88/09, 55/12 - US, 17/13.
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Sl. Glasnik RS“, broj 87/18.
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Sl. list SRJ“, br. 24/98, 26/98.
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, „Službeni glasnik RS“, br. 97/08, 104/09 - dr. zakon, 68/12 - US i 107/12).
- Zakonik o krivičnom postupku, „Sl. Glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – US.
- Živković, N. (2020). Dokazni značaj fotografija, audio i video snimaka koji nisu proizašli iz dokaznih radnji. *Crimen*, 11(1), str. 180 – 193. doi: 10.5937/crimen2002180Z.

Mladen M. MILOŠEVIĆ, PhD

Associate Professor

Faculty of Security Studies, University of Belgrade

PERSONAL DATA PROTECTION IN CRIMINAL LAW

The paper focuses on the norms of Serbian Penal Code that incriminates personal data abuse. Starting with a brief overview of personal data legislation in Serbia, the author states that legal protection of data is guaranteed through constitutional (former federal and republic and the current Constitution) and provisions of Data Protection Law (three Laws were adopted and implemented since 1998), but also with criminal law norms. However, the quality and the implementation of mentioned criminal law provisions is questionable. The author analyses different crimes and notes that certain norms are incoherent with other relevant legislative provisions. The author points to incoherent provisions and provides recommendations de lege ferenda, concluding that legislative changes are needed in order to construct a solid legal framework for personal data protection in domestic Criminal law.

Key words: *personal data protection, Criminal Law, Right to privacy.*

Prof. dr Dragan BLAGIĆ*
Vanredni profesor
Pravni fakultet
Univerzitet u Prištini sa privremenim
sedištem u Kosovskoj Mitrovici

Pregledni naučni rad
Primljeno: 25. avgust 2021.
Prihvaćeno: 30. septembar 2021.
UDK: 343.291:343.811-053.26(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.8>

ZASTARELOST KAZNE MALOLETNIČKOG ZATVORA

Zastarelost je osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena. S obzirom da se zastarelost određuje od strane države putem zakonskih propisa, proizilazi da na kraju predstavlja potpuno odricanje države od prava kažnjavanja zbog proteka vremena. Zastarelost se daje u javnom, opštem društvenom interesu. Kada je reč o krivičnim sankcijama prema maloletnicima, onda kažemo da vaspitne mere ne zastarevaju usled proteka zakonom određenog roka od pravosnažnosti odluke o njihovom izricanju, što i odgovara prirodi, karakteru, sadržini i svrsi ove vrste krivičnih sankcija. Tada dolazi do primene sledećih instituta: a) obustava izvršenja i zamena izrečene vaspitne mere drugom vaspitnom merom (član 24. ZOMUKD) i b) ponovno odlučivanje o vaspitnim merama (član 25. ZOMUKD). U slučaju da je u pitanju stariji maloletnik kome je za učinjeno teško krivično delo izrečena kazna maloletničkog zatvora, može nastupiti zastarelost izvršenja ove kazne u smislu člana 33. ZOMUKD.

Ključne reči: zastarelost, kazna, maloletnik

---

* e-mail: jelenarakic808@yahoo.com

1. Uvodna razmatranja

Maloletničko krivično zakonodavstvo u načinu propisivanja i izricanja kazne maloletničkog zatvora neposredno dovodi u vezu pojedine institute karakteristične, kako za krivičnopravni položaj maloletnika, tako i za krivičnopravni položaj punoletnih lica. U vezi s tim, predviđaju se posebne zakonske odredbe ZOMUKD koje na jedan sistematičan način regulišu određene zakonske mogućnosti primenljive kod ove kazne. U tom smislu se u toku izvršavanja kazne maloletničkog zatvora kao i posle njenog prestanka, propisuju pravila daljeg sudskog postupanja sa maloletnicima, kako bi se u potpunosti sproveo sudski postupak. Zakonska pravila se konceptualno propisuju tako da se u toku izdržavanja ove kazne mogu primeniti instituti koji utiču na dalji tok sudskog postupka i na samu primenu kazne zatvora. (Milošević, 1983; 28).

Usled proteka određenog vremena dolazi do nemogućnosti daljeg krivičnog gonjenja učinioca ili prestaje mogućnost izricanja krivične sankcije. U slučaju proteka određenog vremena čija dužina zavisi od težine krivičnog dela ili prirode izrečene krivične sankcije, državi prestaje pravo na kažnjavanje, tj. posle isteka dužeg vremenskog intervala, država se odriče upotrebe tog prava (Cetinić, 1980: 22). Nadalje, kriminalnopolitički razlozi jesu oni koji upravo opravdavaju postojanje instituta zastarelosti, jer na osnovu njega država koristi svoje pravo da sprovede krivično gonjenje i izvršenje krivične sankcije ili da posle protoka određenog vremena nema mogućnosti ostvarivanja prava na kažnjavanje (Stojanović, 2018: 358).

Značajno je reći da navedeni institut ima svoje posebno mesto u odredbama ZOMUKD koje na sveobuhvatan način regulišu pitanja vezana za ovu kaznu. Stoga ćemo u prvom redu ukazati na opšta pitanja, njegov krivičnopravni značaj i ulogu u maloletničkom krivičnom zakonodavstvu, zatim analizirati pojedine zakonske odredbe koje se tiču navedenog instituta, a svakako jesu od važnosti za dalju raspravu.

2. Zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora

Uopšteno gledano, zastarelost jeste zakonska mogućnost koja se primenjuje i prema punoletnim i maloletnim učiniocima krivičnih dela. Međutim, razlike u načinu propisivanja postoje kada je u pitanju kazna zatvora ili kazna maloletničkog zatvora, na šta upućuju opšte zakonske odredbe Krivičnog zakonika i odredbe ZOMUKD. Zastarelost kao zakonski osnov koji dovodi do gašenja krivične sankcije usled proteka zakonom određenog vremena prepoznamo i kod

kazne maloletničkog zatvora. Činjenica je da kod instituta zastarelosti razlikujemo dve vrste i to: zastarelost krivičnog gonjenja i zastarelost izvršenja krivičnih sankcija, međutim kada su u pitanju odredbe o zastarelosti kazne maloletničkog zatvora, uočavamo određene razlike prilikom zakonskog propisivanja. Shodno tome, u čl. 33 ZOMUKD sadržana je samostalna odredba po ugledu na ranije krivičnopravne odredbe o maloletnicima (čl. 80 KZ SFRJ) o zastarelosti izvršenja kazne maloletničkog zatvora.

Krivičnopravni mehanizmi regulisanja zastarelosti prilikom kažnjavanja maloletnika odražavaju prisustvo samo jedne vrste zastarelosti i to zastarelosti izvršenja kazne maloletničkog zatvora. S obzirom da je kod zastarelosti krivičnog gonjenja prema opštim pravilima kriterijumi za određivanje dužine rokova jeste propisana kazna za učinjeno krivično delo, dotle kod kazne maloletničkog zatvora ova vrsta zastarelosti nije moguća. Opravdano je zakonski postavljeno da nema posebne zastarelosti krivičnog gonjenja maloletnog učinioca, imajući u vidu da ni za jedno krivično delo nije propisana kazna maloletničkog zatvora. Iz tih razloga, u slučaju učinjenog krivičnog dela od strane maloletnika primenjivaće se opšta pravila iz čl. 103 – 104. Krivičnog zakonika koja se odnose na zastarelost krivičnog gonjenja prema punoletnom učiniocu. ZOMUKD isključivo sadrži odredbu koja reguliše relativnu zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora. Nasuprot tome, pitanje apsolutne zastarelosti, toka i prekida roka zastarelosti propisano je u opštim odredbama u čl. 107 – 108. Krivičnog zakonika (Soković, Bejatović, 2009; 92).

Posebnost pravne prirode vaspitnih mera, pored ostalog, u određenoj meri utiče da zakonska rešenja imaju drugačiji kvalitativni karakter. Stoga, ZOMUKD ne predviđa zastarelost izricanja vaspitnih mera, već je regulisano tako da protekom određenog vremena od pravnosnažnosti odluke kojom je izrečena vaspitna mera izvršenje nije započeto, sud će ponovno odlučivati o primeni izrečene mere (čl. 25 ZOMUKD). U ovom slučaju se ne predviđa mogućnost nastupanja zastarelosti vaspitnih mera iako je proteklo određeno vreme, već se ponovo odlučuje o potrebi izvršenja izrečene vaspitne mere. I u situaciji kada se radi o merama bezbednosti izrečene maloletnicima, ZOMUKD ne propisuje nastupanje njihove zastarelosti. Ovde se primenjuju opšta pravila Krivičnog zakonika o zastarelosti izvršenja mera bezbednosti (čl. 106) čiji je rok zastarelosti različit, s obzirom na njihovu vrstu i karakter (Škulić, 2011: 309).

Zastarelost kao pravni osnov omogućuje da se učiniocu krivičnog dela usled proteka određenog vremena ne može izreći krivična sankcija ili se izrečena ne može izvršiti. Nastupanjem zastarelosti prestaje ovlašćenje državnih organa da preduzmu krivično gonjenje odnosno pristupe izvršenju izrečene krivične sankcije. Kao što je rečeno, naše krivično zakonodsvstvo poznaje dve vrste zastarelosti i to:

zastarelost krivičnog gonjenja i zastarelost izvršenja krivičnih sankcija. S obzirom na specifičnost kazne maloletničkog zatvora, zakonskim odredbama ZOMUKD nisu propisane posebne odredbe o zastarelosti krivičnog gonjenja. Ova vrsta zastarelosti određuje se prema propisanoj kazni, pri čemu kazna maloletničkog zatvora ni za jedno krivično delo nije predviđena. Ukoliko postoji potreba za primenom odredaba o zastarelosti krivičnog gonjenja kod krivičnih dela učinjenih od strane maloletnika, u tom slučaju će se primenjivati opšte odredbe iz čl. 103. i 104. KZ (Lazarević, Grubač, 2005: 82).

U skladu sa iznetim zakonskim rešenjima, odredba iz čl. 33. ZOMUKD propisuje samo jednu vrstu zastarelosti i to: *zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora*. Stoga ćemo u narednom izlaganju posebno posvetiti pažnju sadržini i načinu propisivanja ove vrste zastarelosti i ukazati na sličnosti i razlike u odnosu na zakonske odredbe koje se odnose na punoletna lica.

Uopšteno posmatrano, zastarelost izvršenja krivičnih sankcija predstavlja osnov po kome prestaje pravo državnih organa na izvršenje izrečene krivične sankcije usled proteka određenog vremena. U sistemu krivičnih sankcija koje se primenjuju prema maloletnicima, kazna maloletničkog zatvora se odlikuje mnogim specifičnostima u odnosu na kaznu zatvora. Što se tiče same zastarelosti izvršenja kazne maloletničkog zatvora, na osnovu propisanih odredbi, može se zaključiti da razlike postoje u odnosu na kaznu zatvora za punoletna lica, međutim one nisu toliko znatne.

Za zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora neophodno je da krivični postupak bude okončan njenim izricanjem i da sudska odluka kojom je kazna izrečena postane pravnosnažna (Cvjetko, Singer, 2011: 223).

Kada su pitanju rokovi zastarelosti izvršenja ove kazne, važi pravilo da se određuju isključivo u zavisnosti od izrečene, a ne od propisane kazne. Zastarelost počinje da teče od trenutka kada je doneta pravnosnažna sudska odluka kojom je učiniocu krivičnog dela izrečena kazna maloletničkog zatvora. U slučaju sticaja krivičnih dela, rok zastarelosti se određuje prema jednoj kazni u granicama koja važe za odmeravanje kazne maloletničkog zatvora za krivična dela izvršena u sticaju. Dakle, ovde važe drugačija pravila odmeravanja u odnosu na odmeravanje kazne zatvora prema punoletnim licima, kod kojih se uzima jedinstvena kazna izrečena za sva krivična dela izvršena u sticaju. Protekom određenog vremena dolazi do toga da državni organi gube pravo na izvršenje kazne maloletničkog zatvora.

Između ostalog, protek određenog vremena dovodi do slabljenja potrebe za kažnjavanjem i ostvarivanjem svrhe kazne i na kraju onemogućuje realizaciju same zaštitne funkcije krivičnog prava (Stojanović, 2018; 331). Stoga ovi razlozi na određen način opravdavaju postojanje ove vrste zastarelosti, jer bi izvršenje kazne posle dužeg vremenskog perioda u kojem nije učinjeno novo krivično delo, učini-

lac u velikoj meri doživeo kao odmazdu. U prilog tome se navodi i činjenica da se na ovaj način ostvaruje pravna sigurnost građana uopšte, gde se učinilac ne može trajno držati u stanju neizvesnosti u pogledu izvršenja izrečene kazne (Babić, Marković, 2008: 505).

Rokovi zastarelosti izvršenja kazne maloletničkog zatvora određeni su prema njenoj visini koja je izrečena pravnosnažnom sudskom odlukom. Prema čl. 33 ZOMUKD kazna maloletničkog zatvora se ne može izvršiti ako je proteklo : a) deset godina od osude na maloletnički zatvor preko pet godina, b) pet godina od osude na maloletnički zatvor preko tri godine, v) tri godine od osude na maloletnički zatvor do tri godine.

Na osnovu izložene regulative, može se uočiti da zakon poznaje samo relativnu zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora. Apsolutna zastarelost, tok i prekid zatarelosti izvršenja ove kazne jesu pitanja koja su regulisana opštim odredbama iz čl. 107. Krivičnog zakonika.

Zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora nastupa automatski po sili zakona protekom određenog vremena u kome je određeni pravosudni organ bio dužan da preduzme pojedine procesne radnje. Učinilac krivičnog dela ne može se odreći primene ovog instituta, niti pravosudni organi mogu uskratiti njegovu primenu u slučaju kada su ispunjeni navedeni zakonski uslovi. Sud i drugi organi mogu svojim aktivnostima produžiti rokove zastarelosti, ali ne mogu apsolutno isključiti njeno nastupanje. Naime, pravosudni organi u toku vođenja krivičnog postupka obavezni su po službenoj dužnosti da vode računa o rokovima zastarelosti.

Prilikom nastupanja zastarelosti izvršenja kazne maloletničkog zatvora pretpostavlja se da je presuda postala pravnosnažna. Kada je reč o računjanju rokova, sud je u obavezi da po službenoj dužnosti vodi računa o tome i da blagovremeno sprovodi potrebne procesne radnje. U Zakoniku o krivičnom postupku je propisano računjanje rokova (čl. 224) odnosno kada rok počinje da teče i kada se završava. Početak roka u ovom slučaju se računa od dana kada je presuda kojom je ova kazna izrečena postala pravnosnažna, s tim da se u rok zastarelosti uračunava dan kada je presuda postala pravnosnažna. Istekom predviđenog vremenskog perioda u kome nije došlo do izvršenja izrečene kazne po sili zakona nastupa zastarelost (Škulić, 2011: 309).

3. Obustava i prekid zastarevanja izvršenja kazne maloletničkog zatvora

Različite okolnosti mogu dovesti do toga da se ne može otpočeti sa izvršenjem kazne maloletničkog zatvora ili se izvršenje ove kazne ne može nastaviti.

Pravilo je da zastarelost ne teče za vreme za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može sprovesti. Stoga, preduzimanje pojedinih radnji od strane nadležnih organa mogu dovesti do obustave izvršenja kazne i za to vreme se rok zastarelosti izvršenja ove kazne ne računa. Kao osnov obustave izvršenja zakonodavac nalaže samo pravne okolnosti odnosno one za koje se po zakonu izvršenje kazne ne može preduzeti. (čl. 107. st. 3. KZ), (Lazarević, 2006; 543).

Zakonodavac je po pitanju obustave i prekida izvršenja kazne maloletničkog zatvora u članu 145. st. 1. i 2. ZOMUKD predvideo da se primenjuju odredbe ovog zakona, s tim da bi za pojedina rešenja trebalo koristiti odredbe Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS). Nadalje, odredbama čl. 116, 117, i 118. ZOMUKD takođe je regulisano da se pored ovih zakonskih rešenja, primenjuju i opšte odredbe ZIKS, kako bi se mnoge različite situacije normativno najadekvatnije uredile. Navedena regulativa na istovetan način određuju uslove i sadržaj obustave izvršenja vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora uz mogućnost primene opštih odredbi ZIKS. Štaviše, ZOMUKD u ovom slučaju predstavlja tzv. *lex specialis* u odnosu na ZIKS, pa se iz tih razloga, najpre iscrpljuju sve zakonske mogućnosti ZOMUKD, a potom primenjuju odredbe ZIKS. Sistematika izlaganja je tako postavljena da se odredbe ZOMUKD koje se tiču izvršenja vaspitnih mera primenjuju i kada je u pitanju izvršenje kazne maloletničkog zatvora.

U toku izvršenja kazne maloletničkog zatvora može se odlukom suda iz tzv. *opravdanih razloga* odložiti njeno dalje izvršenje (čl. 116. st. 1. ZOMUKD). Do odlaganja dolazi putem formalno - pravnog akta, koji može biti u obliku molbe maloletnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staraoca ili na predlog nadležnog organa starateljstva. Bez obzira na čiji se zahtev pokreće pitanje obustave izvršenja kazne maloletničkog zatvora, neophodno je pozvati se na *opravdane razloge* koje zakon bliže ne određuje. Stoga se prema čl. 118. ZOMUKD nalaže da se u slučaju obustave ili prekida izvršenja kazne maloletničkog zatvora ili završnih mera primenjuju i opšte odredbe ZIKS kojima se detaljnije normativno uređuje odlaganje ili prekid izvršenja kazne zatvora za učinjeno krivično delo. Imajući u vidu navedene odredbe ZOMUKD, u prvom redu se ukazuje na mogućnost primene i pojedinih odredbi ZIKS koje se odnose na izvršenje kazne zatvora (Soković, Bejatović, 2009; 181).

Okolnosti usled kojih može nastati obustava izvršenja kazne zatvora, pozivajući se na opšte odredbe iz čl. 59. ZIKS, a koje se takođe mogu odnositi i u slučaju izvršenja kazne maloletničkog zatvora (Grujić, 2019: 1120), opravdani razlozi jesu upravo one koje su taksativno nabrojane u zakonu. S obzirom na različiti karakter okolnosti koje se uzimaju kao razlog za obustavu, mogu se podeliti na medicinske, porodično – socijalne razloge i neodložne radne i obrazovne

obaveze.¹ Sve navedene okolnosti kada je reč o izvršenju kazne maloletničkog zatvora (Blagić, Grujić, 2018: 503) veće za maloletnike uzima i prilagođava različitim situacijama u kojima se pojavljuje maloletno lice kao osuđeno. Pored navedenih okolnosti, kada je u pitanju obustava izvršenja kazne maloletničkog zatvora, veće za maloletnike u prvom stepenu, ima mogućnost da uzme u obzir i one razloge koji se odnose na psihičko stanje maloletnika, zatim pružanje otpora u toku izdržavanja kazne i druge za koje smatra da mogu biti relevantni prilikom odlučivanja (Perić, 2005; 248).

Postupak odlaganja izvršenja kazne maloletničkog zatvora podrazumeva odlučivanje o molbi ili predlogu ovlašćenih lica donošenjem odgovarajućeg rešenja. Veće za maloletnike u prvom stepenu dužno je da u roku od tri dana od prijema molbe ili predloga odluči da li će doći do odlaganja izvršenja kazne maloletničkog zatvora. Protiv prvostepenog rešenja pravo na žalbu višem sudu u roku od tri dana od prijema rešenja imaju maloletnik, njegov roditelj, usvojilac ili staralac (čl. 116. st. 3. ZOMUKD). Za razliku od navednih lica, *nadležni organ starateljstva nema prvo da podnese žalbu, već možesamo da podnese predlog za odlaganje izvršenjaove kazne.*

Pravilo je da podneta molba ili predlog od strane ovlašćenih lica odlažu izvršenje kazne maloletničkog zatvora sve do nastupanja pravnostažnosti odnosno izvršnosti sudske odluke. Međutim, zakonodavac je u stavu 6. čl. 116. ZOMUKD predvideo izuzetak od ovog pravila u slučaju kada se ponovno odlučuje o odlaganju izvršenja ove kazne. U tom slučaju će sud povodom ponovnog podnošenja molbe utvrditi da li se ovo pravo zloupotrebljava, pa tek onda odlučiti da li žalba protiv novog rešenja ne zadržava izvršenje ove kazne. Ukoliko se u toku postupka utvrdi da se ovo pravo zloupotrebljava od strane maloletnika, njegovog

---

1 Odlaganje izvršenja kazne zatvora na molbu osuđenog u čl. 59 ZIKS moguće je iz više razloga: 1) ako je osuđeni oboleo od teške akutne bolesti – dok bolest traje ili zbog teške hronične bolesti, ako se stanje osuđenog znatno pogorša, a nema uslova za lečenje u zavodu ili Specijalnoj zatvorskoj bolnici ; 2) ako je osuđena žena navršila šesti mesec trudnoće ili ima dete mlađe od jedne godine – najduže do navršene treće godine života deteta; 3) zbog smrti ili teške bolesti bračnog druga, deteta, usvojenika, roditelja ili usvojitelja osuđenog – najduže tri meseca od dana odlaganja; 4) ako je supruga osuđenog na tri meseca pred porođajem ili je od njenog porođaja proteklo manje od šest meseci, a nema drugih članova domaćinstva koji bi joj pomogli – najduže šest meseci od dana odlaganja; 5) ako su zajedno sa osuđenim na izvršenje kazne pozvani njegov bračni drug ili drugi član zajedničkog domaćinstva ili je neko od njih već u zatvoru – najduže šest meseci od dana odlaganja; 6) ako je osuđenom odlaganje potrebno zbog neodložnih poljskih ili sezonskih radova ili radova izazvanih udesom, a u porodici osuđenog nema potrebne radne snage – najduže tri meseca od dana odlaganja; 7) ako je osuđeni obavezan da završi započeti posao usled čijeg neizvršenja može nastati znatna šteta – najduže tri meseca od dana odlaganja; 8) ako je osuđenom odlaganje potrebno zbog završetka školovanja – najduže šest meseci od dana odlaganja; 9) ako je osuđenom odlaganje potrebno za polaganje već prijavljenih ispita – najduže dva meseca od dana odlaganja. *Službeni Glasnik RS br. 55/2014.*

roditelja, usvojioca ili staraoca, onda žalba neće imati suspenzivno tj. odloženo dejstvo prilikom izvršenja kazne maloletničkog zatvora (Škulić, 2011; 389).

Naposletku, prilikom obustave, vreme za koje se po zakonu izvršenje kazne maloletničkog zatvora nije moglo preduzeti, ne uračunava se u rok zastarelosti. Zastarelost se nastavlja po prestanku *opravdanih razloga* (okolnosti) koji su predstavljali osnov obustave izvršenja kazne maloletničkog zatvora.

Pored obustave izvršenja kazne maloletničkog zatvora, ZOMUKD propisuje u posebnom članu mogućnost *prekida izvršenja ove kazne* (čl. 117). *Prekid izvršenja kazne maloletničkog zatvora* može nastati kada je već započelo njeno izvršenje, međutim iz određenih razloga ipak dolazi do prekida izvršenja. Kao i u slučaju obustave izvršenja, zakonom je predviđeno na koji način, iz koji razloga nastaje prekid, a takođe je regulisan i postupak odlučivanja o prekidu izvršenja. I u ovom slučaju se primenjuju, kako odredbe ZOMUKD, tako i opšte odredbe o prekidu izvršenja (čl. 132 – 138) ZIKS. Stoga se ostavlja sudu koji je sudio u prvom stepenu da u svakom pojedinačnom slučaju primeni tzv. *opravdane razloge* iz čl. 117. ZOMUKD i druge okolnosti (razloge) predviđene odredbom u čl. 59. ZIKS, usled kojih može doći do prekida izvršenja. Pored ostalog, ZOMUKD je u članu 118. naglašeno da se u slučaju prekida izvršenja kazne maloletničkog zatvora, primenjuju opšte odredbe koje uređuju pitanje prekida kazne zatvora za učinjeno krivično delo (Lazarević, Grubač, 2005; 178).

Za razliku od prekida izvršenja kazne zatvora povodom vanrednog pravnog sredstva prema punoletnim licima, odredba ZOMUKD u stavu 2. čl. 117. nalaže posebno rešenje kada se prekid izvršenja kazne maloletničkog zatvora dozvoljava putem zahteva javnog tužioca za maloletnike. Dakle, pravo javnog tužioca za maloletnike je da dozvoli prekid izvršenja ove kazne, ako je protiv rešenja o izvršenju ove kazne podnet zahtev za zaštitu zakonitosti. Odredbama ZOMUKD (čl. 116, 117 i 118) regulisano je da kada se radi o posebnim rešenjima ovog zakona, onda je njegova primena odlučujuća u odnosu na opšte odredbe ZIKS.

Prekid izvršenja kazne maloletničkog zatvora prema članu stavu 3. čl. 117. ZOMUKD može da traje naduže tri meseca, osim u slučaju bolesti maloletnika, kada može trajati i duže. Pretpostavlja se da u ovom slučaju postoji teže oboljenje maloletnika, imajući u vidu razloge predviđene u čl. 59. ZIKS, koji se upravo odnose na tzv. *teške akutne bolesti*. Kao i kod odlaganja izvršenja kazne maloletničkog zatvora, posledica prekida zastarevanja izvršenja ove kazne je da se vreme prekida ne uračunava u njeno trajanje. Za izvršenje kazne maloletničkog zatvora merodavno je vreme koje je poteklo do prekida i ono posle prekida tj. samo, ako se to vreme uzima kao ukupno trajanje ove kazne. Između ostalog, usled

svakog prekida izvršenja ove kazne, zastarevanje počinje ponovo da teče (Perić, 2008; 38).

Nadalje, opštom odredbom (čl. 107 st. 6 i 7) Krivičnog zakonika je propisano da zastarelost izvršenja kazne nastupa nezavisno od toga koliko je trajalo vreme obustave ili prekida izvršenja kazne zatvora. Zastarelost izvršenja kazne nastaje u svakom slučaju kad protekne dvostruko vreme koje se po zakonu traži za zastarelost izvršenja kazne. Reč je o apsolutnoj zastarelosti izvršenja kazne zatvora koja može nastupiti i u toku izdržavanja kazne zatvora usled čega se započeto izvršenje kazne zatvora obustavlja (Stojanović, 2015, 301).

4. Zaključna razmatranja

Do gašenja kazne maloletničkog zatvora može doći usled proteka zakonom određenog vremena od danakada je presuda, kojom je izrečena kazna maloletničkog zatvora, postala pravosnažna. Po pravilu zastarelost ne teče za vreme, za koje se po zakonu izvršenje kazne maloletničkog zatvora ne može sprovesti. Preduzimanje odgovarajućih radnji od strane nadležnih državnih organa može dovesti do obustave izvršenja ove kazne i za to vreme se rok zastarelosti izvršenja ove kazne ne računa. Zastarelost izvršenja nastupa automatski, protekom određenog vremena u kome je određeni pravni organ bio dužan da preduzme odgovarajuće procesne radnje.

Pravna priroda kazne maloletničkog zatvora na još jedan način ukazuje na posebnost i izuzetnost njene primene, gde istovremeno upućuje na njenu opravdanost izricanja. Shodno tome, prema članu 28. ZOMUKD propisuje se da sud ispita sve okolnosti i proceni da li postoji opravdanost za izricanjem kazne maloletničkog zatvora. Dakle, pored postojanja opštih zakonskih uslova koji moraju kumulativno biti ispunjeni, potrebno je i uverenje sudije u svakom pojedinačnom slučaju da nije opravdano izreći vaspitnu meru, već samo kaznu maloletničkog zatvora. Polazeći od zakonskih uslova da je kazna maloletničkog zatvora izuzetna mera, nesporno je i u teoretskim izlaganjima da ova kazna ima izuzetan odnosno fakultativni karakter što znači da je sud može, ali i ne mora izreći.

Stoga, na osnovu izloženog može se uočiti da zakon poznaje samo relativnu zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora. Apsolutna zastarelost, tok i prekid zastarelosti izvršenja ove kazne jesu pitanja koja su regulisana opštim odredbama iz čl. 107. Krivičnog zakonika koja se odnose i na punoletne učinioce. Zastarelost izvršenja kazne maloletničkog zatvora nastupa automatski po sili zakona protekom određenog vremena u kome je određeni pravosudni organ bio dužan da preduzme pojedine procesne radnje.

Literatura

- Babić M, Marković, I. (2008) *Krivično pravo - Opšti deo*. Banja Luka: Pravni fakultet.
- Blagić, D. i Grujić, Z. (2018) General rules for imposing a sentence of juvenile imprisonment. In: *International Scientific Conference „EU Law in Context - Adjustment to membership and challenges of the enlargement“*, *EU and Comparative Law Issues and Challenges Series – Issue II*, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law, Osijek, Croatia, pp. 492-510; <https://doi.org/10.25234/ecllc/7123>
- Cetinić, M. (1980) *Zastarelost u krivičnom pravu SFRJ*. Beograd: Pravni fakultet.
- Cvjetko, B, M. Singer, (2011) *Kaznenopravna odgovornost mladeži u praksi i teoriji*. Zagreb: Pravna knjiga.
- Grujić, Z. (2019) Life imprisonment as an answer to contemporary security challenges – (in)adequacy of the retributive approach, *Teme*, 43(4), pp. 1109-1124, <https://doi.org/10.22190/TEME191018066G>
- Lazarević, Lj, Grubač, M. (2005) *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Beograd: Službeni glasnik.
- Lazarević, Lj. (2006) *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik
- Milošević, N. (1983) Uslovni otpust prema maloletnicima. *Pravni život - Časopis za teoriju i praksu*, 1, str. 28-37.
- Perić, O. (2005) *Komentar zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*. Beograd: Službeni glasnik.
- Perić, O. (2008) *Politika izricanja krivičnih sankcija prema maloletnicima u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik.
- Škulić, M. (2011) *Maloletničko krivično pravo*. Beograd: Pravni fakultet.
- Soković, S. Bejatović, S. (2009) *Maloletničko krivično pravo*. Kragujevac: Pravni fakultet.
- Stojanović, Z. (2015) *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
- Stojanović, Z. (2018) *Krivično pravo- opšti deo*. Beograd: Pravni fakultet.

Dragan BLAGIĆ, PhD,
Associate professor
Faculty of Law, University of Priština
temporary settled in Kosovska Mitrovica

STATUTORY OF LIMITATION FOR JUVENILE IMPRISONMENT

Statutory limitation is the base that leads to the expiration of a criminal sanction after a certain period of time. Since the statute of limitation is determined by the state through legal regulations, it means that in the end it represents a complete waiver of the state's right to punish due to the passage of time. Statute of limitation is given to a public, general social interest. When it comes to criminal sanctions against minors, then we say that educational measures do not become obsolete due to the expiration of a certain period of time from the finality of the decision on their imposition, which corresponds to the nature, character, content and purpose of this type of criminal sanctions. Then the following institutes are applied: a) suspension of execution and replacement of the imposed educational measure with another educational measure (Article 24 of the ZOMUKD) and b) re-decision on educational measures (Article 25 of the ZOMUKD). When it comes to an older juvenile who has been sentenced to juvenile imprisonment for a serious crime, the statute of limitation for the execution of that sentence is defined in the Article 33 of the ZOMUKD.

Keywords: *Statutory limitation , punishment, juvenile*

Sladana MILOŠEVIĆ, MA*
Institut za mentalno zdravlje
Dragana MITROVIĆ, MA**
Institut za mentalno zdravlje

Pregledni naučni rad
Primljeno: 7. avgust 2021.
Prihvaćeno: 2. oktobar 2021.
UDK: 343.852(497.11)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.9>

MERA BEZBEDNOSTI OBAVEZNOG LEČENJA ALKOHOLIČARA NA SLOBODI (NORMA I PRAKSA)¹

U skladu sa savremenim shvatanjima krivičnopravne nauke i rešenjima prisutnim u komparativnom krivičnom zakonodavstvu i KZ Republike Srbije poklanja se posebna pažnja merama bezbenosti kao posebnim i nadasve specifičnim krivičnim sankcijama. Jedne su od četiri vrste krivičnih sankcija predviđenih u ovom zakonskom tekstu. Među jedanaest mera bezbednosti, četiri su medicinskog karaktera i po nizu osobenosti različite, ne samo u odnosu na druge krivične sankcije, već i druge mere bezbednosti. Jedna od medicinskih mera bezbednosti je obavezno lečenje alkoholičara. Niz je specifičnosti ove mere bezbednosti, a jedna od njih je i njen način izvršenja. Obzirom na ovo, predmet analize u radu su dva aspekta mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara. To su: normativni i praktični. Opravdanost ovakvog pristupa u analizi predmetne problematike sadržan je u činjenici da samo adekvatno izvršena i ova mera bezbednosti je u funkciji njenog normiranja- funkciji otklanjanja stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće ne vrši krivična dela usled zavisnosti od upotrebe alkohola što posebno

---

* e-mail: sladjanamilo@gmail.com

** e-mail: dragana93@live.com

1 Rezultati istraživanja su iskorišćeni za izradu završnog master rada Dragane Mitrović na temu „Efekti mere obaveznog lečenja alkoholičara osuđenih za krivična dela sa elementima nasilja” odbranjenog oktobra 2019. godine na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu

dolazi do izražaja kod krivičnih dela nasilja koja su sve prisutnija u ukupnoj masi kriminaliteta.

Ključne reči: alkoholizam, mere bezbednosti, obavezno lečenje alkoholičara na slobodi, zavisnost, krivično delo, specijalizovana ustanova, sud, prinudno izvršenje

1. Uvod

U današnje vreme o problemu alkoholizma se dosta govori, ne samo u naučnom, već i u javnom diskursu u Srbiji, kao i u svetu uopšte, što je samo po sebi dokaz kako činjenice kako visokog stepena njegove aktuelnosti tako i činjenice izuzetno visokog stepena njegove opasnosti za pojedinca, njegovu porodicu i društvo u celini. Sve ovo, prati i postojanje Nacionalnog vodiča za dijagnostifikovanje i lečenje alkoholizma u izdanju Instituta za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, a formirana je i Republička stručna komisija za alkoholizam (u čijoj izradi i nastaje Nacionalni vodič). Cilj ovih kao i niza drugih aktivnosti koje su preduzete i koje se preduzimaju je smanjenje i prevencija alkoholizma u Srbiji, podizanje svesti o stepenu društvene opasnosti ove vrste zavisnosti i ukazivanje na neophodnost pronalaženja mera za što uspešniju borbu protiv istog. Na neophodnost preduzimanja mera protiv ove vrste zavisnosti, kada je reč o Republici Srbiji, ukazuje i epidemiologija konzumiranja i/ili zavisnosti od alkohola. Gore pomenuti Nacionalni vodič za dijagnostifikovanje i lečenje alkoholizma daje okvirnu epidemiološku sliku Srbije i navodi da je 3.4% stanovništva svakodnevno konzumiralo alkohol, dok je trećina konzumirala alkohol dva do tri puta u periodu od 30 dana pre sprovedenog istraživanja (Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“, 2008). Rezultati obima prisutnosti alkoholizma u Republici Srbiji, a stanje je slično i na prostorima drugih država, ukazuju na društveni problem zavisnosti od alkohola. Istovremeno su i podstrek za naučni diskurs koji treba da predstavlja svojevrсни sintetički front na kojem se problemu rešavanja, lečenja, ispitivanja i prevencije alkoholizma pristupa iz više različitih uglova s ciljem dobijanja što potpunije slike i identifikacije polja na kojima je moguće napraviti trajniji napredak po ovom pitanju. Napredak po ovom pitanju je kako u interesu pojedinca (doprinosi npr. njegovom boljem psihofizičkom stanju), tako i u interesu njegove porodice i društva kao celine. Obzirom na sve ovo, sasvim je opravdan interes društva za što uspešnije suprotstavljanje ovoj negativnoj društvenoj pojavi, interes društva za lečenje bolesti zavisnosti od alkoholizma i njene prevencije uopšte. Jednom rečju, uspešno suprotstavljanje alkoholizmu je u interesu kako pojedinca i njegove porodice, tako i društva kao

celine, u funkciji je na primer smanjenja stope kriminaliteta kod punoletnih i maloletnih lica koja su, nažalost, sve više konzumenti alkohola. Tim pre, što sprovedena istraživanja ukazuju i na činjenicu da se alkohol i zavisnost od alkohola, javlja i kao kriminogeni faktor, što posebno dolazi do izražaja kod tzv. nasilničkog kriminaliteta što problemu zavisnosti od alkoholizma daje dodatnu aktuelnost i povećava interesovanje istraživača za ovu problematiku. Zanimarivanje zavisnosti od alkoholizma može biti u direktnoj vezi sa recidivizmom u kriminološkom smislu značenja (Boles & Miotto, 2003; Graham & Livingston, 2011; De Campos Moreira et al., 2011; Morgan & McAtanney, 2009).

Posmatrano sa kriminološkog aspekta alkoholizam kao kriminogeni faktor u literaturi se najčešće osvetljava teorijom „direktna veza“ i teorijom „očekivanog efekta“. Teorija ili model „direktna veza“ alkohola u iniciranju agresije objašnjava psihofarmakološkim efektima alkohola na kognitivne procese i dezinhbitorno ponašanje (Boles & Miotto, 2003 prema: Lotar Rihtarić i dr., 2016; Quigley & Lenard, 2006; Ignjatović, 2011). Od značaja su i anticipatorna stanja, najpre kao teorija „očekivanog efekta alkohola“, koja u kontekstu alkohola i agresije počiva na uverenju da alkohol izaziva agresiju i osoba kada pije alkohol ponaša se agresivno u skladu sa očekivanjima dejstva alkohola (Quigley & Lenard, 2006). Međutim, posmatrano u ovom kontekstu treba imati u vidu i činjenicu da alkoholizam kao bolest zavisnosti, i agresivnost kao oblik ponašanja mogu imati iste uzroke. To su dimenzije ličnosti po Eysencky (viši skor na P; N; E), tj. traženje senzacija i rizika i postojanje antisocijalnog poremećaja ličnosti što se ispoljava kao rani početak pijenja, što je praćeno početkom alkoholizma još pre adolescencije i pojavom izrazito agresivnog ponašanja (Baer, 2002).

Oblici kriminaliteta prouzrokovani alkoholom su raznovrsni i kreću se od uvreda do ubistva. Kriminalne statistike u SAD dokumentuju da je 75% pritvorenih osoba u vreme hapšenja bilo u pijanom stanju (Dragišić-Labaš, 2015). Na interreagujući odnos alkohola i nasilja, u kome je alkohol značajan deklansirajući faktor nasilja u porodici, upućuju brojna istraživanja. Tako, na primer Filipović ističe da je 70% muževa uvek pijano u trenutku zlostavljanja i deca su u 90% slučajeva prisustvovala u situacijama nasilja nad nekim članom porodice (Filipović, 2007). Drugo istraživanje na našim prostorima ukazuje da su nasilnici prilikom poslednjeg nasilnog čina bili pod uticajem alkohola i prema iskazima žrtava nasilja nije reč o situaciono uslovljenom nasilju, nego o hroničnoj sklonosti nasilnika ka alkoholu (Nikolić-Ristanović, 2010). Konzistentnu poveznost između alkohola i nasilja u porodici i u interkulturalnom smislu, nezavisno od socioekonomskog konteksta ili države, potvrđuje istraživanje sprovedeno u Španiji, gde je utvrđeno da u 60% slučajeva nasilja u porodici postoji istorija konzumacije, odnosno zloupotrebe alkohola (Chalub & Telles, 2006). Slične podatke je dobilo

i istraživanje matičnih ureda o nasilnicima u porodici u Engleskoj. Oko 73% ispitanika koristilo alkohol pre izvršenog nasilja, a 48% je bilo zavisno od alkohola (Galvani, 2006). Vaskova i saradnici u istraživanju sprovedenom u Makedoniji takođe ističu da su učinioci nasilja u porodici najčešće bili pod uticajem alkohola (Vaskova i sar., 2013).

Obzirom na navedene podatke i nesporni visoki stepen društvene opasnosti alkoholizma, društvo posmatrano uopšte a ne samo u okvirima jedne države, teži da pronade sredstva kojima će najdelotvornije, ako ne sprečiti, onda umanjiti stepen prisutnosti ove vrste zavisnosti, uz istovremeno smanjenje obima njegovog dejstva kao kriminogenog faktora. Jedno od neizostavnih sredstava, kada je reč o alkoholizmu kao kriminogenom faktoru su i krivične sankcije, a pre svega, kazna kao ključna krivična sankcija, posmatrano kako sa aspekta norme tako i aspekta njene praktične primene. Dugo vremena kazna je bila ne samo ključna već i jedina krivična sankcija kojom se društvo, posmatrano sa aspekta krivičnog pravnog reagovanja kao celine, borilo protiv kriminaliteta u čijoj osnovi, pored ostalog, stoji i alkoholizam. Smatrana je najpodesnijim krivičnim instrumentom suprotstavljanja kako kriminalitetu uopšte, tako i kriminalitetu u čijoj osnovi, uz ostalo, stoji i alkoholizam. Međutim, u veku koji je iza nas sve veći značaj, kada je reč o krivičnim instrumentima suprotstavljanju ovoj vrsti kriminalnih aktivnosti, sve značajnije mesto zauzimaju mere bezbednosti kao nadasve specifična kategorija krivičnih sankcija, posmatrano uopšte. Pojava i afirmacija mera bezbednosti kao posebnih krivičnih sankcija, rezultat je naučnih saznanja i praktičnih iskustava koja pokazuju da se suzbijanje kriminaliteta određenih kategorija učinilaca ne može ostvariti samo primenom kazni lišavanja slobode. Primenom ovakvih kazni ne samo da se nisu postizali i da se ne postižu pozitivni efekti na planu popravljanja i resocijalizacije, nego štaviše i destruktivno deluju na ličnost izvršioca. Shodno ovom, javlja se potreba da se u ovakvim situacijama reaguje drugačijom krivičnom sankcijom koje će se po cilju i sadržini razlikovati od kazne (Drakić, 2015; Stojanović, 2016; Kiurski, 2011).

2. Medicinske mere bezbednosti (opšte napomene)

Krivični zakonik Republike Srbije² (u tekstu: KZ) prati rešenja relevantnog savremenog krivičnog zakonodavstva i uvažava stavove nauke krivičnog prava po pitanjima krivičnih sankcija, a i uopšte. U skladu sa takvim svojim pristupom ovoj problematici, mere bezbednosti su jedna od **četiri** vrste krivičnih

2 „Sl.glasnik RS“, br.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019

sankcija koje predviđa ovaj zakonski tekst. U okviru jedanaest predviđenih mera bezbednosti **četiri** su medicinskog karaktera (obavezno psihijatrijsko lečenje i **čuvanje** u zdravstvenoj ustanovi, obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi, obavezno lečenje narkomana i obavezno lečenje alkoholičara).³ Posmatrano uopšte *četiri* su ključne zajedničke karakteristike ove grupe mera bezbednosti.

Prvo, svrha njihovog izricanja se poklapa sa svrhom izricanja mera bezbednosti uopšte. To je otklanjanje stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće ne vrši krivična dela, tj. otklanjanje kriminogenih faktora koje zakonodavac ovde definiše kao stanja i uslovi. Stanja ili uslovi koji se tiču duševnog zdravlja ili bolesti zavisnosti, a koji mogu da utiču da učinilac i ubuduće vrši krivična dela, primenom ovih mera bezbednosti otklanjaju se preduzimanjem odgovarajućeg medicinskog tretmana, odnosno lečenjem u zdravstvenoj ustanovi ili na slobodi uz nadzor (Soković, 2017).

Kada su u pitanju medicinske mere bezbednosti uopšte kriminogeni faktori koje treba otkloniti njihovom primenom su dvostruki, *što* je u zavisnosti od *činjenice* o kojoj medicinskoj meri bezbednosti je reč. To su zavisnost od upotrebe opojnih droga i (ili) alkohola i stepen uračunljivosti, odnosno neuračunljivosti. Iz ovog se može zaključiti da je izricanje i ovih mera bezbednosti u funkciji prevencije kriminaliteta, a time i u zaštitnoj funkciji krivičnog prava uopšte (zaštita vrednosti koje se zbog stepena značaja štite krivičnim pravom) suzbijanja dela kojima se ugrožavaju ili povređuju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom, tj. ostvaruje se opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija.

Drugo, kada je reč o merama bezbednosti medicinskog karaktera, njihova specifičnost proizilazi iz njihovih ciljeva, koji su usmereni ka specijalnoj prevenciji, otklanjanju opasnosti i rizika od ponovnog vršenja krivičnog dela kod učinioca, dok je generalno preventivni efekat, za razliku od kazne, znatno manje ili nikako izražen (Bejatović, 2017). Kod ovih krivičnih sankcija lečenje se stavlja u prvi plan, a potom kažnjavanje i generalna prevencija.

Treće, za razliku od kazne koja se izriče samo kao glavna krivična sankcija, mere bezbednosti medicinskog karaktera, posmatrano sa aspekta svoje prirode, mogu imati karakter i glavne i sporedne sankcije, u zavisnosti od ličnosti učinioca krivičnog dela.

Četvrto, primena medicinskih mera bezbednosti je obligatorna ukoliko su ispunjeni predviđeni uslovi, za razliku od ostalih mera bezbednosti čija je primena fakultativnog karaktera.

---

3 Pored navedenih mera bezbednosti medicinskog karaktera, KZ predviđa i sledeće mere bezbednosti: Zabrana vršenja poziva, delatnost i dužnosti; Zabrana upravljanja motornim vozilom; Oduzimanje predmeta; Proterivanje stranca iz zemlje; Javno objavljivanje presude; Zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim; Zabrana prisustvovanja određenim sportskim priredbama.

Peto, relativan način određivanja trajanja mere bezbednosti, čiji je kriterijum kako vrsta mere, tako i postignutost rezultata njenog izricanja.

Šesto, specifičnost načina izvršenja i posledica nepridržavanja naloženog u izrečenoj medicinskoj meri bezbednosti.

3. Obavezno lečenje alkoholičara

Jedna od četiri KZ predviđene mere bezbednosti medicinskog karaktera je i mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara. Da bi sud izrekao ovu meru bezbednosti učinocu krivičnog dela, moraju da budu ispunjena dva kumulativno propisana uslova: da je učinilac krivično delo učinio usled zavisnosti od upotrebe alkohola i da postoji ozbiljna opasnost da će usled ove zavisnosti i dalje vršiti krivična dela. Zavisnost od upotrebe alkohola kao ključni uslov za izricanje ove mere bezbednosti kod učinioca krivičnog dela postoji u onim situacijama kada je lice, u ovom slučaju učinilac krivičnog dela već dospelo u stanje zavisnosti od alkohola, ne može bez alkohola i ima kontinuiranu želju za konzumiranjem alkohola, ne može da se odupre ni svešču ni voljom koja je toliko jaka da u smislu nekog nagona determiniše ponašanje čoveka (Lazarević, 2011) i upravo učinjeno krivično delo je rezultat alkoholne zavisnosti. Zavisnost od alkohola obuhvata „grupu simptoma koji se razvijaju nakon ponavljanje i redovne upotrebe alkohola i simptomi zavisnosti obuhvataju poremećaje ponašanja, kognitivne fenomene i fiziološke promene“ (Ćorović, 2009). Shodno ovom, da bi ovaj uslov bio ispunjen neophodno je da postoji uzročno-posledična veza između zavisnosti od alkohola i izvršenog krivičnog dela. U skladu s tim, povod za izricanje mere može biti samo, ako je alkoholizam izvršioca bio uzrok delinkventnog ponašanja (Drakić, 2008: 623).

Drugi uslov za izricanje ove mere jeste da usled zavisnosti od alkohola postoji ozbiljna *opasnost* da će učinilac i dalje vršiti krivična dela. Pored toga što alkoholizam učinioca predstavlja uzrok njegovog delinkventnog ponašanja u sadašnjosti tako je i potencijalni uzrok takvog ponašanja i u budućnosti. Štaviše, krivična dela će se ponavljati ukoliko mu ne bude izrečena mera (Drakić, 2008: 623). Opasnost od ponovnog vršenja krivičnog dela usled zavisnosti od alkohola mora da bude ozbiljna, a to znači da je nužno da u konkretnom slučaju realno postoji, ne samo obična mogućnost, nego visoka verovatnoća činjenja novih dela (Soković, 2017). Odluku o tome da li kod učinioca krivičnog dela postoji zavisnost od upotrebe alkohola, da li je krivično delo izvršeno usled ove zavisnosti i da li postoji ozbiljna opasnost da će usled ove zavisnosti i dalje vršiti krivična dela donosi sud na osnovu prethodno izvršenog veštačenja - nalaza i mišljenja veštaka, koje i u ovom, kao i svim drugim slučajevima, ceni po slobodnom sudijskom uverenju. U

izvršenom veštačenju - u mišljenju veštak treba da se izjasni i o mogućnostima za lečenje okrivljenog (čl. 533 ZKP)⁴. Obzirom na ovo, nesporno je da je veštačenje glavno obeležje postupka izricanja ove mere bezbednosti (Ćorović, 2009). Njegov zadatak jeste da objasni o kakvoj ličnosti se radi, konstatuje prisustvo patoloških sadržaja, da se izjasni o ponašanju te ličnosti u kritičnom periodu, kao i da da preporuke sudu u vezi sa daljim tretmanom (Bejatović, 2017). Međutim, bez obzira na činjenicu da je veštačenje neizostavan preduslov za donošenje odluke suda o izricanju mere bezbednosti i ovde važi opšte pravilo vrednosti nalaza i mišljenja veštaka u krivičnom postuku. Nalaz i mišljenja veštaka i u ovom, kao i svim drugim slučajevima, sud ceni po slobodnom sudijskom uverenju.

Mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara je suplementarnog karaktera, ne može se izreći samostalno (Ćorović, 2009). Prema čl. 84 st. 4. KZ izriče se ukoliko je učinocu izrečena kazna, uslovna osuda, sudska opomena ili je učinilac oslobođen kazne. U zavisnosti uz koju je krivičnu sankciju mera obaveznog lečenja alkoholičara izrečena zavisi i njen način izvršenja. Ukoliko je izrečena uz kaznu zatvora prema čl. 84 st. 2 KZ mera se izvršava u Zavodu za izvršenje kazne, odnosno odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. U slučaju da se učinilac, bez opravdanih razloga, ne podvrgne lečenju na slobodi ili lečenje samovoljno napusti, sud određuje da se mera prinudno izvrši u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Ako je izrečena uz uslovnu osudu, u ovom slučaju predstavlja osnov za njeno opozivanje u smislu člana 69. KZ, jer se to može smatrati neispunjenjem obaveza koje su nametnute uz uslovnu osudu. Ukoliko je izrečena uz novčanu kaznu, uslovnu osudu, sudsku opomena ili je oslobođena kazne, ne može trajati duže od dve godine.

Prema čl. 205 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija⁵ upućivanje lica na izvršenje mere obaveznog lečenja alkoholičara vrši nadležni sud koji je izrekao meru u prvom stepenu i o tome obaveštava ustanovu u koju se lice kome je mera izrečena upućuje. Ukoliko se lice ne javi ustanovi na lečenje ili samovoljno napusti započeto lečenje, ustanova će odmah o tome obavestiti nadležni sud koji naređuje njegovo dovođenje, odnosno izdavanje poternice. Ustanova u kojoj se izvršava mera obaveznog lečenja alkoholičara najmanje jednom u šest meseci obaveštava nadležni sud o njenom izvršavanju, kao i o završetku lečenja. Posle izvršene mere obaveznog lečenja alkoholičara osuđeni se upućuje na izvršenje

---

4 Zakonik o krivičnom postupku („Sl. glasnik RS“, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 i 35/2019).

5 „Sl. glasnik RS“, br. 55/2014 i 35/2019

ostatka kazne zatvora, jer se vreme provedeno u ustanovi za lečenje uračunava u izrečenu kaznu zatvora.

4. Cilj i metodologija istraživanja

I pored činjenice da kod nas, pre svega zbog nemalog broja kulturoloških faktora, postoji uslovno tolerisanje alkoholizma, ipak alkoholizam je sve više predmet osude sredine, što posebno dolazi do izražaja u slučajevima vršenja krivičnih dela kao rezultata alkoholizma. Brojne su posledice kako za učinioca krivičnog dela i njegovu porodicu, tako i za širu sredinu i društvo kao celinu koje se javljaju kao rezultat alkoholizma u ovakvim slučajevima. Jedna od njih je i izricanje mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara i njeno izvršenje u specijalizovnoj ustanovi što samo po sebi otvara niz pitanja vezanih za primenu mere što je i povod za sprovođenje ovakvog jednog istraživanja. Njegov cilj je analiza primene mere obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi koja se realizuje u Institutu za mentalno zdravlje. S tim u vezi, u radu želimo da bliže osvetlimo ovaj problem i to putem prikaza sprovođenja mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi. Opravdanost istraživanja leži i u činjenici da se prava slika o ovoj problematici ne može sagledati samo na osnovu teoretskih radova i zakonskih normi koje tretiraju istu. Nasuprot. U cilju sticanja potpune slike o predmetnoj problematici neophodno je istu sagledati i sa ugla njene praktične primene. Ovo tim pre što u određenom broju slučajeva dolazi i do nemalog raskoraka između norme i prakse. Zbog ovoga, a u cilju dobijanja prave slike o predmetnoj problematici, njenu praktičnu ravan u radu sagledavamo preko dve prizme: empirijskog istraživanja sprovedenog u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu, gde su uključeni, ne samo osuđeni na meru bezbednosti, nego i zaposleni koji rade u Klinici za bolesti zavisnosti.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 150 ispitanika kojima su u periodu od 2015. do 2019. godine nadležne službe Instituta za mentalno zdravlje nakon dobijenog dopisa od strane suda uputile poziv za lečenje na osnovu izrečene mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi iz čl. 84 KZ. Ispitanici su bili starosti od 21 do 74 godine, prosečne starosti 50 godina ($AS=50,12$, $SD=11,86$). Podaci za istraživanje su podeljeni na kvantitativne i kvalitativne. U istraživanju kvantitativnih podataka korišćeni su sekundarni izvori, prikupljeni metodom analize dokumentacije/sadržaja: istorije bolesti, zdravstvenih kartona, evidencije odseka za Sudsku medicinu. Istraživanje je sprovedeno nakon pribavljene saglasnosti stručnog kolegijuma i Etičkog komiteta Instituta za mentalno

zdravlje. Za ispitivanje kvalitativnih podataka korišćen je nestrukturisan intervju sa zaposlenima koji rade na implementaciji izrečene mere. Tokom intervjuja obrađivane su teme koje se odnose na korespondenciju ustanove i lica kojima je izrečena mera kao i njihova zapažanja o sprovođenju mere. Nakon prikupljanja podataka, primenjena je statistička metoda na nivou deskriptivne statistike i u tu svrhu je korišćen softverski paket SPSS (ver. 19).

5. Rezultati i diskusija

Iz analize seta podataka o sociodemografskim karakteristikama ispitanika (Tabela br. 1) može se zaključiti sledeće:

– Da je većina ispitanika muškog pola 96,7%, što je i očekivano obzirom na činjenicu da većinu alkoholičara čine muškarci, a isti je slučaj i sa ukupnom strukturom izvršenih krivičnih dela na teritoriji Republike Srbije gde, takođe, većinu čine muškarci;

– Ispitanici uglavnom imaju srednjoškolsko obrazovanje 62%, zatim slede sa osnovnim školskim obrazovanjem 26,7%, dok viši stepen obrazovanja od srednje škole (višu školu ili fakultet) ima svega 8,7% ispitanika. Ovakav podatak se može dovesti u vezu sa činjenicom da problemi sa alkoholizmom počinju još u periodu adolescencije i traju duži period, te mogu uticati na prekidanje ili oduštanje od školovanja.

– Po zanimanju ispitanici su radnici u 90%, a manji deo čine stručnjaci 8% i službenici 2% , što odgovara obrazovnom profilu ispitanika;

- Nezaposleno je 62% ispitanika. U slučajevima kada su i bili zaposleni u prethodnom periodu, neretko su imali: pad radne produktivnosti, povreda radne discipline, izostanci sa posla ili pak dolazak na posao u alkoholisanom stanju što je dovelo do otkaza. Sve navedeno ide u prilog postojanja profesionalnih posledica alkoholizma koje neretko mogu biti i uzrok gubitka posla. Ovaj podatak nas može navesti da zaključimo da su ispitanici lošijeg ekonomskog statusa;

– Manje od polovine ispitanika je u braku (36,7%), dok je skoro jedna četvrtina (23,3%) razvedena, a približno isti broj (22%) nije zaključilo bračnu zajednicu,

– Tri četvrtine (74%) ispitanika ima potomstvo, a oko jedne trećine nema (26%), najviše ispitanika (31,3%) u ukupnom uzorku ima po dvoje dece ili jedno dete (21,3%), nešto manji broj ispitanika (16%) ima troje dece ili (5,3%) ima četvoro.

Tabela 1. Sociodemografske karakteristike ispitanika

Pol	Muški	145
	Ženski	5
Obrazovanje	Bez osnovne škole	4
	Osnovna škola	40
	Srednja škola	93
	Visoka škola/fakultet	13
Radni status	Zaposlen	25
	Nezaposlen	93
	Penzioner	31
	Student	1
Zanimanje	Radnik	135
	Službenik	3
	Stručnjak	12
Bračni status	U braku	55
	Neoženjen/neudata	33
	Udovac/udovica	4
	Razveden/razvedena	35
	U vanbračnoj zajednici	23
Potomstvo	Jedno dete	32
	Dvoje dece	47
	Troje dece	24
	Četvoro dece	8
	Nema dece	39

Podaci o krivičnom delu usled čijeg izvršenja je izrečena mera bezbednosti iz čl. 84 KZ (Tabela br. 2) pokazuju da je od ukupnog broja lica koji su na meri obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi najviše onih (63,3%) koji su izvršili krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194 KZ. Ovaj podatak potvrđuje interreagujući odnos alkohola i nasilja, u kome je alkohol značajan deklanširajući faktor nasilja u porodici. Potom slede (11,3%) za učinjena krivična dela teške krađe iz čl. 204 KZ i kršenje javnog reda iz čl. 344 KZ (5,3%). Sa po (4%) u ukupnoj

strukturi ispitanika su oni koji su učinili krivična dela lake telesne povrede iz čl. 122 KZ i nedozvoljene polne radnje iz čl. 182 KZ. Takođe, po (3,3%) ispitanika su učinili dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja iz čl. 297 KZ i napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti iz čl. 323 KZ. Pojedinačno učešće ispitanika učinilaca preostalih krivičnih dela u ukupnoj strukturi je neznatno. Ukoliko bi se ova krivična dela sagledala na osnovu kriminološkog kriterijuma (prisustvo/odsustvo nasilja u vršenju krivičnih dela) u ukupnoj strukturi izvršenih krivičnih dela, može se zaključiti da dominiraju krivična dela sa elementima nasilja.

Tabela 2. Distribucija učinjenih krivičnih dela

Nasilje u porodici	Lake telesne povrede	Teške telesne povrede	Teška krađa	Dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja	Kršenje javnog reda i mira	Napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti	Nedozvoljene polne radnje	Drugo	Ukupno
95	6	2	17	5	8	5	6	6	150

Kada su u pitanju ranija psihijatrijska lečenja ispitanika (Tabela br. 3) pokazuje da je skoro oko četvrtine ispitanika (25,3%) imalo problem mentalnog zdravlja koji je zahtevao stručno zbrinjavanje. Na osnovu sagledanih podataka o istoriji psihijatrijskog lečenja može se zaključiti da se najčešće odnose na alkoholizam, odnosno postojanje drugih problema povezanih sa alkoholizmom kao što su: depresija, problemi impulsivnosti i kontrole ponašanja, napadi besa, razdražljivost, što je uglavnom uključivalo više od jedne dijagnoze. Štaviše, možemo zaključiti da postojanje komorbiditeta ukazuje na postojanje uzročno-posledične veze između alkohola i drugih poremećaja mentalnog zdravlja. Jedna trećina ispitanika (34,7%) od ukupnog uzorka je pre izricanja mere ranije imalo problem sa zakonom što ukazuje na alkoholizam kao značajan činilac recidivizma u krivičnoppravnom smislu značenja.

Tabela 3. Ranije psihijatrijsko lečenje i problemi sa zakonom

Psihijatrijsko lečenje	Da	Ne	Nema podataka	Ukupno
	38	82	30	150
Problemi sa zakonom				
	52	91	7	150

Pregledom podataka o korespondenciji (Tabela br. 4) uočava se da je većem broju ispitanika (54,7%) ustanova uputila poziv za lečenje jednom, neophodno je bilo ponoviti poziv i dva puta za (10,7%) ispitanika, međutim, za (34%) ispitanika ustanova je morala tri puta da uputi poziv.

Tabela 4. Korespondencija ustanove sa licima kojima je izrečena mera

Jedan poziv	Dva poziva	Tri poziva	Nema podataka	Ukupno
82	16	51	1	150

Nakon dobijanja poziva iz naše ustanove odmah se javilo i započelo izvršenje mere 42% ispitanika, 16% ispitanika je to uradilo u periodu do 6 meseci, 2,7% ispitanika u periodu od godinu do dve, neznatan broj ispitanika (2%) u periodu dve do tri godine, dok (32,7%) ispitanika nije započelo lečenje ni nakon tri upućena poziva. Na osnovu dobijenih podataka i činjenica koje ističu i zaposleni ustanove da su prilikom korespondencije ispitanici dobili sva neophodna uputstva kako bi započeli izvršenje mere (unapred određeni termin lekarskog pregleda sa imenom i prezimenom lekara kome treba da se jave, dokumentima koje treba da ponesu) neretko se dešava da dolaze na pregled bez navedene dokumentacije, te samim tim započinjanje izvršenja mere nije moguće. Drugi primeri odlaganja lečenja su prepreke na koje nailazi služba ustanove za korespondenciju jesu povraćaj pošte zbog „netačne adrese”. Navedeni podaci nas navode na zaključak da ispitanici koriste različite mehanizme kako bi prolongirali vreme početka lečenja.

Tabela 5. Distribucija početka izvršenja mere obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi

Odmah po pozivu	Do 6 meseci	Od 7 do 12 meseci	Od godinu do dve	Od dve do tri godine	Nije započeto lečenje	Ukupno
63	24	7	4	3	49	150

Kada se posmatra ishod mere kroz dinamiku realizacije prikazani podaci (Tabela 6) ukazuju da je 33,3% izvršilo meru obaveznog lečenja alkoholičara, 20,7% je u toku izvršenja mere, a 46% ispitanika nije realizovalo meru.

Tabela 6. Ishod mere obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi

Izvršena	Nije izvršena	U toku izvršenja	Ukupno
50	69	31	150

Analizi razloga neizvršenja mere pokazuje da se 20% ispitanika nije odayvalo na pozive, nakon čega je ustanova obavestila nadležni sud, zatim (11,3%)

je napustilo lečenje još u toku trajanja mere, nekolicina (4,7%) ispitanika nije prihvatila ponuđeno lečenje, dok je za (8,7%) ispitanika sud već preinačio meru. Na osnovu iznetih podataka (Tabela 7) možemo izvesti zaključak da su naši ispitanici skloni diskontinuitetu u lečenju. Kao relevantan podatak izdvajamo i sklonost zavisnika da napuštaju terapijski program pre isteka mere. Međutim, ovi rezultati nisu iznenađenje jer se radi o populaciji sa već poznatim potencijalom za izbegavanje i napuštanje terapijskog procesa. Štaviše, i pored činjenice da izrečena mera uključuje jasne i precizne zakonske konsekvence u situaciji neispinjavanja zahteva u sklopu mere nije bila dovoljan razlog za izvršenje. S toga, zaposleni ističu da veliki nedostatak jeste i početna motivacija za lečenje kod osoba sa izrečenom merom, koja predstavlja samo prvi korak ka prihvatanju lečenja, iako generalno kod osoba koje se leče od alkoholizma nema suštinske dobrovoljnosti, uvek je to pod pritiskom porodice, šire socijalne sredine ili zdravstvenih posledica. Posmatrano u ovom kontekstu značajna je i činjenica da su svi zaposleni bili jednakog stava da osuđeni koji dolaze upućeni od suda na meru obaveznog lečenja alkoholičara su zapravo najmanje motivisani da učestvuju u lečenju, čeka ju da mera istekne, odnosno samo formalno učestvuju u lečenju, tj. da su tokom lečenja prisutni stalni otpori prema promenama obrazaca ponašanja. Naime, zaposleni po pitanju manifestacije otpora su naveli sledeće: preopširno opisivanje primarne porodice, pre naglašavanje etapa profesionalne karijere, vezivanje pijenja za zahteve profesije, navođenje životnih teškoća, predstavljanje sebe u pozitivnom svetlu, „egzibicionističko suvo pijenje”, prikazivanje mere kao greške u sudskom postupku. Takođe, podsetili su nas i na poštovanje Zakona o pravima pacijenata (član 17) koji određuje da svaki pacijent koji je sposoban za rasuđivanje, ima pravo da odbije predloženu medicinsku meru, čak i kada se njome spasa ili održava njegov život.

Tabela 7. Razlozi za neizvršenje mere obaveznog lečenja alkoholičara

Odbijanje lečenja	Napuštanje pre roka	Neodazivanje na pozive	Sudsko preinačenje odluke	Smrt osuđenog	Ukupno
7	17	30	13	2	69

Podaci Tabele 3 pokazuju da kod 46 % ispitanika mera lečenja nije sprovedena, a Tabele 4. da su najčešći razlozi neizvršenja mere neodazivanje na pozive, napuštanje lečenja, sudsko preinačenje odluke, a zatim odbijanje lečenja i smrt osuđenog. Dakle, kod većeg dela ispitanika kod kojih nije izvršena mera, razlozi za neizvršenje mere potiču od volje pojedinaca, odnosno zajednički element ovih razloga su nedostatak volje i spremnosti za lečenje, osim u slučaju sudskog preinačenja odluke ili smrti osuđenog.

6. Analiza kvalitativnih podataka

Obavljanjem intervjua nestruktuiranog tipa dobijeni su dragoceni podaci koji upotpunjuju sliku spremnosti osuđenih na meru lečenja da aktivno učestvuju u procesu lečenja iz perspektive osoba koje rade na njihovoj implementaciji i istovremeno otvaraju probleme praktične primene. Naime, zaposleni ukazuju da se nakon prethodno navedene tehničke procedure, dešava da osuđeni odbije ponuđeni vid lečenja ili su pak prisutni veliki otpori kod saradnika, uzimajući u obzir da je kao jedan od najčešće vršenih krivičnih dela nasilje u porodici, a da je za proces lečenja neophodno učešće saradnika (bračnog druga, člana porodice i dr.). S toga zaposleni ističu da veliki nedostatak jeste i početna motivacija za lečenje kod osoba sa izrečenom merom, koja predstavlja samo prvi korak ka prihvatanju lečenja, iako generalno kod osoba koje se leče od alkoholizma nema suštinske dobrovoljnosti, uvek je to pod pritiskom porodice, šire socijalne sredine ili zdravstvenih posledica. U toku nestruktuiranog intervjua sa zaposlenima Klinike za bolesti zavisnosti svi su jednakog stava da osuđeni koji dolaze upućeni od suda na meru obaveznog lečenja alkoholičara su zapravo najmanje motivisani da učestvuju u lečenju, jednostavno čekaju da mera istekne, odnosno samo formalno učestvuju u terapiji. Prisutni su otpori koji se manifestuju kroz preopširno opisivanje primarne porodice, prenaplašavanje etapa profesionalne karijere, vezivanje pijenja za zahteve profesije, navođenje životnih teškoća, predstavljanje sebe u pozitivnom svetlu, „egzibicionističko suvo pijenje“, prikazivanje mere kao greške u sudskom postupku, kako u toku intenzivne faze lečenja, tako i u produžnom rehabilitacionom lečenju koje se odvija kroz produžne grupe i socioterapijski klub lečenih alkoholičara, održavaju pasivnu apstinenciju bez motivacije da usvajaju novi stil života i obrasce ponašanja, tako da zaposleni kontinuirano rade na njihovoj domotivaciji. Od ukupnog broja, njih (63, 3%) su izvršili krivično delo nasilja u porodici iz čl.194. KZ.

7. Zaključak

Analizom normativnog i praktičnog aspekta mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara, uočena su dva ključna rezultata. Prvi je da je u KZ RS na sasvim odgovarajući način normirana problematika ove mere bezbednosti, da su posmatrano sa aspekta norme stvorene sve normativne pretpostavke za postizanje cilja njenog normiranja. Međutim, sasvim drugačija situacija je u njenoj praktičnoj primeni. Više je problema koji se pojavljuju u praksi primene ove mere – njenog izvršenja. Ključni među njima su: izbegavanje osuđenog da se javi na

izvršenje izrečene mere obaveznog lečenja alkoholičara ili samovoljno napuštanje lečenja i nedovoljan stepen saradnje saradnika - kopacijenata na lečenju lica upućenih na lečenje u Institut za mentalno zdravlje u Beogradu, a jedan od razloga za to je vrsta počinjenog krivičnog dela. Od ukupnog broja ispitanika njih (63,3%) su izvršili krivično delo nasilja u porodici iz čl.194. KZ RS.

Literatura

- Baer, J.S. (2002). Student factors: understanding individual variation in college drinking. *Journal of Studies on Alcohol, Supplement*, (s14), pp.40–53.
- Bejatović, S. (2017). Mere bezbednosti medicinskog karaktera kao krivično pravni instrumenti suprostavljanja kriminalitetu (prevencija i represija). U: Bejatović, S i Jovanović, I. (ur.) *Mere bezbednosti medicinskog karaktera-pravni i medicinski aspekt (regionalna zakonodavstva, iskustva u primeni i mere unapređenja)* Beograd: Misija OEBS u Republici Srbiji, str. 9-32
- Berg, M. J., Kremelberg, D., Dwivedi, P., Verma, S., Schensul, J. J., Gupta, K., Singh, S. K. (2010). The Effects of Husband's Alcohol Consumption on Married Women in Three Low-Income Areas of Greater Mumbai. *AIDS and Behavior*, 14(S1), pp.126–135. <https://doi.org/10.1007/s10461-010-9735-7>
- Boles, S. M., & Miotto, K. (2003). Substance abuse and violence. *Aggression and Violent Behavior*, 8(2), str. 155–174 [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(01\)00057-X](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(01)00057-X)
- Chalub, M., & Telles, L. E. de B. (2006). Álcool, drogas e crime. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 28(suppl 2), str.69–73. <https://doi.org/10.1590/S1516-44462006000600004>
- Ćorović, E. (2009). Mera obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara u sudskoj praksi. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom sadu 43(3), str. 375-390
- Ćorović, E. (2010). *Mere obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara u krivičnom pravu (Doktorska disertacija)*. Novi Sad: Univerzitet u Novom sadu, Pravni fakultet.
- De Campos Moreira, T., Ferigolo, M., Fernandes, S., Barros, X., Mazoni, C. G., Noto, A. R., Barros, H. M. T. (2011). Alcohol and Domestic Violence: A Cross-Over Study in Residences of Individuals in Brazil. *Journal of Family Violence*, 26(6), str.465–471. <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9381-5>
- Dragišić Labaš, S. (2015). Nasilje u porodici i upotreba alkohola: Mere obaveznog lečenja i prikaza slučaja. *Sociologija*, 57(2), str. 259-273. DOI: 10.2298/SOC1502259D

- Drakić, D. (2008). Mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana i alkoholičara prema novom Krivičnom zakoniku Srbije. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 42(1-2) str. 613-626
- Drakić, D. (2015). O nastanu mera bezbednosti kao krivičnih sankcija. Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, 63(1), str. 97-115.
- Fals-Stewart, W. (2003). The occurrence of partner physical aggression on days of alcohol consumption: A longitudinal diary study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71(1), str. 41–52. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.71.1.41>
- Filipović, S. (2007). *Evaluacija grupne terapije adolescenata iz porodice alkoholičara* (Doktorska disertacija). Beograd: Univezitet u Beogradu, Filozofski faakultet.
- Galvani, S. (2006). Alcohol and Domestic Violence. *Violence Against Women*, 12(7), str. 641-662. <https://doi.org/10.1177/1077801206290238>
- Graham, K., & Livingston M. (2011). The relationship between alcohol and violence: Population, contextual and individual research approaches. *Drug and Alcohol Review*, 30(5), str. 453–457. 10.1111/j.1465-3362.2011.00340.x
- <http://hocudaznas.org/hun/hocudaznas/wp-content/uploads/2014/08/nasilje-u-porodici-u-vojvodini.pdf> posećeno 10.11.2020
- Ignjatović, Đ. (2011). Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta. *Crimen*, 11(2), str. 179-211.
- Jovanović Čupić, V. (2015, oktobar). Nasilje u alkoholičarskoj porodici. U: P.Nastasić (ur.) *Bolesti zavisnosti: Apstinencija, (iz)lečenje, rehabilitacija. XXX Simpozijum o bolestima zavisnosti*. Novi Sad: ZKLA, str. 175-179
- Kiurski, J. (2011). "Nastanak i razvoj mera bezbednosti". *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 49(2- 3), str. 525-540
- Klostermann, K., & Kelley, M. (2009). Alcoholism and Intimate Partner Violence: Effects on Children's Psychosocial Adjustment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 6(12), str. 3156–3168. <https://doi.org/10.3390/ijerph6123156>
- Krivični zakonik Republike Srbije. *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.
- Lotar Rihtarić, M., Vrselja, I., & Jandrić Nišević, A. (2016). Relationship between Alcohol Consumption and Violent Offending: Personality as a Contributing Factor. *Alcoholism and Psychiatry Research*, 52(2), str.105–114. <https://doi.org/10.20471/apr.2016.52.02.01>
- Nikolić Ristanović, V. (2010). *Nasilje u porodici u Vojvodini*.

- Soković, S. (2017). Sporna pitanja izricanja mera bezbednosti medicinskog karaktera. *Crimen i Revija za kriminologiju i krivično parvo*, 8(3) i 55(2-3), str. 356-372
- Stojanović, Z. (2016). *Krivično pravo: opšti deo*. Beograd. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
- Svetozarević, S., Lažetić, G., Mladenović, I., Ćorić, B., I Lakićević, S. (2011). Dinamika lečenja pacijenata kojima je izrečena mera obaveznog lečenja na slobodiod alkoholizma u Klinici za bolesti zavisnosti Instituta za mentalno zdravlje u Beogradu. U: P. Nastasić (ur.) *Medicinske i socijalne mere u tretmnu bolesti zavisnosti. XXVI Simpozijum o bolestima sa međunarodnim učešćem*. Vršac: ZKLA.
- Vaskova, M., Krsteska, R. i Vasileska, M. (2013) *Devijantno odnesovanje kaj alkoholičarite*. U: P. Nastasić i S.Dimić (ur.) *Bolesti zavisnosti sličičnosti i razlike*. Beograd: Publikum, str. 207
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*” 55/2014-10, 35/2019-19
- Zakon o pravima pacijenata, *Službeni glasnik Rebuplike Srbije*, br. 45/2013
- Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019).

Sladana MILOŠEVIĆ, MA
Defectologist
Institute for Mental Health in Belgrade
Dragana MITROVIĆ, MA
Defectologist
Institute for Mental Health in Belgrade

SAFETY MEASURE OF MANDATORY TREATMENT FREEDOM OF ALCOHOLICS (STANDARD AND PRACTICE)

In accordance with modern understandings of criminal law science and solutions present in the comparative criminal legislation, the Criminal Code of the Republic of Serbia pays special attention to security measures as special and above all specific criminal sanctions. They are one of the four types of criminal sanctions provided for in this legal text. Among the eleven security measures, four are of a medical nature and they differ in a number of features, not only in relation to other criminal sanctions, but also other security measures. One of the medical safety measures is the obligatory treatment of alcoholics. There are a number of specifics of this security measure, and one of them is its manner of execution. Given this, the subject of analysis in the paper are two aspects of the safety measure of compulsory treatment of alcoholics. These are: normative and practical. The justification of this approach in the analysis of the subject matter is contained in the fact that only adequately performed and this security measure is in the function of its standardization - the function of eliminating conditions or conditions that may affect the perpetrator in the future does not commit crimes due to alcohol dependence. to the expression of criminal acts of violence that are increasingly present in the total mass of crime.

Keywords: *alcoholism, security measures, compulsory treatment of alcoholics at large, addiction, crime, specialized institution, court, enforcement*

Prof. dr Darko DIMOVSKI*
Vanredni profesor
Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu

Pregledni naučni rad
Primljeno: 19. maj 2021.
Prihvaćeno: 8. avgust 2021.
UDK: 341.231.14-055.34(4)
340.142:316.361.15(4)
<https://doi.org/10.47152/rkkp.59.2.10>

PRIPADNICI LGBT ZAJEDNICE U OKVIRU ČLANA 12 EVROPSKE KONVENCIJE O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA**

Autor u radu predstavlja najznačajnije odluke Evropskog suda za ljudska prava u kojima se bavio pravom na brak za pripadnike LGBT zajednice. Iz analiziranih predmeta možemo pratiti razvoj ovog prava za pripadnike LGBT zajednice na osnovu kojih su oni dobili mogućnost da sklapaju tzv. civilno partnerstvo. Ujedno, autor u radu pravi razliku između slučajeva u kojima je došlo do promene pola pa shodno tome da određenih problema u pogledu ostvarivanja prava iz člana 12 Evropske Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Kao cilj rada autor ističe potrebu predstavljanja najznačajnijih slučajeva iz prakse Evropskog suda za ljudska prava u vezi ovog pitanja kako bi preglednici naučne misli, ali i nosioci zakonodavne funkcije, što je možda još bitnije, upoznali sa stavovima u vezi člana 12 i na adekvatan način sagledali dali odgovarajuća zakonska rešenja u pogledu mogućnosti sklapanja civilnog partnerstva.

Ključne reči: LGBT zajednica, Evropski sud za ljudska prava, Konvencija, član 12

---

* e-mail: darko@prafak.ni.ac.rs

** Rad je realizovan u okviru pod nazivom Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu koji finansira Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

1. Uvod

Pripadnici seksualnih manjina su žrtve povrede različitih prava propisanih u Evropskoj Konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu Konvencija). Kao rezultat njihove istorije i konstantnog ispoljavanja predrasuda, nasilja i diskriminacije, pripadnici LGBT zajednice postali su manjina kojoj su prava iz Konvencije posebno ugrožena. Pripadnici seksualnih manjina mogu biti žrtve povrede svih prava iz Konvencije, ali ćemo se u konkretnom slučaju fokusirati na analizu prakse Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu Sud) u pogledu postojanja povreda člana 12 Konvencije u kojima su se kao žrtve javili pripadnici seksualnih manjina. Pre nego što krenemo na predstavljanje prakse Suda u vezi člana 12 Konvencije smatramo da bi bilo oportuno podsetiti naučne radnike o sadržini pomenutog člana. Naime, član 12 Konvencije pod nazivom Pravo na sklapanje braka glasi: “Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.”

Mogućnost stupanja pripadnika LGBT zajednice u brak ili civilno partnerstvo je dosta kontroverzno, bez obzira što su pojedine države napravile značajne korake u obezbeđivanju prava pripadnicima ove populacije da na neki način formalizuju svoj odnos. Stoga u nastavku rada autor će predstaviti najznačajnije presude Suda u kojima su pravljene mali, ali značajni pomaci ka ostvarivanju prava iz člana 12 Konvencije pripadnicima LGBT zajednice.

2. Pripadnici LGBT zajednice kao aplikanti (navodne) povrede člana 12 Konvencije

Sud je u slučaju *Rees v. The United Kingdom*¹ razmatrao postojanje povrede člana 12 Konvencije. Podnosilac predstavke, britanski državljanin, rođen je 1942. godine u Engleskoj. Pri rođenju je podnosilac predstavke posedovao sve fizičke i biološke karakteristike deteta ženskog pola i, shodno tome, upisan je u matičnu knjigu rođenih kao žensko, pod imenom Brenda Margaret Ris (*Brenda Margaret Rees*). Međutim, već od najranijeg života dete je počelo da pokazuje muško ponašanje, te je 1970. godine, nakon što je saznala da je transeksualno stanje medicinski priznato, potražila je lečenje. Propisali su joj metil testosteron (hormonski tretman) i počela je da razvija sekundarne muške karakteristike. U septembru 1971. godine, podnosilac predstavke - o kome će se ubuduće govoriti

---

1 Rees v. the United Kingdom, app. no. 9532/81

u muškom rodu - promenio je ime u Brendan Mark Ris (*Brendan Mark Rees*), a u septembru 1977. godine u Mark Nikolas Alban Ris (*Mark Nicholas Alban Rees*). Od tada živi kao muško.

Podnosilac predstavke se žalio na nespornu činjenicu da prema zakonu, koji je tada bio na snazi, u Ujedinjenom Kraljevstvu ne može oženiti ženu. Stoga je smatrao da postoji povreda člana 12 Konvencije. Vlada je to osporila, dok je Komisija podeljena između dva sukobljena stanovišta. Prema mišljenju Suda, pravo na sklapanje braka zagarantovano članom 12 Konvencije odnosi se na tradicionalni brak između osoba suprotnog biološkog pola. To takođe proizlazi iz formulacije ovog člana iz koje se jasno vidi da se član 12 uglavnom odnosi na zaštitu braka kao osnove porodice. Štaviše, član 12 Konvencije predviđa da ostvarivanje ovog prava podleže nacionalnim zakonima država ugovornica. Tako uvedena ograničenja ne smeju ograničavati ili umanjivati pravo na takav način ili u onoj meri da se naruši sama suština prava. Međutim, ne može se reći da zakonska prepreka u Ujedinjenom Kraljevstvu za brak osoba koje nisu suprotnog biološkog pola ima takvu posledicu. Prema tome, u ovom slučaju nema kršenja člana 12 Konvencije.

Pre nego što poklonimo pažnju narednom slučaju, bitno je napomenuti da značaj ove presude. Naime, iako Sud nije konstantovao povredu člana 12 Konvencije, on je prilikom razmatranja uzeo u obzir član 9 Povelje o osnovnim pravima Evropske unije u kojoj je propisano da se pravo na sklapanje braka i pravo na zasnivanje porodice jemče u skladu sa zakonima država članica koji uređuju uživanje tih prava. Drugim rečima, Sud nije smatrao da se pravo na brak shodno članu 12 Konvencije može ograničiti samo između osoba suprotnog pola. Međutim, Sud nije precizirao koje bi to okolnosti mogle biti. Ipak, ovim stavom napravljen je korak napred ka tome da Sud u budućnosti zauzme drugačiji stav o ovom pitanju (Shahid, 2017: 186).

Pravo na sklapanje braka istopolnih partnera razmatrano je u presudi *Hämäläinen v. Finland*.² Podnosilac predstavke, Heli Hamalainen (*Heli Hämäläinen*), je finska državljanka rođena 1963. godine i živi u Helsinkiju. Gospođa Hamalainen rođena je kao muškarac i udala se za ženu 1996. godine. Par je imao dete od 2002. godine. Septembra 2009. gđa Hamalainen podvrgnuta je operaciji promene pola iz muškarca u ženu. Iako je svoje ime promenila u junu 2006. godine, u zvaničnim dokumentima nije mogla da bude izvršena promena njenog matičnog, osim ako njena supruga nije pristala da umesto braka zaključe civilno partnerstvo, što je ona odbila učiniti, ili ukoliko se par ne razvede. Par je radije ostao u braku, jer bi razvod bio protiv njihovog verskog ubeđenja, dok su smatrali

---

2 Hämäläinen v. Finland, app. no. 37359/09

da građansko partnerstvo ne pruža istu sigurnost kao brak za njih i njihovo dete. Ujedno, gospođa Hamalainen je podnela zahtev da se registruje kao ženska osoba u lokalnoj kancelariji, ali je zahtev odbijen.

Gospođa Hamalainen je pokrenula upravni postupak pred nacionalnim sudovima koji su u maju 2008. i februaru 2009. godine odbili da je registruju kao žensko. Sudovi su utvrdili da zakonodavstvo o potvrđivanju pola transseksualaca u Finskoj ne može da promeni činjenicu da se samo muškarac i žena trenutno mogu venčati prema finskom zakonu. Vrhovni upravni sud odbio je njen vanredni pravni lek u avgustu 2010. godine.

U obraćanju Sudu aplikantkinja je navela da uslovljavanje potpunog priznanja promene pola zahtevom državnih organa da ona zaključi umesto braka civilno partnerstvo ili da se razvedu, čime je došlo do povrede člana 8, 12 i 14 Konvencije. Pre nego što krenemo sa daljom analizom navedene presude bitno je napomenuti sadržinu članova 8 i 14 Konvencije. Naime, članom 8 Konvencije predviđeno je pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, dok je članom 14 Konvencije propisana zabrana diskriminacije.

Sud je u konkretnom slučaju utvrdio da nije bilo kršenja člana 14 u vezi sa članom 8 i da nije bilo potrebe da se predmet ispituje na osnovu člana 12. Što se tiče pritužbe aplikantkinje da oni, koji nisu transseksualci, su dobili zakonsko priznavanje roda automatski po rođenju i čiji brakovi, prema njenim rečima, nisu pokrenuli rizik od „prisilnog“ razvoda na njen način, Veliko veće se složilo sa Većem da njihove situacije nisu bile dovoljno slične da bi se uporedile jedna sa drugom. Shodno tome zaključio je da nije došlo do kršenja člana 14 bilo u vezi sa članom 8 ili članom 12 Konvencije. Veliko veće je, kao i Veće, zaključilo da je podnosilac predstavke imao prigovor prema članu 12 već su ispitani u članu 8.

Kod razmatranja prava na sklapanja braka uz člana 12 Konvencije za istopolne parove, koristićemo presudu *Oliari and Others v. Italy*.³ Podnosioci predstavke su tri homoseksualna para: šest italijanskih muškaraca rođenih između 1959. i 1976. godine Gospodin Oliari (*Oliari*) i gospodin A., koji su bili u stabilnom međusobnom odnosu, zatražili su od Kancelarije za civilni status opštine Trent (*Trent*) da im zvanično zabrani sklapanje braka u julu 2008. godine. Nakon odbacivanja njihovog zahteva osporili su tu odluku pred Tribunalom u Trentu, tvrdeći da italijanski zakon ne zabranjuje izričito brak između osoba istog pola. Ukoliko je zakonom takva mogućnost isključena, onda bi takvo rešenje bilo neustavno. Tribunal je odbacio njihov zahtev, napominjući da je pod Građanskim zakonikom jedan od uslova za sklapanje braka bio da supružnici budu suprotnog pola. Aplikantki su se ubrzo obratili Ustavnom sudu koji je u aprilu 2010. godine

---

3 *Oliari and Others v. Italy*, application no. 18766/11 and 36030/11

proglasio njihovu ustavnu žalbu neprihvatljivom, zaključivši da pravo na brak, garantovano italijanskim ustavom, nije obuhvatalo homoseksualne partnere, te da se pravo na brak odnosi na heteroseksualne partnere. Istovremeno, Ustavni sud je istakao da je na parlamentu da reguliše način i ograničenja za sklapanje civilnog partnerstva između istopolnih parova.

Gospodin Felicetti (*Felicetti*) i gospodin Zapa (*Zappa*), koji su zajedno živeli više od pet godina, zatražili su u februaru 2011. godine da im se izda potvrda o zabrani venčanja. U aprilu 2011. godine njihov zahtev je odbijen. Oni nisu podneli nikakve pravne lekove, smatrajući da neće biti efikasni, uzimajući u obzir presudu Ustavnog suda iz aprila 2010. godine u slučaju gospode Oliarija i A. Ujedno, gospodin Cipo (*Cippo*) i gospodin Zaheo (*Zaccheo*), koji takođe žive zajedno kao par, zatražili su da im se potvrda o zabrani venčanja izda u novembru 2009. godine. Njihov zahtev je odbijen. Podneli su žalbu nadležnom sudu u Milanu, ali je juna 2010. godine njihova žalba odbijena. Na odluku prvostepenog suda nisu ulagali pravne lekove, smatrajući da to ne bi bilo efikasno, jer postoji presuda Ustavnog suda iz aprila 2010. godine.

Svi podnosioci predstavke su se žalili da prema italijanskom zakonodavstvu ne mogu sklopiti brak ili bilo koju drugu vrstu građansko gpartnerstva, što dovodi do njihove diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. Država je na taj način navodno kršila član 8, član 14 u vezi sa članom 8, član 12 i člana 14 u vezi sa članom 12 Konvencije.

Naime, što se tiče zahteva aplikanata da Sud ustanovi povredu člana 12 Konvencije, ali i povredu člana 12 u vezi sa članom 14 Konvencije, Sud je u prethodnim slučajevima utvrdio da član 12 ne nameće obavezu država da odobriti istopolnom bračnom paru kao podnosioci zahteva sklapanje braka. Uprkos postepenoj evoluciji normativnih rešenja država članica Saveta Evrope po tom pitanju - do danas je bilo jedanaest država članica Saveta Evrope da su priznali istopolni brak - nalazi dobijeni u tim prethodnim slučajevima su i dalje relevantni. Sud je, shodno tome, proglasio žalbu prema članu 12 Konvencije sam i zajedno sa članom 14 nedopustivim. Ipak, značaj ovog slučaja se ogleda u tome da je prilikom razmatranja člana 8 Konvencije naglašeno da kada pripadnici istog pola ne mogu prema postojećim zakonskim rešenjima da stupe u brak, njima se treba omogućiti pristup određenom pravnom okviru koji im može pružiti priznanje njihovog statusa i garantovanje određenih prava relevantnih za par u stabilnoj i posvećenoj vezi. S tim u vezi Sud se pozvao na odluku Parlamentarne skupštine Saveta Evrope u kojoj stoji preporuka Komitetu ministara da pozove države članice da usvoje zakone o registrovanim partnerstvima. Ujedno, Sud se pozvao i na Preporuku Komiteta ministara (*Recommendation CM/Rec(2010)5*) u kojem

su države članice pozvane da tamo gde nacionalno zakonodavstvo nije priznavalo niti dodeljivalo prava ili obaveze registrovanim istopolnim partnerstvima, razmotre pružanje ove mogućnosti.

Predmet naše analize u okviru povrede člana 12 Konvencije biće slučaj *Schalk and Kopf v. Austria*⁴ Podnosioci zahteva, Horst Mihael Šalk (*Horst Michael Schalk*) i Johan Franc Kopf (*Johann Franz Kopf*), su austrijski državljani rođeni su 1962. odnosno 1960. godine. Oni su istopolni par. U septembru 2002. godine podnosioci predstavke zatražili su od nadležnih organa da im dozvole da sklope brak. Međutim, nadležni organi su takav zahtev odbili uz obrazloženje da ni austrijski Ustav niti Konvencija nije tražila da koncept braka treba proširiti i na istopolne odnose, te da zaštita tih odnosa prema Konvenciji ne dovodi do obaveze promene zakona o braku.

Sud je prvo ispitao da li se pravo na sklapanje braka, dodeljeno muškarcima i ženama na osnovu Konvencije, može primeniti na situaciju podnosilaca predstavke. Što se tiče njihove argumentacije da u današnjem društvu stvaranje dece više nije presudan element u građanskom braku, Sud je smatrao da se u slučaju *Christine Goodwin v. the United Kingdom* nemogućnost začeca deteta ne može sama po sebi smatrati uklanjanjem prava na sklapanje braka.⁵ Međutim, ovaj nalaz i praksa Suda prema kojoj se Konvencija morala tumačiti u današnjim uslovima ne dopuštaju zaključak, koji su izuzeli podnosioci zahteva, da član 12 treba da se tumači kao obavezujući da države članice obezbede pristup braku za istospolne parove.

Sud je primetio da među državama članicama Saveta Evrope nije bilo konsenzusa u vezi sa istopolnim brakom. Uzimajući u obzir povelju Evropske unije o osnovnim pravima, na koju se u svom podnesku pozvala austrijska vlada, Sud je primetio da relevantni član, kojim se daje pravo na sklapanje braka, ne uključuje ukazivanje na muškarce i žene, što omogućava zaključak da pravo na brak ni u kom slučaju ne može biti ograničeno na brak između dve osobe suprotnog pola. Istovremeno, Povelja je ostavila odluku da li dozvoljava ili ne istopolni brak uređivanjem nacionalnim zakonom države članice. Sud je naglasio da su nacionalne vlasti u najboljem položaju da procene i odgovore na potrebe društva u ovoj oblasti, s obzirom na to da brak ima duboko ukorenjenu socijalnu i kulturnu konotaciju, koja se uglavnom razlikuje od jednog do drugog društva. Zaključno, Sud je utvrdio da član 12 Konvenciju ne stvara obavezu austrijske Vlade da omogući istopolnom bračnom paru, poput podnosilaca predstavke, pristup braku. Stoga je jednoglasno utvrdio da nije bilo povrede tog člana.

---

4 Schalk and Kopf v. Austria, app. no. 30141/04

5 Christine Goodwin v. the United Kingdom [GC] (no. 28957/95, ECHR 2002 VI)

Sud je razmatrao postojanje povrede člana 12 Konvencije u predmetu *Chapin and Charpentier v. France*.⁶ Podnosioci predstavke, Stefan Čapin (*Stephane Chapin*) i Bertrand Karpentier (*Bertrand Charpentier*), su državljani Francuske. U maju 2004. godine aplikanti su podneli zahtev za venčanje u civilni registar odeljenja opštinskog veća Beglesa (*Bègles*). Opštinski civilni registar objavio je zabranu sklapanja takvog braka. Javni tužilac u Bordou dostavio je obaveštenje o prigovoru na sklapanje braka opštinskom matičnom registru u Beglesu i gospodu Čapinu i Karpentieru. Uprkos prigovoru, gradonačelnik Beglesa izvršio je ceremoniju venčanja i u tom smislu ih upisao u odgovarajuću matičnu knjigu. Javni tužilac je 22. juna 2004. godine pokrenuo postupak protiv aplikanata u nadležnom sudu u Bordou, kojim traži da se brak poništi. Dana 27. jula 2004. godine nadležni sud je poništio brak podnosilaca predstavke i naložila da se njegova presuda upiše na margini njihovih izvoda iz matične knjige rođenih i izvoda iz matične knjige vančanih. Apelacioni sud u Bordou potvrdio je presudu prvostepenog organa. Aplikanti su uložili žalbu Kasacionom sudu, ali je njihova žalba odbijena.

Aplikanti su tvrdili da je prekršen član 8 u vezi sa članom 14 Konvencije, jer su, kako su tvrdili, bili diskriminisan na osnovu svoje seksualne orijentacije. Ujedno, pozivajući se na član 12 u vezi sa članom 14 Konvencije, aplikanti su tvrdili da je ograničavanje sklapanja braka na parove suprotnog pola diskriminatorno.

Sud se prilikom utvrđivanja povrede člana 12 Konvencije pozvao na presudu *Schalk and Kopf v. Austria* u kojoj je prihvatio, uz pozivanje između ostalog na član 9 Povelje o osnovnim pravima Evropske unije, da se član 12 Konvencije primenjuje na situaciju podnosilaca predstavke. U presudi *Schalk and Kopf v. Austria* Sud je presudio da je institucija braka pretrpela velike promene nakon usvajanja Konvencije, te da nije bilo evropskog konsenzusa o odobravanju istopolnim parovima pravo na sklapanje braka. Ujedno, utvrdio je da se član 12 Konvencije primenjuje na podnosiocima predstavke, ali da je pitanje da li će dozvoliti sklapanje istopolnog braka ostavljeno na normiranje državama članicama Saveta Evrope. Zaključeno je da član 12 ne nameće obavezu tuženoj vladi da omogući istopolnim parovima pristup braku. Sud je ponovio taj zaključak u analiziranim predmetima *Hämäläinen v. Finland* i *Oliari and Others v. Italy*. S obzirom na kratak vremenski period koji je protekao od tada, Sud je smatrao da ne postoji nijedan razlog da se u ovom slučaju ne dođe do istog zaključka. Dalje, Sud je primetio da je Zakonom od 17. maja 2013. godine u Francuskoj omogućen pristup braku istopolnim parovima, što znači da su podnosioci predstavke mogli da se venčaju. Prema tome, nije došlo do kršenja člana 12 u vezi sa članom 14 Konvencije.

---

6 Chapin and Charpentier v. France, app. no. 40183/07

U slučaju *Cossey v. the United Kingdom*,⁷ Sud je razmatrao postojanje povrede člana 12 Konvencije. Podnosilac predstavke, koji je britanski državljanin, rođen je 1954. godine i registrovan je u matičnoj knjizi rođenih kao muško, pod muškim imenom Bari Kenet (*Barri Kenneth*). U dobi od 13 godina podnosilac predstavke je shvatio da je drugačiji od ostalih dečaka i sa 15 ili 16 godina je razumeo da, iako ima muške polne organe spolja, psihološki je ženskog pola. U julu 1972. godine odustala je od muškog imena i preuzela žensko ime Kerolajn (*Caroline*). Od jula 1972 godine bila je poznata pod tim imenom, pri čemu se oblačio kao žena i prihvatio žensku ulogu. U decembru 1974. godine podnosilac predstavke, koji je ranije uzimala ženske hormone i imala operaciju povećanja grudi koja je uključivala implantate, u londonskoj bolnici je bila podvrgnuta operaciji promene pola, kako bi spoljna anatomija bila bliža ženskom rodu. Medicinski izveštaj od 8. februara 1984. godine opisuje gospođicu Kozi (*Cossey*) kao prijatnu mladu ženu, kaže da je živela polni život kao ženska osoba, i psihološki i fizički, jer je operacija bila uspešna, te se genitalnim pregledom moglo ustanoviti da ima ženske polne organe. Kao trans-seksualna žena nakon operacije, u stanju je da ima seksualni odnos sa muškarcem.

Tokom 1976. godine podnosiocu predstavke je izdat pasoš Ujedinjenog Kraljevstva kao osobi ženskog pola. Od 1979. do 1986. godine bila je uspešna manekenka, redovno se pojavljivala u novinama, časopisima i oglasima. Godine 1983. gospođica Kozi i gospodin L., italijanski državljanin, želeli su da se venčaju. Dopisom od 22. avgusta 1983. godine, glavni sekretar britanskog Parlamenta je obavestio podnosioca predstavke da će takav brak biti ništav engleskom zakonu, jer će je klasifikovati kao muško bez obzira na njen anatomski i psihološki status. Njen poslanik je u pismu od 30. avgusta 1983. godine savetovao da će biti potrebna izmena zakona koja će joj omogućiti da se uda. Odgovor generalnog sekretara od 18. januara 1984. godine na dalji upit podnosioca predstavke bio je da joj se ne može izdati izvod iz matične knjige rođenih koji pokazuje pol kao žensko, jer takva potvrda beleži detalje na dan rođenja. Godine 1985. - nakon datuma podnošenja predstavke, gospođica Kozi i gospodin L. odustali su od venčanja, iako su ostali dobri prijatelji. Dana 21. maja 1989. godine podnosilac predstavke se trebao venčati sa gospodinom Ks na ceremoniji koja je održana u londonskoj sinagogi. Međutim, njihova veza je prekinuta 11. juna iste godine. Nakon molbe koju je podnela gospođica Kozi, pri čemu je njoj rečeno da je to jedini način za dobijanje finansijske pomoći, brak je dekretom od strane Visokog sud 17. januara 1990. godine proglašen da je po zakonu ništavan, zbog toga što strane u braku nisu osobe suprotnog pola.

---

7 *Cossey v. the United Kingdom*, app. no. 10843/84

Zaključujući u presudi *Rees v. the United Kingdom* da nije bilo povrede člana 12 Konvencije, Sud je primetio sledeće: (a) Pravo na brak zagarantovano članom 12 Konvencije odnosilo se na tradicionalni brak između osoba suprotnog biološkog pola. To se takođe videlo iz formulacije ovog člana u kojoj je bilo jasno da je njegova glavna briga bila zaštita braka kao osnove porodice. (b) Član 12 Konvencije predviđa da ostvarivanje prava na brak podleže nacionalnim zakonima država ugovornica. Tako uvedena ograničenja ne smeju ograničavati ili umanjivati pravo na takav način ili u onoj meri u kojoj je narušena sama suština prava. Međutim, ne može se reći da zakonska prepreka u Velikoj Britaniji za brak osoba koje nisu suprotnog biološkog pola ima takave fekat.

Gospođica Kozi se dosta oslanjala, kao i delegat Komisije, na činjenicu da se uopšte nije mogla udati: kao žena, realno se nije mogla udati za drugu ženu, a engleski zakon sprečio ju je da se uda za muškarca. U vezi sa poslednjim, gospođica Kozi je prihvatila da se član 12 Konvencije odnosi na brak između muškarca i žene, te nije osporila da nije stekla sve biološke karakteristike žene. Međutim, osporila je usvajanje u engleskom zakonu isključivo bioloških kriterijuma za određivanje pola osobe u svrhu braka i Sud je potvrdio tu situaciju u presudi *Rees v. the United Kingdom*, uprkos nepostojanju u članu 12 Konvencije bilo koje naznake kriterijuma koji se primenjuju u tu svrhu. Prema njenom mišljenju, nije postojao dobar razlog da joj ne dozvoli da se uda za muškarca.

Što se tiče nemogućnosti podnosioca predstavke da se sklopi brak sa ženom, to ne proizilazi iz bilo kakve zakonske prepreke i u tom pogledu se ne može reći da je pravo na sklapanje braka narušeno kao posledica odredbi domaćeg zakona. U pogledu njene nesposobnosti da se uda za muškarca, kriterijumi koje je usvojio engleski zakon u tom pogledu su u skladu sa konceptom braka na koji se odnosi pravo garantovano članom 12 Konvencije.

Iako bi neke države ugovornice sada smatrale važećim brak između osobe u situaciji gospođice Kozi i muškarca, događaji koji su se dogodili do danas ne dokazuju opšte napuštanje tradicionalnog koncepta braka. U tim okolnostima, Sud ne smatra da je otvoren za pristup novom tumačenju člana 12 Konvencije po ovom pitanju. Nadalje, zaključuje da privrženost tradicionalnom konceptu braka pruža dovoljan razlog za dalje usvajanje bioloških kriterijuma za određivanje pola neke osobe u svrhe braka, a to je stvar obuhvaćena moći država ugovornica da normativno regulišu pravo na brak.

U kontekstu člana 12 Konvencije, podnosilac predstavke se pozvao i na član 14 u vezi sa članom 12 Konvencije. U ovom trenutku je dovoljno uputiti se na zapažanja u vezi razmatranja postojanja povrede člana 14 u vezi sa članom 8 Konvencije. Sud stoga zaključuje da nema povrede člana 12 Konvencije.

U presudi *Sheffield and Horsham v. the United Kingdom*⁸ aplikantkinje su, pored tvrdnje da je došlo do povrede člana 8 Konvencije, smatrale da je Velika Britanija prekršila član 12 Konvencije. Naime, Prva podnositeljka predstavke, gospođica Kristina Šefild (*Kristina Sheffield*), britanska je državljanica rođena 1946. godine. Po rođenju podnosilac predstavke je registrovan kao muškarac. Pre tretmana za promenu pola bila je udata. Iz tog braka ima jednu ćerku sa kojom se ne viđa, jer nadležni sud smatra da je to u interesu deteta. Druga podnositeljka predstavke, Rejčel Horšam (*Rachel Horsham*), britanska je državljanica rođena 1946. godine. Ona živi u Holandiji od 1974. godine, a holandsko državljanstvo stekla je naturalizacijom u septembru 1993. godine.

Podnosioci predstavke su tvrdili da bi svaki brak koji je post-operativni transseksualac, koji je prvo bio muškarac pa postao žena, sklopio sa muškarcem bio nevažeći prema engleskom zakonu s obzirom na činjenicu da se transseksualac, koji je prvo bio muškarac pa postao žena, i dalje u pravne svrhe smatra muškarcem. Dok su se oni bavili predrasudama koje su pretrpeli u vezi sa svojim pravom na sklapanje braka u kontekstu svoje opšte žalbe na član 8 Konvencije, pred Komisijom su se pozvali na član 12 Konvencije koji predviđa da muškarci i žene u bračnoj dobi imaju pravo da se venčaju i osnuju porodicu, u skladu sa nacionalnim zakonima koji regulišu ostvarivanje ovog prava.

Gospođica Horšam je izjavila da se namerava udati za svog muškog partnera u Holandiji, gde će se priznati valjanost njenog braka. Međutim, strahovala je da se neće moći naknadno naseliti u Velikoj Britaniji, jer je bilo upitno da li će engleski sudovi priznati valjanost braka. Ova situacija je značila da će morati da živi svoj bračni život u prinudnom izgnanstvu izvan Ujedinjenog Kraljevstva.

Vlada je tvrdila da nije bilo kršenja prava podnosioca predstavke prema članu 12 Konvencije i tražila je od Suda da odobri ovo gledište na osnovu obrazloženja koje je dovelo do zaključka u slučajevima Rees i Cossey da nije bilo kršenja te odredbe. Što se tiče situacije gospođice Horšam, Vlada je dalje tvrdila da nikada nije želela da testira valjanost predloženog braka, što bi engleski sudovi možda prepoznali u primeni pravila međunarodnog privatnog prava. Mora se smatrati da nije iscrpila domaće pravne lekove u vezi s ovom žalbom. Komisija je utvrdila da navodi podnosioca predstavke nisu pokrenuli posebno pitanje s obzirom na suštinu njihovih žalbi na osnovu člana 8 Konvencije.

Sud podseća da se pravo na sklapanje braka zagarantovano članom 12 odnosi na tradicionalni brak između osoba suprotnog biološkog pola. To se takođe vidi iz formulacije ovog člana iz koje se jasno vidi da se član 12 Konvencije uglavnom odnosi na zaštitu braka kao osnove porodice. Dalje, član 12 Konven-

---

8 Sheffield and Horsham v. the United Kingdom, app. no. 31–32/1997/815–816/1018–1019

cije predviđa da ostvarivanje ovog prava podleže nacionalnim zakonima država ugovornica. Tako uvedena ograničenja ne smeju ograničavati ili umanjivati pravo na takav način ili u onoj meri da se naruši sama suština prava. Međutim, za pravnu prepreku u Ujedinjenom Kraljevstvu za brak osoba koje nisu suprotnog biološkog pola ne može se reći da imaju takav efekat.⁹

Sud nadalje podseća da je presudom u predmetu *Cossey* utvrdio da veza-
nost za tradicionalni koncept braka koji je zasnovan na članu 12 Konvencije pru-
ža dovoljan razlog za nastavak usvajanja bioloških kriterijuma od strane tužene
države za utvrđivanje pola osobe za svrhe braka, a to je stvar obuhvaćena mo-
ći država ugovornica da nacionalnim zakonom regulišu ostvarivanje prava na
brak.¹⁰ U svetlu gornjih razmatranja, Sud nalazi da nemogućnost bilo kog podno-
sioca predstavke da sklopi brak po domaćem zakonu tužene države, uzimajući u
obzir uslove propisane Zakonom o bračnim uzrocima iz 1973. godine, ne može
se reći da predstavlja kršenje člana 12 Konvencije.

Sud nije uveren da žalba gospođice Horšam pokreće pitanje iz člana 12
koje uključuje odgovornost tužene države jer se odnosi na priznavanje stranog
braka postoperativnog transseksualca od strane te države, a ne na zakon koji re-
guliše pravo na sklapanje brak od pojedinaca iz svoje nadležnosti. U svakom slu-
čaju, ova podnositeljica predstavke nije pružila nikakav dokaz da namerava da
osnuje svoj bračni dom u Ujedinjenom Kraljevstvu i tamo uživa u bračnom ži-
votu. Dalje, ne može se sa sigurnošću reći kakav bi bio ishod valjanosti njenog
braka da se testira na engleskim sudovima. Sud zaključuje da nije bilo povrede
člana 12 Konvencije.

Naredni slučaj koji ćemo analizirati u smislu postojanja eventualne po-
vrede člana 12 Konvencije jeste predmet *Christine Goodwin v. the United
Kingdom*.¹¹ Aplikantkinja, Kristin Gudvin (*Christine Goodwin*), državljanka Uje-
dinjenog Kraljevstva, rođena 1937. godine, je transeksualac tako što je prome-
nila pol od muškarca u ženu. Ona je tvrdila da je imala problema i suočila se
sa seksualnim uznemiravanjem na poslu tokom i nakon ponovnog promene po-
la. Nedavno je imala problema sa svojim doprinosima za nacionalno osigura-
nje. Budući da je pravno još uvek muškarac, mora da nastavi da plaća doprinose
do 65. godine. Da je priznata kao žena, u aprilu 1997. godine prestala bi da sno-
si obavezu uplaćivanja doprinosa. S tim u vezi morala je da preduzme posebne
aranžmane da i dalje direktno plaća doprinose za nacionalno osiguranje da ne bi
postavljala pitanja poslodavaca o anomaliji. Takođe je tvrdila da činjenica da ima

---

9 Rees v. the United Kingdom, app. no. 9532/81, p. 19, §§ 49 and 50

10 Cossey v. the United Kingdom, app. no. 10843/84, p. 18, § 46

11 Christine Goodwin v. the United Kingdom, app. no. 28957/95

isti broj nacionalnog osiguranja značila je da je njen poslodavac bio u stanju da otkrije da je prethodno radila za njih pod drugim imenom i rodom, što je rezultiralo sramotom i ponižavanjem. Podnositeljica predstavke se žalila na nedostatak pravnog priznanja njenog postoperativnog pola i na pravni status transeksualaca u Ujedinjenom Kraljevstvu. Posebno se žalila na postupanje u vezi sa zapošljavanjem, socijalnim osiguranjem i penzijama i na nemogućnost udaje, pozivajući se na kršenje članova 8, 12, 13 i 14 Konvencije.

Iako je tačno da se član 12 Konvencije izričito pozivao na pravo muškarca i žene da se venčaju, Sud nije uveren da su na dan ovog slučaja ovi termini ograničili određivanje roda na čisto biološke kriterijume. Došlo je do velikih društvenih promena u instituciji braka od usvajanja Konvencije, kao i do dramatičnih promena koje su donela dešavanja u medicini i nauci u oblasti transeksualnosti. Sud je utvrdio, u skladu sa članom 8 Konvencije, da test odgovarajućih bioloških faktora više ne može biti presudan u uskraćivanju pravnog priznavanja promene pola post-operativnog transeksualca. Postojali su i drugi važni faktori - prihvatanje stanja poremećaja rodnog identiteta od strane medicinskih profesija i zdravstvenih vlasti unutar država ugovornica, pružanje tretmana uključujući hirurške intervencije kako bi se pojedinac što više približio rodu u kome je shvatio da ispravno pripadnost i pretpostavka transeksualca o društvenoj ulozi dodeljenog pola.

Kako pravo iz člana 8 Konvencije na poštovanje privatnog života nije obuhvatalo sva pitanja iz člana 12 Konvencije, kada se uslovima koje postavljaju nacionalni zakoni posebno pominju, Sud je razmotrio da li je dodeljivanje pola u nacionalnom zakonu tom pitanju registrovano rođenjem bilo ograničenje koje je ometalo samu suštinu prava na sklapanje braka u ovom slučaju. S tim u vezi, ustanovljeno je da je veštački tvrditi da postoperativni transeksualci nisu lišeni prava na ženidbu, jer su, prema zakonu, ostali u stanju da se udaju za osobu svog bivšeg suprotnog pola. Podnosilac predstavke u ovom slučaju je živio kao žena i želeo je samo da se uda za muškarca. Kako nije imala mogućnosti da to učini, mogla je stoga tvrditi da je povređena sama suština njenog prava na brak. Iako je manje zemalja dozvolilo brak transeksualcima u njihovom promenjenom rodu nego što su priznale promenu samog spola, Sud nije ustanovio da to podržava argument da se to pitanje potpuno ostavi državi u margini slobodne procene. To bi bilo jednako otkrivanju da je niz mogućnosti koje su otvorene državi ugovornici uključivao efektivnu zabranu bilo kog ostvarivanja prava na sklapanje braka. Margina slobodne procene se do sada nije mogla proširiti. Dok je država ugovornica trebala, između ostalog, utvrditi uslove pod kojima je osoba, koja zahteva pravno priznanje kao transeksualna osoba, utvrdila da je promena pola pravilno izvršeno i formalnosti koje se primenjuju na buduće brakove (uključujući, na primer, informacije koje treba da budu Sud je dostavio predviđenim supružnici-

ma), nije našao opravdanje zabranjivanju transseksualcu da uživa pravo na brak ni pod kojim uslovima. Na osnovu svega Sud je ustanovio da je došlo do kršenja člana 12 Konvencije. Značaj ove presude se ogleda u činjenici da test kongruentnih bioloških faktora ne može biti odlučujući u uskraćivanju pravnog priznavanja transseksualaca, pri čemu se pažnja mora posvetiti društvenoj ulozi novog pola (Rudolf, 2003: 717).

Sud je istu argumentaciju koristio u predmetu *I. v. the United Kingdom*.¹² Podnosilac predstavke, I., državljanin Ujedinjenog Kraljevstva rođen 1955. godine, je transseksualac koji je promenio muški pol u ženski. Aplikantkinja I. je radila kao stomatološka sestra, te nije mogla dobiti prijem na kurs medicinske sestre, jer je odbila da dostavi izvod iz matične knjige rođenih. Od 1988. godine čini se da nije radila i da živi od invalidske penzije zbog lošeg zdravlja. Podnositeljica predstavke se žalila na nedostatak pravnog priznanja njenog postoperativnog pola i na pravni status transseksualaca u Ujedinjenom Kraljevstvu. Posebno se žalila na postupanje u vezi sa zapošljavanjem, socijalnim osiguranjem i penzijama i na nemogućnost udaje, pozivajući se na članove 8, 12 i 14 Konvencije. Upotrebljavajući iste stavove za utvrđivanje postojanja povrede člana 12 Konvencije, Sud je našao da u slučaju *I. v. the United Kingdom* postoji povreda člana 12 Konvencije.

Bitan slučaj, iako ne neposredno, za razvoj prakse u ovom pitanju je *Burden v. The United Kingdom*.¹³ Naime, u konkretnom slučaju radilo se o dve neudate sestre koje su živjele zajedno trideset godina u kući koju su nasledili njihovi roditelji. Njihova briga se ogledala u tome da kada jedna od njih umre, druga bi bila prinuđena da proda kuću, te bi morala da plati porez na nasleđe, što ne bi bio slučaj sa bračnim partnerima ili građanskim partnerima. Sud je razmatrajući ovaj slučaj naglasio da ne može da se nađe analogija između braće i sestara i drugih osoba u vanbračnoj zajednici, sa jedne strane, i oženjenih parova i homoseksualnih civilnih partnera sa druge strane. Na taj način Sud je na posredan način izjednačio heteroseksualne i homoseksualne partnere, ne razlikujući pol osoba u braku i civilnom partnerstvu.

Dalji napredak napravljen je u slučaju *Vallianatos and Others v. Greece*.¹⁴ Naime, u pomenutom slučaju Sud je konstatovao jednakost heteroseksualnih i homoseksualnih parova u odnosu na civilno partnerstvo, jer je Grčka tokom 2008. godine donela zakonski tekst kojim se omogućava samo heteroseksualnim parovima da stupe u civilno partnerstvo.

---

12 I. v. the United Kingdom, app. no. 25680/94

13 Burden v. The United Kingdom, app. no. 13378/05

14 Vallianatos and Others v. Greece, app. nos. 29381/09 and 32684/09

Naredni slučaj, koji ćemo analizirati nosi naziv *R. and F. v. the United Kingdom*.¹⁵ Prvi i drugi podnosioci predstavke, R. i F., su britanski državljani koji su rođeni 1977. i 1974. godine, a žive u Škotskoj. Pred Sudom ih zastupa gospođa M. Dajker (*M. Dyker*), advokatica iz Edinburga. Podnosioci predstavke su se upoznali u oktobru 1997. godine i započeli vezu. Venčali su se u oktobru 1998. godine i od tada žive kao bračni par, zajednički su vlasnici svog doma i zajedničke hipoteke. Drugi podnosilac predstavke, F., rođen je muškarac, ali podvrgnut je operaciji promene pola (finansirana od strane Nacionalne zdravstvene službe) u novembru 2003. godine, nakon konsultacionog postupka koji je započeo 1998. godine. Prvi podnosilac predstavke, R., bio je uključen u ovaj proces, pri čemu je pohađao sastanke sa relevantnim medicinskim radnicima i pružao praktičnu i emocionalnu podršku. Podnosioci predstavke tvrde da lečenje i operacija aplikantkinje F. nisu uticali ni na emocionalne ni na fizičke aspekte njihove veze, i ostavili su otvorenu mogućnost da u budućnosti imaju decu. Ujedno, aplikantkinja F. želi da joj se prizna novi pol. Posebno želi da ima izvod iz matične knjige rođenih po kojem je njen rod prepoznat kao ženski. Odredbama Zakona o prepoznavanju polova iz 2004. godine predviđa se da oni koji su stekli novi pol podnesu zahtev za potpunu potvrdu o prepoznavanju roda (GRC). To sa druge strane omogućava vlasniku da pribavi ono što je, prema svim spoljnim namerama i svrha, novi izvod iz matične knjige rođenih koji priznaje njihov novi pol. Međutim, uslov je izdavanja punog GRC-a da primalac ne bude oženjen.

Podnosioci predstavke su se žalili da se od njih traži razvod, pozivajući se na član 12 Konvencije. Ovaj član garantuje osnovno pravo muškarca i žene da se venčaju i osnuju porodicu. Ostvarivanje prava na brak dovodi do socijalnih, ličnih i pravnih posledica i član 12 Konvencije izričito predviđa regulisanje braka nacionalnim zakonom. Imajući u vidu osetljive moralne izbore i važnost koja se posebno pridaje zaštiti dece i negovanju sigurnog porodičnog okruženja, ovaj Sud ne sme da žuri da zamenjuje sopstvenu presudu umesto vlasti koje su u najboljem položaju da procene i odgovore potrebama društva.¹⁶

Pitanje uslova za brak u nacionalnom zakonu, međutim, ne može se u potpunosti prepustiti državama ugovornicama kao da su unutar njihove margine slobodne procene. To bi bilo jednako otkrivanju da je niz mogućnosti koje su otvorene državi ugovornici uključivao efektivnu zabranu bilo kog ostvarivanja prava na sklapanje braka. Margina slobodne procene se ne može proširiti. Svaka uvedena ograničenja ne smeju ograničavati ili umanjivati pravo na takav način

---

15 R. and F. v. the United Kingdom, app. no. 35748/05

16 B. and L. v. the United Kingdom, app. no. 36536/02, § 346

ili do te mere da je narušena sama suština prava.¹⁷ U ovom slučaju, Sud primećuje da su podnosioci predstavke bili zakonito oženjeni po domaćem zakonu. Želeli su da ostanu u braku. Takođe nisu identifikovana deca ili drugi pojedinci čiji bi se interesi mogli sukobiti sa interesima podnosilaca predstavke u ovom slučaju. U želji da ispoštuje presudu Suda u već analiziranom predmetu *Christine Goodwin v. the United Kingdom* u kojoj je utvrđeno da su biološki kriterijumi za sposobnost sklapanja braka nametnuli efikasnu zabranu transseksualcima da ostvare svoje pravo na brak, zakonodavna vlast je sada obezbedila mehanizam prema kojem transseksualac može da dobije priznanje promene pola i na taj način će moći da se uda za osobu novog suprotnog pola. Sud primećuje da je zakonodavna vlast bila svesna činjenice da je mali broj transseksualaca u postojećim brakovima, ali namerno nije predvideo da se ti brakovi nastave u slučaju da jedan od partnera koristi postupak promene pola.

U domaćem zakonu brak je dozvoljen samo između osoba suprotnog pola, bilo da takav pol potiče iz atribucije pri rođenju ili iz postupka priznavanja pola. Istopolni brakovi nisu dozvoljeni. Član 12 Konvencije na sličan način uključuje tradicionalni koncept braka između muškarca i žene.¹⁸ Iako je tačno da postoji veliki broj država ugovornica koje su brak proširile na istospolne partnere, to odražava njihovu viziju uloge braka u njihovim društvima i, možda na žalost mnogih ne potiče iz interpretacije osnovnog prava koje su države ugovornice postavile Konvencijom 1950. godine.

Sud ne može samo zaključiti da to pitanje spada u uvažavanje države ugovornice kako da reguliše efekte promene pola u kontekstu braka.¹⁹ Ne može se tražiti da dopuštenje za ne mali broj brakova u kojima oba partnera žele da nastave bez obzira na promenu pola jednog od njih. Podnosiocima prijava u ovom slučaju nije uteha, ali ipak ima izvesnog značaja za proporcionalnost učinaka režima prepoznavanja pola što odredbe o civilnom partnerstvu omogućavaju takvim parovima da ostvare mnoge zaštite i koristi bračnog statusa. Podnosioci predstavke su se nasilno pozvali na istorijsku i društvenu vrednost institucije braka koja im daje takvu emocionalnu važnost. Međutim, ona vrednost koja je trenutno priznata u nacionalnom zakonu ih isključuje. Sledi da je ovaj deo predstavke očigledno neosnovan u skladu sa članom stavovima 3 i 4 člana 35 Konvencije.

U narednom slučaju pod nazivom *L. v. Lithuania*²⁰ podnosilac predstavke se žalio da ga je nemogućnost da izvrši promenu pola sprečila da se oženi i osnuje

17 Vidi *Rees v. the United Kingdom*, app. no. 9532/81, § 50; *F. v. Switzerland*, app. no. 11329/85, § 32

18 Vidi *Rees v. the United Kingdom*, app. no. 9532/81, § 49

19 *Christine Goodwin v. the United Kingdom* ([GC], app. no. 28957/95, § 103

20 *L. v. Lithuania*, app. no. 27527/03

porodicu, čime je došlo do kršenja člana 12 Konvencije. Naime, podnosilac predstavke je tvrdio da živi kao muškarac već desetak godina i da mu je dijagnostifikovan poremećaj rodnog identiteta pre devet godina. Bio je u stabilnoj vezi sa ženom od 1998. godine i živeli su zajedno od 1999. godine, pri čemu su želeli da legalizuju svoju dugotrajnu vezu, sklope brak i osnuju porodicu usvajanjem.

Vlada je tvrdila da se podnosilac predstavke ne može smatrati žrtvom ili čak potencijalnom žrtvom navodnog kršenja, jer relevantna pravila građanskog zakona nisu sprečila transseksualca da se venča u svom novom identitetu nakon operacije promene pola. Ključno pitanje i dalje je bilo prepoznavanje roda i, kao takvo, bilo je primerenije obrađeno u skladu sa članom 8 Konvencije.

Sud primećuje da je žalba podnosioca predstavke u skladu sa članom 12 preuranjena u tom slučaju, ukoliko bi završio operaciju promene polnog pola, njegov status muškarca bio bi priznat zajedno sa pravom na ženidbu. U tim okolnostima, Sud se slaže sa Vladom da je ključno pitanje još uvek jaz u zakonodavstvu. Shodno tome, smatra nepotrebnim da ovaj aspekt slučaja odvojeno ispituje u skladu sa članom 12 Konvencije.

3. Zaključak

Pripadnici LGBT zajednice su se tokom istorije suočavali sa brojnim izazovima. Napravljeni su ozbiljni koraci ka obezbeđivanju njihovih prava iz Konvencije bez bilo kakve diskriminacije. Ipak, kod pojedinih članova, kao što je član 12 Konvencije, neophodno je nastaviti sa razvijanjem prakse Suda kako bi u narednom periodu mogli da ostvare ovo pravo u punom kapacitetu, bez obzira kako je to propisano na nomotehničkom nivou u pomenutom članu.

U radu su predstavljene naznačajnije odluke kojima je Sud proširivao prava pripadnicima LGBT zajednice iz člana 12 Konvencije. S pravom se može očekivati da se nastavi trend prisutan u državama članicama Saveta Evrope u vidu donošenja zakonskih tekstova kojima se omogućava pripadnicima LGBT zajednice da sklapaju civilno partnestvo. Moguće je očekivati ne samo da se poveća broj država članica Saveta Evrope u kojima ova mogućnost postoji, već da pripadnici LGBT zajednice imaju mogućnost da sklope brak.

Bitno je napomenuti da Republika Srbija još uvek nema odgovarajući zakonski okvir kojim bi regulisala ovo pitanje. Ipak, u poslednje vreme čine se odgovarajući koraci u tom pravcu. Tako je nadležno ministarstvo pripremilo predlog Zakona o istopolnim zajednicama u kojem se u članu 2 navodi postojanje registrovane i neregistrovane istopolne zajednice. Ujedno, predlogom se regulisan i postupak sklapanje registrovane istopolne zajednice, kao i način pre-

stanka istopolne zajednice, uz postojanje odgovarajućeg registra. Takođe, predlogom su regulisana prava i obaveze koje proizilaze iz jednog ovakvog odnosa. U obrazloženju potrebe donošenja jednog ovakvog zakonskog teksta je naglašeno da su negativne posledice neprepoznavanja istopolnog partnerstva višestruke, te da nužnost regulisanja pitanja istopolnih partnerstava proizilazi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. Na osnovu navedenog možemo očekivati da parlament Republike Srbije u bliskoj budućnosti donese zakon kojim bi se omogućilo sklapanje istopolnih zajednica.

Bibliografija

- B. and L. v. the United Kingdom, app. no. 36536/02, § 346
- Burden v. The United Kingdom, app. no. 13378/05
- Chapin and Charpentier v. France, app. no. 40183/07
- Christine Goodwin v. the United Kingdom ([GC], app. no. 28957/95, § 103
- Christine Goodwin v. the United Kingdom [GC] (no. 28957/95, ECHR 2002 VI)
- Christine Goodwin v. the United Kingdom, app. no. 28957/95
- Cossey v. the United Kingdom, app. no. 10843/84
- Cossey v. the United Kingdom, app. no. 10843/84, p. 18, § 46
- F. v. Switzerland, app. no. 11329/85, § 32
- Hämäläinen v. Finland, app. no. 37359/09
- I. v. the United Kingdom, app. no. 25680/94
- L. v. Lithuania, app. no. 27527/03
- Oliari and Others v. Italy, application no. 18766/11 and 36030/11
- R. and F. v. the United Kingdom, app. no. 35748/05
- Rees v. the United Kingdom, app. no. 9532/81
- Rees v. the United Kingdom, app. no. 9532/81, § 49
- Rees v. the United Kingdom, app. no. 9532/81, p. 19, §§ 49 and 50
- Rudolf, B. (2003) *European Court of Human Rights: Legal status of postoperative transsexuals*. Oxford University Press and New York University School of Law.
- Schalk and Kopf v. Austria, app. no. 30141/04
- Shahid, M. (2017). The Right to Same-Sex Marriage: Assessing the European Court of Human Rights' Consensus-Based Analysis in Recent Judgments Concerning Equal Marriage Rights. *Erasmus L. Rev.*, 10(3), pp. 184-198.
- Sheffield and Horsham v. the United Kingdom, app. no. 31–32/1997/815–816/1018–1019
- Vallianatos and Others v. Greece, app. nos. 29381/09 and 32684/09

Darko DIMOVSKI, PhD
Associate Professor
Faculty of Law, University of Niš

MEMBERS OF THE LGBT COMMUNITY UNDER ARTICLE 12 OF THE EUROPEAN CONVENTION FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

The author presents the most significant decisions of the European Court of Human Rights regarding the right to marriage for members of the LGBT community. From the analyzed cases, we can follow the development of this right for members of the LGBT community, on the basis of which they were given the opportunity to conclude the so-called civil partnership. At the same time, the author's paper distinguishes between cases in which there has been a change of sex and, accordingly, certain problems with regard to the exercise of rights under Article 12 of the Convention.

Keywords: *LGBT community, European Court of Human Rights, Convention, Article 12*

Prof. dr Georgios A. Antonopoulos,
Teseide Univerzitet, Ujedinjeno Kraljevstvo
Srđan VUJOVIĆ,
Voditelj odjeljenja za strategiju i kvalitet,
World Vision International*

*Prevod
Primljeno: 29. jun 2021.
Prihvaćeno: 3. septembar 2021*

KRIMINAL I NOVAC: RAZUMIJEVANJE TRGOVINE LJUDIMA I POVEZANIH FINANSIJA U UJEDINJENOM KRALJEVSTVU***

Cilj ovog rada je pružiti prikaz o trgovini ljudima kao ilegalnom biznisu u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK), jednoj od značajnijih „zemalja odredišta“ za žrtve trgovine ljudima, povezujući ga sa kontekstom država na Balkanu, kao „zemljama porijekla“. Osim detaljnog pregleda literature o ovoj temi, istraživanje se prvenstveno temelji na intervjuima provedenim sa profesionalcima za borbu protiv trgovine ljudima, koji dolaze iz raznih britanskih agencija za provođenje zakona, nevladinih organizacija, Ministarstva unutarnjih poslova, socijalnih službi i akademske zajednice, ali i na obavještajnim podacima iz izvještaja Metropolitanske policije. Istraživanje je pokazalo da je „scena“ trgovine ljudima u UK izuzetno fragmentirana i decentralizovana, te sa mogućnošću lakog ulaska na ovo ilegalno „tržište“. Dobijeni rezultati ukazuju da postoji niz razloga za ulazak na takvo „tržište“, sa tim da sva obrazloženja imaju jasne finansijske implikacije. Organizovanje trgovine ljudima, i prateći finansijski tokovi, znatno su olakšani kroz upotrebu informaciono-komunikacijskih tehnologija. Profit od trgovine ljudima, u UK, obično nije veliki (u poređenju sa drugim oblicima

---

* e-mail: g.antonopoulos@tees.ac.uk

** e-mail: srdjan_vujovic@wvi.org

*** Ovaj članak predstavlja, uglavnom, prevod teksta sa engleskog na srpski jezik, izvorno objavljenog kao Antonopoulos, G.A. et al. (2019). *Human Trafficking Finances*. New York: Springer.

organizovanog kriminala), a upravljanje tim sredstvima odražava fragmentiranu prirodu ovog fenomena. Iako se mogu prepoznati i neke sofisticirane metode pranja novca stečenog trgovinom ljudima, oni su ipak izuzetak, a ne pravilo.

Ključne reči: Trgovina ljudima, Ujedinjeno Kraljevstvo, nezakonit novac, pranje novca, informaciono-komunikacijske tehnologije.

1. Uvod

Centralno pitanje fenomena trgovine ljudima, kao jednog od najtežih oblika kriminala u savremenom svijetu, je novac. Naime, dok motivisani počinitelji percipiraju ovo antisocijalno ponašanje kao unosan „biznis“, novac igra značajnu ulogu u nivou ranjivosti potencijalnih žrtava. Ranjive žrtve, kao osobe u riziku od trgovine, kojima istovremeno nedostaju zaštitni faktori tj. otpornost (vidjeti više u Fouladvand i Ward, 2019), najčešće su pogođene jednim ili višestrukim oblikom siromaštva (npr. nedostatak edukacije, hronična nezaposlenost, loši zdravstveni i prehrambeni uslovi, nizak nivo lične bezbjednosti, socijalna izolacija), pa oni i članovi njihovih porodica trebaju novac da bi promijenili takav trenutni status. Čini se da novac, poput centripetalne sile, vuče motivisanog počinitelja i ranjivu žrtvu ka istoj tački. Oni će u mnogim slučajevima zajedno, jedno sa jasnom namjerom a drugo iz lakovjernosti, pronaći idealno mjesto za zločin – trgovinu ljudima.

Države sa balkanskog poluostrva se svrstavaju u zemlja porijekla, tranzita i zemlja odredišta kada je u pitanju trgovina ljudima (Department of State, 2020). Dok relevantna međunarodna tijela upozoravaju na visoku tamnu brojku ovog oblika kriminaliteta na Balkanu (vidjeti npr. Council of Europe, 2017), izvan fokusa balkanskih zemalja ostaju njihovi državljani kao (potencijalne) žrtve u drugim zemljama. Naime, državni izvještaji ovih zemalja o stanju u oblasti trgovine ljudima gotovo da ne tangiraju ovu oblast, a prilično oskudni fond naučne i stručne literature ne nudi značajne informacije o ovoj temi.

Pored utvrđenih činjenica da su žrtve trgovine ljudima, porijeklom sa Balkana, identifikovane u drugim zemljama, realna situacija daje i teorijsko opravdanje za takve pretpostavke. Naime, balkanske zemlje su među zemljama sa najnižim bruto domaćim proizvodom u Evropi, i visokom stopom siromaštva. Na primjer, u Bosni i Hercegovini između 30% i 35% ukupnog stanovništva (25%-30% djece) živi ispod linije apsolutnog siromaštva (vidjeti više u Papić i Fatahović, 2019). Posebno je relevantno napomenuti da u balkanskim zemljama žive i

izuzetno ranjive grupe, a koje karakteriše hronično i multidimenzionalno siromaštvo. Prije svih to su populacija Roma i migrantska populacija od 2015. godine.

Sa druge strane, u kontekstu trgovine ljudima, Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) se primarno smatra zemljom destinacije, u kojoj muškarci, žene i djeca bivaju subjekti seksualne i radne eksploatacije, uključujući i služenje u domaćinstvima. Posljednje procjene Vlade pokazuju da je u UK trenutno prisutno oko 13.000 žrtava trgovine ljudima, među kojima je 123 različitih nacionalnosti (Department of State, 2020). Naravno, izuzetno je teško utvrditi tačne razmjere trgovine ljudima i imati potpuno jasnu sliku o broju ljudi koji su već postali žrtve, ne samo zbog prikrivenosti izvršenja trgovine ljudima, nego i zbog niske stope prijavljivanja (često izazvanu kulturološkim sklonostima da se izbjegne prijavljivanju viktimizacije vlastima), pa na kraju i zbog nesavršenosti zvaničnih statističkih izvještaja. Međutim, ono što su otkrile brojke Nacionalne agencije za kriminal (*e. National Crime Agency - NCA*) jest da su državljani Albanije, Rumunije, Srbije, Mađarske, Bosne i Hercegovine bili žrtve trgovine ljudima u UK (vidjeti na primjer National Crime Agency [NCA], 2017).

Ovaj rad primarno ima naučnu svrhu, ali takođe ostvaruje i društvene ciljeve. Prvenstveno, njime se otkriva i opisuje ilegalni „biznis“ trgovine ljudima u UK, sa posebnim fokusom na njegove finansijske implikacije. Imajući na umu da je ovo izuzetno neistražena oblast uopšte (vidjeti više u Zhang, 2009), ali posebno u naučno-istraživačkom fondu balkanskih zemalja, čini se opravdanim da se kao naučni ciljevi ovog rada postave naučna deskripcija, sa elementima naučne klasifikacije i naučnog objašnjenja.

Osim za naučnike i akademsku zajednicu, rezultati ovog istraživanja mogu biti vrlo korisni za profesionalce i donosioce odluka, u smislu boljeg razumijevanja fenomena trgovine ljudima u zemlji u kojoj su i državljani balkanskih zemalja među žrtvama ovog oblika kriminala. Naime, posljednje procjene pokazuju da su ograničena znanja među profesionalcima jedna od glavnih prepreka za uspješno suprotstavljanje trgovini ljudima (vidjeti više Dottridge et al., 2021).

U ovom radu rezultati su prezentovani i diskutovani kroz tri povezane, ali međusobno nezavisne sekcije: Sekcije 3.1 i 3.2 pružaju opšti pregled organizovanja trgovine ljudima u društvu UK-a, sekcija 3.3 kao posebno važnu komponentu opisuje ulogu informaciono-komunikacijskih tehnologija (IKT) u trgovini ljudima i njene implikacije na finansije, dok je dio 3.4. posvećen ostvarenom profitu od trgovine ljudima, trošenju pribavljenih finansijskih sredstava i njihovom ponovnom investiranju. Ovaj rad se završava sa zaključcima, uz povezane preporuke.

2. Metode

Ovo istraživanje je bazirano na kvalitativnim metodama prikupljanja podataka: (1) „invazivnoj“ metodi kroz provedbu intervjua, i (2) „neinvazivnim“ metodama kroz primjenu analize sadržaja dokumenata. Kada je riječ o prvom izvoru podataka, intervjui su provedeni sa 20 eksperata iz UK-a, uključujući akademske istraživače sa istraživačkim fokusom u oblasti organizovanog kriminala uopšte i trgovine ljudima specifično, članove relevantnih nevladinih organizacija (NVO), pripadnika agencija za provedbu zakona u britanskoj policiji, NCA, Odjeljenja za prihod i carine njenog Visočanstva (*e. Her Majesty's Revenue and Customs - HMRC*), Regionalne jedinice za specijalne operacije, istražiteljima za krivične i finansijske istrage iz *Home Office*-a, kao i sa službenikom iz službe socijalne zaštite.¹

Kao drugi izvor podataka korišteni su obavještajni izvještaji metropolitanske policije. Ovi obavještajni izvještaji pružaju uvid u profil problema trgovine ljudima, kao i u profil organiziranog kriminala uopšte, a sa ciljem informisanja za potrebe taktičkih zadataka i koordinacije unutar policije.

Pored navedenog, dostupni pisani izvori su korišteni sa ciljem da se osigura bolje razumijevanje „biznis modela“ u kriminalnim aktivnostima uopšte, a posebno onih modela koji se mogu dovesti u vezu sa različitim formama trgovine ljudima. To su izvještaji naučnika, istraživačkih instituta, vlade, NVO-a, kao i izvještaji relevantnih nacionalnih i međunarodnih agencija za provedbu zakona i relevantnih međunarodnih organizacija (*British Police, NCA, Scottish Crime and Drug Enforcement Agency [SCDEA], Gangmasters and Labour Abuse Authority [GLAA], Europol, etc.*), *United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC], Financial Action Task Force [FATF]*). Takođe, kao izvori su korišteni pismena i usmena saopštenja za medije, koja su data od strane agencija za provedbu zakona.

3. Rezultati i diskusija

3.1. Društvena organizacija trgovine ljudima do i unutar UK-a

U procesu trgovine ljudima mogu se razlikovati najmanje tri faze: (a) vrbovanje i regrutovanje; (b) transport od mjesta porijekla do mjesta odredišta, uklju-

---

¹ U ovom radu respondentima je dodjeljan određeni kod kako bi se zaštitila njihova anonimnost. Prva dva simbola u kodovima („UK“) označavaju Ujedinjeno Kraljevstvo, simbol „E“ znači ekspert.

čujuć i potencijalno ilegalni ulazak žrtve u druge zemlje; i (c) fazu eksploatacije (vidjeti na primjer Kleemans i Smit, 2014; Mujanović, 2012; Mijalković 2009).

Rezultati pokazuju da prva faza, *vrbovanje i regrutovanje*, isključujući slučajeve otmice žrtava, obično podrazumijeva uključenost različitih aktera kao što su prijatelji i porodica žrtve, poslovni saradnici, duhovne vođe, agencije za zapošljavanje, ili npr. kompanije za menadžment umjetnosti (UK-E1; UK-E2; UK-E3; UK-E4; UK-E5, itd.). U nekim slučajevima kontekst ove faze se zasniva na neformalnim socijalnim mrežama, u malim mjestima, u zemlji porijekla. Na primjer, značajan broj žrtava trgovine ljudima, koje su otkrivene u mjestima na sjeveru Engleske, bile su vrbovane u pentekostnim crkvama u selima ili malim gradovima u Rumuniji, i to u dijelovima zemlje u kojima je značajno zastupljena romaska populacija (UK-E11). Važno je imati na umu da gotove sve balkanske države imaju značajnu populaciju Roma, koji su dominantna grupa u nekim lokalnih zajednicama i koje karakteriše visok nivo isključenosti iz društvenih tokova u zemlji, pa se često svrstavaju u najranjivije kategorije od trgovine ljudima (vidjeti takođe Dottridge et al. 2021; Radovanović i Knežević 2014; Institution on Human Rights Ombudsman of BiH, 2013).

Faza vrbovanja se uglavnom zasnivala na lažnim obećanjima, uključujući „pakete za zapošljavanje“, u kojima se žrtvama nudio (vezan) smještaj kao dio posla, kao i razni oblici pomoći za svakodnevne životne situacije. Na primjer, većini Rumuna koji dođu na posao na sjever Engleske, osim posla na ugovornoj osnovi, obećana je pomoć u postupku zahtjeva za naknadu dodatnih troškova i zdravstvenu zaštitu (npr. usluga stomatologa). Trgovci ljudima se služe legitimnim agencijama u ovoj fazi, čak i kada se koristi šira nelegalna strategija, pa žrtvi mogu predočiti ugovore i pravnu dokumentaciju kao sredstvo za ublažavanje žrtvine zabrinutosti od trgovine ljudima, odnosno za maskiranja namjeravanog iskorištavanja (UK-E1; UK-E2; UK-E3). Ipak, mnoge od eksploatisanih osoba svjesno su i dobrovoljno pristale da budu uključene u „seksualnu industriju“ u UK. Međutim, iako su prepoznale ili su sumnjale na potencijalnu eksploataciju, žrtve obično nisu bile svjesne stepena te eksploatacije sve dok se nisu našle u završnoj fazi trgovine ljudima.

Modus operandi je nešto drugačiji u slučaju trgovine ljudima unutar UK. Naime, vrbovanje je usmjereno na beskućnike, siromašne ljude koji se okupljaju na mjestima gdje se dijeli hrana, na osobe sa mentalnim problemima i zavisnike od droga, kao i na (ranjivu) djecu i mlade u ustanovama za posebnu brigu (UK-E7). Zanimljivo je da je jedan od ispitanika u istraživanju spomenuo da je osoba koju je lokalna policija identifikovala kao potencijalnog izvršitelja trgovine ljudima, pokušala dobrovoljno pristupiti Službi za pomoć djeci žrtvama

seksualnog iskorištavanja (*Barnard's SECOS* projekat), a kako bi imala pristup ranjivim/potencijalnim žrtvama (UK-E4).

Faza transporta žrtava od mjesta porijekla do krajnje destinacije, uključujući pružanje utočišta za žrtve u toku tranzita, takođe je faza u kojoj različiti akteri obavljaju različite funkcije. U pogledu finansija, uključivanje različitih aktera podrazumijeva i transakcije između njih, a one se zasigurno mogu smatrati dijelom aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa. Prevoz do UK-a, posebno iz država članica EU-a, često se obavlja legalnim putevima. Međutim, u slučaju kada su žrtve državljani zemalja koje nisu članice EU, transport uglavnom podrazumijeva ilegalne ulaske kroz luke na južnoj i istočnoj obali zemlje (UK-E5). Krivotvorenje dokumenata, ili pribavljanje potrebnih dokumenata uz koruptivne aktivnosti policijskih ili drugih službenika, vrlo moguće je u ovoj fazi. Kao dobar primjer može poslužiti poznati slučaj „Hamidović“ iz Bosne i Hercegovine, u kojem je kroz policijsku akciju „CD“ otkriveno da je konzul Ambasade Bosne i Hercegovine u Francuskoj pomagao trgovcima ljudima da dobiju potrebnu dokumentaciju kako bi žrtve iz Bosne i Hercegovine prevozili u Francusku (vidjeti na primjer Radio Sarajevo, 2015).

Kada je riječ o *fazi eksploatacije*, rezultati pokazuju da postoje dva dominantna oblika u UK: (a) seksualna eksploatacija i (b) radna eksploatacija. Međutim, treba biti svjestan da su ovi oblici mnogo vidljiviji od, na primjer, trgovine u svrhu prodaje ljudskih organa, pa su i frekventniji u zvaničnim statistikama i u svakodnevnom poslu profesionalaca.

Žrtve *seksualne eksploatacije* često su vrlo vidljive, naročito kada je u pitanju „bavljenje prostitucijom“ na ulici, ali u mnogim se slučajevima ovaj vid eksploatacije vrši u „podzemlju“, poput privatnih domova ili skrivenih javnih kuća. Javna i legitimna mjesta poput salona za masažu, lječilišta, zdravstvenih klubova i striptiz klubova, takođe se pojavljuju u oblicima za ilegalnu prostituciju i seksualnu eksploataciju žrtava. Slično tome, *radna eksploatacija* otkrivena je u radno intenzivnoj proizvodnji, građevinarstvu i poljoprivredi (npr. farme voća u Kentu, farme kokoši u Cumbriji, itd.), uslužnoj djelatnosti kao što su saloni za nokte, autopraonice, usluge čišćenja, solariji, ugostiteljska industrija, restorani, industrija staranja i brige, firme za zbrinjavanje otpada, kao i eksploatacija u domaćinstvima.² Takođe, žrtve trgovine ljudima, posebno iz Vijetnama, iskorištavaju se na farmama kanabisa.

---

2 U mnogim slučajevima se ova dva oblika eksploatacije preklapaju. Na primjer, seksualno iskorištavanje žena žrtava radne eksploatacije, zaposlenih u javnim i legitimnim mjestima kao što su saloni za masažu, lječilišta i striptiz klubovi uključuje pružanje neseksualnih usluga, npr. masaža, ples, posluživanje klijenata itd.

Prema NCA, 2016. godine trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije je bila najčešći oblik trgovine koji je zabilježen u UK, kako za punoljetne žrtve, tako i za djecu žrtve (NCA, 2017). Naime, ono što olakšava trgovinu i eksploataciju radne snage u UK su široki lanci za pribavljanje radne snage, koji omogućuju visok stepen razdvajanja između agenta (posrednika koji pribavlja radnu snagu) sa jedne strane, i krajnjeg korisnika radne snage sa druge strane. U tako raznolikom i razrušenom sistemu, pravne agencije/inspekcije rada nisu uvijek svjesni odakle radnici potiču i kako su regrutovani (Skrivankova, 2014). Ispitanici iz agencija za provođenje zakona i NVO su, takođe, potvrdili da se trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije često javlja baš u sektoru rada koji su pobrojani iznad, ali posebno naglašavaju da unutar ovog oblika iskorištavanja često postoje brojna preklapanja u smislu sektora i načina izvršenja (UK-E17; UK-E20).

Trgovina ljudima raspršena je širom zemlje i prilično je teško identifikovati ključna žarišta, osim možda većih gradova Velike Britanije, i to prvenstveno za seksualno iskorištavanje: London, Birmingham, Manchester, Glazgov, Njukasl, itd. Međutim, čini se da postoji značajan broj (poznatih) slučajeva trgovine ljudima na jugu i istoku zemlje i značajan broj (poznatih) slučajeva trgovine ljudima na zapadu, sjeveru, Velsu, Škotskoj i Sjevernoj Irskoj (NCA, 2016). Zanimljivo je, takođe, primijetiti da iskorištavanje (istih) žrtava (obično migranata) nije isključivo učinjeno samo u UK, nego i drugim zemljama. Obavještajni izvještaji otkrivaju da albanski muškarci i žene sa krivotvorenim talijanskim pasošima putuju u Republiku Irsku, gdje bivaju iskorištavani u građevinskoj industriji i poljoprivredi, a zatim se premještaju u Sjevernu Irsku radi istih aktivnosti. Zapravo se sele iz jedne zemlje u drugu, a sve u zavisnosti od raspoloživog posla i kratkotrajnih projekata. Ovi radnici često žive u kamp kućicama ili čak u šupama. Takođe, i u drugačijim oblicima radne eksploatacije, radnici se ponekad prodaju od jednog poslodavca do drugog.

Eksploatisanim osobama se upravlja na razne načine. Često se koristi nasilje, ali uglavnom se to ipak zadržava na prijetnjama fizičkim nasiljem. Međutim, vrijedno je napomenuti da, posebno kada je riječ o seksualnoj industriji, „konkurencija“ prisiljava trgovce ljudima da budu selektivno fizički nasilni prema žrtvama, odnosno manje nasilni prema ženama i djevojkama. To ipak ne znači da nasilje nije prisutno. Naime, što je tržište tajnije, vjerovatnije je da postoji zlostavljanje i nasilje (UK-E1; UK-E3; UK-4). Pored toga, važno je napomenuti da je nasilje u trgovini ljudima često povezano sa specifičnim kulturološkim obilježjima trgovaca ljudima. Na primjer, prema policijskim obavještajnim izvještajima, spremnost nekih kineskih trgovaca ljudima da koriste nasilje smatra se metodom „čuvanja obraza“ i sticanja statusa unutar kolektiviteta trgovine

ljudima, a ne kao racionalna potreba za kontrolom nad žrtvama. Podaci sugeriraju da je u „biznisu“ trgovine ljudima manje izraženo nasilje od ostalih ilegalnih biznisa (npr. tržište droga, ili iznuda/reketarenja), a razlog je, prema Koppu (2012), odsutnost potrebe za nadzorom/kontrolom teritorije u fazi eksploatacije. To se, između ostalog, odražava u relativno harmoničnom suživotu različitih malih mreža/grupa za trgovinu ljudima na raznim malim lokalitetima u UK.

Kada je u pitanju trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, osim tajnovite prirode ovog fenomena i očajničke potrebe za zarađivanjem novca od strane žrtava, postoje i druge okolnosti koje ih dovode i drže u fazi eksploatacije. To su neznanja o zapošljavanju i drugim pravima u UK, neadekvatne jezičke vještina, ali i kulturološka pitanja poput „prihvatanja porodične hijerarhije sa strahom od širih društvenih posljedica ako se u pitanje dovedu radni aranžmani“ (Beels, 2017, s. 4). Svježe evidentirane činjenice u UK sugeriraju da su u nekim slučajevima žrtve (posebno neobrazovani rumunski Romi koji nemaju odgovarajuće znanje engleskog jezika) prisiljavane na rad pod prijetnjom da će ih, ako se ne pridržavaju zahtjeva, „izbaciti iz zemlje“ na osnovu Brexita (UK-E9; UK-E11). Na kraju treba reći da se samo u izuzetnim slučajevima dešava da trgovci ljudima prisiljavaju eksploatisane radnike da čine krivična djela a kako bi ih na taj način spriječili da odu u policiju i zatraže pomoć.

3.2. Struktura „tržišta“ i organizacija mreža trgovine ljudima

Pouzdana informacije o strukturama i operativnom djelovanju mreža trgovine ljudima u UK teško se mogu generalizovati. Segmentarne, ali pouzdane procjene, obično se zasnivaju na studijama slučaja (vidjeti na primjer Spencer, 2014), kao i na profilima počinitelja sačinjenih na temelju podataka iz optužnica i osuđujućih presuda. Takođe, kao razlog za nedostatak kvaliteta i dubine informacija o ovom pitanju autori obično navode i prikrivenu prirodu ovog oblika kriminala (Surtees, 2008). U svakom slučaju, učešće velikog broja aktera u mrežama trgovine, koji pritom zauzimaju različite pozicije, doprinosi da proces generisanja relevantnog znanja o ovom pitanju nije imun na važne konceptualne, a time i neizbježne činjenične pristrasnosti (Weitzer, 2015; Antonopoulos i Papanicolaou, 2018). Ono što se može nesporno utvrditi je da ilegalni „biznis“ trgovine ljudima u UK karakteriše fragmentiranost i decentralizovanost. Naime, rezultati istraživanja otkrivaju kako različiti akteri mogu igrati značajnu ulogu u različitim fazama procesa trgovine ljudima. Ti akteri mogu:

- da djeluju kao „vukovi samotnjaci“ angažujući/vrbujući ranjive žene i djevojke, a zatim ih prisiljavajući na prostituciju. Prisutnost trgovca sa-

motnjaka strogo je u suprotnosti sa tvrdnjom Ministarstva unutrašnjih poslova da je udio organizovane trgovine ljudima u UK 100% (vidjeti više u Mills et al., 2013);

- pripadati robusnijim organizacijskim oblicima koji sadrže hijerarhijske strukture. Ovi snažni organizacijski oblici, koji su prilično neuobičajeni, uglavnom se mogu naći među etničkim grupama sa jakom porodičnom osnovom, kao što su Albanci, i obično odražavaju porodičnu hijerarhiju;
- da djeluju u okviru jačih ili slabijih mreža bilo kao pojedinci, kao parovi ili kao dio manjih grupa koje provode različite funkcionalne aktivnosti u jednoj ili u različitim fazama procesa trgovine. Neke od tih struktura mogu djelovati lokalno i na vrlo niskom nivou ili djelovati na mnogo širem geografskom području. Na primjer, poljska grupa koju su vlasti razbile djelovala je širom UK, uključujući gradove poput Edinburga, Belfasta, Glasgova, Lidsa i Njukasla. Ova grupa je zapošljavala recepcionarku sa sjedištem u Londonu, koja je zapravo bila osoba zadužena da podigne slušalicu na poziv relevantne osobe iz grupe i da upućuje djevojke/žrtve na određena mjesta (UK-E16).

Mnoge grupe za trgovinu ljudima u UK djeluju u diskretnim etničkim ili imigrantskim zajednicama. Međutim, međuetnički aranžmani postoje, a povremeni zaposlenici i/ili žrtve ponekad se regrutiraju izvan osnovne etničke grupe (Webb i Burrows, 2009). Kineski trgovci ljudima, upravo zbog zasićenosti kineskih restorana velikim brojem Kineza u Londonu (i oduzimanja poslova), povremeno sklapaju saveze sa trgovcima ljudima drugih nacionalnosti kako bi svojim (trgovačkim) sunarodnicima osigurali (eksploatacijski) posao. Kao što je već spomenuto, izuzimajući žrtve, postoji niz aktera u mrežama za trgovinu ljudima.

- *Organizator (e. The organizer)* se bavi planiranjem operacije, uspostavljanjem kontakata sa pojedincima, regrutacijom članova grupe za trgovinu ljudima, itd. U malim mrežama za trgovinu, organizator je uključen u sve faze trgovine ljudima, od regrutacije i prevoza do eksploatacije (vidjeti takođe Brå, 2008). Zanimljivo je da su respondenti u provedenim intervjuima vrlo često organizatora poistovjećivali sa vlasnikom objekta u kojem se eksploatacija odvija. To može biti, na primjer, vlasnik restorana ili autopraonice.
- *Regruteri (e. The recruiters)* su zaduženi za vrbovanje i „regrutovanje“ osoba za seksualno i/ili radno iskorištavanje, i neko su ko stalno živi u zemlji porijekla eksploatisanih pojedinaca, pa vrlo dobro poznaje jezik žrtava, specifičnosti svake zemlje i/ili određenog područja, ili čak i lično

poznaje žrtve. U nekim slučajevima, i u slučaju seksualnog iskorištavanja, bivši „seksualni radnici“ koriste se da nagovore buduće žrtve, žene i djevojke, da dođu raditi u UK. Sa druge strane, u slučaju eksploatacije radne snage, grupe radnika regrutuje i njima upravlja neko iste etničke pripadnosti. Taj pojedinac obično djeluje kao posrednik između radnika i poslodavca, a često je i sam bivši zaposlenik istog poslodavca.

- *Prevoznici/pratitelji* (e. *The transporters/escorts*) se bave prevozom ili barem pomaganjem žrtvama u dolasku u UK. Tokom cijelog putovanja može biti više od jednog prevoznika/pratnje, iako u mnogim slučajevima žrtve (posebno one iz istočne Europe), bilo da se radi o seksualnom ili radnom iskorištavanju, putuju samostalno do UK.
- *Izvršitelji* (e. *The enforcers*), u mreži trgovine ljudima, predstavljaju osobe koje su dužne „nadgledati“ žrtve na mjestima eksploatacije. Takođe, oni su najčešće zaduženi da „naplaćuju dugove“.
- *Korumpirani javni službenici* (e. *The corrupt public officials*) su oni koji pružaju pomoć tokom postupka trgovine ljudima (npr. zaposlenici u ambasadama i konzulatima i/ili zaposlenici u lokalnim vlastima) ili drugi koji su podmićeni kako bi „zatvorili oči“ pred eksploatacijom (npr. korumpirani policajci).
- *Vlasnici legalnih biznisa* (e. *The legal business owners*) su pojedinci koji posjeduju lokale ili mjesta na kojima se odvija faza eksploatacije u procesu trgovine ljudima.
- *Omogućivači* (e. *Enablers*) mogu biti advokati koji pomažu u fazama procesa trgovine ljudima, kao i oni koji savjetuju i brane trgovce ljudima redovno ili *ad hoc*, ili profesionalci koji su sastavni dio finansijskog upravljanja firmama, poput računovođa (UK-E16).
- *Slobodnjaci* (e. *Freelancers*) su facilitatori koji su periferno povezani sa mrežom trgovine ljudima i zapravo možda nisu ni svjesni postojanja same mreže ili nivoa iskorištavanja. Ti se slobodnjaci mogu razlikovati od recepcionara u nekom legalnom biznisu, do tinejdžera koji dostavljaju kartice za pratnju do mjesta poput pabova, do taksista i opštih „pomagača“.

Predstavljanje iznad opisanih aktera u mrežama trgovine ljudima ne znači nužno da oni postoje u svakom kolektivitetu i/ili svakoj mreži. To je posebno relevantno za situacije kada je normalno funkcioniranje društva poremećeno. Klasičan primjer su situacije koje zahtijevaju vanredno stanje, poput situacije sa COVID-19 pandemijom, u kojoj organizovane grupe prilagođavaju svoj način djelovanja aktuelnim uslovima (vidjeti više u UNODC, 2020).

Zbog svega navedenog, izuzetno je teško dati univerzalan opis profila člana grupe za trgovinu ljudima, jer se čini da postoji različitost u profilima svakog od gore pomenutih aktera. Štaviše, pojedinci koji učestvuju u ovom poslu nisu nužno iskusni kriminalci. Neki imaju relevantnu infrastrukturu za uključivanje (npr. Pravna firma, farma, bar, salon za masažu, stan u kojem se odvija faza eksploatacije), dok neki u posao ulaze bez ikakvih resursa. Velika većina izvršilaca su muškarci. Međutim, u nekim mrežama učešće žena je vrlo funkcionalno (npr. u fazi zapošljavanja). Kao što je ranije spomenuto, trgovci ljudima nisu uvijek nepoznati žrtvama. Trgovac ljudima je često prijatelj, susjed ili čak član njezine (nuklearne ili šire) porodice. Rezultati pokazuju da su, ipak, izvršiocima ovih krivičnih djela najčešće dobno stariji u poređenju sa izvršiocima konvencionalnog kriminaliteta u UK, tj. ovi izvršiocci su obično stariji od ranih tridesetih godina (vidjeti takođe Broad, 2013).

Iako većina ispitanika u ovoj studiji vjeruje da trgovci ljudima ulaze u ovaj „posao“ jer je to unosan „biznis“ („... u potpunosti je motivisan značajnim iznosima novca ...“, UK-E5), u stvari postoji niz obrazloženja za ulazak na tržište; niz obrazloženja koja, kao se može vidjeti u nastavku rada, imaju finansijske implikacije:

- *Zarađivanje novca*: Ovdje postoji širok spektar različitih motiva za trgovce ljudima. Dok neki (uglavnom trgovci migranti) iskorištavaju druge radi „preživljavanja“ (vidjeti takođe Broad, 2013), drugi iskorištavaju priliku za dodatnu zaradu i to često u okvirima postojećeg legalnog biznisa. Kao treća komponenta mogu se prepoznati, iako u vrlo malom broju slučajeva, trgovci manjinskim etničkim grupama (britanske nacionalnosti) koji su pokrenuli male i kratkotrajne poslove vezane za prostituciju, koji podrazumijevaju maloljetne djevojke, a kako bi stekli kapital za pokretanje vlastitog legitimnog posla (UK-E2);
- *Zarađivanje novca i sticanje statusa „posrednika za seksualni užitak“ prijatelja*: Ovo se isključivo veže za slučaj seksualne eksploatacije, a vrše ga pojedinci unutar grupa „... da bi izgledali kao muškarčine u krugu svojih prijatelja“ (UK-E2);
- *Izbjegavanje troškova, zadržavanje konkurentnosti i spašavanje vlastitog biznisa*: To je posebno slučaj sa iskorištavanjem radne snage. Prema GLAA-u, ova vrsta eksploatora definiše se kao „Chancer“: „osoba koja... svjesno ili nesvjesno ne uspijeva adekvatno platiti radnike ili im dati osnovna radna prava. On može da započne sa dobrom namjerom. Može pasti pod pritisak da smanji maržu ili da izgubi vitalni ugovor. Chancer štiti maržu vlastitog posla, prenoseći nepravedan dio komercijalnog

pritiska na svoje radnike. Chancer obično vjeruje da radeći „prave stvari“ sa svojim zaposlenicima, njegov posao neće biti u konkurentski nepovoljnom položaju“ (Beels, 2017: 4).

Pojedinci se uključuju u mreže trgovine ljudima preko osoba od povjerenja, porodičnih i rodbinskih veza, te susjedskih kontakata. Na primjer, u slučaju kineskih trgovaca ljudima koji posluju u Londonu, važnu ulogu imaju udruženja ljudi sa istim rodnim mjestom. Na kraju, samo okruženje koje se stvara kroz postojeći legalni biznis je od velike važnosti za stvaranje i učvršćivanje veza u mrežama za trgovinu ljudima. Naime, legalni poslovi djeluju kao kontekst u kojem se odnosi (poslodavac-zaposlenik i odnosi između partnera) stvaraju i transformišu u kriminalne poslovne odnose, u kojima je zavisnost pojedinaca izuzetno prisutna. Sličan trend se može primjetiti u nezakonitoj trgovini duhanom (vidjeti na primjer Antonopoulos i Hall, 2016; CSD, 2015).

3.3. Uloga i uticaj IKT-a na aktivnosti i finansije u trgovini ljudima

Internet, kao i IKT uopšte, uticao je na moduse trgovine ljudima u svim njenim fazama, kao i na mnoge finansijske aspekte ovog antisocijalnog ponašanja. U posljednjih godinu dana postoje značajni zapisi da je pandemija COVID-19 dodatno pridonijela korištenju IKT-a u oblasti trgovine ljudima, kao i u različitim vrstama organizovanog kriminala (vidjeti više u UNODC 2020).

Kada je riječ o *vrbovanju i regrutovanju žrtava*, zabilježen je veliki uticaj web stranica, uključujući usluge društvenih mreža i mikroblogiranja, kao što su Facebook i Twitter. Takođe, bilježi se veliki broj mrežnih oglasa, web stranica za pronalazak partnera i internacionalnih agencija za brak, koje regrutuju ljude u svrhu seksualne ili radne eksploatacije, zajedno sa *offline* oblicima zapošljavanja, poput usmenog zagovaranja neposredno ili putem prijatelja i rodbine. Kako bi namamili i regrutovali žrtve putem interneta, trgovci ljudima često postavljaju lažne, obećavajuće oglase na web stranice za zapošljavanje, zabavljanje sa partnerima i/ili vjenčanja. Ponuđeni poslovi su obično uključuju administraciju, čišćenje, pomoć u kući, brigu o djeci i starijim osobama, konobarisanje, hostesa, ples na šipci, prikupljanje i isporuku materijala i sredstava za humanitarne organizacije, poljoprivredne i građevinske uluge, obrazovne kurseve ili rad u turističkom sektoru (UK-E1; UK-E2; UK-E3; UK-E4; UK-E5; UK-E18 itd.; vidjeti takođe Europol, 2014). Direktan kontakt se započinje sa žrtvama u *chat* sobama ili putem web lokacija za društvene mreže, gdje se trgovci predstavljaju kao prijatelji ili ljubavnici kako bi vrbovali žrtve, često razmjenjujući e-poštu, poruke, fotografije i videoza-

pise sa svojim žrtvama, a sve sa ciljem da bi učvrstili odnos i stekli njihovo povjerenje (vidjeti takođe Diba et al., 2017; Antonopoulos et al., 2020).

Još jedan zanimljiv nalaz iz provedenih intervjua odnosi se na upotrebu aplikacija za lociranje kroz društvene mreže od strane trgovaca fokusiranih na seksualnu eksploataciju, a sa ciljem da bi se utvrdila blizina potencijalne žrtve (u smislu obližnjeg grada ili mjesta, ili čak unutar istog mjesta). To im omogućava lako praćenje, upoznavanje i izgradnju odnosa u cilju sticanja povjerenja od strane ciljane žrtve. Naime, poznato je da mnogi elektronički uređaji, kao što su mobilni telefoni i tableti, imaju ugrađene funkcije usluga lokacije, koje omogućuju bilo kojim programima i web lokacijama trećih strana da koriste podatke na temelju trenutne lokacije korisnika, pa tako pružaju brojne usluge temeljene na lokaciji, poput pronalaženja obližnjih sadržaja koji uključuju parkove, restorane, bankomate, i sl. Ako je korisnik na svom uređaju omogućio usluge lokacije, svjesno ili nesvjesno, to omogućava aplikacijama društvenih medija, kao što su Facebook i / ili Twitter, pristup i javno prikazivanje lokacije korisnika svojim „prijateljima“, i to putem ažuriranja statusa korisnika, prenosa fotografija i poruka, a sve to u zavisnosti od podešavanja privatnosti od strane korisnika. Slijedom toga, vidljivost nečije lokacije drugima može imati negativne posljedice za korisnika i imati veliku korist za trgovca ljudima koji traži ranjive ciljane žrtve. Predstavnici NVO sa kojima su razgovarali Antonopoulos et al. (2020) spominju da mnoge žrtve sa kojima su saradivali nisu bile oprezne u korištenju Interneta, i u pravilu su zanemarivali provjeru usluga lokacije na svojim mobilnim telefonima. Konačno, s obzirom na metod regrutovanja, Internet je omogućio ne samo lakšu identifikaciju potencijalnih žrtava već i dodatne mogućnosti za zaradu u ovoj fazi. Na primjer, u jednom slučaju eksploatacije radne snage, potencijalne žrtve iz Litvanije regrutovane su putem litvanske web stranice, i čak su platile po 350 funti trgovcu ljudima koji je upravljao određenom web stranicom kako bi joj osigurao posao u UK (UKHTC / SOCA, 2013).

Upotreba IKT je, takođe, olakšala i *fazu transporta* žrtava trgovine ljudima. Naime, registrovano je da je putem Web stranica i društvenih mreža pružena značajna pomoć u procesu transporta, između ostalog, olakšavajući rezervaciju karata i pribavljajući putnu dokumentaciju u nekoliko vrsta prevoza. Trgovci putem interneta često kupuju karte koristeći kompromitovane podatke o kreditnim karticama, a kako bi prikriili svoj identitet i time dodali još jedan sloj anonimnosti i udaljenosti od eventualne identifikacije i krivičnog progona. Naime, upotreba podataka sa ukradenih kreditnih kartica osigurava da se karte ili žrtve ne mogu lako povezati sa trgovcima ljudima, i sve to vrlo povoljno (Diba et al., 2017.; Antonopoulos et al., 2020). Na kraju treba reći i da su digitalne tehnologije

omogućile krivotvorenje dokumenata, po vrlo niskim cijenama za vrlo dobar kvalitet lažnog dokumenta (UK-E3).

Kada je riječ o fazi *eksploatacije*, IKT su u značajnoj mjeri prebacili prirodu seksualnog iskorištavanja iz pretežno fizičkog okruženja u sve virtualniji krajolik, do te mjere da se većina prostitucije trenutno oglašava i traži putem interneta, dakle u digitalnom okruženju, koje se u stručnoj literaturi naziva „virtualna ulica/čtvrta crvenih fenjera“ (Cauduro et al., 2009, s. 59). U skladu sa tim, može se reći da je trgovina ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja izuzetno uznapredovala u virtualnom prostoru, pri čemu su i ponuda i potražnja imale koristi, a žrtve trgovine ljudima često bile u sve većem riziku (vidjeti također Antonopoulos et al., 2020).

Sa druge strane, upotreba IKT povećava rizike za izvršioce trgovine ljudima od otkrivanja: Oglasi se mogu snimati putem slikanja i kopiranja zaslona ekrana, ostavljaju se „digitalni tragovi“ kao što su ostaci starih oglasa/isteklih oglasa i sl. Sa ciljem prikrivanja kriminalnih radnji, trgovci ljudima pokušavaju biti brzi i „okretljivi“ i u digitalnom prostoru. Jedan od vrlo čestih obrazaca koji su usvojili je ponavljanje objavljivanja oglasa (često nekoliko puta dnevno tijekom sedmice), koji se zatvaraju pa se ponovo otvaraju (nakon nekoliko sedmica) na iste žrtve (najčešće žene) koje se svaki put pojavljuju pod novim imenima (aliasima) i na različitim lokacijama u UK (UK-E2; UK-E3; UK -E16).

Na temelju svega iznijetoga, može se zaključiti da se finansijske implikacije korištenja interneta, kao i IKT-a uopšte, za svrhe trgovine ljudima ogledaju u svođenju troškova na najmanju moguću mjeru. Ovo istraživanje je otkrilo da se lažni oglasi za posao istovremeno postavljaju na razne web stranice za zapošljavanje, uspostavljanje emotivnih veza i sklapanje brakova, a sa svrhom da se besplatno privuku i regrutuju potencijalne žrtve. Trgovci izrađuju web stranice i u zemljama porijekla, i to na jezicima potencijalnih žrtava, sa tim da se jedna web lokacija povezuje sa drugom, gradeći tako međunarodne mreže. Kao takav, sadržaj na prvoj web stranici može se koristiti kao „unrk“/“templejt“, pa se isti izgled može koristiti uvijek iznova i iznova, a na kraju omogućava jeftino i brzo prevođenje na različite jezike u zavisnosti od „tržišta“ gdje trgovci žele „plasirati“ seksualnu eksploataciju. Takođe, IKT su smanjili troškove koji su povezani sa kontrolom žrtava u fazi eksploatacije: *“Prije 20 godina trgovac ljudima bi trebao nekoga da pazi na djevojke. To više nije potrebno, barem ne u toj mjeri ...”* (UK-E3; UK-E1).

Uz sve to, IKT su dovele do nekih promjena u obrascima trošenja stečenog novca od strane trgovaca ljudima. Tako je, na primjer, brazilska mreža za trgovinu ljudima, koju su razotkrile britanske vlasti, uložila u sistem za upravljanje „kupcima“/“konzumentima“ zasnovan na internetskoj platformi, kao i u sistem

sigurnog mrežnog prolaza za plaćanje kreditnim karticama za obradu njihove mrežne/kartične potrošnje u Brazilu (UK-E16). Međutim, kao posebno važan nalaz, koji ujedno važi za generalni konsenzus među ispitanicima u ovom istraživanju, a kada je razgovarano o finansijskim implikacijama u fazi eksploatacije, bio je da, „*upotreba IKT ... znači ostavljanje tragova, a to je suprotno logici ovog ilegalnog tržišta*“ (UK-E8 ; takođe UK-E15; UK-16 itd.)

3.4. Profit od trgovine ljudima, investiranje i pranje novca

Često se tvrdi da je finansijska korist od trgovine ljudima značajna, naročito kada je u pitanju seksualno i radno iskorištavanje, te da predstavlja veliku dobit za one koji su uključeni u ovaj oblik kriminala (vidjeti na primjer Belser, 2005.). Studija koju je proveo Home Office, iz ranih 2000-ih, procijenila je nezakonito stečenu korist kroz seksualno iskorištavanje na približno 275 miliona funti u 2003. godini (Dubourg i Prichard, 2008). Slično tome, relativno novijom studijom, takođe Home Office-a, procijenjeno je da je korist stečena preko (punoljetnih) **žrtava** seksualnog iskorištavanja (samo za strane žene) u UK iznosila oko 130 miliona funti (Mills et al., 2013). Takođe, relevantne procjene ukazuju da se po jednoj stranoj žrtvi seksualnog iskorištavanja u UK može ostvariti prihod od oko 48.000 funti godišnje (SCDEA, 2011).

Neke naznake o finansijskim aspektima trgovine radnom snagom u UK mogu se naći u godišnjim izvještajima GLAA-e za 2013/2014, 2014/2015 i 2015/2016. Od 2013. do 2016. godine, GLAA (i partnerske agencije) identifikovale su ili razbile 78 organizovanih kriminalnih grupa za trgovinu ljudima kroz radnu eksploataciju, a utvrđena vrijednost nezakonito stečene imovine iznosila je 18.400.000 funti, sa iznosima identifikovanim kao neisplaćene plate, regresi ili troškovi prevoza od oko 6.600.000 funti. Očigledno, ove brojke se odnose samo na slučajeve poznate GLAA-i (GLA, 2014; 2015; 2016a; 2016b). Međutim, čak i da postoji tačan pregled dobiti ostvarene trgovinom ljudima, ta dobit ne mora nužno odgovarati finansijskom uspjehu svih trgovaca ljudima.

Finansijske istrage trgovine ljudima često ne daju rezultate srazmjerne naporu i resursima uloženim od strane agencija za provedbu zakona (Middleton et al., 2019). Na primjer, operacija „*Pentameter 2*“, pokrenuta u oktobru 2007, bila je zajednički nacionalni poduhvat koji je uključivao sve policijske snage u UK, SOCA-u, UK imigracijsku službu, Kraljevsko tužilaštvo i nekoliko NVO. Operacija je rezultirala hapšenjem 528 trgovaca ljudima, a „*od uhapšenih izvršilaca oduzeto je više od 500 000 funti gotovine [...]*“ (Home Office, 2008). Ako, zbog ekonomičnosti argumentovanja prihvatimo da je zaplijenjeni novac iznosio 550.000 funti, to bi značilo da zaplijenjeni novac po trgovcu iznosio u prosjeku

1041,66 funti. Sproat (2012) je analizirao podatke britanskog Ministarstva pravosuđa o naredbama o konfiskaciji imovine za osuđene trgovce ljudima, za period 2004.-2009. godina. Rezultati pokazuju da gotovo za 90% trgovaca ljudima nije uopšte ni izdato rješenje o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom, zbog čega je Sproat (2012: 156) ponudio vjerodostojno objašnjenje: trgovci ljudima „*imali su tako malo imovine da se policija /kraljevsko tužiteljstvo nisu gnjavili pokušavajući!*“. Slično tome, jedan od ispitanika u provedenim intervjuima naglašava da trgovci ljudima u UK, kada je riječ o organizovanom kriminalu, nisu finansijski zanimljivi u poređenju sa drugim organizovanim kriminalcima koji su prioritet finansijske istrage, poput krijumčara droge: „*Finansijski gledano, trgovci ljudima, barem oni u UK, nalaze se na dnu „prehrambenog lanca“ organizovanog kriminala. Trgovci drogom su na vrhu. Lamborghini-ji i Porsche-i su vlasništvo dilera drogom, pa vlada i javnost žele da se pobrinemo za...*“ (UK-E15).

Razlozi za mali profit od trgovine ljudima koji se prikazuje u obavještajnim podacima, i kroz istrage registrovani profit, mogu biti rezultat (1) stvarno male dobiti za trgovce ljudima s obzirom na to da je ovaj „biznis“ u UK čisto konkurentno tržište, (2) zatim **činjenica da je najznačajniji dio poslovanja** baziran na gotovini, **što praćenje novca čini** izuzetno teškim, kao i (3) **činjenica da se plaćanja često vrše u zemljama** porijekla i zemljama tranzita, pa novac i ne ostaje u UK. Naravno, treba imati na umu i to da je nemoguće očekivati da vlasti razlikuju one trgovce ljudima koji su jednostavno potrošili novac od kriminala i one koji su svoju imovinu uspješno sakrili u drugim kontekstima.

Trošenje i ulaganje profita od trgovine ljudima: U većini slučajeva trgovine ljudima u UK, ostvareni profit se jednostavno troši na troškove životnog stila, nakite, odmore, poklone za djevojke i automobile. Prema GLA (2016b), trgovci ljudima prijavljuju svoje automobile na imena žrtava (što prati poreze i osiguranja), tako da automobili formalno ne pripadaju trgovcima. Značajni dijelovi ostvarenog profita koriste se za otplatu dugova koje imaju trgovaca ljudima, ili njihove porodice i prijatelji. Ostvarena dobit se takođe ulaže u legalnu ekonomiju, posebno u gotovinske firme (koja se često identificiraju kao mjesta eksploatacije), poput restorana brze hrane, autopraonica, salona za nokte i salona za uljepšavanje. Svote novca koriste se za kupovanje imovine u UK i u zemlji porijekla nebritanskih trgovaca ljudima (UK-E9; UK-E14; UK-E16; UK-E20). Rijetko se dobit od trgovine ljudima koristi za širenje ilegalnog poslovanja. U onim slučajevima u kojima je trgovina ljudima ugrađena u legalno poslovanje vjerovatnije je da će se i investirati taj legalni biznis. Međutim, što je sistem operacija grupe za trgovinu ljudima tajniji (npr. izvršen bez upliva u legalni biznis), to je teže novac ubaciti u legalne tokove.

Pranje novca i kretanje prihoda od trgovine ljudima: Kroz naše istraživanje, pranje novca na sofisticiranom, složenom i sistemskom nivou nije identifikovano kao uobičajna praksa za ovaj oblik kriminaliteta. Naime, obično se ilegalna dobit koristila za utvrđivanje legalnih poslovnih interesa, ukoliko se to uopšte može smatrati pranjem novca. Osim toga, generalno se može se reći da se nezakonita imovinska korist nije „prala“ kroz postojeće legalne poslove nakon što su oni osnovani. Ipak, zabilježeni su slučajevi u kojima su izvršiocima koji su učestvovali u „malim“ slučajevima trgovine ljudima prali novac putem jednostavnih lažnih shema za humanitarnu pomoć djeci. U prilično izolovanom slučaju, MX, kineska „gospođa“ koja je osuđena zbog pranja novca vodila je niz javnih kuća po sjevernom Londonu, navodno je imala jake veze sa Trijadama, a bila je uključena u trgovinu seksualnim uslugama i trgovinu drogom (obavještajni podaci navedeni u Huttonu, 2017).

Što se tiče „premještanja“ novca ostvarenog trgovinom ljudima iz UK u druge zemlje, tokom istraživanja se stekla opšta slika da zbog fragmentiranosti poslovanja nema previše potrebe za međunarodnim premještanjem novca. Nego, i onda kada takva potreba postoji, za premještanje novca se uglavnom koriste legalni biznisi i legalni finansijski kanali. U nekim slučajevima istočnoevropskih trgovaca ljudima, došlo je do određene repatrijacije sredstava putem bankovnih transfera koji su razbijeni na male iznose kako transferi ne bi bili registrovani kao sumnjivi, a „... u tome nema ništa ekstravagantno sofisticirano“ (UK-E16). Jedan od ispitanika se osvrnuo na istragu ROCU-a (Regionalne jedinice za organizovani kriminal) protiv kineske kriminalne organizacije koja je u Hong Kong prenijela milione britanskih funti preko niza banaka u UK. Bankovni računi koji su se nalazili na različitim mjestima u zemlji bili su povezani sa javnim kućama. Procijenjeno je da je između 5-15 miliona funti prebačeno u Hong Kong (UK-E14). Međutim, trgovci ljudima obično koriste usluge trenutnog prijenosa novca poput *MoneyGrama* ili *Western Uniona*, kod kojih se istovremeno daju mali depoziti. U tom se slučaju novac od trgovine ljudima prenosi u zemlju porijekla trgovaca ljudima i šalje članovima šire porodice i prijateljima (velikom broju primatelja). Ranije spomenuta brazilska mreža trgovine ljudima je koristila *Telecom 2 Surf and Pay* kao sigurno mrežno rješenje za plaćanje kreditnim karticama (za obradu svoje mrežne potrošnje), dok je značajan dio troškova nastajao upravo u Brazilu. Takođe, oni su koristili uslugu doznaka *NatWest (National Westminster Bank)* za vraćanje novčanih iznosa nazad u Brazil (UK-E16). Konačno, u nekim slučajevima u kojima su **žrtve** preuzete na ulazu u UK i za njih je plaćeno na licu mjesta, u gotovini, novac se odmah fizički prevezio nazad u zemlju porijekla (Webb i Burrows, 2009).

4. Zaključci i preporuke

Razumijevanje finansijskih aspekata trgovine ljudima je važna komponenta suprotstavljanja krivičnim djelima iz koristoljublja, pa može značajno doprinijeti efikasnom i efektivnom rasvjetljavanju ovih slučajeva, kao i njihovoj prevenciji (vidjeti takođe Antonopoulos et al., 2015; Levi, 2013). Međutim, uprkos činjenici da su imovinska korist stečena kriminalom i „suzbijanje kriminalnih finansija“ prioritet za kreatora zvaničnih politika i onih koji provode te politike u UK, „zabilježen je mali broj finansijskih obavještajnih istraga“ (UK-E16). To je jedan od razloga zbog kojeg ne postoji dovoljno znanja o upravljanju finansijama u samom procesu trgovine ljudima i nakon njega. Sve ove činjenice, zajedno sa drugim povezanim informacijama, dovode u pitanje pouzdanost zvaničnih podataka o trgovini ljudima u UK, a tome piše i Gudi (*Goodey*, 2008). Naime, osim tehničkih razloga (npr. „Tamna brojka“, ili „*ad hoc*“ efekti kao posljedica preduzetih aktivnosti od strane vlasti), uzrok toga je i činjenica da se ovi podaci često razdvajaju od podataka o ilegalnim i legalnim privrednim djelatnostima koje su direktno povezane sa trgovinom ljudima, na šta je upozorio i Kopp (2012).

Ovim istraživanjem smo naučno opisali i otkrili jedan dio istine o trgovini ljudima u UK, sa aspekta koji je drugačiji u odnosu na uobičajne pristupe naučnika sa fokusom interesovanja u ovoj oblasti. Istraživanje je pokazalo da je „scena“ trgovine ljudima u UK izuzetno fragmentirana i sa gotovo minimalnim preduslovima za ulazak na ovo ilegalno „tržište“. Naime, ova pojava se dešava na različitim mjestima, najčešće uključujući manje grupe ljudi, dok je često povezana sa različitim legalnim biznisima. Izvršiocima se vrlo lako, bez potrebe za snažnim kriminalnim vezama, uključuju u ovakve vidove antisocijalnog ponašanja. Iako je u značajnom broju slučajeva zabilježeno da su određene količine novca „oprane“, može se reći da su sofisticirani metodi pranja novca prije izuzetak nego pravilo u ovom ilegalnom biznisu u UK. Upravljanje profitom stečenim trgovinom ljudima odražava prvenstveno fragmentiranu prirodu ovog fenomena. Naime, ono je u većini slučajeva uslovljeno djelovanjem relativno malih grupa ili mreža za trgovinu, finansijskim sposobnostima preduzetnika involviranih u kriminal i moguću „ugrađenost“ mreža trgovine ljudima u legalne poslove, kao i neke druge lične okolnosti trgovaca ljudima. Kada je riječ o legalnim ulaganjima nelegalno stečenog profita, može se reći da su ona skromna i da, u većini slučajeva, odražavaju skroman profit ostvaren u prilično otvorenom i visoko konkurentnom „biznisu“. Osim u imovinu, trgovci ljudima najčešće ulažu u gotovinske firme.

Na temelju ovog istraživanja mogu se dati i preporuke za buduće praktične i istraživačke poduhvate. Prvo, neophodan je kontinuirani razvoj baze znanja o društvenoj organizaciji trgovine ljudima i njezinim finansijskim aspektima, ne

samo u UK nego i u drugim državama i međunarodno. Finansije nisu „samo još jedan element“ procesa trgovine ljudima, već su potpuno i nerazdvojno povezane sa društvenom organizacijom fenomena, od vrbovanja i regrutacije do eksploatacije. Uz to, potrebno je dodatno istražiti razloge opravdanosti trgovaca ljudima za ulazak u ovaj ilegalni posao. Olako držeći da je sticanje materijalne koristi jednostavno obrazloženje za ulazak i ostanak u ovom ilegalnom biznisu, predstavlja samo djelomičan i nepotpun pogled na ovaj fenomen, koji u konačnici može imati značajne implikacije na istragu (vidjeti takođe Middleton et al, 2019.). Na kraju, očigledno postoji potreba za kontinuiranim razvojem baze znanja o načinima na koje IKT utiču na društvenu organizaciju i finansije trgovine ljudima. Naime, u digitalnoj sferi nekoliko godina može biti čitava „era“ u smislu razvoja.

Prikazani rezultati istraživanja mogli bi biti nadahnuće za naučnike sa područja Balkana. Provođenjem sličnih studija osigurale bi se valjano utvrđene činjenice o važnim aspektima trgovine ljudima, ali bi se na temelju tih činjenica doprinijelo i definisanju relevantnih preporuka za donosiocce odluka. Štaviše, ovaj rad može doprinijeti i praktičarima koji su uključeni u borbu protiv trgovine ljudima, a kako bi bolje razumijeli ovaj fenomen u kontekstu UK, kao zemlje u kojoj su identifikovane i žrtve trgovine ljudima porijeklom iz svih balkanskih zemalja.

Literatura

- Antonopoulos, G.A., Baratto, G., Di Nicola, A., Diba, P., Martini, E., Papanicolaou, G. i Terenghi, F. (2020). *Technology in Human Smuggling and Trafficking*. Springer.
- Antonopoulos, G.A. i Hall, A. (2016). The Financial Management of the Illicit Tobacco Trade in the United Kingdom. *British Journal of Criminology*, 56(4), 709-728. <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azv062>
- Antonopoulos, G.A., Hall, A., Levi, M. i Rusev, A. (2015). Understanding Criminal Finances: Policy and Methodological Framework. In CSD (ed.) *Financing of Organised Crime*. (pp.11-28). CSD.
- Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2018). *Organised Crime*. Oxford University Press.
- Beels, M. (2017). *Preventing Labour Exploitation*. Warwick Papers in Industrial Relations n.107. University of Warwick.
- Belser, P. (2005). *Forced Labor and Human Trafficking: Estimating the Profits*. Working Paper 42. International Labor Office.

- Brå (2008). *The Organisation of Human Trafficking*. Brå.
- Broad, R. (2013). ‘*Stuck in Traffic*’: *A Study of Individuals Convicted for Human Trafficking Offences Through the UK Criminal Justice System*. Doctoral thesis, University of Manchester.
- Cauduro, A., Di Nicola, A., Fonio, C., Nuvoloni, A., i Ruspini, P. (2009). Innocent When You Dream: Clients and Trafficked Women in Italy. In: Di Nicola, A., Cauduro, A., Lombardi, M., and Ruspini, P. (eds). *Prostitution and human trafficking. Focus on clients*. (pp.31-66). Springer. http://dx.doi.org/10.1007/978-0-387-73630-3_4
- Council of Europe (2017). *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bosnia and Herzegovina*, Second Evaluation Round, GRETA(2017)15, July 2017. <https://rm.coe.int/greta-2017-15-fgr-bih-en/1680782ac1> (accessed 5.12.2020)
- CSD (2015) *Financing of Organised Crime*. Centre for the Study of Democracy.
- Department of State (2020). *Trafficking in Persons Report – 20th Edition*. Department of State. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/2020-TIP-Report-Complete-062420-FINAL.pdf> (Accessed 5.12.2020)
- Diba, P., Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2017). *Surf and Sound – The Role of the Internet in the Human Smuggling and Trafficking Process: UK Report*. Teesside University and European Commission.
- Dubourg, R., i Prichard, S. (2008). *Organised crime: revenues, economic and social costs, and criminal assets available for seizure*. Home Office.
- Europol (2014). *Trafficking in human beings and the internet*. Europol.
- Fouladvand, S., i Ward, T. (2019). Human Trafficking, Vulnerability and the State. *The Journal of Criminal Law*, 83(1), 39–54. <http://dx.doi.org/10.1177/0022018318814373>
- GLA (2014). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2013 to 31 March 2014*. GLA.
- GLA (2015). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2014 to 31 March 2015*. GLA.
- GLA (2016a). *GLA Annual Report and Accounts, 1 April 2015 to 31 March 2016*. GLA.
- GLA (2016b). *Horse trading*. <https://www.youtube.com/watch?v=k-I5EtcewdM>
- Goodey, J. (2008). Human Trafficking: Sketchy Data and Policy Responses. *Criminology and Criminal Justice*, 8, 421–442. <http://dx.doi.org/10.1177/1748895808096471>
- Home Office (2008). Major Police Probe into Trafficking Lead to 528 Arrests. *Home Office News Release*, 124/2008.

- Hutton, S. (2017). *Organised Crime: An Ethnographic Study of the Monitoring and Disrupting of those Designated as High-Level 'Organised Criminals' Within the Metropolitan Police*. Unpublished PhD thesis, Open University.
- Institution on Human Rights Ombudsman of BiH (2013). *Special report on the status of Roma in BiH*. Institution on Human Rights Ombudsman of BiH.
- Kleemans, E. R., i Smit. M. (2014). Human smuggling, human trafficking, and exploitation in the sex industry. In L. Paoli (ed.), *Oxford Handbook on Organized Crime*. Oxford University Press.
- Kopp, P. (2012). Human Trafficking and International Financial Flows. In: Reuter, P. (Ed.) *Draining Development: Controlling Flow of Illicit Funds from Developing Countries*. (pp.171-202). World Bank Press.
- Levi, M. (2013). *Drug Law Enforcement and Financial Investigation Practices*. (Report n.5). International Drug Policy Consortium.
- Middleton, B., Antonopoulos, G.A. i Papanicolaou, G. (2019). The Financial Investigation of Human Trafficking in the UK: Legal and Practical Perspectives. *Journal of Criminal Law*, 83(4), 284-293. <http://dx.doi.org/10.1177/0022018319834364>
- Mijalković, S. (2009). *Suprotstavljanje trgovini ljudima i krijumčarenju migranata*. Službeni glasnik.
- Mills, H., Skodbo, S., i Blyth, P. (2013). *Understanding organised crime: estimating the scale and the social and economic costs*. Home Office.
- Mujanović, S. (2012). *Trgovina ljudima*. Jordan studio.
- NCA (2016). *National Strategic Assessment of Serious and Organised Crime 2016*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/731-national-strategic-assessment-of-serious-and-organised-crime-2016/file>
- NCA (2017). *Human Trafficking: National Referral Mechanism Statistics – End of Year Summary 2016*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/national-referral-mechanism-statistics/2016-nrm-statistics/788-national-referral-mechanism-statistics-end-of-year-summary-2016/file>
- Papic, Ž., i Fatahovic, M. (2019). *Prema Evropskoj Uniji - Ključni problem socijalnog uključivanja u BiH*. Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina. http://www.ibhi.ba/Documents/Publikacije/2019/Prvi_policy_papir_finalna_verzija.pdf (Accessed 5.12.2020.)
- Radio Sarajevo (2015). *Trgovina ljudima teška 2,5 miliona eura: Žene odvojene od djece prošile i džeparile u Parizu*. <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/trgovina-ljudima-teska-25-miliona-eura-zene-odvojene-od-djece-prošile-i-džeparile-u-parizu/206525> (Accessed 21.12.2020.)
- Radovanović, S., i Knežević, A. (2014). *Romi u Srbiji*. Republički zavod za statistiku.

- SCDEA (2011). *Human Trafficking Intelligence Assessment Summary*. SC-DEA.
- Skrivankova, K. (2014). *Forced Labour in the United Kingdom*. Joseph Rowntree Foundation.
- Spencer, J. (2014). Human Trafficking Policy Making and the Politics of International Criminal Justice: A Case Study of Sexual Exploitation. In: van Duyne, P.C., Harvey, J., Antonopoulos, G.A., von Lampe, K., Maljević, A. i Markovska, A. (eds) *Corruption, Greed and Crime-Money: Sleaze and Shady Economy in Europe and Beyond*. (pp.291-312). Wolf Legal Publishers.
- Sproat, P. (2012). A Critique of the Official Discourse on Drug and Sex Trafficking by Organised Crime Using Data on Asset Recovery. *Journal of Financial Crime*, 19(2), 149-162. <http://dx.doi.org/10.1108/13590791211220421>
- Surtees, R. (2008). Traffickers and trafficking in Southern and Eastern Europe. Considering the other side of human trafficking. *European Journal of Criminology*, 5, 39–68.
- UKHTC/SOCA (2013). *A Strategic Assessment on the Scale and Nature of Human Trafficking in 2012*. <http://www.nationalcrimeagency.gov.uk/publications/15-ukhtc-strategic-assessment-on-human-trafficking-in-2012/file>
- UNODC (2020). *The impact of COVID-19 on organized crime*. Vienna: UNODC. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/RB_COVID_organized_crime_july13_web.pdf
- Dottridge, M., Ninković, O. L., Sax, H. i Vujović, S. (2021). *The Phenomenon of Child Trafficking in Bosnia and Herzegovina*. Council of Europe.
- Webb, S. i Burrows, J. (2009). *Organised Immigration Crime: A Post-Conviction Study*. Research Report 15. Home Office.
- Weitzer, R. (2015). Human Trafficking and Contemporary Slavery. *Annual Review of Sociology*, 41, 223-242. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112506>
- Zhang, S. (2009). Beyond the Natasha Story – A Review and Critique of Current Research on Sex Trafficking. *Global Crime*, 10(3), 178-195. <http://dx.doi.org/10.1080/17440570903079899>

Georgios A. Antonopoulos, PhD
Professor
Teesside Univerzitet, United Kingdom

Srđan VUJOVIĆ, PhD
Strategy and Quality Assurance Lead
World Vision International

CRIME AND MONEY: UNDERSTANDING HUMAN TRAFFICKING AND ITS FINANCES IN THE UNITED KINGDOM

The aim of this article is to provide an account of the human trafficking 'business' in the United Kingdom (UK), as one of the significant 'destination countries' for trafficking victims, by linking it with the context of Balkan countries as 'countries of origin'. Apart from open sources on the topic, the study is based primarily on interviews conducted with experts on human trafficking from various British law enforcement agencies, Non-Governmental Organisations, the Home Office, social services, and academia, as well as intelligence reports by the Metropolitan Police. Our research has shown that the human trafficking scene in the UK is extremely fragmented and decentralised, and with a low entry threshold. Moreover, the research has shown that there is a range of rationales for entering the market, with these rationales having financial implications. The organisation of human trafficking and its finances are facilitated by the use of information and communication technologies. Human trafficking profits tend to be modest, and their management reflects the fragmented nature of the phenomenon. While sophisticated schemes laundering human trafficking money do exist, they are the exception rather than the rule in the UK.

Keywords: Human trafficking, United Kingdom, crime money, money laundering, information and communication technologies.

Dr Miroslav ĐORĐEVIĆ,*
naučni saradnik
Institut za uporedno pravo, Beograd

Prikaz knjige
Primljeno: 6. jul 2021
Prihvaćeno: 5. septembar 2021.

KNJIGA O MRŽNJI: SA REČI NA DELA – OD GOVORA MRŽNJE DO ZLOČINA MRŽNJE

Jovan Ćirić, (2020). *Knjiga o mržnji: sa reči na dela – od govora mržnje do zločina mržnje*. Beograd: Službeni glasnik.

Mržnja spada među večna pitanja, ona na koja svi „znamo“ odgovor, ali ih retko ko zapravo suštinski razume. U prirodi je pritom jedino apsolutno izvesno – da je sve relativno, što posebno dolazi do izražaja kada je reč o društvenim pojavama i naukama, a što pak ujedno predstavlja i njihov najveći izazov – svojevrsni hendikep, ali istovremeno i posebnu vrlinu. Autor „Knjige o mržnji“, sudija Ustavnog suda prof. dr Jovan Ćirić pristupa ovom večnom pitanju mržnje iz jednog savremenog ugla, tj. ugla koji uvažava kako istoriju i njene tekovine, tako i realnost i manifestacije modernog života, ukazujući na njihovo suštinsko jedinstvo. Vremena se menjaju, a sa njima i načini manifestacije, ispoljavanja nečega što je večni mračni saputnik ljudske civilizacije, koji prividno evoluirao, a suštinski ostaje isti.

Priroda samog pojma mržnje je takva da prilikom svog rasvetljavanja traži, kako to sam autor primećuje, sveobuhvatnost pristupa, tj. analizu iz mnoštva različitih uglova radi sagledavanja svoje kompleksnosti. „*Knjiga o mržnji: sa reči na dela – od govora mržnje do zločina mržnje*“ je, kako već naslov sugerise, prevashodno pravna, tačnije krivičnopravna studija, ali ujedno svakako i jedno

---

* e-mail: m.djordjevic@iup.rs

filozofsko, fenomenološko, sociološko, kriminološko, viktimološko, psihološko i konačno politikološko delo, koje se pored dogmatskog i uporednog pravnog metoda služi i nizom drugih, prevashodno logičkih, istorijskih i socioloških metoda u svojoj analizi.

Isprepletanost krivičnihopravnih, filozofskih i drugih aspekata prilikom obrade različitih pitanja je u knjizi prisutna konstantno, a izvedena nenametljivo i organski povezano, tako da autorova misao neprekinuto, prirodno teče vodeći čitaoca jasnim logičkim sledom kroz kompleksnost i relativnost kako samih pojmova mržnje, zla i njihovog izražavanja *per se*, tako i svih okolnosti i problema koji se mogu javiti u vezi sa inkriminacijom sa njima povezanih krivičnih dela, njihovom prevencijom, kažnjavanjem i zaštitom žrtava.

Jasno je da je Ćirić želeo na izvestan način „udahnuti život“ krivičnopravnoj i kriminološkoj materiji upravo takvim multidisciplinarnim pristupom, što rezultira daleko većom povezanošću čitaoca sa težinom dela i patnjom žrtava različitih zločina mržnje, slično na primer načinu na koji je Arčibald Rajs „oživljavao“ stradanje srpskih civila u svojim izveštajima britanskoj vladi za vreme Prvog svetskog rata. Kao što se život ne deli na grane prava (Slobodan Perović), tako se ni jedna tako složena, pravno relevantna pojava poput mržnje ne može izolovano posmatrati. Ona ne pripada jednoj društvenoj naučnoj disciplini, već nekim svojim delom gotovo svim. No, takav pristup koji podrazumeva izlaženje iz „zone komfora“ čistog pozitivizma može i za najvrsnije pravnike i autore predstavljati poseban izazov. Jovan Ćirić u tome u „Knjizi o mržnji“ nesumnjivo uspeva i kao istinski, retki savremeni erudita prodire u suštinu niza pitanja koja stoje u pozadini određenih krivičnihopravnih inkriminacija, preispitujući ih u njihovom temelju i izlažući argumentovanoj kritici.

Sama knjiga se sastoji od tri velika dela: „o mržnji uopšte“, „o govoru mržnje“ i „o zločinima mržnje“. Samo misaono kretanje autora razvija se logično i skladno, bez skokova i digresija, stilom koji baštini kvalitete filozofskog i literarnog dela, relativno nekarakterističnog i osvežavajućeg kada je reč o knjizi ipak pretežno krivičnopravne tematike. Kako je koren zločina mržnje sama mržnja, a njen uzrok nečije podstrekavanje, propaganda, kakva predrasuda, duševna patologija učinioca ili nešto tome slično, Ćirić svoje delo započinje izlaganjima o fundamentalnom pojmu od koga se i mora krenuti – većitom pitanju dobra i zla.

Od dualističkih shvatanja manihejstva, preko Sokratove misli da zlo proizlazi iz neznanja, pa sve do teze Hane Arent o prostoj banalnosti zla, autor polemiše sa mnogim od najvećih umova istorije i čitaoca neprimetno iz sveta zla uvodi u svet mržnje ukazujući jasno na razlike između različitih vrsta mržnje: od normalne, „razumljive“ do patološke, od „obične“ do doktrinarne mržnje itd. Sa

samog pojma se potom prelazi na „učionioca“ – razmatra se koncept „mrzitelja“, naspram savremenog tzv. „hejtera“, uticaji i formiranje predrasuda kao i efekat „povratne sprege“ mržnje, da bi se prvi deo knjige završio izlaganjima o svetu „verbalnosti i mržnje“ postavljajući tako, logično temelj sledećem, drugom delu: „O govoru mržnje“.

Drugi deo „Knjige o mržnji“ bavi se podstrekavanjem i propagandom, međunarodnim aktima koji se tiču govora mržnje, kao i rešenjima koja postoje u našem zakonodavstvu. Klasična krivičnopravna analiza je obogaćena primerima iz istorije, autor se dotiče i pitanja negiranja zločina, te ukazuje na relativnost, potencijalan kvalitet „mača sa dve oštrice“, te današnju svojevrsnu kompromitovanost pojma političke korektnosti. Ćirić konačno ispituje (poželjne) granice slobode, te pokušava da relativizuje i ukaže na složenost dileme između stava da „nema slobode za neprijatelje slobode“ (Maksimilijan Robespjer) i dijametralno suprotnog pristupa koji se ogleda u poznatoj misli: „Ja se dragi gospodine gnušam onoga o čemu govorite, ali ću uvek dosledno braniti vaše pravo da slobodno govorite“ (Volter). Navođenjem primera različitog tretmana slobode govora u svetu, uz poseban osvrt na SAD, autor završava ovaj deo svoje knjige postavljajući jasan temelj za ono što sledi – prelazak sa reči na dela.

Treći deo, „O zločinima mržnje“, čitaocu koji posmatra samo sadržaj knjige može delovati na izvestan način nejasno, jer se tu navode najrazličitiji i prividno nepovezani zločini u ljudskoj istoriji, počevši od genocida, holokausta, zločina prema Srbima, zločina prema homoseksualcima, divljanja fudbalskih huligana, zločina nad pripadnicima sekti itd. Međutim, upravo se u ovom delu krije jedan od najvećih kvaliteta „Knjige o mržnji“. Autor sasvim svesno prikazuje tako heterogene grupe zločina i pojedinačnih ekcesa sa jasnom namerom. Vođen osnovnom idejom ovog dela, a to je rasvetljavanje samog pojma mržnje i zločina mržnje, on uspeva da uhvati i prikaže nit onoga što je zajedničko čitavom tom nizu naizgled nepovezanih zločina. Iako se po predmetu svog interesovanja Ćirić kreće među raznovrsnim temama, i u ovom delu knjige njegova misao je tečna i neprekinuta. On uspeva da na izvestan način demistifikuje porive za vrlo heterogene zločine, suštinski ogolivši i otkrivši svu njihovu banalnost i povezanost. Ćirić ukazuje i na permanentnu opasnost, jer bez obzira na to da li su učinioci prosto psihopatske ličnosti ili na izvestan način i same „žrtve“ nesrećnih ili namerno, maliciozno kreiranih okolnosti, konstantno staranje o zdravom balansu između slobode govora i zabrane širenja i podsticanja mržnje jeste jedan od preduslova stvaranja zdravog okruženja u kome će se zločini mržnje znatno manje činiti. Sušta suprotnost toga je rat, kada „zakoni ćute“, a psihopate *de facto* dobijaju određene ruke.

Na kraju, Ćirić zaključuje skromno da „oni koji su izdržali da dođu do kraja i pročitaju sve što je napisano neće biti mnogo pametniji nego na početku, tj. neće moći da odgovore na pitanje šta je dobro, a šta zlo, jer se dobro definiše zlom, a zlo dobrim“. Jasno je svakom čitaocu, kao i samom autoru, da „tačnih odgovora“ i „konačnih, serviranih istina“ u ovom smislu nema. Međutim sam put ka njima, tj. sam misaoni proces njihovog traženja, ukoliko je logičan i smislen poput ovog u „Knjizi o mržnji“ predstavlja sam po sebi svojevrstan odgovor, jer je istina o tako velikim pojmovima poput ljubavi ili mržnje, dobra ili zla, kao i samog pitanja života naspram smrti po svojoj kompleksnosti i imanentnoj relativnosti izvan mogućnosti apsolutne, objektivne spoznaje čoveka. Zato se odgovorima na ova pitanja može samo težiti, a u toj težnji su upravo najvažnija sama pitanja i dileme koja se postavljaju. Ona su važnija od pokušaja njihovih „odgotetki“, jer samo razmišljanje o njima, uprkos skromnosti samog autora, zaista čini čitaoca pametnijim – i to na način mnogo vredniji od pukog saznavanja neke nove informacije – širenjem svesti čitalaca o pitanjima koja su u knjizi obrađena i razvijanjem razumne kritičnosti, kao velike vrednosti prosvetljenog čoveka.

Usled svog predmeta na momente teška (posebno zbog životnih, gotovo opipljivih prikaza najtamnijih aspekata čoveka i čovečanstva), „Knjiga o mržnji“ ipak na kraju ostavlja čitaoca kontrastno sa mnogim primerima čojstva i osećanjem jedne doze optimizma, ali i opomenom da se, kako nas istorija uči, o mračnim saputnicima naših života – zlu, mržnji i njihovim verbalnim manifestacijama uvek mora voditi računa, jer se vrlo lako sa reči može preći i na dela, tj. sa govora na – zločin. Slobodno se može reći da govoreći o mržnji i zlu, Ćirić suštinski otkriva i bit ljubavi i dobra jer „dobro i zlo trče zajedno“ (Vladeta Jerotić). „Knjiga o mržnji“ je tako veća od mržnje i predstavlja delo u kome će svaki misleći čovek, a ne samo pravnik-krivičar ili kriminolog pronaći nešto za sebe i time se obogatiti.

Dr. sc. Arben MURTEZIĆ,*
Direktor Centra za edukaciju sudija i tužilaca
Federacije BiH

Prikaz knjige
Primljeno: 12. jul 2021.
Prihvaćeno: 6. septembar 2021.

GOVOR MRŽNJE ONLINE I U DRUGOM JAVNOM PROSTORU

Sanja Tadić–Stojisavljević i Davor Trlina, (2021)

Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru.

Sarajevo: Centar za edukaciju sudija i tužilaca FBiH

Publikacija „Govor mržnje online i u drugom javnom prostoru“ je sistem-ska publikacija koja sadrži stavove teorije, komparativnog prava i normativna rješenja koja se tiču govora mržnje, te srodnih i povezanih koncepata. Potreba za ovom publikacijom je postojala obzirom da je literatura iz ove oblasti ograničena, a ova negativna društvena pojava se globalno sve više razvija koristeći internet kao sredstvo koje ovom problemu daje potpuno novu dimenziju. Ne treba posebno isticati koliko je ovaj problem naglašen i kakve opasnosti nosi u post-konfliktnom društvu. Isto tako, jasno je da korištenje informacionih tehnologija, dovode do novih pravnih pitanja u različitim oblastim, pa tako i u ovoj.

Zbog svega navedenog, Sanja Tadić – Stojisavljević, tužiteljica Republičkog javnog tužilaštva Republike Srpske te sertifikovana edukatorica Savjeta evrope za član 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dr. sc. Davor Trlin, stručni savjetnik u Centru za edukaciju sudija i tužilaca F BiH i spoljni saradnik-predavač na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i Fakultetu za društvene i ekonomske studije Univerziteta Burch u Sarajevu, su ponudili čitalačkoj javnosti publikaciju koja istovremeno služi i za sticanje

---

* e-mail: arben.murtezic@cest.gov.ba

prvih znanja o ovom konceptu, ali i kao alat za moguće suzbijanje ove negativne društvene pojave.

Publikacija se sastoji od sedam poglavlja, te 209 izvora. Recenzije, u kojima su ovo djelo preporučile za objavu, su dale dvije profesorice koje su i same ranije držale brojne edukacije iz domena krivičnopravnih aspekata slobode izražavanja i javnopravnih standarda govora mržnje, a takođe i radile opsežne analize sudske i tužilačke prakse u BiH iz domena krivičnopravnih aspekata govora mržnje, Prof. dr. Amila Ferhatović, profesorica Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, i Prof. dr. Marija Lučić-Čatić, profesorica na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

U prvom poglavlju, koje nosi naziv „Koncept govora mržnje“, autori naglašavaju da je definicija uvijek sporna, te ukazuju na radnu definiciju Komiteta ministara Savjeta Evrope. Posebno naglašavaju da nije svaki vid iskazivanja mržnje govor mržnje, te da se taj izričaj mora odnositi na određenu individuu ili grupu individua, zbog određene karakteristike, a koje su upravo oni zabranjeni osnovi diskriminacije, a koji se najčešće, kao u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, nalaze u zatvorenoj listi. U ovom poglavlju, autori objašnjavaju razliku između uvrede i klevete, te govora mržnje, kao oblika zloupotrebe slobode izražavanja, te logički i pravni slijed diskriminacija-govor mržnje- krivična djela počinjena iz mržnje. Pojašnjeno je i da govor mržnje ne mora biti izvršen samo verbalnim izričajem već i simbolima, slikama, precrtavanjem dvojezičnih tabli... Posebno je značajno ukazivanje na šestodijelni test govora mržnje, koji je razvila nevladina organizacija iz Londona Article 19. a koji prati niz faktora izvedenih iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. Ovaj test je bio nepoznat većini bosanskohercegovačkih sudija i tužilaca, pa je veoma korisno da su ga autori objasnili. Autori su posebno ukazali na razlike između evropskog i američkog konteksta/poimanja govora mržnje.

U drugom poglavlju, koje se odnosi na slobodu izražavanja, predstavljene su međunarodni standardi slobode izražavanja, trodijelni test koji je razvio Evropski sud za ljudska prava, te su dati određeni judikati ovog međunarodnog foruma, a koji se odnose na član 10. Evropske konvencije. Ovo je posebno važno jer u pravnom sistemu BiH djeluje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja se direktno primjenjuje u pravnom sistemu BiH, a sudovi i tužilaštva u BiH mogu da primjenjuje domaće pravne akte u svjetlu Konvencije. Ovim poglavlje je kompleksni i apstraktni sistem člana 10. koncizno i jasno predstavljen i približen pravnim praktičarima.

Treće poglavlje, „Govor mržnje u međunarodnom pravu i praksi“, sadrži detaljan pregled međunarodnih dokumenata koji uređuju govor mržnje. Autori su

objasnili dvostruki pristup Evropskog suda za ljudska prava govoru mržnje. Ovo poglavlje također sadrži nekoliko ključnih presuda Suda, a posebno je predstavljena presuda u predmetu „Delfi AS protiv Estonije“, koja daje smjernice za web portale kada je riječ o komentarima čitalaca. Jedina presuda protiv Bosne i Hercegovine, koju je Sud donio do sada, je „Smajić protiv Bosne i Hercegovine“, a ona je vrlo temeljito prezentirana čitalačkoj publici.

Kako je primijećeno da određeni nosioci pravosudnih funkcija imaju nedoumica sa razlikovanje krivičnih djela izazivanja mržnje (što su zapravo ovi krivičnopравни aspekti govora mržnje) i krivičnih djela počinjenih iz mržnje, ovaj drugi koncept je posebno predstavljen. Ovo i iz razloga što se, kako autori i ističu, „govor mržnje često čuje i vidi prije, za vrijeme i nakon incidenata povezanih s mržnjom“. Poglavlje IV, s tim u vezi, sadrži definiciju krivičnog djela počinjenog iz mržnje, odnos govora mržnje i krivičnih djela počinjenih iz mržnje, međunarodni i regionalni okvir, značaj procesuiranja krivičnih djela počinjenih iz mržnje, domaće zakone i sudsku praksu krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Posebno je značajno što su autori dali indikatore predrasuda. Takođe su predstavili tipologiju počinilaca. Poglavlje sadrži i određena procesno-pravna pitanja, i to: dokaze o motivu i zastupanje optužnice. Ovaj dio publikacije sadrži i bogat pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava, ali ne i za Bosnu i Hercegovinu, jer je jednostavno nema (za razliku od govora mržnje-„Smajić protiv Bosne i Hercegovine“).

U poglavlju V, „Suzbijanje govora mržnje u BiH: pravni okvir i praksa“, date su ustavnopravne osnove zaštite od govora mržnje, te krivičnopravna odgovornost, građanskopravna odgovornost i upravnoppravna odgovornost. Kada je kod krivičnopravne odgovornosti riječ, pored ukazivanja koja su to zapravo krivična djela izazivanja mržnje, u fus noti su dati i rezultati istraživanja koja su autor Trlin i profesorica Amila Ferhatović izveli 2019. godine, a na presudama i optužnicama, od 2004. do aprila 2019. godine. Tu su takođe dati i statistički podaci o presuđenim krivičnim djelima izazivanja mržnje. Autori su u dijelu koji se odnosi na građanskopravnu odgovornost za govor mržnje, sa pozivanjem na ranija istraživanja izvršena u CEST-u, ukazali da bi se osnov mogao, pored postavljanja imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku, te opštih odredbi Zakona o obligacionim odnosima, mogao naći i u odredbama Zakona o zabrani diskriminacije BiH, a koji regulišu uznemiravanje kao formu diskriminisanja. Kao uzor su ukazali na presude najviših redovnih sudova u Hrvatskoj, a koja ima immanentna rješenja u njihovom Zakonu o zabrani diskriminacije, kao Bosna i Hercegovina.

Da bi se ocjena stanja u Bosni i Hercegovini bolje izvela, ali i sa ciljem da praktičari u državama regiona, imaju uvid u prakse država nastalih raspadom bivše Jugoslavije, prikazana su normativna rješenja govora mržnje, sa selektovanim primjerima sudske prakse. Ovo je urađeno u poglavlju VI. Iz analize bi se moglo zaključiti da u svim državama dominira posebno govor mržnje protiv LGBTI osoba, uz višedecenijski govor mržnje protiv manjinskih etničkih grupa, s tim da se on, ponavljam, poprilično preselio na Internet.

Posljednje poglavlje nosi naziv „Regulacija i samoregulacija elektronskih medija i interneta“. Ovdje su autori dali rekapitulaciju urađenog od strane regulatornih i samoregulatornih tijela u Bosni i Hercegovini, gdje su zaključili da su Regulatorna agencija za komunikacije BiH i Vijeće za štampu BiH uradili dobar posao u eliminaciji govora mržnje iz klasičnih medija (posebno da je veliki broj odluka ovih organa, kasnije potvrđen od strane sudova u BiH), ali da je veliki dio virtuelnog prostora ostao neregulisan i nepodložan sankcijama. U ovom su poglavlju date mogućnosti za prijavu govora mržnje nadležnim organima u BiH, a takođe je objašnjeno kako prijaviti govor mržnje na društvenim mrežama (Facebook, YouTube, Twitter), te proceduru koje navedene kompanije provode nakon prijave.

U predgovoru ove publikacije sam napisao da je riječ o „akademsom šti-vu za praktičare“. Iako je ova knjiga zamišljena alat za sudije i tužioce kada treba da odluče o mogućem govoru mržnje u predmetu koji je pred njima, ona je takođe svoje mjesto našla i na stolovima medijskih djelatnika, te aktivista na društvenim mrežama. Pozivi praktičara u smislu potrebe za knjigom i zahtjeva za istom je bio na zadovoljavajućem nivou. Takođe su došla pozitivna mišljenja o kvalitetu iste. Univerziteti profesori iz Bosne i Hercegovine ali i regiona su odlučili da koriste knjigu kao širu literaturu za nastavu. Te informacije koje su nam date su dokaz da je knjiga već sad, nekoliko mjeseci nakon objave, ispunila svrhu. Ovom prilikom se nadamo da će još veći krug ljudi dobiti informacije o njenom postojanju, te će ju potražiti i koristiti. U narednom periodu izdavač će se potruditi da što veći broj primjeraka učini dostupnim i kolegama u Republici Srbiji.

ZAKLJUČCI

LX REDOVNOG GODIŠNJEG SAVETOVANJA SRPSKOG UDRUŽENJA ZA KRIVIČNOPRAVNU TEORIJU I PRAKSU (Zlatibor, 9-11. septembar 2021. god.)

Učesnici LX redovnog godišnjeg savetovanja Srpskog udruženja za krivično-pravnu teoriju i praksu održanog na Zlatiboru, 9-11. septembra 2021. godine na temu „OŠTEĆENO LICE I KRIVIČNOPRAVNI INSTRUMENTI ZAŠTITE (MEĐUNARODNI PRAVNI STANDARDI, NORMA I PRAKSA)“ doneli su sledeće

ZAKLJUČKE

1. I pored činjenice da se Direktiva Evropskog parlamenta i Evropskog saveta 2012/29 kojom su uspostavljeni minimalni standardi o pravima, podršci i zaštiti žrtava kriminaliteta odnosi na države članice Evropske unije učesnici savetovanja su jedinstveni u stavu da je standarde Direktive 2012/29 neophodno implementirati u kazneno zakonodavstvo Republike Srbije (njen ZKP, KZ i druge zakonske tekstove ovog katraktera) jer su oni univerzalnog karaktera i kao takvi u funkciji su željenog stepena zaštite prava žrtava krivičnih dela kao subjekata krivičnog postupka.
2. Prilikom implentiranja standarda Direktive 2012/29 u kazneno zakonodavstvo Republike Srbije posebnu pažnju treba posvetiti njihovoj implementaciji u ZKP iz dva razloga:
  - Žrtva krivičnog dela svoja prava zagarantovana nacionalnim krivičnim zakonodavstvom i relevantnim međunarodnim pravnim aktima može da ostvari samo u krivičnom postupku;

- Sam krivični postupak po svojoj prirodi je jedna neprijatnost za žrtvu krivičnog dela i kao takav ostavlja dodatne negativne posledice po nju, a one treba da se smanje u što je moguće većem stepenu što se postiže adekvatnom implementacijom i primenom standarda Direktive 2012/29 u ZKP.
3. U procesu implementacije standarda Direktive 2012/29 u kaznenom zakonodavstvu Republike Srbije neopohodno je voditi računa o našoj pravnoj tradiciji. Slučaj npr. sa pojmom i statusom oštećenog lica koje i dalje treba zadržati u ZKP jer to nije u suprotnosti sa standardima Direktive 2012/29.
  4. U ZKP Republike Srbije iz 2011. godine došlo je do pogoršanja procesnog položaja lica oštećenog krivičnim delom. Slučaj npr. sa institutom subsidijarne tužbe. Usled ovog neohodno je u predstojećem radu na izmenama i dopunama ZKP preispitati procesni položaj oštećenog u krivičnom postupku s ciljem poboljšanja njegovog krivičnoprocesnog položaja.
  5. U KZ Republike Srbije treba zadržati pojmove „lice oštećeno krivičnim delom“ i „žrtva krivičnog dela“ a u čl. 112. KZ (Značenje izraza u ovom zakonu) predvideti da se pod tim pojmovima podrazumeva „oštećeno lice iz čl. 2.st.1.tačk.11.ZKP.“
  6. U krivičnom procesnom zakonodavstvu Republike Srbije opravdano je predvideti mogućnost šire primene videolinka i drugih tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka kao mogućeg načina preduzimanja određenih procesnih radnji uz preciziranje slučajeva i uslova mogućnosti njihovog preduzimanja na ovakav način.
  7. U krivičnim postupcima prema maloletnim učinocima krivičnih dela, veću pažnju treba posvetiti primeni načela oportuniteta krivičnog gonjenja jer sprovedena istraživanja pokazuju da opada procenat rešavanja krivičnih slučajeva primenom načela oportuniteta krivičnog gonjenja kod maloletnih učinilaca krivičnih dela, što za posledicu ima i činjenicu da primena diverzionih modela postupanja umesto pravila postaje izuzetak.

Na Zlatiboru,
11. septembra 2021. godine

UPUTSTVA ZA AUTORE

Revija za kriminologiju i krivično pravo je naučni časopis sa tradicijom dugom 59 godina, čiji su suizdavači Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. Prema kategorizaciji časopisa Ministarstva prosvete nauke i tehnološkog razvoja Revija je kategorisana kao M51 (Vrhunski časopis nacionalnog značaja) i objavljuje članke iz oblasti krivičnog prava, kriminologije, penologije, viktimologije, maloletničke delinkvencije i drugih nauka koje proučavaju etiologiju, fenomenologiju, prevenciju i suzbijanje kriminaliteta. Osim toga časopis je indeksiran i u prestižnoj globalnoj bazi HeinOnline.

Časopis izlazi tri puta godišnje. Brojevi 1 i 2 uključuju radove na srpskom, dok broj 3 Revije uključuje isključivo radove na engleskom jeziku.

Svi radovi se dostavljaju na adresu sekretar.revija@gmail.com

Tehnička uputstva autorima članaka Revije za kriminologiju i krivično pravo

1. Članak treba da bude obima do 20 strana kucanog teksta duplog proreda. Koristiti font Times New Roman i veličinu slova 12.
2. Prva stranica teksta treba da sadrži: **naslov rada, ime i prezime autora/autorke, apstrakt** (do 150 reči) i **4-5 ključnih reči**.
- 2.1 Odmah iza prezimena autora (na prvoj stranici) otvoriti fusnotu u kojoj treba dati naziv institucije u kojoj autor radi, zvanje autora i e-mail. U slučaju koautorskih radova, navesti podatke za svakog koautora/koautorku posebno.

Primer: Jovan JOVANOVIĆ¹*

- 2.2. U apstraktu moraju da budu jasno navedeni predmet i cilj rada, kao i osnovne teme koje će biti pokriveno.
3. Naslove pojedinih odeljaka u tekstu dati u sledećem obliku:

1. Naslov odeljka (Times New Roman, 12, Bold)

1.1. Podnaslov 1 (Times New Roman, 12, Italic)

1.1.1. Podnaslov 2 (Times New Roman, 12, Regular)

---

1 Dr Jovan Jovanović je docent na Fakultetu...u Beogradu. E-mail: jovan@primer.net

Primer: 1. Službe koje pružaju pomoć žrtvama

1.1. Kategorije korisnika

1.1.1. Žene i deca

4. Koristiti **harvardski sistem citiranja**. Na kraju citata u tekstu otvoriti zagradu i u njoj upisati prezime autora, godinu objavljivanja i broj strane.

Primer: (Stevanović, 2009: 152).

Kada ima dva ili tri autora trebalo bi ih odvojiti zapetom (npr. Knežić, Savić, 2012).

Kada ima preko tri autora, trebalo bi navesti prezime prvog autora uz dodatak “i dr.” (npr. Hawley i dr., 2013).

U slučaju da dva autora imaju isto prezime, navesti i prvo slovo njihovih imena (npr. I. Stevanović, Z. Stevanović, 2015).

Kada se navodi sekundarni izvor, potrebno je napisati “prema” (npr. Ćopić prema Nikolić-Ristanović, 2011).

Ukoliko se navodi više radova različitih autora u istoj zagradi potrebno ih je razvojiti znakom tačka i zapeta (npr. Hannah-Moffat, 2005; Kemshall, 2002). U tom slučaju radove bi trebalo poredati prema prvom slovu prezimena.

- 4.1. U fusnotama davati samo propratne komentare, članove zakona i Službene glasnike.

- 4.2. Strana imena pisati izvorno.

5. Ukoliko se u tekstu nalaze slike ili tabele, na odgovarajućem mestu u tekstu uputiti na njih, npr. (Tabela 2).

Naslove dati iznad slika i tabela.

Primer: **Tabela 1.** Struktura viktimizacije prema polu

6. Obavezno priložiti popis **literature** na kraju teksta. Navesti sve citirane bibliografske jedinice abecednim redom, prema prezimenu prvog autora. Sastavni element navođenja bibliografske jedinice jeste i **DOI (Digital object identifier) broj**, kod onih referenci koje poseduju ovaj identifikator. Doi broj potrebno je navesti na kraju navedenog izvora. Bibliografska jedinica treba da sadrži:

za knjige: prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, naziv izdavača.

Primer: Milutinović, M. (1977) *Penologija*. Beograd: Savremena administracija.

za poglavlja u knjizi: prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naslov poglavlja, u: prvo slovo imena (urednika), prezime (urednika),

skraćena oznaka uredništva (u zagradi), naslov knjige (kurzivom), mesto izdanja, naziv izdavača, broj prve i poslednje strane poglavlja.

Primer: Blagojević, M. (2013) *Transnationalization and its Absence: The Balkan Semiperipheral Perspective on Masculinities*. U: Hearn, J., Blagojević, M. & Harrison, K. (ur.) *Transnational Men: Beyond, Between and Within the Nations*. New York: Routledge, str. 261-295.

za članke u časopisima: prezime i prvo slovo imena autora, godina izdanja u zagradi, naziv članka, naziv časopisa (kurzivom), volumen časopisa (kurzivom) u zagradi broj časopisa i broj prve i poslednje strane članka.

Primer: Batričević, A. (2020) Resocijalizacija osuđenika kroz rad sa konjima u Kazneno popravnom zavodu Sremska Mitrovica: koncept, primena, impresije. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 58(1-2), str. 51-68. <https://doi.org/10.47152/rkkp.58.1.2.3>

za dokumenta preuzeta sa interneta: pored web strane upisati datum pristupa internet stranicama sa kojih su preuzeta.

Primer: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=2>, stranici pristupljeno 5.10.2012

Pre web strane može stajati i ime autora (ako je poznat) kao i naslov teksta. U tom slučaju ispred web strane dopisati - dostupno na:

za zakone: pored imena zakona napisati u kom je Službenom glasniku objavljen.

Primer: Zakonik o krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, br.58/04.

za saopštenja sa naučnih skupova: prezime i prvo slovo imena autora, godina u zagradi, naslov rada, naziv konferencije (kurzivom), broj strane u knjizi apstrakata u zagradi, mesto izdanja, naziv izdavača.

Primer: Petrušić, N, & Stevanović, I. (2011) *Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi. Prva godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije - Prava žrtava i EU: izazovi pružanja pomoći žrtvama* (str. 87-102). Beograd: Viktimološko društvo Srbije & Prometaj.

za članke iz novina: prezime i prvo slovo imena autora, godina i dan u zagradi, naslov teksta, naziv novina, broj strane.

Primer: Jovanović, A. (2012, 5.decembar) Otkriveni plagijati naučnih radova, Blic, str. 5.

Moguće je navesti i web izdanje novina, kada se umesto strane stavlja - dostupno na: a zatim web adresa stranice i datum pristupa stranici.

Dodatna napomena: U popisu literature ne sme biti bibliografskih jedinica koje se ne navode u tekstu rada, a moraju biti sve jedinice koje se pominju, uključujući zakone, izveštaje, ali i veb strane (koje idu u sekciju *Internet izvori* u okviru Literature).

7. **Obavezno priložiti na kraju rukopisa: naslov rada, apstrakt i ključne reči na engleskom jeziku.**

.....
» **Svi članci se anonimno recenziraju od strane dva kompetentna stručnjaka, na osnovu čega Redakcija donosi odluku o objavljivanju.**
.....

Radovi ne smeju biti već objavljeni, niti predati za objavljivanje na nekom drugom mestu.

CIP – Каталогizacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

343

REVIJA za kriminologiju i krivično pravo =
Journal of Criminology and Criminal Law /
glavni i odgovorni urednik Milica Kolaković
Bojović. – Vol. 41, br. 1 (jan./apr. 2003)–

– Beograd : Srpsko udruženje za krivičnopravnu
teoriju i praksu : Institut za kriminološka i so-
ciološka istraživanja, 2003– (Beograd : Službeni
glasnik). – 24 cm

Dostupno i na: <http://www.iksi.ac.rs/revija.html>.
Tri puta godišnje. - Od br. 3 (2018) svaki treći
broj je na engl. jeziku

Je nastavak: Jugoslovenska revija za krimi-
nologiju i krivično pravo = ISSN 0022-6076
ISSN 1820-2969 = Revija za kriminologiju i
krivično pravo
COBISS.SR-ID 116488460

ISSN 1820-2969

REVIJA

ZA KRIMINOLOGIJU
I KRIVIČNO
PRAVO